פנחס ביזבערג

אַמאָל איז געווען אַ דאָקטער

וואָר און לעגענדע
וויגן

ד"ר נח ירחי

◆

בוענאָס־אירעס

ה'תשי"ג — 1953

Ger. Behar/Jiddish

פנחס ביזבערג

אַמאָל איז געווען אַ דאָקטער

פנחס ביזבערג

אַמאָל איז געווען אַ דאָקטשער

וואָר אוּן לעגענדע
ווּעגן
ד"ר נח ירחי

◆

קרית ירושלים
המחלקה לחינוך ולתרבות
הספריה העירונית
ב י ת ה
מס' 69

בוענאָס־אַיירעס

ה'תשי"ג — 1953

Impreso en la Argentina
Printed in Argentine

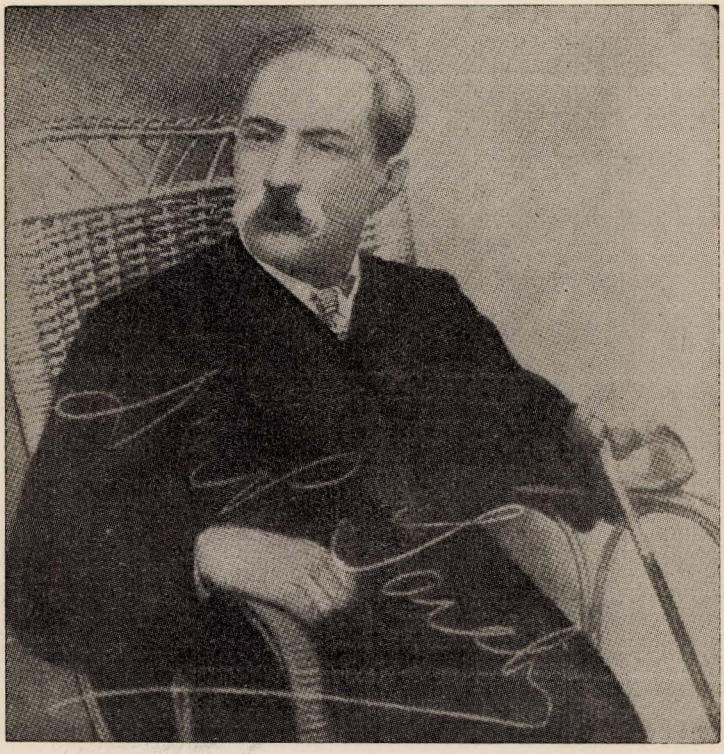
Hecho el depósito que marca la ley
Nº 11.723

Copyright by
PINJOS BIZBERG

PINJOS BIZBERG

ERASE UNA VEZ UN MEDICO

Buenos Aires
1953

ד"ר נחירחי

הקדמה

דאָס דאָזיקע בוך, געהיליקט ד"ר נח ירחי, איז אויסן צו פֿאַרפּיקסירן נאָך אַ קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון יידישן יישוב אין אַרגענטינע. די כוונה איז אויפצופֿרישן און דעקאָנסטרואירן טיילן פון דער עפֿאָפּיי, וואָס האָט מיט זיך פֿאָרגעשטעלט יענע אָנהייב־תקופה פון דעם גרויסן געוואָגטן, צוזאָגנדיקן עקספּערימענט צו פֿאַרוואַנדלען מאַסן יידן אין עובדי אדמה.

די התחלות פון דער יידישער קאָלאָניזאַציע אויף אַרגענטינער ערד האָבן אויף די פּליגלען פון באַראָן הירש חלום געטראָגן אַ סך ראָזעווע חבטחות און אָן אַ שיעור מעגלעכקייטן. אומגעהייערע שטחים, אומענדלעכע רחבותן, אַ פרייע שיטער־באַזעצטע מדינה אויפן לאַטיין־אַמעריקאַנער קאָנטינענט האָבן אייגנעלאַדן דעם פֿאַרפֿאָלגטן, פֿאָגראָמירטן און דעקלאַסירטן יידן צו צעפּירן זיך די הענט און בויען זיך אַ מנוחהדיקע פֿרייע היים.

די ראשונים, די מיטבאַטיליקטע און די פּיאָנערן פון דער, לאָמיר זאָגן, אוטאָפּיע פון גרויסן נדבן צו איבערשיכטן מיליאָנען יידן, צו איבערפֿירן זיי צו דער נאָבלער פֿרנסה פון בזיעת אפּך, פֿאַרדינען פֿאַראייביקט צו ווערן אין דעם דברי הימים פון אַרגענטינער יידישן קיבוץ.

די תקופה, אין וועלכער ד"ר נח ירחי האָט געלעבט און געווירקט, איז געווען אַ עלי־פּרשת־דרכימדיקע, אַ פּעריאָד פון שטורעם און דראַנג, פון וואגנדיקע, קוראַזשפולע מענטשן, אַן עפּאָכע פון איבערברוך, פון שינוי ערכים, פון הערָאָישע מעשים; גלאָרייכע צייטן פון חיבת ציון, פון בילוי, פון די ערשטע עליות, פון יידישער רענעסאַנס און אויטאָ־עמאַנציפּאַציע. אין ארץ־ישראל האָט מען שוין געהאַט געגרינדעט די ערשטע קאָלאָניעס, און אין וויטן אומבאקאַנטן עקזאָטישן אַרגענטינע איז מיט יסורים און קרבנות גענויגט געוואָרן דער יסוד פון פֿאָלקסטימלעכן יידישן יישוב.

דערפַאר שטעלן מיר זיך אָפּ אַזוי פֿרטימדיק אין אונדזער וואָר־
און לעגענדע־מאַגראַפֿיע אויפֿן געדאַנקן־גאַנג פון ׳ענער רוסיש־
יידישער יוגנט, פון וועלכער ד״ר נח ירחי איז געווען איינער פון זיי.
מיר זיינען מיט דעם אויסן צו דערגרונטעווען די גורמים פון דער
וואַנדערונגס־בחלה, פון דעם איבערבוי־דראַנג פון די יידן פון ענער
תקופה.

דער הינטערגרונט פון די געשעענישן אין דעם דאָזיקן בוך איז
די פֿראָווינץ ענטער־ריאָם, די שיינע פֿראָווינץ פון אַרגענטינישן
מעסאָפּאָטאַמיע, אַ געגנט אַ רחבותדיקע, אַ פֿרוכפּערדיקע, אַ
שוואַרצערדיקע, וואָס ליגט צווישן ריזיקע טייכן — אורוגוויי און
פּאַראַנאַ, שטראָמען בריייטע, וויייטע, רייך מיט פיש, שטראָמען
טויזנט קילאָמעטערדיקע מיט שטאָלצע שיפֿן, מיט וועלדער ביי די
ברעגעס; אַ פֿראָווינץ פון טייכן, טייכלעך, רייך מיט רעגנס,
מיט גרינע אומענדלעכע נאַטירלעכע פּאַשע־פּעלדער אויף די נידע־
ריקייטן און מיט רייכע תבואה־פּעלדער אויף די מילד־געבערגלטע
באָדן־פּלאַכן. ענטער־ריאָם, אַ פֿראָווינץ וואו אַלץ גרעדייט און
וואַקסט, וואו, וען דער הימל ווערט נישט קאַפּריזנע, גיט די ערד
אַרויס אַ שפּע פון וויצן, ליאָנען, מאַיסן, פּולע געדיכטע פּאַשע־
פּלאַנצן; אַ פֿראָווינץ וואו עס וואַקסן מיט שפּע מאַראַנצן און מאַנ־
דאַרינעס, עפּל און בארנעס, פלוימען און פערשקעס; אַ פֿראָווינץ,
וואו די קוקורוזע־מאיס צעוואַקסט זיך אין זועלדער גאַנצע, וואו די
גרינסן, באַשטאַן־פּלאַנצן זיינען דערשטוינענדיק גרויס און זאַפטיק;
אַ פֿראָווינץ מיט בלויע הימלען, מיט אַ וואַרעמער שיינער זון, מיט
אַן אויסערגעווייניטלעכער עשירות אין דער פּאונאַ. אַ פֿראָווינץ
אָבער אויך מיט שרייענדיקע קאָנטראַסטן און קאַפּריזן פון אַ ששת־
ימי־בראשית־דיקער נאַטור: מיט ווילדע „מאַרמעלאַדן", מיט
מחנות מחבלים־חיישעריקן וואָס די וויייטע טשאַקאָ שיקט אָן; מיט
עקשנותדיקע טרוקענישן דווקא דעמאָלט וען דער יונגער פּאַרוויי
לעכצט נאָך אַ ביסל פייכטקייט; מיט מכולדיקע גאָס־דעגנס גראָד
אין שניטצייט; מיט כלערליי אָנשיקעניש, פלאָגעס, פּאַראַזיטן,
שפּעטע פרעסט, וואָס זיינען עלול געווען גורם צו זיין געגוג פיינען
און מכשולים, געגוג האַרצוויייטיק, נויט און הונגער די פּיאָנערך־
קאָלאָניסטן, אימיגראַנטן צעטומלטע, אויסגעוואַרצלטע, דערשראָ־
קענע, וואָס ס׳איז זיי געווען שווער זיך צוצוגעוואויזען צו די אַלע
באַזונדערקייטן פון קלימאַט, צו די אַלע שטערונגען און זיי האָבן

נאָך נישט באַווייזן זיך צוצופֿאַסן און אויפֿגעפֿינען תּרופֿות צו די נעגאַטיוועֿ דערשיינונגען פֿון די נייע היימען אויף דער פּעטער טשאָרנעזיאָם ערד פֿון ענטערֿ־ריאָם.

דער יונגער ד"ר נח ירחי איז נישט געקומען אין דער קאָלאָניע קלאַראַ ווי אַ זידלער־קאָלאָניסט; ער איז נישט געקומען זיך „אַרויפֿצוּאַרבעטן" אויף אַמעריקאַנער ערד. וועֿן ער זאָל דאָס וועלן, וואָלט ער געקאָנט בלייבן אין דער מעטראָפּאָליע, וואו ס'זיינען דעמאָלט געווען אַזויפיל מעגלעכקייטן צו דערגרייכן מאַטעריעלע גיטער. עשירות האָט אים קיין מאָל נישט געלאָקט, אויך נישט קיין כבוד, לויבגעזאַנגען, — ער האָט נישט געוואָלט זיין מער ווי דער באַשיידענער דאָקטער פֿון הונדערטער משפּחות־קאָלאָניסטן, וואָס זיינען געווען צעוואָרפן אויף הונדערטער מיילן פֿון יידישע קאָלאָניעס אין פּראָווינץ ענטערֿ־ריאָם. אָבער זיין שם איז אַרויס איבער די גרענעצן פֿון די קאָלאָניעס קלאַראַ, סאַן־אַנטאָניע און לוסיענוויל. פֿון אַ באַשיידענעם נישט אָנזעעוודיקן קאַמפּ־דאָקטער איז ער אויסגעוואָקסן גאָר צו אַ מנחיג, צו איינעם פֿון די חויפּט־פֿיגורן פֿון דער יידישער קאָלאָניזאַציע אין אַרגענטינע.

ד"ר ירחי איז געווען איינער פֿון אַ גרויסן שטורמישן דור, זיין כאַראַקטער איז אויסגעשטאָלט געוואָרן אויף דער קאָוואַדלע פֿון יידישן רעגעסאַנס. די חויכע אידעאַלן פֿון דער עפּאָכע האָבן אים באַוואויגן נאָך פֿאַר 60 יאָר צוריק צו באַטרעטן די ערדן פֿון דער ענטערֿ־ריאָם־ער יידישע קאָלאָניעס מיטן רעיון און שטרעבן צו דינען דעם האַרפֿאַשנעם קאָלאָניסט מיט זיינע מעדיצינישע ידיעות.

און אין משך פֿון די חאָוענדיקע אימפּעטיקע צוואנציק יאָר זיינע, וואָס ער האָט זיך אַליין בכל יום ויום געבראַכט פֿאַר אַ קרבן אויפֿן מזבח פֿון דער יידישער קאָלאָניזאַציע, האָט ער באַוויזן זיך אַזוי אייגנצוקויפֿן אין דער ליבשאַפֿט פֿון די יידישע ערד־אַרבעטערס אויף ענטערֿ־ריאָם־ער ערד, אַז נאָך איצט איבער 40 יאָר נאָך זיין פּטירה, איז ד"ר ירחים נאָמען איינגעוועבט אין נעדעכטעניש פֿון פֿאַלק מיט לעגענדאַרע טיולן.

***

דאָס דאָזיקע בוך איז אַ געמיש פֿון וואָר און לעגענדע. אויך לעגענדע, כאָטש עס האַנדלט זיך דאָ אין דער שילדערונג פֿון פֿאַקטן

און פֿאַסירונגען וועגן אַ רעאַלער פּערזאָן, וואָס האָט געלעבט און געווירקט צווישן דער קאָלאָניסטישער מאַסע פון די יידישע קאָלאָניעס אין ענטערע־ריאָם.

ד"ר נח ירחים לעבן צווישן די קאָלאָניסטן איז געווען אַזאַ קורצדויערנדיקע, אַזאַ חוץ־מדרך־התבערדיקע, אַז די מאַסע קאָלאָניסטן וואָס האָבן געלעבט נאָך גוטסקייט האָבן די פּערזענלעכקייט פון דעם קליינטשיקן מאָגערן דאָקטער אויפגעהילט אין דער פֿלאַטערנדיקער הלבשה פון בלויע גוטסקייט־לעגענדעם. די לעגענדעם זיינען געווען געוואָרן אַרום דער פֿאַרגעטערטער פּערזאָן, אַרום דעם לעדערנעם דאָקטער־רעצעפּט מיט די באַשויבענע פּרימיטיווע אינסטרומענטן, אַרום דעם קאַטשל וואָס האָט זיך געקאַטשעט טאָג־אויס, טאָג־אײַן אויף די ענטערע־ריאָסער פּרימיטיווע וועגן־סטעזשקעם, אַרום דעם געטרייען קריאָשע־קוטשער לאַקוֹאַדרַ, וואָס איז כסדר געשטאַנען צו דינסט דעם אומפֿאַרמאַטערלעכן פון די כּוחות־אויסגיבענדיקן דאָקטער.

אַ חלוש, אַ קראַנקער דאָקטער גיט בטחון אין דערמוטיקט טויזנטער מענטשן. אַ חלוש אַ דאָקטער איז דער קוואַל פון אָפּטימיזם. קאָלאָניסטן האָבן זיך אָפּגערוט אין דער וואַרעמער זוניקייט פון ד"ר נח ירחים האָפֿערדיקייט, וואָס האָט זיי געגעבן כּוחות לייכטער צו פֿאַרטראָגן די האַרטע גרויע ווירקלעכקייט, די מאַטעריעלע זאָרגן, די צודרינגלעכע פֿאַדערונגען פון די ייקא־אַדמיניסטראַטאָרן; זיי האָבן געגאָסן און פרייער געאָטעמט אין קילן שאָטן פון ד"ר ירחים גוטסקייט און פֿשוטער מענטשלעכקייט.

***

דאָקומענטאַרישע איז נישט געבליבן קיין סך פון ד"ר ירחים קורץ קרבנות־פול לעבן. אין די קאָלאָניעס האָט מען נישט געהאַט קיין חוש אָפּצוהיטן עפּעס „פֿאַפּירלעך" און ס'זיינען דערפֿאַר פֿאַרלוירן־געגאַנגען אַ סך וועדטפולע דאָקומענטן. מיר האָבן דעריבער זיך געמוזט באַנוצן מיט דער רעקאָנסטרוקציע־מעטאָדע אויף דער באַזע פון עפּיזאָדן, דערציילונגען פון זיינע מיטצייטלער און אָנקומען צו בעלעטריסטישע פֿאַרמען. דער וואָרי־ און לעגענדעסיסטעם האָט דעם נוצן, וואָס די געשילדערטע פּערזענלעכקייט וועט אַריינגעשטעלט אין אַ בריטער ראַם. די ראַם איז די תקופה,

דו סביבה, דער פּיזאַזש, די גייסטיקע לופט, די עקאָנאָמישע און סאָציאַלע באַדינגונגען. נישטאָ קיין פּערזענלעכקייט אָן סביבה, נישטאָ קיין געשעפֿט אָן סאָלדאַטן.

עס וואָלט נישט כּדאי געווען צו שילדערן גלאַט אַזוי אַ גוטן בטלנותדיקן דאָקטער. ד"ר ירחי וואָלט נישט זוכה געווען פּאַר־אייביקט צו ווערן און אַריין אין געדעכטניש פון פּאָלק, ווען ער וואָלט נישט גלייכצייטיק געווען דער מנהיג, דער געזעלשאַפטלע־כער טוער, דער אויפטוער און דער באַפעסטיקער פון יידישן יישוב אין אַרגענטינע.

דער שוואַכער קראַנקער דאָקטער איז געווען דער העלד פון פּאָזיטיווע מעשים, דער דערמוטיקער, דער קעגנער פון ספקותן, פּעסימיזם, דער שטאָלצער ייד, דער גלויביקער אין דער צוקונפט פון יישוב, דער באַגייסטערטער פּאַר יידישער קאָלאָניזאַציע, דער גייסטיק־איינגעוואָרצלטער, אַקלימאַטיזירטער אויף אַרגענטינער ערד.

דערפּאַר ווערט די פיגור פון ד"ר נח ירחי אַוועקגעשטעלט אויפן פּעדעסטאַל פון פּאַרעוונג און די באַדיימונג פון זיין פּערזענ־לעכקייט גייט אַרויס פון דער מחיצה פון בלויז אַרגענטינער ייד.

ד"ר ירחים נאָמען ווערט געשאַצט און געאַכפּערט אין אַלע קרייזן פון דער אַרגענטינער רעפּובליק ווי אַ גוטער יידישער דאָק־טער און ווי אַן אויפֿלעער גומהאַרציקער קריאָזשע.

אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הם, הם זכרונם.
(ירושלמי, שקלים ב')

צדיקים דאַרפן נישט קיין מאָנומענטן, זייערע מעשים טובים זיינען זייער אַנדענק.

א.

געבוירן אין יאָר 1682 אין דער עיר ואם בישראל סלוצק, אַ שטאָט מיט אַלטן יחוס.

סלוצק איז געווען איינע פון די הויפט־קהילות פון די ליטווישע פאַראייניקטע קהילות, צו וועלכע עס האָבן געהערט אין אָנהויב די שטעט בריסק, גראָדנע, פינסק, ווילנע און שפּעטער איז צוגעקומען סלוצק. אין דער בקשה וואָס סלוצק וועגדעט זיך אין יאָר 1691 צום וועד מען זאָל די שטאָט אַריינגענעמען זאָגט זיך: „אין פריערדיקע יאָרן איז סלוצק געווען אונטער דער הערשאַפט פון בריסק, אָבער אַזוי ווי גאָט האָט פאַרגרעסערט אונדזער קהילה און סלוצק איז געוואָרן אַ גרויסע שטאָט מיט אַ גרויסער באַפעלקערונג, האָט סלוצק דאָס רעכט צו וועלן אַ מיט־גליד פון וועד".

אויף דער סעסיע פון יאָר 1692, איז באַשלאָסן געוואָרן אַז סלוצק זאָל אַריין אין וועד און אַז בריסק זאָל מער נישט האָבן קיין שליטה אויבער דער דאָזיקער קהילה.

אין סלוצק האָט דער וועד אָפּגעהאַלטן זיין לעצטע סעסיע אין יאָר 1761, אין יאָר 1764 האָט די שעה געשלאָגן פאַר דער יידישער אויטאָנאָמיע אין פּוילן און אין ליטע.

ביידע וועדים האָבן אויפגעהערט צו עקזיסטירן.

און געווען איז סלוצק, ווי דער זיידע מענדעלע מוכר ספרים לאָזט דערציילן זיין שלמה ר' חיימס, דעם טשיקאַוון ישיבה־בחורל, וואָס לאָזט זיך זוכן גייסטיקע חיונה

„איינע פון די שטעט אין ליטע, וואָס דער אויבערשטער האָט גע־בענטשט מיט אַ ישיבה, זי האָט נישט קיין אַנדער זאַך, מיט וואָס זי זאָל זיך אויסצייכענען און וואָס זאָל איר געבן אין דער וועלט אַ נאָמען, חוץ דער ישיבה וואָס איז באקאנט אַרום און אַרום. די פּראָפעסאָרן אירע זיינען געמיינע לייט..“ נעיטבאַדערפטיקע מלמדים, מעגן זיי זיך הייסן ראש־ישיבות. די סטודענטן דאָרטן — אַרעמע בחורים, אָן אַ גראָשן ביי דער נשמה, זיי קומען צום מיינסטן אַהינצו צו גיין צופוס, ליידיק און בלויז. קוים אַראָפ־וואַרפנדיק פון זיך דאָס פּעקל, אַ צוויי אויסגעלאָטעטע העמדער מיט אויסגעטראָטענע פּאַרמראָזשעטע זאָקן, געבראַכט פון דער היים.

און די שטאָט, ווי געפּאַלן זי איז און באַפּאַלן פון אייגענע אַרעמע לייט, טראָגט זי אויף זיך אַזעלכע פון דער פּרעמד, אויס־האַלטנדיק זיי מיט וואָס נאָר מעגלעך. דער אַרעמסטער ייד איז גרייט, אויב ער האָט נאָר, מיט דעם ביסן זיך צו טיילן צוליב תורה.“

שלמה ר' חיימס קומט אָן קיין סלוצק, אַן אָרעם בחורל „מיט אַ קליין בידנע פּעקל, מיט נישט קיין געהויבענעם קאַ־פּיטאַל און זוכט אויף אַ קרובה. זי וועט אים נישט פּאַרשטויסן, זי וועט נישט בייזערן זיך אויף איר בלוט און פלייש, וואָס קומט נעבעך אין דער פּרעמד לערנען תורה, כאָטש זי האַנדלט אין מאַרק מיט געבעקס און נאַשערייען נעמט זי אים אויף, דאָרטן טאַקע, לעבן טישל מיט די מולטערס ווי אָן אייגענעם, מיט אַ גדולה אַ פּרייד און מיט אַן אויסרייד פּאַר אים איר שווער בי־טער האָרץ, מיט אַ רחמנות־פּנים און לסוף מיט אַ זיס־פּרייגד־לעך שמייכעלע: — קיין טעג, בחורל, קען איך דיר נישט געבן, אַז שטענדיק, ווי דו זעסט, היניע איך דאָ ביי די מולטערס. נאָר וואָס דען? אַלע מיטוואָך קום צו מיר, וועל איך דיר געבן אַ

ברויטל, וועסטו האָבן צום עסן, און איך וועל זאָגט זיין מיט דער מצווה. דו הערסט, אַלע מיטוואָך!"

שלמה ר' חיימס קרובהס קרובה זאָגט אים נאָך צו, אַז זי וועט פֿרואוון אַ שמעק טאָן ביי איר בעקער, ביי וועמען זי נעמט דאָס ברויט:

„ער אַליין איז אַ ייד אַן אָרעמאַן, אַרבעט מיט שווייס פֿאַר צוויי, און טיילט זיך מיטן ביסן מיט אָרעמע לומדים, קלויזני־קעס, ישיבה־בחורים, איטלעכן טאָג מיט אַן אַנדערן. אויב ביי אים איז נאָר דאָ אַ טאָג אַ פרייער, מעגסטו זיכער אויף אים רע־כענען, קוראָפֿאַטקעס וועסטו ביי אים נישט עסן; ער האָט נישט, אָבער ברויט מיט קרופניק יאָ."

דאָס איז סלוצק — אַ שטאָט ווי אַלע שטעט אין דער אָרעמער ליטע, ווו דער עיקר איז רוחניות און דאָס גשמיותדיקע שטיקל הע־רינג מיט דער דאָרער סקאָרינקע, אויך דאָס ביסל מ'שטיינס־געזאָגט פֿרנסה איז ווי קריאת־ים־סוף. ליטוויקעס קעמפן ווי לייבן פֿאַר עבודת הבורא, און באַקעמפן דעם יצר־הרע און מוסרניקעס פֿאַרעקשנען זיך: אַז מען קען נישט אַריבער מוז מען אַרונ־טער.

פֿאַרן בחורל נח איז אָנגעגרייט אַ וואַנדערן איבער ישיבות פון דער ליטע, אַ שאַרפן זיך דעם מוח אין די שוועָרע סוגיאס, אַ שווימען אין ים־התלמוד און צום סוף — סמיכה און אַ לייטישער שידוך. דאָס האָבן געחלומט פֿאַר אים די עלטערן, פֿרומע טאָטע־מאָמע לויטן אַלטן שטיי־גער אין עיר ואם בישראל סלוצק. אָבער אין בחורלס מוח האָט זיך שוין איינגענעסטעט די ווינקנדיקע השכלה אין געשטאַלט פון די גלאַנציקע קנעפּ פון די גימנאַזיסטן, פון די מאַנטלען מיט די עפּאָלעטן, די סטו־דענטן. גימנאַזיע, אוניווערזיטעט זיינען כישוף־ווערטער, אומגעהויערע אידעאַלן, רוסיש — די שפּראַך פון אויבערמענטשן.

דאָס יינגל פֿאַרלאָזט די היים, לאָזט זיך אַרויס אין דער וועלט. זוברעווטע, גרייט זיך צום עקזאַמען און אַליין גיט ער לעקציעס איבער שטעט און שטעטלעך, און אָט דערשלאָגט ער זיך קיין מאַריופּאָל, אַ שיין מאָלעריש שטעטל ביים אָזאָווישן ים, צעשפּרייט אויף בונטע בערג־לעך, מאַריופּאָל — אין דער קרים, נישט אין בערגיקן טייל, נאָר אין

פלאַכלאַנד, וואָס שמעקט מיט שוואַרצערד, מיט בליענדיקע דערפער, פול מיט זאַפטיקער פרוכט, מיט ווייַצן־פעלדער, מיט דופטענדיקע אַקאַציע־וועלדער, מיט שלאַנקע ציפרעסן, דאָרט וואוינט די משפחה סאַכאַראָוו, אַ פאַטריאַרכאַלישע משפחה, ברייטהאַרציק, וועלטיש, דער אַלטער סאַ־

א טיי פון דער סאַכאַראָוו־משפחה

כאַראָוו פירט גרויסע געשעפטן מיט מילן, האַנדלט מיט וועלדער, האָט צו טאָן מיט גרויסע פּאָדריאַדטשיקעס. אַ שטוב אַ רחבותדיקע, ברייטע צימערן, וועלדער, אַן אָפענע שטוב, אַ גאַסטפריינדלעכע שטוב מיט

דאָס כטודענטֿ נח ירחי, צוזאַמען מיט זיין שוֿערין מאַרוסיאַ סאַכאַראָוו

פריינדלעכע מענטשן, הכנסות־אורחימדיקע, פול מיט טומלדיקע זאַטע קינדער, מיידלעך, יינגלעך, וואָס אַלע פֿלאַפֿלען אַזוי כישופדיק פריי, וואו די השכלה איז אַריינשפּאַצירט מיט אַזאַ פרייקייט, מיט אַזאַ ליכ־טיקער לייכטקייט.

אין אַ געוויסן וויינטערדיקן פּאַרנאַכט שפּרייזט אַריבער די שוועל פֿון דעם אברהם־אַבינודיקן הויז אַ בלאַס־מאַגער אומדרייסט גימנאַ־זיסטל מיט אַן אָפּגעטראָגן לייכט פּאַלטנדל, 16 יאָר איז ער אַלט געווען, אָבער ער האָט אויסגעזען יינגער, מחמת זיין הונגער נאָך ברויט און וויסן, און ער פרעגט צי מ׳קען נישט דאָ באַקומען לעקציעס.

אפשר דער רעקאָמענדאַציע־בריוו אָדער פיל מער דאָס גאַסטפריינד־לעכע געפיל פון די סאַכאַראָווס האָט גורם געווען, וואָס נישט בלויז מ׳גיט אים לעקציעס, נאָר מ׳נעמט אים אַריין אין דער וואַרעמקייט פון דער משפּחה, דער הויזלערער וועלט היימיש אין דער נגידיש סאַכא־ראָווישער שטוב, אין דער שטוב פון גוטסקייט, פון רעשדיקער פרייד.

דאָס בלאַסע 16 יעריקע בחורל באַקומט קאָלירן אין די באַקן, וועלט ווי אַן אייגענער איז דעם גוטן יידישן הויז. ער קען לייכט ענדיקן דעם גימנאזיום אין דער שטאָט מאריופּאָל. ס׳וועלט זיין היים, די ברידער סאַכאַראָוו, די שוועסטערן זיינען ווי פון זיין אייגענער משפּחה. דאָרטן איז דאָ מישע, מאָרוסיא, זיינע שילערס. און מאָרוסיא וואָס איז ניין יאָר יינגער פאַר אים קוקט דעם יונגן סטודענט אין די אויגן, שלינגט זיינע וועלטער, ווידמעט אים פאַרליבטע פּאָעזיע־שטיקער אַרויסגענומען פון פּושקינען, לערמאָנטאָוון, נאַדסאָנען. און בעת ער פאָלט שטודירן קיין קיעוו אין דער שטאָט פון הייליקן וולאַדימיר, אין אוניווערזיטעט פון זעלביקן נאָמען, איז נח וואָס האָט געענדיקט די גימנאַזיע מיט אַ גאָל־דענעם מעדאַל, דער פּאַרגעטערטער סטודענט. די וואַקאַציעס פּאַרברענגט ער אין זעלביקן שיינעם רחבותדיקן פריינדלעכן סאַכאַראָווישן הויז, גע־וואָרן דאָרט אַן אייגענער: אַן איידעם.

דעמאָלט איז אויך אַראָפּגעקומען פון דער אַרעמער ליטע ר׳ אהרן ירחי מיט זיין משפּחה; דער קריעת־ים סוף אין סלוצק איז געוואָרן גאָר־נישט צום איבערטראָגן, האָט מען באין ברירה געמוזט אָנקומען צום משנה מקום משנה מזל.

ר׳ אהרן איז געווען אַ ייד אַ איש־מלחמה פאַר יידישקייט. ווען

ער האָט געאַרבעט ווי פאַרוואַלטער פון נ׳.ס פאָדוואַל האָט ער אין ביורא זיך קיין מאָל נישט געשיידט מיטן משניות. ווי נאָר ער פלעגט אָפפאַר־ טיקן אַ קונה האָט ער זיך געגומען צום לערנען. זיינע באַלעבאַטים פאַר־ פאָניעטע יידן האָבן די זאַך געהאַלטן פאַר נישט כשורה. מילא, וואָס דאָס איז אַ ייד מיט אַ באָרד, קאָן מען נאָך פאַרטראָגן: די דעמאָלדיקע

ד״ר נח ירחי מיט זיין יונגער פרוי אין יאָר 1892. צוזאַמען מיט מישא סאַכאַראָווו דעם סטודענט.

פאָניעס האָבן אויך געטראָגן ברייטע און אַפילו קאָלטענעוואָטע בערד, אָבער זיצן אין ביורא פון פאָדוואַל מיט אַ יאַרמעלקע אויפן קאָפ און אונטערברומען אַ גמרא־ניגון, דאָס איז שוין אַ שאָדן צום געשעפט.

אין אַ געוויסן טאָג האָבן זיך זיינע באַלעבאַטים געגומען צו אים, אַזוי און אַזוי: ״ר׳ אהרן, אויב איר ווילט לערנען משניות קענען מיר אייך נישט פאַרווערן, מהיכי תיתי, ביי זיך אין דער היים געזונטערהייט, דאָ אין קאָנטאָר קענט איר עס נישט טאָן. עס קומען אַריין וואָזשנע קופ־ צעס פון דער גובערניע־שטאָט און דאָס קען שטערן אונדזער געשעפט.

ר׳ אהרן האָט זיינע באַלעבאָטים נישט געענטפערט קיין וואָרט, ער האָט זיך אויפגעשטעלט, געגומען דעם משניות אונטערן אָרעם און פאָר־לאָזן דעם פּאָדוואַל.

ער איז געבליבן ווי אויפן וואָסער, די משפּחה האָט געליטן דחקות. זיינע געוועזענע באַלעבאָטים האָבן אויף זיין פּלאַץ צוגעגומען אַ יונגן מאַן, אַ מאָדערנעם מיט אַ געגאָלטער באָרד, מיט אַן אָנגעקראָכמאַליעטן קראָגן. זיי האָבן מער נישט אייגענומען קיין בזיונות. דער מענטש איז געזעסן אָן אַ יאַרמעלקע, אין בלויזן קאָפּ, אָבער ער האָט זיי בדלות גע־שטעלט. זיינען זיי ווידער געקומען צו ר׳ אהרנען מיט תחנונים: — ר׳ אהרן, האָט רחמנות, פאַרנעמט ווידער אייער פּאָסטן, לערנט זיך משניות וויפל איר ווילט...

אָבער ר׳ אהרן האָט שוין דעמאָלט פאַרהאַנדלט מיט זיין מחותן סאַ־כאַראָוו אין מאַריופּאָל וועגן דער שטעל פון אַ נאמן־קאָסיר אין זיין גע־שעפט. און ער האָט ווייטער געשטעלט באַדינגונגען: — מחותנהשאָפט געהערט זיך ניט אָן מיט האַנדלשאָפט, נעם איך ביי אייך אויס, אַז פריער ווי ניין אַזייגער קען איך נישט קומען אין קאָנטאָר, כעלות הבוקר האָב איך אַ סך צו טאָן, דאָוונען בציבור און זאָגן מיין יום תהילים; בין מנחה למעריב דאַרף איך האָבן אַ צווויי שעה אַריינצוכאַפּן אַ יידיש וואָרט, אַ פּרק משניות און אַנדערע שאר ירקות; פרייטיק, פיר אַ זייגער, זומער־צייט אַ סך פריער, מוזט איר זיין אַזוי גוט און איבערנעמען די קאָסע; מ׳איז דאָך אַ יידּ, מ׳דאַרף זיך מכין זיין צו קבלת שבת. שבת־צו־נאַכט נאָך הבדלה בין איך ווידער אייערער, גאָספּאָדין סאַכאַראָוו. באַשטייט איר דערויף איז טוב, ואם לאוו, בלייבן מיר גוטע מחותנים.

וועגן אַנדערע קאָנדיציעס האָט ר׳ אהרן נישט געפונען וויכטיק צו רעדן, דער עיקר איז דאָך דאָס יידישקייט, געלט, מילא־מא, אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ... די־אַ מידה האָט מסתמא איבערגענומען איז אַ נאָך גרעסערער מאָס אייגער פון זיינע זין, דער באַשיידענער שטילער דאַרפישער דאָקטער — נח. געלט האָט ביי אים נישט געשפילט קיין ראָלע און קיין שום אויסערלעכער גלאַנץ נישט. דעם גאָלדענעם מעדאַל וואָס ער האָט באַקומען ביים ענדיקן דעם אוניווערזיטעט, האָט ער תיכף פאַרמשכנט צו העלפן חברים־סטודענטן, וואָס האָבן געדאַרפט באַצאָלן פאַר דער קוואַרטיר.

ב.

אַ יונגער דאָקטער מיט אַ ווייב בלאָנד בערדל, וואָס רעדט אַרום זיין אָוואַל פּנים. אין גאַנצן אַלט 21 יאָר. אָט־וואָס חתונה געהאַט מיט מארוסיאַן, זיין שילערין, אַכצן יאָר און שיין און באַוועגלעך ווי אַ פּלאַטערל. ביידע פול מיט חלומות, פול מיט וויזיעס, פול מיט צוקונפטסדמיונות פון יוגנטלעך שטרעבן, ווי אינטעליגענטן אין אַנהויב אַכציקער יאָר אין גרויסן בריטן אויפגעשטורעמט־יערנדיקן רוסלאַנד.

דער יונגער נח האָט שוין פּראַקטיצירט אַ שטיקל צייט ווי אַ זעמסקי וואַטש ערגעץ וואו אין טשערניגאָוער גובערניע, מקיים געווען דאָס גיין אין פּאָלק, היילן מוזשיקעס אין די דערפער אי גייסטיק אי פיזיש. איז דאָך געווען זיין שטרעבן צו זיין אַ דאָקטער פּאַר אָרעמע, דאָס שטודירן איז נישט געווען לשם קאַריערע, נאָר עפּעס אַ מיסיע, אַ שליחות אויסצופירן, צו זיין נוצלעך. די מיסיע זעצט ער פּאָר ווען ער וועט אַרייַנגענומען אין יידישן שפּיטאָל אין קיעוו, וואו ער וועט באַליבט פּאַר זיין אומאייגנוציקייט.

שוועד איז געווען דאָס לעבן פּאַר אַ יידן אין אומרואיקן רוסלאַנד, שוועד איז געווען דאָס לעבן אויך פּאַר אַ מענטשן בכלל. אַ קאָכיקער קעסל איז געווען רוסלאַנד.

אין ערשטן מערץ 1881, 12 אַ זייגער בייטאָג האָט זיך אין פּעטערבורג געקאָטשעט אויף אַ הויפּט־פּראָספּעקט דער צאַרישער קאָטש, אַרומגערינגלט פון קאָזאַקן און ספּעציעל סעלעקציאָנירטער פּאָליציי. דריי רעוואָלוציאָנערן זיינען געשטאַנען אויף אַ סטראַטעגישער פּאָזיציע ערגעץ אין אַ ווינקל, מיט באָמבעס, מיט קינדזשאַלן צו וואַרפן זיך אויפן צאַר. די הויפּט־נקמה־נעמער: סאָפיאַ פּעראָווסקאַ, אַ אין־זיך פּאַרשלאָסענע אַריסטאָקראַטישע יונגע פרוי, אָנגעטאָן אין אַ פּשוטער פּויערים־בלוזע; אַנדריי זשעלאָבאָוו, אַ פּויערס אַ זון, וואָס האָט פון זיינע קינדערישע יאָרן אַ שלעכטע דעראינערונג: אַ סצענע ווי פּריצים שמייסן זיין פּאָטער; איגנאַצי גרינעוועצקי, אַ זון פון אַ מינסקער פּאָמיעשטשיק; — אָלע סטודענטן־רעוואָלוציאָנערן, וואָס האָבן באַשלאָסן געמיינזאַם אויסצופירן דעם פּלאַן! טאָקע אין דער באַשטימטער שעה... גרינעוועצקי איז פון דער אויפגעריסענער באָמבע געפּאַלן אַ טויטלעך פּאַרוואונדעט־

טער; און נעבן אים דער באַשטימטער קרבן: אַלעקסאַנדער דער צווייטער מיט אַן אַראָפגעריסענעם פוס און וואָס איז שפּעטער אויסגעגאַנגען אין זיין בלוט.

דערנאָך — תליות, תליות, קלעפּ מיט קאָלבעס, סיביר, קאַזעמאַטן, וויסער, שוואַרצער און בלוטיקער טעראָר, שרייענדיקע נקמה מצד דער אַליין־הערשאַפט.

ד"ר נח ירחי אין קיעוו נאָכן פּאַרענדיקן זיין שטודיום.

דערנאָך איז אַלעקסאַנדער דער דריטער געקומען צו דער מאַכט. עס איז געקומען די שוואַרצע תקופה פון זיין הערשאַפט פון 1881 — 1894, וואָס איז געווען אָנגעצייכנט מיט פּאָגראָמען און הריגות אין יידישע ראַיאָנען. אין די יאָרן פון דעספּאָטס הערשאַפט האָט מען אין יעלי־סאוועטגראַד, קיעוו, קעשענעוו, מינסק, בארדיטשעוו, באלטע, אָדעס, זשמערינקע, האָמעל, פּערעיאסלאוו און נאָך און נאָך, — געהערט איין

געשריי פון דעם צעיושעטן המון: בעי זשידאָוו! די פינצטערע מאַסע, דער פעוול האָט זיך דערוואוסט פון דער טענדענץ אין די אויבערשטע פענצטער, פון עפּעס אַ סעקרעטנעם פּריקאז פון צאַר באַטיושקאַ אַליין צו ברעכן שויבן, צו רייסן פּערענעס, צו שענדן, צו פאַרגוואַלטיקן, צו פאַרניכטן די פרעמדע, די גאָטלאָזע, די זשידעס, די קראַמאָלניקעס, די אמתע אינערלעכע שונאים.

די אָרעמע אומוויסנדיקע מאַסן, די ווילדע שיכורים, די אונטער־ווועלט־מענטשן האָבן אָנגענומען די לאָזונג פון דער צאַרישער קליקע צו דערטרינקען די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג אין רוסלאַנד אין ימים יידיש בלוט, מיט פאַרכלינעטער חיהשער פרייד.

און די חיהשע פרייד האָט אָנגעיאָגט בייזע ווינטן, פחד און אימה אין יידישע קהילות, פחד פאַרן היינט, פאַרן מאָרגן, וואָס קען זיין אַ מטורפדיקער קאַראַאַד פון אַן אויפגערייצטן המון אין יידישע גאַסן און געסלעך, אַן אַרייננרייסן זיך אין יידישע היימען און ראַבעווען, שענדן, מאָרדן, וואָרום די באָלוואַנעס האָבן צוגעזאָגט אַז פאַר אַזעלכע מעשים קומט גאָרנישט, אָדער אין ערגסטן פאַל אַ נישטיקע שטראָף.

אין רוסלאַנד האָט דעמאָלט געהערשט די תקופה פון די צייטווייליקע תקנות „קראָמיע יעוורעיוו", פון לעגאַלע פאָגראָמען, פון גירושים, פון טרייבן פון אָרט צו אָרט, פון מאַכן אוממעגלעך דאָס לעבן דורך אונטערשניידן די פרנסה־קוואַלן.

דאָס גרויסע רוסלאַנד מיט זיינע אונטערטאַנער איז געשטאַנען אונטערן קנאַפל פון דער טעמפּער פאָליציי און דעספּאָטישן אלייניהערשער. אַן אומענדלעך לאַנד, אָן אָרדענונג און אָן פרייהייט, מיט אומצאָליקע מיליאָנען שקלאַפן, אָן די עלעמענטאָרע מענטשן־רעכט, אַ לאַנד פון דער־נידעריקטע באַוולהטע ערדלאָזע פויערים, אָן וויסן, אָן באַוואוסטזיין, איינגעזונקען אין אָבערגלויבן און רעליגיעזן פאַנאַטיזם; דערצו הונגע־ריק, פאַרמאַטערט, אויסגעמוטשעט פון כלערליי פאַראַזיטן, טשינאָווניקעס, פּריצים, וואָס האָבן געגאַסן פון זייער האָרוואָניע, פון זייער פּראַצע; אַ לאַנד פון מאַסן לומפּן־פּראָלעטאַריער, פון מענטשן אָן אויסזיכט, אָן פערספּעקטיוו, וואָס זיינען מיט לייכטקייט אַריינגעשלעפּט געוואָרן אין כלערליי העץ־קאַמפּאַניעס, אין ווילדע גלייבעכצן און איבערגליי־בעכצן, אין יעטוועדער אַוויאַנטורע, אין די שנאה־כוואָליעס, וואָס די שול־

דיקע, די עקספלאָטירער האָבן געפֿרואווט אָפּלענקן אויף דעם אייביקן שעיר לעזאזל די יידן.

און די אינטעליגענץ. דאָ האָט געיוירט און געבלעזלט און געזידט מיט כלערליי פּאַרנעפּלטע מטושטשע אידעען און אידעאַלן, כלומר אַזוי צו זאָגן: דאָס פֿראָסטע פֿאָלק אויפן דאָרף איז לויטער גוטסקייט, לויטער אומשולד, לויטער ריינקייט און אומבאַפלעקטקייט, דערפאַר ליידט עס. און ווי אַ קעגנזאַץ איז די שטאָט, זי איז דער סינאָנים פון פאַרדאָרבנ־קייט, פון דעגענעראַציע, פון אומגערעכטיקייט, דערפאַר דאַרפן די אינ־טעליגענטן אויסקויפן זייערע זינד לגבי די פֿראָסטע מאַסן, דערנענטערן זיך צו זיי, דערווייטערן זיך פון קלאַס עקספלאָאַטאַרן, פון די ווייסע הענטלעך, גיין אין פֿאָלק זיך לייטערן, איבעראַנדערשן.

האָבן סטודענטן, לערנער, באַלעבאַטישע זינדלעך, אינטעליגענטישע באַאַמטע און אַפילו דאָקטוירים, אינזשיניערן גאָר פון דער העלער הויט גענומען ענדערן זייער לעבנס־סדר, פאַרלאָזן זייערע בורזשואַזע באַקוועמ־לעכקייטן, זייער וואוילטאָג. עס איז געווען אַן אונטערגאַנג אַזאָ: גימנא־זיסטן האָבן אַוועקגעוואָרפן מיט ביטול זייערע ביכער, זייערע גראַמאַטי־קעס, זייערע ליטעראַטור און היסטאָריע־ביכער; דאָס אַלץ באַטראַכט פאַר עפּעס בזיונדיקס, אומווערדיקעס, געקוקט אויף זייערע ווייסע ווייכע הענט און זיך געשעמט מיט זייער אומפּראָדוקטיוון פּאַראַזיטישן אָפּ־שטאַם; סטודענטן האָבן אָנגעטאָן פּויעריש העמדלעך, מוזשיקישע לאָפּ־טשעס, באַמיט זיך צו ווערן וואָס פאַרגרעבטער, כדי אָפּצואוואשן, אָפּצו־רייבן דאָס גבירישׂ־נגידישע, דעם גלאַנץ פון לייכטלעביקן קלאַס; פּיזישע אַרבעט איז באַטראַכט געוואָרן ווי אַ כבוד, אַ נאָבלקייט, סטודענט, אינ־טעליגענט, פּענקריצער — אַ זידלוואָרט. מען האָט זיך געריסן צו די האָנט־מלאכות, צום האַקאייזן, צום רידל, צום סערפּ, צום היבל, צו דער זעג. סטודענטן זיינען געוואָרן פאַראָבקעס ביי מוזשיקעס, געזעלן ביי סטאָליאַרעס, ביי קאָוואָלעס, סטודענטקעס זיינען געוואָרן שניידערקעס, קראָנקן־שוועסטערן, פעלדשערקעס, אָקושערקעס. און דאָס אַלץ כדי צו לעבן צווישן פֿראָסטן פֿאָלק, זיך באַקענען מיט זיין שטייגער, אָפּצאָלן דעם חוב פאַרן דורות־לאַנגן פאַראָזיטנטום. עס איז געווען אַ מין דינען דעם פֿאָלק ווי צו אַ הייליקטום, צו עפּעס אַ העכער מין מענטשן, וואָס מ׳האָט אָקעבשט אויסגעפונען, מענטשן וואָס זיינען בלא־יודעים, דאָס

זאַלץ פון דער ערד, די שאַפנדיקע, די עיקרדיקע. די אינטעליגענץ האָט ווי געפונען אַ באַשייד צו דעם פּראָבלעם וואָס האָט געפיניקט זייערע מו־חות: וואָס זאָל מען טאָן, וואָסערע תרופה געפינט מען צו די פּיינען פון פאָלק? דער תירוץ איז געווען אויבנאויפיק: גיין אין פאָלק, אויסגלייכן זיך מיט אים, עס אויפקלערן, מאַכן באַוואוסטזיניק, זיך אידענטיפיצירן מיט אים.

אויך די יידישע אינטעליגענץ האָט זיך געמאַכט אייגן די דאָזיקע אידעאַלן פון יונגן רוסלאַנד, פון לאוראָוון, פון טשערנישעווסקין, פון דער פּלעיאַדע דיכטער און פילאָזאָפן, וואָס האָבן געהאַמערט פאַרן פאָלק ווייזיאָנערע געדאַנקען, געקריצט זיי ווי אויף הייליקע לוחות. זאָל נאָר דאָס פאָלק ווערן אויפגעקלערט, געבילדעט, באַוואוסטזיניק, זאָל נאָר זיין אַן אויסמיש פון מאַסן מיט דער אינטעליגענץ, — וועט די מאַסע נישט זיין מער קיין ווערקצייג אין פינצטערע פאַרברעכערישע הענט.

ג.

גאָר גיך איז געקומען די אויסניכטערונג. די הייליקע לוחות זיינען ווי צעבראָכן געווארן. דער גלויבן אין „אַלע אינאיינעם", דער גלויבן אין דעם גוטן, אומשולדיקן, ריינעם, ברייטהאַרציקן מענטשן פון רוסישן דאָרף איז צעבראָכן געווארן.

עס איז אַרויפגעשוואומען פון די וואַלד- און דאָרף־טיפענישן גאָר אַן אַנדער פּרצוף־פּנים פון פּראָסטן נאַיוון פאָלק, פון אַ הראָמאַדע, אַ צע־בושעוועטער וואָס איז געקומען אין שטאָט אַריין באַוואָפנט מיט קאָסעס, מיט ווידלעס, מיט דרעש־דרענגער, מיט דובינעס צו שלאָגן יידן, שחטן יידן, ראַבעווען יידן.

דער דאָזיקער נייער אמת איז אַנטפלעקט געווארן צוערשט אין זיין גרויזאַמער נאַקעטקייט פאַרן יידישן אינטעליגענט, וואָס האָט מיט פיין געקענט קאָנסטאַטירן: דאָס פאָלק איז דערוואַכט, אָבער נישט צו ליכטיקייט, נייערט צו פינצטערניש, צו מאָרד — און גזילה־גליסטעניש.

גאַנץ נייע מחשבות האָבן אַריינגעדרונגען אין די צעטומלטע מוחות פון דער ראטלאָזער יוגנט, וואָס האָט זיך אַן לשערדיק אַנטוישט.

אָט האָט אין אַ פינצטערער האַרבסטיקער אימהדיקער נאַכט. י"ב

תשרי תרמ"ב, דער קלוגער שטורמישער קיידאַנער ליטוואַק משה לייב ליליענבלום אויסגעדריקט זיינע רעיונות וועגן דער פאַראַמעריקאַנער־תקופה אין זיין מאמר: „פרעמדע זיינען מיר". קלאָרע נאַקעטע אמתן: פרעמדע זיינען מיר נישט בלויז דאָ נאָר אין גאַנץ אייראָפּע, וואָס איז נישט אונדזער פאָטערלאַנד. אין אַלע לענדער וואו מיר זיינען צעזייט און צעשפרייט זינט דעם חורבן, זיינען מיר פרעמדע, אומגעבעטענע גאסט. אין פריערדיקע עפּאָכעס זיינען מיר געווען פרעמדע לויטן גלויבן, איצט אין דער תקופה פון פאַרשטאַרקטן נאַציאָנאַליזם, זיינען מיר פרעמדע לויט אונדזער אָפּשטאַם. אַ פרעמדער בלייבט אַ פרעמדער. וואָר נעמט דאָס אויף אַ פרעמדן צו זיך וויי אַן אייגענעם? מען נעמט אָן קנעכט און לוין־אַרבעטער אויף אַ באַשטימטער צייט, אָבער מען גיט זיי תמיד צו וויסן אַז זיי זיינען קנעכט, פאַראָבקעס און נישט אייגענע אָנגעהעריקע צום הויז. רעיונות ווי די שארף פון אַ גאָלמעסער, מחשבותן וואָס קומען צום שלוס:

און מיר חלומען נאָך אַז מיר וועלן זיין גלייכבאַרעכטיקט אין אייראָפּע. פרעמדע זיינען מיר און פרעמדע וועלן מיר זיין תמיד. און וואָס איז אונדזער צוקונפט דאָ? אַ קאָשמאַר. קיין שום האָפענונג־שטראַל, קיין שום ליכטשטראַל.

און דאָ קומט ווידער דער טרויעריקער רעפרען: קנעכט זיינען גרים, זיינען פרעמדע, דאָס גאַנצע לעבן צו שפּאָט און שאַנד.

פאַר יידן זיינען קיין מאָל נישט אָנגעקומען די נייע צייטן, האָבן זיך געווימלט די מחשבות אין משה לייבס פאַרפיניקטן מוח. פאַר אונדז האָט זיך נישט געענדיקט דער מיטלעלטער. אַלע האָבן געגלויבט, געמיינט אַז דער ניינצנטער יאָרהונדערט, דער יאָרהונדערט פון רעוואָלוציעס, פון יידישער גלייכבאַרעכטיקונג וועט זיין דער וועגווייזער, עס וועט קומען אַ תקופה פון מנוחה און שלוה פאַרן פאָלק ישראל. אָבער ניין; גאָרנישט פון די האָפענונגען זיינען מקוים געוואָרן. אָפּגענאַרט איז געוואָרן דאָס פאָלק.

דער אַנטוישטער לילענבלום קומט צו די ווייטערדיקע שלוסן:

מיר האָבן אָנגעהויבן צו ווערן אַ שטערונג די באַלעבאַטים פון די לענדער, מיר האָבן זיי ענג געמאַכט, ענג געמאַכט זייער שטוב; מען האָט דאָס געגעבן אָנצוגעהערן, בפירוש און אָן שום פליטערלעך, אַז די

אייגענע זיינען בילכער, אַז ס׳וואָלט געווען כדאי מיר זאָלן אַוועקגיין, אַז מען דאַרף אונדז נישט. דער פרעמדער, דער פרעמדער אומעטום. ער טאָר זיך נישט נעמען צו אַזאַ אַרבעט, צו אַזאַ פראָפעסיע, צו אַזאַ באַשעפטיקונג, פון וועלכער דער באַלעבאָס קען האָבן אַ נוצן. דער באַלעבאָס זאָגט קלאָר און דייטלעך: דו מאַכסט מיר ענג, דו זאָלסט דאָ זיך נישט אויפהאַלטן מער! גיי דיר דיין וועג! אין יעדער תקופה, אין יעדן יאָר־הונדערט, אין יעדן צייטעלטער געפינען זיי שוין אַן אויסרייד, אַ פּרע־טעקסט צו באַליידיקן און צו באַשפּייען, צו יאָגן און צו פּלאָגן דעם פרעמדן, דעם נישט־היגן. אַזוי וועט דאָס זיין אין 20סטן יאָרהונדערט, אין איין און צוואנציקסטן יאָרהונדערט, אַזוי וועט דאָס תמיד זיין. מוזן מיר כסדר דאָס איבערטראָגן, מוזן מיר דען אומאויפהערלעך געהערן דעם נידעריקסטן קלאַס מענטשן, צום קלאַס פון היימלאָזע, פון דעספּרעסטי־זשירטע ציגיינער־וואַגאָבונדן און שלעפּוירים?

די דאָזיקע פראָגן האָט דער צעשויבערטער פאַרצווייפלטער וועג־זוכער זיך געשטעלט אין אַ פינצטערער האַרבסט־נאַכט, וואָס האָט גע־אָטעמט מיט אימה, מיט האָפענונגסלאָזיקייט, מיט בייזע שמייסנדיקע רעגנס. ער האָט זיך דעמאָלט געפונען צווישן אַ מחנה באַהאַלטענע אין אַ קעלער אויף אַ בוידעם אין אַ הויז אין דער יידישער געגנט, וואָס איז געשלאָסן געווען אויף טיר און ריגל. פון דערווייטנס אַ אומהיימלעך רי־טשעניש פון אַ צעישעטן המון. אויגן דערשראָקענע קוקן דורך לאָדנ־שפאַלטן, צי זיי קומען נישט, צי זיי דערנענטערן זיך נישט די פּאָ־גראָמשטשיקעס. שוין עטלעכע נעכט שלאָפט מען אין אַנגעטוענקן, טא־מער וועט מען דאַרפן אַנטלויפן. וועט מען קענען אַנטלויפן? וועט מען לאָזן אַנטלויפן? און וואָס וועט זיין פון ביסל בעבעכעס, פון האָב און גוטס. וועלן זיי זיך דערבאַרעמען אויף די עופהלעך? שרעקלעך, שרעק־לעך, ביז ווי לאַנג, גאָט?

אָט זיינען זיי דאָ פאַרביי. אַ צופאַל אַזאַ, ווי דאָס גאַנצע יידישע לעבן. פרויען האָבן געכאַפּט זייערע פיצעלעך, זיי צוגעדריקט צום האַרצן. אַ טייל צעיאָמערן זיך היסטעריש. די מערדער זיינען פאַרביי, צייטווויי־ליק פאַרביי. אַזוי איז דאָס גאַנצע יידישע לעבן, איין שטיק פּחד און מורא, איין דערוואַרטונג פּחֿ עפּעס בייזס, מוראדיקס: וואָס וועט זיין היינט ביינאַכט, מאָרגן, איבערמאָרגן? אין אַ וווייטערדיקער גאַס איז גע־

וועז שויבן־געבראַזג, ווילדע קולות, געשפּאַלטענע קעפּ, בעי זשידאַוו!
פּעדערן זיינען געפּלויגן ווי אַ שניי, מ׳האָט געוואַרפן יידיש האָב אוך
גוטס דורך די פענצטער, מ׳האָט געבראַכן געפּעסן, מ׳האָט געפּאַקט אין
זעק, דאָס האָבן געטאָן גיריקע הענט און גיריקע שליפּעס האָבן אויף דעם
געקוקט, כאמיש־ווילד האָבן זיי געפּאַקט פּרעמד גוטס, די קאַצאַפּעס פון
די פּאַרשטעט, די מוזשיקעס פון די דערפער מיט זייערע האָבזיכטיקע
באָבעס, מיט זייערע בליקן פון קנאה־פּרייד. פּאָגראָם! פּאָגראָם! פּאַר־
צווייפלטע געשריייען פון יונגפּרויען, אויסגעמישטע מיט תאוה־געקוויטש
און לסוף פּאַרגליווערטע פּנימער מיט דער פּראַגע: פּאַרוואָס? פּאַרוואָס!

אין די דאָזיקע אימהדיקע טעג און נעכט האָבן פּראָגן וועגן גורל
פון יידישן פּאָלק זיך שאַרף און שניידיק אַוועקגעשטעלט פּאַרן יידישן
אינטעליגענט, כלומר אַזוי צו זאָגן:

„שוין איבער זעקס הונדערט יאָר שלרענגען מיר זיך אָן אום־
זיסט צו באַווייזן פּאַר גאַנץ אייראָפּע, אַז מיר זיינען נישט קיין
מענטשן־פּרעסער, און אַז מיר טרינקען נישט קיין קריסטלעך בלוט.
מיט אַ געבויגענעם קאָפּ און מיט שטרויכלענדיקע קני הערן מיר
כלערליי רכילותן און אויסטראַכטענישן אויף אונדז: דאָ האָבן מיר
אומגעבראַכט זייערע מאַרטירער, דאָרט האָבן מיר צוגענגבעט
זייערע הייליקע האָסטיעס, נעכטן האָבן מיר אַריינגעטאָן סם אין
די ברונעמער, היינט הרגענען מיר קריסטלעכע קינדער. מיטאַמאָל
זיינען מיר סאָציאַליסטן, פּאַרטיידיקער פון אַרבעטער־מאַסן און
באַלד זיינען מיר עקספּלאָטירער, פּראָצענטניקעס. מיטאַמאָל זיי־
נען מיר גלייכבאַרעכטיקטע בירגער און פּלוצים זיינען מיר פּאר־
כאַפּער פון אַלע הויכע שטעלעס, פון די בערזעס, פינאַנץ־פּאָ־
זיציעס. דאָ וואַרפט מען אונדז פּאָר, אַז מיר זיינען אַטאַאיסטן און
גאָר פּלוצים זיינען מיר די געפּערלעכסטע פּאַנאַטיקער; דאָ זאָגט
מען אונדז אַז מיר זיינען אַ פּלאָג, פּאַראַזיטן אויף אונדזערע
שכנים, אַז מיר זיינען ווערעם, באַצילן, אַז מיר ווילן איינעמען
די גאַנצע וועלט. און מיר גיבן אָפּ די פּעלקער דין וחשבון פון אונ־
דזער טועכץ: זעט, מיר זיינען פייגע מענטשן, מיר זיינען אַרנט־
לעכע מענטשן: אונדזער געזעץ דערלויבט נישט קיינעם צו הרגען,
קיינעם נישט אָפּצוגענאַרן. מיר ברענגען אַ סך נוצן. די סטאַטיס־

טיק באַווייזט אַז מיר זיינען אַזוי נוציק ווי די מילך־קי, ווי די שאָף מיט זייער ווואָל, מיר זיינען אַ ברכה פאַרן לאַנד, איין קייט פון כסדרדיקע פאַרענטפערעכצן פאַר די פעלקער פון דער ערד. דאַרפן מיר תמיד אַזוי זיצן אויף דער באַשולדיקונגס־באַנק?"

די וועגן פון דער יידישער רענעסאַנס זיינען דעמאָלט געווען אַזעלכע זיגזאַגדיקע, און איבער זיי הימלען פאַרנעפלטע, אומקלאָרע. מאין יבוא עזרי?

משה לייב ליליענבלום האָט געזוכט אַן אויסוועג פון דער קנעכט־שאַפט און אויף זיין אימפעטיקן שטורמישן שטייגער, האָט ער אָנגעהויבן פּרעדיקן, טאָג־איין טאָג־אויס, אין אַלע מאמרים זיינע, אויף אַלע טרי־בונעס: אַוועק פון יאָמערטאָל! אַרויס פון שקלאַפעריי! אַוועק פון דער־נידערונג, פון עוולות, פון באַלעבאַטים מיסטרויאישע, אַוועק פון דער ווילדער פרעמד, אַהיים, צום לאַנד פון אונדזערע היסטאָרישער האָפּע־נונג. געווען דעמאָלט די תקופה פון מבשרי הגאולה. עס האָבן זיך שוין געהאַט אַרויסגעלאָזט די ערשטע וואַגנדיקע, די ערשטע מוטיקע, די ערשטע וואָס האָבן געוואָגט צו לאָזן זיך אין צוגעזאָגטן לאַנד, וואָס האָט זיך אַנטפּלעקט פאַר זייערע פאַרחלומטע צעכראַסטעטע בליקן, אַ מדבר־דיק־זאַמדיקעס, אַ נאַקעט־פעלדזיקעס, אַ טרוקנס, אַ נאַך נישט גאַסט־פריינדלעכעס.

ד.

ארץ־ישראל, דאָס וויסטע לאַנד, האָט דעמאָלט געלאָקט קלייניע הייפעלעך אידעאַליסטן. די צאָל גלויביקע אין דער ציון־אויפלעבונג איז נאָך געווען אַ קליינע מחנה. די באַדערפענישן זיך צו ראַטעווען פון דעם פאָגראָם־לאַנד איז געווען אַ דרינגענדיקע. אמת, די פאָגראָמשטשיקעס האָבן שוין באַגעגנט אַ געהעריקן ווידערשטאַנד פון די נייטיקע זעלב־שוץ־אַרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן באַשיצט יידישע לעבנס און יידישן כבוד.

אָבער עס איז געווארן אומהיימלעך צו לעבן אין דער אַטמאָספערע פון כסדרדיקער אומזיכערקייט, אין אַ סביבה אָן די מינדסטע בירגער־לעכע גאַראַנטיעס. דער אויפהיטונגס־אינסטינקט פון פאָלק האָט אים

אונטערגעזאגט, אַז מען מוז אַוועק פון מקום מוכן לפורענויות, אַ פאַקט וואָס האָט זיך איינגעוואָרצלט און געוואָרן כמעט אַן אַקסיאָם אין אונ־דעזר מאַרטירער־געשיכטע: תמיד אין אַן עת צרה קומען וואָרענונגס־סיגנאַלן אין דער פאָרעם פון בהלה־שטימונגען, וואָס טרייסלען אויף, וועקן: זאָל בלייבן אַ שארית־הפליטה, זאָל דאָס פאָלק זוכן רואיקערע פלעצער, וואו אַנידערצולייגן דעם קאָפּ, וואו אַנצוהייבן פונדאָסנייַ.

וואוהין? וואוהין? האָט עס געליאַרעמט אין די רעטונגס־גלאָקן.

האָט דער פּאָעט פרוג אויסגערופן: זאָג די קינדער ישראל, זיי זאָלן גיין!

און די גאולה־מבשרים האָבן געזאָגט: צו אונדזער היסטאָריש לאַנד, וואָס וואַרט מיר זאָלן עס אויסלייזן פון איר וויסטקייט.

פאַראַלעל זיינען געגאַנגען די שטראָמען פון יציאת רוסלאַנד. קליי־נע שארן פון לוחמים וחולמים, די בילויים, די לייט פון דער ערשטער עליה קיין ארץ־ישראל. און גרויסע מחנות פראַקטישע, וואָס האָבן שוין געוואָלט אַ דאַך איבערן קאָפּ, שוין אַ שטיקל זיכער ברויט, שוין לעבן אונטער פרייַע הימלען, זיי האָבן געפירט שיפן אין לאַנד פון פרייהייט, וואו די דעקלאַראַציע פון מענטשן־רעכט האָט פאַרזיכערט אַלע וואַנדערער גלייכהייט און ברידערלעכקייט. דער אויפהיטונגס־שר פון דער יידישער נאַציע האָט אין אַן עת צרה אונטערגעטראָגן דעם פאָלק דאָס ריזיק־גרויסע לאַנד אין נאָר־אַמעריקע, וואו עס איז אויסגעוואַקסן אַ נייער בליענדיקער יישוב פון מיליאָנען יידן.

די עפאָפייע פון יידישע וואַנדערונגען, דער נס פון אונדזער גע־שיכטע, דער אייביקער רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר. אָט איז אָנגעגרייט נאָך אַן אַמעריקע, וויט הינטער די הרי חושך, עפעס אַ לאַנד אַרגענטינע, וואָס מ׳דערציילט זיך וועגן דעם אַן פאַרשיידענע וואונ־דוירים.

אין פאַריז וואוינט אַ ייד אַ קרוב־למלכות, אַ באַראָן, וואָס זיין פאַרמעגן איז נישט אָפּצוציילן. דער באַראָן מאָריס הירש האָט ליב זיין פאָלק, ער וויל פון זיינע יסורים, ער וויל ס׳וועט געפלאָגט, דער־נידעריקט אין מלכות יוון, ער וויל פון זיין נויט, פון זיין ארעמקייט, און עס פאַלט אים אייַן: פון דאָרטן עס אַרויסצונעמען. ער וואָלט געגאַנגען צום צאַר און אים פאַרגעלייגט, ער זאָל אַרויסלאָזן דאָס יידישע פאָלק.

אַבער וואוהין וועט ער עס פירן, וואו זאָלן זיי קענען אָפרוען, לעבן פריי? און אָט דער באַראָן קען די וועלט, אומעטום האָט ער געשעפטן, פון אומעטום לייגט מען אים פאָר ער זאָל אינוועסטירן קאַפּיטאַלן. אָט אַ ריזיק לאַנד אויף דער מאַפּע, ריזיקע שטחים פרוכפערדיקע באַדנס; אומעטום איז ענג, און דאָרטן סאָראַ רחבות, סאָראַ שפע: דאָס לאַנד ביי די ברעגעס פון לאַ־פּלאַטא־טייך, אַ לאַנד שיטער באַזעצט, נייטיקט זיך אין מענטשן, און אַ קלימאַט אַ גוטער, ענלעך צו דרום־פראַנקרייך. און די מלוכה דורשט ממש נאָך אימיגראַנטן, אַזוי האָבן אים איבערגעגעבן די אינפאָרמאַנטן. זייערס אַ רעגירונגס־מאַן האָט אַפילו אַוועקגעשטעלט ווי אַן אויפגאַבע פאַר דער רעגירונג: באַפעלקערן דאָס לאַנד.

דער באַראָן הירש האָט זיין חלום געפרואווט דורכצוצען אין ווירק־לעכקייט: מיליאָנען יידן אויף די פרוכפערדיקע פליינען, ער וועט שטעלן דעם פלאָן צו דיספּאָזיציע די מיליאָנען זיינע. און ער האָט נאָך אַ חלום: נישט בלויז זיי באַפרייען פון שקלאַפערייי און נויט, נאָר זיי פאַרוואַנדלען אין חשובע ווירדיקע מענטשן, פון אומפראָדוקטיווע באַדנלאָזע מענטשן אין איינגעוואָרצלטע פויערים; ער וועט אָפּקויפן טויזנטער העק־טאַרן באָדן, ער וועט זיי פאַרזאָרגן מיט אַלע נייטיקע אַרבעטס־מכשי־רים, ער וועט אָנשטעלן פאַכלייט צו לערנען זיי די מלאכה פון ערד־אַרבעט, זיין פאָלק וועט ווערן אַ פאָלק פון אַקערבויער.

ווי שווער אָזאַ עקספּערימענט דורכצופירן אין דער פראַקטיק האָט דער באַראָן אַליין זיך נישט פאָרגעשטעלט. ער האָט נישט געקענט דאָס פאָלק פון אינעווייניק, ער האָט ווינציק געקענט דאָס פאָלק, וואָס ער האָט געפלאַנעוועט אָזוי פון גרונד אויף צו איבעראַנדערשן, צו פראָדוקטי־ווירן, אַריבערצופירן צו דער שווערסטער פראָפעסיע פון דער וועלט: דער ערדאַרבעט.

ער — אַ פריוויליגירטער, עלעגאַנטער, רייכער און גוטהאַרציקער מערב־ייד, און זיי דאָרטן אַ מאַסע אָרעמע מיזרח־יידן, „אָסט"־יידן, אין געטאָ, צונויפגעדריקטע אין די יידישע קוואַרטאַלן אין נויט און אביונות.

נישט ער, דער גרויסער פילאַנטראָפּ, דער געאָדלטער באַראָן מאָריס דע הירש, און נישט די טויזנטער קאַנדידאַטן פאַר קאָלאָניזאַציע האָבן גישט געהאָט די מינדסטע אַנונג פון די געוואַלדיקע מכשולים וואָס שטייען זיי אין וועג ביי דער סאָמער התחלה און וואָס זיי וועלן נאָך אָנטרעפן

שפּעטער אין אָנגעזיכט פון דער גרויער ווירקלעכקייט. נישט דער קאָלאָ־ניזירער און נישט די געקאָלאָניזירטע האָבן זיך געקענט פּאַרשטעלן אַפילו אַ קליינעם טייל פון די שטרויכלונגען אין דעם נייעם אומבאקאנטן לאַנד פון דרום־אַמעריקע. דער איבערגאַנג פון דער אַלטער היים צום נייעם איז געווען אַזאַ בהלהדיקער, אַזאַ ראַשיקער, אַז די וואַנדערער האָבן אַפילו אין רעיון נישט געהאַט קיין צייט זיך צוצוגרייטן צו די אַלע אויסטערליש־קייטן וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן באַוועלטיקן בתולהדיקע ערדן, מיטן צוימען ווילדן סקאָט, מיטן שטייען ראַפּטום פּנים־אל־פּנים אַ נייעם קלי־מאָט, אַ נייעם איינשטעל פון די צייטן פון יאָר; זיך צוצוגעוואוינען צו די אומגעהייערע שטחים, וואָס ציען זיך אַזוי אומענדלעך אין ווייטע שרעקעדיקע האָריזאָנטן, פון וועלכע עס טויכן אויף הודזשעדיקע ווינטן, איבערנאַטירלעכע שלאַקס־רעגנס, פון וואַנען עס יאָגן די טונקלהויטיקע אויסטערלישע איינוואוינער פונעם לאַנד, וועמענס שפּראַך מ׳פאַרשטייט נישט און דערפון קומען בלוטיקע מיספאַרשטענדנישן און ביי דער מינדס־טער געלעגנהייט זיך כאַפּן צום לאַנגן מעסער.

ביידע צדדים זיינען נישט געווען צוגעגרייט צו די כלערליי שטרויכ־לונגען פון פּיאָנערן. דער באַראָן האָט געמיינט אַז צו דעם דערפאָלג פון דער קאָלאָניזאַציע איז גענוג באָדן, געלט, טאָלעראַנץ, דיסציפּלין, פּאַסי־קע אָנפירער, עקספּערטן, אַדמיניסטראַטאָרן און ווידער נאָך אַמאָל שטרענגע דיסציפּלין.

און די קאַנדידאַטן צו באַזעצן די ערדן וואָס דער באַראָן האָט אָפּגע־קויפט, די הונדערטער טויזנטער העקטאַרן, צעווערפענע איבער פאַרשיי־דענע פּראָווינצן פון דער אַרגענטינער רעפּובליק, וואו עס האָבן געדאַרפט געפינען זייערע רואיקע היימען די געווען שניידערס, שוסטערס, קאָ־וואַלעס, באַלעגאָלעס, מאליארעס, קלעזמערס, שאַרניקעס, קצבים, מלמדים און קליינע לאַנדווירטן פון די שטעט און שטעטלעך פון וואָלין, ליטע, בעסאַראַביע, כערסאָנער גובערניע און פון די אַלע מקומות פון יידישער אָרעמקייט — האָבן זיך אַלע אַוועקגעלאָזט אין ווייטן לאַנד אויף דער חדשים־לאַנגער נסיעה מעבר לים מיט אַ חלום פון מנוחה ושלווה, פון אַ גרינגער לעבן. זיי האָבן זיך פאַרגעשטעלט אַ זאַט לעבן פון גוטבאַזיצער, פון שררות אויף ריזיקע שטחים מיט פיל האָב און גוטס, פערד און ריב־דער, סעדער און פעלדער. די עמיגראַנטן זיינען געווען פאַרמאַטערט פון

די פיינען פון דער אַלטער שטיפמאַמישער היים, פון דער מחוסר־לחמדי־קייט, פון דעם בידנעם דערנידעריקטן לעבן; זיי האָבן אויף די נייע ערדן נישט געהאַט מער קיין געדולד צו וואַרטן, זיי האָבן שוין באַלד געוואָלט האָבן די שפע, די זאַטקייט, די רו.

און באַלד האָט עס אָנגעהויבן צו גיין נישט ווי מ׳האָט זיך פאָרגע־שטעלט. אָנשטאָט ביבלישער מנוחה נאָכן נוסח פון ביבלישן עובד אדמתו ישבע לחם, אָנשטאָט דער סאָכע וואָס האָט אין זיך מזל ברכה — האָט די נויט און דער הונגער אָפט געריטן אויף די מידע פליגל פון די הייס־אָטעמדיקע צפון־ווינטן; אָנשטאָט ברכה פון דער ערד איז געווען די קללה פון מכת ארבה. און אַלץ האָט געשראָקן און נישט אָנגעזאָגט קיין גוטס: פון דרום־זייט די בליי־קאָליריקע „טאַרמענטא", וואָס האָט פון דער אומ־ענדלעכער פאַמפּאַ אָנגעטראָגן שלאַקסרעגנס, האָגלען, וואָס האָבן צע־ווייקט און צעקלאַפט די הָרעוואָניע, אויף וועלכער מ׳האָט געוואָרט אַ גאַנץ יאָר; אָדער די קאָפּריזנע ווינטן, וואָס האָבן געהויבן זיילן שטויב און צעטריבן די כמאַרעס, וואָס האָבן באַדאַרפט אָנטרינקען די דורשטיקע פעלדער. דורכפאַלן ברענגען אָנטוישונג, פאַרצווייפלונג און אַ בענקעניש צו די טעפּ פלייש און פיש פון רוסלאַנד־מצרים און אַ פאַרגעסן אין יענע פּרעהס פון דער אַלטער היים.

אָזאַ מין קלאַס אָנטוישטע אָנגעוויטיקטע עמיגראַנטן־מאַסע האָט גע־דאַרפט איינגעשטילט ווערן ווי קינדער. מען וואָלט זיי באַדאַרפט געבן צו פאַרשטיין דעם זינען פון איינוואָרצלען זיך אין אַ ניי לאַנד, וואָס מען קען עס און ווייס עס נאָך נישט. די צאָל מורמלערס איז געווען אַ גרויסע. די דעמאָלטיקע משהס האָבן געדעדט צו פאַרביטערטע, פאַרצאָגטע, צעטומל־טע נייע איינוואַנדערער. וואָס האָבן אין זייער ביטערער אָנטוישונג נישט געהאַט קיין געהער פאַר מוסר־רייד, זיי האָבן זיך גיכער צוגעהערט צו די מתלוננים, צו די טענות־ומענות־לייט, צו די שוואַרצזעערס, צו די וואָס זוכן אַ גלאָבאַלן שולדיקן.

אַז אפילו אין גרויסן נדבנס האַרץ האָבן זיך אַריינגעגנבעט ספקות, חרטה־געפילן לגבי זיין פאָלק, וואָס ער האָט געוואָלט אויסלייזן, ער האָט גע־האָט בייזע טראַכטעניש וועגן אים, אַפילו אין צאָרנדיקע מאָמענט זיך אַרויסגעזאָגט וועגן אים ווי וועגן אַן ערב־רב, ווי וועגן אַ צוזאַמענגעלויף פון נישט־ראוידיקע מענטשן. זיינע שליחים אויסצופירן די געוואָלדיקע

מיסיע פון איבערשיכטן אַ פאַלק האָבן אין זייערע באַריכטן אַרויפגעוואָרפן די גאַנצע שולד פון זייערע נישט־געלונגענע עקספּערימענטן אויף דער מאַסע וואָס האָט דורכגעמאַכט די נאַטירלעכע חבלי לידה פון איינוואַרצלען זיך אויף אַרגענטינער ערד. די נייע קאָלאָניסטן־פיאָנערן האָבן באַדאַרפט אַ לאַשטשענדיקע האַנט, אַ גלעטנדיק וואָרט, וואָס ס׳האָט אַזוי נייטיק אַ גו׳ אין אַ פרעמד לאַנד. דאָס פאַלק איז געווען ווי אַ פאַרפייניקט פאַרבלאָנ־דזשעט קינד, עס איז געווען אַן אויסגעליטנס פון פאָגראָמען־פחד, פון קנאה־שנאה פון די נישט־פאַרגינערישע שכנים, פון די פרנסה־דאגות, פון די צוגרייטונגען צו דער נישט־געווייַנטלעכער נסיעה מיט איר אומבאַקוועמ־לעכקייט אויף שלעפשיפן, פון געפיל פון דריקנדיקער אויסגעוואָרצלטקייט, פון בענקשאַפט צו קרובים, און אַפילו צו שטיף־לענדער און פון דעם בעל־כרחהדיקן מוז זיך אייַנצוגעוואויינען צו די נייַע מין עסנס, צום קאָכן מיט קיזיק, צו דער נידעריקער מיט ליים־אויסגעשמירטער הייזקע, צום סטעפּ, וואָס ציט זיך אַזוי לאַנג און ברייט, אָן אַ בוים פאַר שאָטן, און פון גאַנצן אַרום.

דאָס פאַלק האָט זיך געניטיקט אין פאַרשטענדעניש, אין גוטע רייד און נישט אין שוטרים, אין אַ טאַטעס אַ בליק, אין אַ גלעט, אין אַ שטראָפּנ־דיק וואָרט, אָבער מיט גוטסקייט, געלאַסנקייט. אין די בראשית־יאָרן פון דער יידישער קאָלאָניזאַציע האָבן די קאָלאָניסטן זיך געניטיקט אין מנהגים מיט אַ וויזיע, מיט אַ טיפער פאַרשטענדעניש פאַר זייערע נויטן און די קאָלאָניעס וואָס האָבן געהאט דאָס גליק זיי צו באַקומען, האָבן זיך גיכער איינגעאָרדנט, גיכער באָדן געוואונען אונטער זייערע פיס.

פאַר די קאָלאָניעס אין ענטרע־ריאָס איז ד״ר ירחי געווען דער באַ־שערטער פון דער השגחה.

ה.

אויך דער יונגער דאָקטער נח ירחי איז באַהערשט געוואָרן פון דעם פיבער און אומרו פון יונגן יידישן אינטעליגענט אין רוסלאַנד און פון פאָלקס־אינסטינקט צו ראַטעווען זיין לעבן אין נייַע זיכערע ערי־מקלט. אויך ער האָט געלייענט מיט גליענדיקן אינטערעס אין די דעמאָלטיקע העברעאישע אויסגאבעס און אין רוסישן ״וואָסכאָד״ די באַריכטן פון די

וואַנדערונגען, די גליקן און די וויי־געשרייען פון וווייטן אַרגענטינע, וואו די ייקא־קאָלאָניסטן האָבן אָקערשט אָנגעהויבן דורכצומאַכן זייערע ערשטע בראשית־יאָרן אויף אַרגענטינער ערד; ער האָט געלייענט און געוואָלט געפינען אַ באַשייד וועגן גוטס און שלעכטס פון די־אַ וווייטע מקומות, און ס׳האָט אים אָנגענומען אַ חשק, ווי עפּעס אַ שטאַרקע האַנט וואָלט אים געגייט דערצו, צו זיין דאָרטן, ווי די מחשבה וואָלט אים אונטערגעזאָגט: אָנשטאָט זיך שלעפּן איבער פרעמדע דערפער, היילן פרעמדע, וואָס אפשר זיינען דאָ צווישן זיי פאָגראָמשטשיקעס, איז גליי־כער זיין צווישן די פּיאָנערן, וואו מ׳דאַרף, וואו מ׳קוקט אפשר אויף אים אַרויס.

און ער באַשליסט צו לאָזן זיך למרחקים. נו, אוודאי איז עס שווער פאַר מאַרוסיען, דעם יונגן לעבנספריידיקן וווייבל, וואָס דאַרף נעמען אויף זיך דעם עול פון וואַנדערן, פאַרלאָזן אַ רייכע היים, פאַרלאָזן די אייגע־נע אין שיינעם מאַריופּאָל און אַוועק אין די אומבאַוואוסטע וווייטקייטן. אָבער נחס ווילן איז אירער. נח האָט באַשלאָסן פאָרן קיין לאָנדאָן שטודירן סובטראָפּישע קראַנקייטן זאָל זיין, מיט נחן וועט זי מיטגיין ביזן סוף וועלט.

דאָס יונגע פּאָרל, ער 30 יאָר און זי 20 האָבן זיך געלאָזט אין די נייע וועלט; אויפן וועג קיין אַרגענטינע.

אין לאָנדאָן האָבן זיי זיך אויפגעהאַלטן זיבן חדשים. דער יונגער דאָקטער האָט זיך צוגעגרייט צו זיין מיסיע, באַקענט זיך מיט אַלע מיני מאלאריעס, טראָפּישע און סובטראָפּישע חולאתן; מיט סערומס קעגן שלאַנגען־ביסן, מיט שלאָף־קראַנקייטן. שפּעטער האָט ער ווינציק געהאַט מיט דעם צו טאָן: זיין ערשטער קאָמף קעגן מלאך־המות שטיק איז דעם באַראַק־שפּיטאָל איז געווען דער היימישער פלעק־טיפוס, די אַלט־באַ־קאנטע מגיפה פון די יידישע שטעטלעך, אַ פּועל־יוצא פון ענגע דירות און נישט־דערעסנקייט.

זיבן חדשים מיט אימפּעט פראַקטיצירט, אַלץ קען צונוצקומען, דער־ווייל האָט ער זיך באַקענט מיט נייע מיני חולאתן אין יידישן שפּיטאָל פון וווייטשעפּל.

און אָנגעהויבן כלאָפאָטשען וועגן זיין רייזע קיין אַרגענטינע. ס׳איז עפּעס נישט געגאַנגען פאָראויס, מ׳האָט געקוקט מיט חשד, אומצוטרוי

אויף יעדן נייעם אין די עטאַפּן־וואַנדערונגען פון יידישן עמיגראַנט. מ׳דאַרף האָבן אַ רעקאָמענדאַציע־בריוו און דער יונגער דאָקטער האָט זיך דערשלאָגן צו אַ פרייַנד פון דאָקטער גאָלדסמיט, וואָס האָט אַרויסבאַקומען די רעקאָמענדאַציע צו דער בוענאָס־איירעסער ייקא־דירעקציע.

אין בוענאָס־איירעס דרייט מען דעם בריוו פון אַלע זייטן, מ׳באַטראַכט דעם נישט־אָנזעעוודיקן ענייותדיקן דאָקטער און מ׳דרייט מיט דער צונג: מ׳דאַרף יאָ, מ׳דאַרף נישט קיין שום דאָקטער אין דער קאָלאָניע און מ׳עצהט אים: צו וואָס זאָל ער זיך לאָזן אויף אַזאַ שווערן פּאָסטן, ס׳איז אייגנטלעך פאַראַן צוויי פּאָסטנס: אייגנער אין מאָזעסווייל, אייגנער אין דאָמינגעז, אָבער מאַטעריעל בעסער איז אין בוענאָס־איירעס.

ד״ר ירחי האָט דעם באַאַמטן אָנגעקוקט שאַרף, ער איז בלאַס געוואָרן און אים קאַטעגאָריש דערקלערט, אַז ער איז נישט געקומען אַהער צוליב מאַטעריעלער בעסערקייט, ער זוכט נישט קיין שטעלעס, ער האָט פון וואָס צו לעבן, ער דאַרף נישט קיין עצות, נאָר ער האָט באַשלאָסן איינצוארדענען זיין לעבן צווישן יידישע קאָלאָניסטן און צוליב דעם איז ער דאָ אַהערגעקומען.

דער באַאַמטער האָט זיך צוריקגעכאַפּט: עס הייסט, עס וויל זאָגן, מהיכי תיתי, פאָרן אין קאָלאָניע קען ער, ווען ער ווייל, מ׳וועט אים געבן פאַרלייכטערונגען, אָבער דערווייל קיין שום קאָנטראַקטן נישט. זאָל ער פאָרן קיין דאָמינגעז. דאָרטן איז דאָ אַ דאָקטער רישיניי, אַ שווייצער, וואָס האָט ליב דעם ביטערן טראָפן און ער קען נישט באַדינען די גאַנצע געגנט. אדרבא זאָל ער פּרואוון ,מ׳וועט אים געבן אַ וואוינונג און דעם שפּיטאָל. ס׳איז נאָר אַ פּרואוו, דערווייל נאָך נישט קיין קאָנטראַקט. די דירעקציע וועט עס באַטראַכטן.

נאָך ניין טעג אין בוענאָס־איירעס האָט דער לאַסטוואָגן געפירט זייער געפּעק צום דאַמפּערל, וואָס האָט זיך געשלעפּט אפשר אַ טאָג מיט אַ נאַכט און אפשר מער איבער די ברייטע מוטנע וואַסערן פון גרויסן לאַ־פּלאַטאַ טייך און פון דאָרטן פּאַמעלעך, פּאַמעלעך, נישט צו פּאַר־גרויזניען אין אַ זאַמד־באַנק איבערן טייך אורוגווייי, וואָס פירט צו דער שטאָט קאָנסעפּסיאָן דעל אורוגווייי און פון דאָרטן צו די געגאָרטע יידישע קאָלאָניעס, וואו דער באַראָן הירש האָט אָנגעגרייט אַ מנוחה און אַ נחלה פאַרן פאָלק ישראל.

די ערשטע צייט אין דער גרויסער יידישער קאָלאָניע אַרום דאָ־מינגעז; אַ קליינע באַן־סטאַציע, אַ קלייט, אייניקע ראַנטשעס אין אַ ים פון ווילדגראָז, פון סטעפּעס, נאָך נישט קיין פעלדער, קרקע בתולה, וואו ס׳האָבן זיך געווידמעט כלערליי שלענג, שטרויספייגל און סטעזשקעס, סטעזשקעס אין די וווייטע ימים פון ווילדגראָז, אין די נייע יישובים וואו הייזקעס האָבן אויסגעזען ווי אַראָפּגעשיטע פון הימל אַזוי על־פּי־צופאַל. אויף איינער אַזאַ סטעזשקע־וועג האָט זיך געטראָגן דאָס געפּעק פון נייעם דאָקטער, פון ד״ר נח ירחי. מאַרוסיאַ ירחי האָט זיך געשראָקן אי צוליב דער ווילדקייט אַרום און אַרום, אי צוליב דער אומענדלעכער וווייטקייט פון דעם יבשה־ים, וואָס מ׳זעט נישט קיין ענד און קיין סוף, אי צוליב דער לאַנגער פלאַבער שטוב, וואָס שטייט דאָ אַזוי איינע אַליין צווזאַמען מיטן באַראַק־שפּיטאָל, וואו מ׳וועט דאַרפן לעבן. טרערן שטייען איר אין די אויגן, זי וויל וווינען הויך אויפן קול, אָבער זי פאַרשטשעמעט די ציין און באַשליסט צו זיין אַ געטרייַ וווייב, זי האָט דאָך איינגעשטימט. אַז אים איז ניחא, איז איר גוט.

אָבער אַלץ איז דאָ אַזוי טשיקאווע, מאָדנע, נייַ: דער קאָליר פון הימל, און דער שאַרפער דאַרפס־ריח און די וואַרעמע זון, און בייַ־נאַכט די שרייענדיקע שטילקייט: די גרילן־גרילצעריי, סאָווטס־געקרעכץ, און טערו־טערו־געפילדער, און זשאַבעס־געקוואָקעריי, און קאָפּיטס־גע־קלאָפּ אויף די סטעזשקע־וועגן, און די בליציקע אויגן פון די היזיקע, און דעו׳ ווינט־געהייל אַרום די דאַך־סטריכעס.

דאָס, הייסט עס, וועט זיין די היים, וואו איר נח וועט היילן און ווירקן. קוים אויסגעפּאַקט, קוים אויסגעשטעלט דאָס ביסל באַלעבאַטיש־קייט, קוים אַנידערגעשטעלט דעם אונטערזוכונגס־שטול, קוים אויסגע־לייגט דאָס ביסל אינסטרומענטן, ווי די שמיעה האָט זיך געטראָגן אי־בער ראש־פּינה, כרמל, איבער קרית ארבע, איבער רחל, איבער יהודית, איבער סאַן־גרעגאָריע, אַז דער נייער דאָקטער איז שוין דאָ. יעדער האָט געהאַט עפּעס אַ פאַרלעגערט מיחושל, אַ ציעקן אין די ביינער, אַ שטע־כעניש אין אַ זייט, אַנגעווייטיקטע קריזשעס, אַ פאַרלייגטע נאָז, אַ מכה וואָס האָט זיך בשום אופן נישט געוואָלט היילן מיט קיין שום וואַסער־

לעד און זאַלבן; קאַלאָניסטקעס האָבן זיך דערמאָנט אין פאַרלעגענע קראַנקייטן. אַלע האָבן געוואָלט זיין פון די ערשטע זיך צו באַקענען מיט דעם נייעם יונגן דאָקטער, אָנקומען פון דערווייטנס די יונגע פרוי זייַנע, וואָס טראָגט די נייסטע מאָדע; אַלע האָבן געוואָלט זען דעם דאָקטער, וואָס מ׳קען ריידן צו אים פראָסט מאַמע־לשון, לאָזט צו זיך ריידן, אויס־ריידן און זיך אַראָפּריידן פון האַרצן. דאָס איז דיר נישט דער דאָקטער רישענייי, וואָס נישט מ׳פאַרשטייט אים און נישט ער פאַרשטייט דיך. וואָס קען דאָרטן עפּעס אַ שווייצער דייטש באַגרייפן וואָס איינעם דריקט אונטערן לעפּעלע.

און קאַלאָניסטן און קאַלאָניסטקעס וואָס זענען שוין געווען אינע־ווייניק און געהאַט די זכיה פון אים אויסגעהערט צו ווערן, האָבן געראַטן מיט התּפּעלות וועגן נייעם דאָקטער:

— אַ יידישער דאָקטער. רעדט מחיהדיק יידיש.

— אַ שמייכל. אַ הלצהלע. ס׳וועט פּשוט גרינגער.

— ער האָט מיר געזאָגט, אַז ס׳איז גאָרנישט, איז מיר גרינגער געוואָרן.

— ער האָט בלויז אַנגעריט מיט זיינע גוטע הענט דעם ווייטיק־לעכן אָרט און עפּעס פאַרשריבן און מ׳איז שוין געזונט.

— מיט אַ געלעכטערל היילט ער.

— אַ טייערער דאָקטער, לאַנג לעבן זאָל ער!

זיינע רעצעפּטן, שהי־פּיה. אַ זאַפּטל, אַביסל זיסקייט, און ס׳העלפּט.

**
*

טשאַרנע רחל שטיינבערג גיט איבער וועגן די ערשטע טעג פון יונגן ד״ר נח ירחי אויף ענטרע־ריאָסער ערד. זי, דאָס מיידל פון דרייצן יאָר, וועמען די מאַמע האָט געשיקט קלייבן „שטעקעלעך״ אויף איינצוהייצן דעם אויוון אויף אָפּצובאַקן ברויט, האָט נישט ווייט פון דער קאָלאָניע ראש־פּינה, אויפן וועג צו איר קאַמפּ, באַמערקט אַ שלימזלדיקן רייטער. מ׳האָט באַלד געזען אַז דאָס איז אַ גרינער, זיין פּאָרן פּאַמעלעכקע, זיין באַמבלען זיך מיט די פּיס אין די טרעטערס פונעם זאָטל, זיין האַלטן זיך קראַמפּ־האַפט ביים צייַמל און דאָס פערד אַליין, וואָס האָט נישט געוואוסט וואו־הין דער באַלעבאָס וויל אים שלעפּן. וועמ ער איז צוגעקומען נענטער, האָט

דאָס מיידל טשארנע רחל באַמערקט אַז דער זאָטל איז אין אַ זייט, און דער פאַרבונד־פאַסיק איז שוין כמעט ביים פערדס אונטערשטן פיס.

דאָס קאָלאָניסטישע מיידל האָט אים געזאָגט: סעניאָר, סעניאָר, גייט אַראָפּ וועל איך צורעכטמאַכן דעם זאָטל, איר וועט זיך נאָך אינ־גאַנצן אַראָפּגליטשן. ער האָט איר געפאָלגט.

דאָס מיידל האָט געזען פאַר זיך אַ דאַר שוואַך יידל, אַ ליטוויקל און האָט זיך זייער געוואונדערט, וואָס ער האָט איר דערקלערט אז ער איז גאָר דער דאָקטער פון דער קאָלאָניע, אַז ער פאָרט קיין ראַכיל און ס׳דאָכט זיך אַז ער האָט פאַרבלאָנדזשעט.

טשארנע רחל האָט אַראָפּגענומען דעם זאָטל, די פעלעכלעך, אויפ־געבונדן דעם רימען, אלץ צוריק אַרויפגעלייגט מיט אַ סדר, איינגעצויגן כדבעי, אַז ס׳פערד האָט אזש אַ ציטער געטאָן: זי איז געווען אַ שטאַר־קע, טשארנע רחל. נאָך דעם האָט זי געהייסן דעם דאָקטער צוריק זיך אַרויפזעצן.

— ווי אַזוי כאַפּט מען זיך אַרויף? פרעגט דאָס דאַרע יונגע דאָק־טערל.

— ווי אַזוי זענט איר אַרויף אויפן פערד ביי אייך אין דער היים?

— נו, נו, מיידעלע מיינס, דאָרטן האָט מען מיר אוגטערגעשטעלט אַ בענקל.

טשארנע רחל האָט זיך נישט געפוילט און אין איין הרף־עין האָט זי אים געוויזן ווי אַזוי מ׳כאַפּט זיך אַרויף פלינק אויף אַ פערד.

ד״ר ירחי האָט געפּרואווט נאָכטאָן און ס׳איז נישט געגאַנגען: — פאַרפאלן, טאָכטערקע, איך און דו וועלן מיר שוין מוזן אזוי צוגיין ביז צו דער קאָלאָניע צופיס. דאָרטן וועל איך שוין קריגן אַ בענקל.

צום סוף האָט ער גאָר פאַרגעשלאָגן: ווייסטו וואָס, מיידעלע. דו קענסט דאָך יאָ רייטן, טאָ פאָר דו אַליין אין קאָלאָניע און איך וועל טראָגן די שטעקעלעך.

דאָס האָט טשאַרנע רחל נישט געוואָלט. זיינען זיי ביידע געגאַנגען פאַמעלעכקע; ד״ר ירחי האָט געפירט דעם געפלעקטן פערד ביים ציימל, ביז זיי זיינען אָנגעקומען צו דער ערשטער שטוב פון ראש־פינה. שלמה ראַבינאָוויטש האָט נישט געוואָלט הערן פון בענקלעך, ער האָט דעם דאָקטער געטאָן אַזאַ הייב אונטער, ביז ער האָט שוין געכאַפּט דעם ריכ־

טיקן שניט, ווי אַזוי אַרויפצוכאַפּן זיך אויף אַ פערד און זיך אַזוי אַוועק־
געלאָזט אַ פלינקערער און זעלבסט־זיכערער אויפן וועג קיין ראַכיל.

**
*

דער יונגער דאָקטער פאַלט פון די פיס, צענדליקער קראַנקע אין
אויפנעם־קאַבינעטל פון צייטווייליקן שפּיטאָל־באַראַק, אונטערוועגנט
קיין סאַן־גרעגאָריע און סולקעס, קאָטשן, רייטערס וואָס וואַרטן אויף
אים אַוועקצופירן לעגוועס וויית, ביי אַלע וועטערן, אין הייסע טעג, קאַל־
טע נעכט, געפרוירענע פאַרטאָגן, אין טאָרמענטא־וועטערס, ווען האָרי־
זאָנט דראָעט מיט גראָע בלייערנע כמאַרעס, צו געפערלעך קראַנקע און
צו קלייניקייטן, וואָס זיינען נישט ווערט די נסיעה. אַ דאָקטער האָט נישט
קיין רעכט אויף רו, אַ דאָקטער טאָר זיך נישט בייזערן, אַ דאָקטער מוז
האָבן הללס געדולד.

און כדי אויסצופֿרואוון זיין געדולד, צו שטעלן אים פאָר אַ נסיון,
ווי אַ נייעם רעקרוט־סאָלדאַט, וואָס מ׳שטעלט פֿלוצלינג אַוועק אויף די
ערשטע ליניעס פון שלאַכט־פראָנט — איז אָנגעקומען אויף בייזע פאַ־
כענדיקע פליגל די מגיפה, דער פלעקן־טיפוס. און געבראַכט האָבן די
קראַנקייט פון אַרעמקייט די אויסגעמוטשעטע עמיגראַנטן פון וואָבן־
לאַנגע נסיעות אויף שיפן אָן באַקוועמלעכקייט און ווי אַ צוגאָב די רייזע
אויף דער אַלטער שלעפשיף, פיר מעת־לעת אויפן טייך לאַ פלאַטאַ איבערן
טייך אורוגוויי צו דער ערשטער שטאָט פון ענטרע־ריאָס. די עמיגראַנטן
זיינען געווען צונויפגעפֿרעסטע אויפן טייך־שיף ווי הערינג אין אַ פאַס
און זיי זיינען אָנגעקומען אל המנוחה ואל הנחלה אָן כוחות און דער־
שלאָגענע, ווייל נישט די מנוחה פון דעם אייגענעם שטיבל איז געווען
צוגעגרייט און פון דער נחלה איז געווען וויית. און אַז די עפּידעמיע פון
טיפוס איז אַריין אין דער מחנה האָט זי געטראָפן מענטשן אָן ווידער־
שטאַנד און שוואַכע אויסגעצערטע קינדער.

דער ערשטער קרבן איז טאַקע אַ קינד, און פאַראומערטע טאַטע־
מאַמע יאָמערן ביים קברל און שיקן אַרויס זייערע געווייגען אין די סטע־
פּעס, וואָס קוקן אַזוי פיינדלעך אַפער פון די ווילדגראָזן, פון די זיגזאַג־
דיקע סטעזשקעס.

און דער דאָקטער האָט געטאָן אַלץ וואָס זיין וויסנשאַפט האָט אים

גֿעהייסן טאָן ביי אַזאַ קלעפּיקער קראַנקייט. מ׳דאַרף איזאָלירן, מ׳דאַרף קאַלטע וואַסער־בעדער, מ׳דאַרף מענטשן צו הילף צו הילן די קראַנקע אין נאַסע טיכער. אָפּט בייטן, נישט דערלאָזן שטייגן די היץ. און קאַלט וואַסער איז נישטאָ. מען וואָלט געדאַרפט אייז, אָבער דאָ איז דאָך נישט רוסלאַנד, וואָס אין קעלערס ליגן שטיקער אייז פון ווינטערדיקן טייך.

די קראַנקייט ברייטערט זיך אויס. דער באַראַק־שפּיטאָל איז אי־בערפול, נישטאָ קיין פּלאַץ וואו אַהינצוטאָן מער די קראַנקע. אין איין ווינקל ליגט אַ גוססדיקער, אין אַ צווייטן — שוידערט איינער אין היץ און אין קעלט, אויף אַ דריט בעטל מאַכט אַ חולה דורך דעם קריזיס, ער באָדט זיך אין שווייס און מאַרגן קען ער שוין זיין אַ געראַטעוועטער.

פון וויזשאַגוויי איז פאַר עטלעכע טעג געקומען העלפן דעם יידישן דאָקטער דער פראַנצויזשער מעדיקער דעלטאַן, אויך ער ליגט שוין אין גסיסה־צושטאַנד. אויך מאַרוסיאַ, די אייניציקע, די יונגע צאַרטע פרוי, 21 יאָר איז זי אַלט, איר שטוב איז פול מיט קראַנקע, זי איז אויך קראַנ־קנשוועסטער, דערלאַנגט דעם קאָניאַק, די פּלעשלעך ווייַן צו שטאַרקן די רעקאָנוואַלעסצענטן, צו באַנעצן די ליפּן פון די פאַרשמאַכטע, זי איז מיט איר נחן, זי דערלאַנגט אים אין קאַלט ברונעם־וואַסער איינגעטונק־טע ליילעכער אָפּצוקילן די פיבערנדיקע. זי קאָכט יאיכלעך, קאָמפּאָטן, פאַר די געזונטווערנדיקע ,זי שאַנעווועט נישט אירע אייגענע יונגטלעכע כוחות. און בריוו דערציילן וועגן הערראישן קאַמף פון יינגן דאָקטער אויפן שלאַכטפעלד פון צו קומען צו הילף די מענטשן; אַ בריוו פון דאָק־טער צו דער האַרין פון דער קאַלאָניע, וואָס זאָגט אַזוי:

קאַלאָניע קלאַראַ, דעם 11טן יולי 1894.

צו דער
הויפּט־דירעקציע פון דער ייקא
בוענאָס־איירעס
חשובע הערן:

טראָץ מיין וואונטש אייך צו שיקן אין צייט די מאַנאַטלעכע באַריכטן פון דער קאָלאָניע, איז מיר דאָס געווען אוממעגלעך צו־ליב די טעמים וואָס איך וועל זיך באַמיען אייך דאָ צו דערקלערן.

די ערשטע טעג פון מיין אָנקומען דאָ האָב איך געהאַט צי

באַהאַנדלען פיל ערנסטע קראַנקע, ערנסטע ביינער־ברוכן, אַ כראַ־ נישע לעבער־קראַנקייט, אַ חוץ דעם אַ גרויסע צאָל חולאים פון די 120 נפשות, וואָס זיינען ערשט אָנגעקומען. צווישן די לעצטע מערקט זיך אַ גרויסע צאָל מיט כלערליי קלעפיקע חולאתן צווישן די דערוואַקסענע און באַזונדערס ביי קינדער, קינדער־חולאותן, קאָקלוש־הוסט, בראָנכיטיס קאַפילאַריס, דיזענטעריע, אויסשיטן אויף דער הויט, פלעגמאָנאס, שילשול, טיפוס און אַנדערע חו־ לאותן.

די ערשטע טעג זיינען געשטאַרבן צוויי פון די וואָס איך האָב אינטערנירט אין שפיטאָל. דער שרעקלעכער צושטאַנד פון די אָנ־ געקומענע איז בלי־ספק צוצושרייבן די אַנטי־היגיענישע באַדינ־ גונגען פון זייער רייזע אויפן ים און באַזונדערס די לעצטע דריי־ טאָגיקע נסיעה פון לאַ פלאַטאַ קיין קאָנסעפסיאָן דעל אורוגוויי.

שוין דריי טעג ווי איך מאך די מעגלעכסטע אָנשטרענגונגען כדי צו ברענגען אַ וועלכע ס׳איז פאַרלייכטערונג די אָרעמע, אָבער איך זע, צו מיין גרויסן צער און באַדויערן, אַז איך האָב נישט צו מיין דיספאָזיציע די נייטיקע מיטלען דאָס צו קענען אויספירן.

דער שפיטאָל וואָס שטייט צו מיין דינסט, קען נישט אַריינ־ נעמען אַלעמען, וואָס וואַלטן לויט מיין מיינונג נישט געדאַרפט בלייבן מחוץ אים. דערפאַר בין איך געצוואונגען אין דעם שפי־ טאָל איבערצוטראָגן אַ סך אומבאַקוועמלעכקייטן וואָס זיינען קיינ אַלע היגיענישע כללים. אין אַ צימער פון $3 \times 2\frac{1}{2}$ מעטער פיר ערנסט־קראַנקע און פילע וואָס וואַלטן אומבאַדינגט געדאַרפט ווערן אינטערנירט אין שפיטאָל, מוז איך אַהיימשיקן, בעת מיט יעדן טאָג קומען צו נייע קראַנקע. איך מוז אייך מעלדן אַז צוזאַ־ מען מיט אַנדערע קראַנקייטן האָבן די אומגליקלעכע אַריינגע־ בראַכט דעם טיפוס, וואָס דראָעט אויסצובריטערן זיך מיט אַ שרעקלעכער געשווינדקייט. איך האָב שוין פעסטגעשטעלט זעקס פאַלן, 4 האָב איך אינטערנירט אין שפיטאָל און צוויי האָב איך אַהיימגעשיקט, ווייל כ׳האָב נישט קיין פלאַץ. נאָך פאַראַיאַרן האָב איך געהאַט דעם כבוד צו שטעלן צו קענטעניש פון דער די־ רעקציע, אַז אין אנגעזיכט פון דער דערוואַרטעטער פאַרמערונג פון

דער באַפעלקערונג אין דער קאָלאָניע, וואָלט געווען אומבאַדינגט נייטיק צו בויען אַ שפּיטאָל מיט גענוג בעטן אַזוי שנעל ווי מעגלעך, דאָס האָב איך געזאָגט אין פאַרגאַנגענעם חודש דעצעמבער, דאָס זעלביקע האָב איך דערקלערט דעם ה׳ ס. הירש. אָבער עס איז צום באַדויערן, וואָס צו שטודירן די־אָ פראַגע האָט מען געדאַרפט האָבן גאַנצע אַכט חדשים, און אַז דאָס אומגליק איז אָנגעקומען זיינען מיר געווען אומבאַוואָפנט.

כדי אויסצומיידן אין דער צוקונפט ענלעכע סיטואַציעס, האָב איך דעם כבוד צו בעטן די דירעקציע, זי זאָל צואיילן די שטודיע פון דער אומגליקלעכער פראַגע וועגן דער קאָנסטרוקציע פונעם שפּיטאָל, פון וועלכן ס׳הענגט אפשר אָפּ דאָס לעבן פון פיל מענטשן. כדי צו קענען איזאָלירן די טיפוס־קראַנקע, האָב איך געבעטן די לאָקאַלע אַדמיניסטראַציע צו אָפּריניקן און איבערגעבן כאַטש אויף אַ פּראָוויזאָרישן אופן, דאָס אומבאַזעצטע שטיבל וואָס געפינט זיך לעבן דעם שפּיטאָל. אין יעדן פאַל האָב איך אָנגעגרעניצט מען אַלע מאַסמיטלען צו קעמפן מיט דער עפּידעמיע פון טיפוס־פיבער.

איך גריס אייך אויפמערקזאַם

אייער

ד״ר נח ירחי

און אַזוי ווי די הילף איז נישט געקומען אזוי גיך, שרייבט דרינגענדיק וואָס מ׳דאַרף.

אָט איז זיין בריוו, אָנגעשריבן אין אָפּיציעלן ייקא־פראַנצויזיש:

קאָלאָניע קלאַראַ, דעו 18טן יולי 1894

צו דער
הויפּט־דירעקציע פון דער ייקא
בוענאָס־איירעס
חשובע הערן:

איך האָב דעם כבוד אייך צו מעלדן אַז איך בין אָנגעקומען נעכטן קיין קלאַראַ.

אין באַגלייטונג פון מ. ראַפאַפּאָרט בין איך געגאַנגען זען דעם ד"ר ירחי, וועמען איך האָב געטראָפן באַהאַנדלען און זאָרגן פאַר די חולאים און ס'רוב טיפוס־קראַנקע, וואָס ער האָט אייַנגעאָרדנט טיילווייז אין שפּיטאָל, וואָס קען נישט אויפנעמען מער ווי אַ טייל און דעם רעשט האָט ער דערפאַר אַרייַנגענומען אין הויז וואו ער וואוינט. כמעט די אַלע קראַנקע געהערן צו די נייַאָקערשט אַנגעקומענע גרופּעס. דער ד"ר ירחי האָט מורא אַז דער טיפוס זאָל נישט אַננעמען אַן אַלאַרמירנדיק עפּידעמישן כאַראַקטער; ער גלויבט אַז די קראַנקייט וועט זיך נאָך אויסשפּרייטן.

איך האָב פאַרגעשלאָגן דעם ד"ר ירחי צו באַנוצן וויַ אַ שפּיטאָל דעם לאָקאַל פון דער שול, וואָס געפינט זיך אַרום 5 קילאָמעטער פון זיין וואוינונג. היות דער דאָקטער איז געוואַלדיק פאַרנומען און מ'רופט אים פון אַלע זייטן, האָב איך אים געזאָגט, אַז מיר וואָלטן געקענט בעטן ביי דער דירעקציע צו שיקן אין דער קאָלאָניע דעם דאָקטער וואָס האָט זיך פאַרגעלייגט צו אַרבעטן אין די קאָלאָניעס בעת וועג איך בין געווען אין בוענאָס־איירעס. מיר וואָלטן אין דעם פאַל אים געקענט איבערגעבן די אָנפירונג פון דעם פּראָוויזאָרישן שפּיטאָל, וואוהין מען זאָל איבערפירן די נייַע אַנגעשטעלטע. צום באַדויערן זיינען פאַראַן איבער 30 חולאים אין די קאָלאָניעס סאַן גרעגאָריאָ, עספּינדאָלאַ און שפּאַנגענבורג, זיי קענען נישט ווערן באַהאַנדלט און באַזאָרגט ווי געהעריק. שוין פאַראַן זעקס טויטע, איין דערוואַקסענער און 5 קינדער.

אייך איז שוין באקאנט די קרבנות־גרייטקייט און איבערגעבנקייט פון ד"ר ירחי. איר דאַרפט עס וויסן, אַז ער האָט אַנגעשטעלט אויף זיינע אייגענע קאָסטן אַ סאַניטאַר, וואָס די אַדמיניסטראַציע האָט אים נישט געוואָלט צושטימען. אַ חוץ דעם האָב איך ביי אים געזען אַ יונגן מענטשן, וואָס גרייט צו רפואות און ווערט אויך באַצאָלט פונעם דאָקטער. די דירעקציע וויל זיכער נישט אַז די אַלע הוצאות זאָל טראָגן דער דאָקטער ירחי. דער סאַניטאַר פון סאַן אַנטאָניאָ — געראָפן פון ד"ר ירחי — איז דאָ געבליבן אייניקע טעג און איז אָפּגעפאָרן.

דער דאָקטער, וואָס איז אַנטציקט פון מיין פּלאַן, האָט מיך געבעטן מען זאָל נישט פאַרלירן קיין צייט. אויך האָב איך אייך געשיקט די ווייטערדיקע טעלעגראַמע:

„ד ר י נ ג ע נ ד י ק ! — קראַנקייט זיך אויסגעבראַכט, מיר וועלן פאַרוואַנדלען לאָקאַל שול אין שפּיטאָל, מיר בעטן אייך אומבאַדינגט שיקן אויב מעגלעך דעם דאָקטער פון בראַזיל מיט 30 לייוונטבעטלעך, דרייסיק מאַטראַצן, דרייסיק קאָלדרעס, פינף ליטער טינטורא וואַלעריאַנא, עטער, פופציק גראַם טינטורא מאָש־טשי אָריענטאַליס, אַ קילאָ סולפאַטאָ קינינא, הונדערט ליטער עכטן אָפּאָרטאָ־וויין און זעקס פלאַשן שאַמפּאַניער. דאָס אַלץ זייער דרינגענדיק און דאַרף אָנקומען צוזאַמען מיטן נייעם דאָק־טער אויפן דאַמפער. אין שפּיטאָל זיינען פאַראַן 20 קראַנקע און פיל מער אין די גרופּעס. שיקט אינסטרוקציעס צו דער אַדמיניס־טראַציע זי זאָל שטעלן צו מיין דיספּאָזיציע מיטלען פאַר יעדער עוועַנטואַליטעט".

די באַשטעלונג וואָס דער דאָקטער האָט אייך געשיקט טעלע־גראַפּיש, וועט דערמיט אַנולירט, אויב זי איז נאָך נישט אָפּגע־שיקט, ווייל זי געפינט זיך אין מיין היינטיקער באַשטעלונג. דער דאָקטער בעט „קאָטרעס" אָנשטאָט אייזערנע בעטלעך, כדי צו קע־נען זיי פאַרבראַנען נאָכן באַנוצן זיי פאַר די קלעפּיק־קראַנקע.

מיר האָפן אַז די אַלע אָנשטרענגונגען וועלן העלפן באַקעמפן די עפּידעמיע וואָס דראָט זיך אויסצובריטערן.

ד. חאַים

***

ווי אַן אויסגעפּרואווטער סאָלדאַט נאָך אַן אַנטשיידענער גורלדיקער שלאַכט איז דער יונגער דאָקטער נח ירחי אַרויס אַ זיגער פון דאָזיקן גע־ראַנגל פאַר מענטשלעכע לעבנס. די מגיפה איז איינגעשטילט געוואָרן, די טיפוס־עפּידעמיע וואָס האָט זיך פאַרמאָסטן חרוב צו מאַכן דעם נייעם ישוב אין זיין צאַרטער יונגקייט, האָט בלויז באַוויזן צו באַרייכערן דעם נייעם בית־עולם אין קאָלאָניע זאָנענפעלד מיט אַ צענדלינג נייע קברים־בערגלעך. זיי, די קרבנות, וואָס ס׳האָט אומגעבראַכט די מגיפה מיט אירע

האָריק־קויטיקע לאפּעס און מיטן הייסן קדחת־אָטעם, זיינען געקומען אין לאַנד אַריין לעבן, זיינען זיי אָפּגעקאָסעט געוואָרן פון טויטס אומברחמנות־דיקער קאָסע און געוואָרן פאַרוואַנדלט אין ווּאַרצלען פונעם ישוב.

דאָקטער ירחי האָט זיך אייַנגעקויפט אין ליבשאַפט ביים פאָלק. הונ־דערטער פון זיי האָט ער געראַטעוועט מיטן פרייז פון זיין אין לשערדיקער פאַרמאַטערטקייט, פון אויסערגעווייַנלעכער איבערגעבנקייט, פון אייַנ־שטעלן זיין לעבן און דאָס לעבן פון זיינע נאָענטסטע, אַ יונג צאַרט מיי־דעלע פאַרלוירן און זיין מארוסיא איז אויך אַנידערגעפאַלן אויפן קראַנקן־בעט און טעג און נעכט געלעגן אין פיבער־דעליריום, געשוועבט צווישן לעבן און טויט. מארוסיא האָט זיך טעג־לאַנגע מטפל געווען מיט די קראַנ־קע, זיי געהאָלפן וויקלען אין די נאַסע ליילעכער, צולייגן זיי קאָמפּרעסן, קאָכן זיי יאיכלעך, דערלאַנגען זיי לאָבונג. זי, זיין שילערין, זיין יונג גליק, זיין געליבטע פרוי, וואָס האָט פאַרלאָזן אַ רייכע היים, גרויסע רחבותדיקע סאליעס, וואָס האָט אייַנגעשטימט מיטצומאַכן אַ לעבן פול מיט שטרויכ־לונגען און קרבנות אין אַ וויטן סטעפּ אויף ענטרע ריאָסער ערד, האָט שיער נישט באַצאָלט דעם העכסטן פרייז פון איר פּיאָנירטום.

טרערן פון פרייד זיינען געראָנען פון סמוגלען גוטן פּנים פון יונגן דאָקטער וואָס האָט נעכט געוואַכט איבערן בעט פון זיין מארוסיען, וואָס האָט זיך געבאָדן אין זיבן שווייסן פון איבערגעקומענעם קריזיס. אירע גרויסע אויגן האָבן געשמייכלט אין טרערן פון גליק.

ז.

און איצט האָט זיך אָנגעהויבן דאָס נאָרמאַלע לעבן פון אַ דאָקטער אין דער קאָלאָניע. ד״ר נח ירחי איז אַריינגעוואָקסן אינעם לעבן פון דער קאָלאָניע, מיטגעלעבט און מיטגעפּיבערט מיט אַלע גרויסע און קליינע דאגות פון קאָלאָניסטישן ישוב; נישט געווען קיין איינגעשלאָסענער אין דלד אמות פון זיין דאָקטעריש קאַבינעטל, נישט געווען קיין פּורש את עצמו מן הציבור, נאָר אדרבה געווען אַריינגעטאָן מיט לייב און לעבן אין זייערע טאָג־טעגלעכע זאָרגן, אין זייער פרייד פון גוטע שניטן, אין זייער לייד פון דורכגעפאַלענע שוואַרצע יאָרן, ווען ס׳איז אפילו נישט געווען אויף אַ זעקל מעל.

דער דאָקטער האָט זיך נישט געשאַנעוועט, נאָך מעת־לעתן שוועֿרער אַרבעט איז ער נאָך בייגעווען אויף וויכטיקע אסיפות פון קאָלאָניסטישן קהל. קאָלאָניסטן האָבן אומעטום געוואָלט אים האָבן בראש, זיך געפילט ווי באַשיצט אין זיין מחיצה, אים געקוקט מיט גלויבן און צוטרוי אין די וואַרימע אויגן.

אומעטום ד״ר נח ירחי, אין אַלע קאָמיסיעס, אין אַלע ענינים, שול, שיל, וועגן, קאָמיסיע צו הילף די פּאָגראָם־געליטענע פון רוסלאַנד, אין בוררותן און אַז עס קומט דער מאָמענט וועז קאָלאָניסטן בראש מיט סאַ־

דער יונגער סאַכאַראָוו

כאַראָוון גרינדן אַ געמיינזאַמע קלייט, אַ „פּאָנדאָ קאָמונאַל״ זעען מיר די אונטערשריפט זיינע אויף די ערשטע קאָלעקטיוווע אַקציעס, אויף די ערשטע פּראָטאָקאָלן, אויף די ערשטע יערלעכע באַריכטן.

אַ אין־לשערדיקע פּרייד איז אַריינגעקומען אין הויז פון די ירחים,

וועז דעם 22סטן מערץ פון יאָר 1899 קומען אָן קיין אַרגענטינע מישע אוז אָלגאַ. מישע, מיכאל סאַכאַראָוו, ד"ר נחס געווען שילער איז שוין מער נישט קיין יונג בחורל, ער איז שוין אַ פאַרענדיקטער אַגראָנאָם; ער קומט דאָ אַהער מיט זיין יונגער פרוי אָלגאַ, פונקט ווי ער פאָר עט־לעכע יאָר צוריק מיט זיין מאַרוסיאַן. מישע — אַ טאָלסטאָיאַנער, פול מיט הויך באַפליגלטע רייד, פול מיט חלומות, מיט יוגנט־וויזיעס, פול מיט פלענער פאָר זיין ברויזנדיקער שוימיקער ענערגיע. זיי זיינען די גאַנצע צייט געשטאַנען אין כסדרדיקער קאָרעספאָנדענץ, זיין עלטערער חבר אוז לערער האָט אים געשילדערט דאָס נייע לאַנד, אים צוגעראַטן מישענ־קען, ער זאָל דאָ אַהער קומען, ווייל מאַרוסיאַ וועט זיך מחיה זיין, ס׳קומט איר אָפט אויס צו זיין אַליין, וועט זי האָבן אָלגאַן לעבן זיך.

אָט האָט מישע דער זעקס־אוז־צוואַנציק־יאָריקער באַטראַטן אַרגענ־טינער ערד. אַ יונגערמאַנטשיק מיט אַ לענגלעך אינטעליגענטיש פנים, אַרומגעזוימט מיט אַ זיידן־ווייך בלאָנד בערדל. אוז אויגן פאַרחידושטע, זוכעדיקע, נייגיריקע, גוטמוטיקע, וואָס קוקן אַדורך קלאָרע פרישע דורך די אָוואָלע ברילן־גלעזער מיט גאָלדענע ראַמען. ליפן פיפקען אַ ליולקע מעשה־דייטש, זיך דאָס אויסגעלערנט אין האָענהיימער לאַנדווירט־שאַפטלעכער אַקאַדעמיע, וואָס ער האָט פאַרענדיקט, געראַטן דעקלאַמא־טאָריש, מעלאָדיש, מיט ציטאַטן פון ביכער אוז רוסישע פּאָעטן.

ד"ר ירחי הייסט שפאַנען לא קוואַדראַן די רחבותדיקע פיר־רעדער־דיקע קאָטש אוז זיי פאָרן אָפּוואַרטן מישאַן אוז אָלגאַן קיין לוסיענוויל, ביי דער באַסאָוויל־באַסער באַן־סטאַציע. אַ האַלדזן אוז קושן, קאָלאָניסטן פרייען זיך מיט. דער אַרום פון דער גראָזיקער גרינער וועג־סטעזשקע קיין דאָמינגעז טראָגט פרישע ריחות פון אויפגעאָקערטער ערד, פון ברייטע לאַנקעס; פון טיפע ווילדגראָזן אוז ס׳גיסן זיך שטראָמען רייד, דערציילן, אַריינפאַלן איינער דעם אַנדערן מיט נאָכפרעגעכצן: ווי לעבט זיך? אוז וואָס הערט מען אין דער אַלטער היים, אין „שטיפמוטערל" רוסלאַנד? אוז וועגן די פאָראָמען? אוז וואָסערע מענטשן זיינען דאָס די קאָלאָ־ניסטן? ווי לעבט זיך דאָ. אוז דער וועג וויקלט זיך אונטער די קאָפּיטעס פון די צוויי אייגעשפאַנטע פערד אוז פון לא קוואדראס שמוצערן מיט די ליפן, אוז די אָנגעקומענע קוקן סיי מיט שרעק אוז סיי מיט חידוש אויף די אומגעהייערע, אומגעוואוינטע רחבותן.

זיי בלייבן וואוינען אין הויז פון נחן און מאַרוסיען אַ גאַנץ יאָר צייט, ביז די ייקא האָט מסכים געווען צו פאַרקויפן פינף הונדערט העקטאַר ווי אַ יוצא מן הכלל דעם זון פון סעמיאָן סאַכאַראָוו דעם פאַרמעגלעכן בעל־הבית פון מאַריופאָל. עס קומט אָן אַ גינציקער ענטפער פון פאַריז אַז מ׳זאָל באַזעצן אויף ערד דעם אַגראָנאָם מיגעל סאַכאַראָוו „צוליב זיינע פאַך־קענ־טענישן און צוליב זיין נוצלעכקייט פאַר דער סביבה". אויף די פינף הונ־דערט העקטאַר פון דער קאָלאָניע לעווען, בארואָנעטשע.

אין אַ פאָר יאָר אַרום האָט זיך אויך דער יונגער מיגעל סאַכאַראָוו אייג־געקויפט אין ליבשאַפט ביי זיינע ברידער קאָלאָניסטן. סאַכאַראָווס שטוב, די הויכע גערוימיקע לופטיקע שטוב מיטן שטרויענעם צוויי־סקאָסענעם דאַך, די שטובֿ, צו וועלכער מ׳איז אַריינגעפאָרן דורך אַ ריי שלאַנקע טאָפּלן איז פונקט ווי ד״ר ירחיס שטוב על פּרשת דרכים אין קאָלאָניע זאָנענפעלד, גע־ווען דער צוציאונגס־פונקט פאַר טויזנטער קאָלאָניסטישע האַראָפאַשני־קעס, צענדליקער לעגוועס ווייט און בריים.

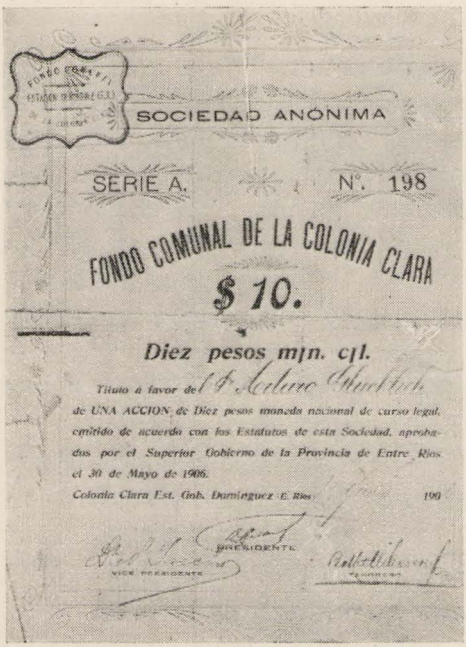
ד״ר נח ירחי און מיגעל סאַכאַראָוו — ביידנס נעמען זיינען געווען זיס אויפן קאָלאָניסטישן גומען, וועגן ביידע האָט מען גערעדט מיט באַוואונ־דערונג, מיט יראת־הכבוד און מיט גרויס ליבשאַפט אין קאָלאָניסטישע היי־מען. ווייל ביידע האָבן זיך דאָס פאַרדינט מיט זייער פשטותדיקער גוטס־קייט, מיט זייער וועזן פרייוויליקע פאָקל־טרעגער פון דער בראשית־נאַכט פון נייעם ישוב, מיט זייער האַרציקער באַציאונג, מיט זייער שטראַלנדי־קער אהבת ישראל און מענטשן־ליבע.

און דאָס אַלץ איז דאָך פאַרשריבן אין די הערצער פון די מענטשן, אין זכרון פון פאָלק, אין שוואַרץ אויף ווייס אין די באַריכטן, אין די אויפ־רופן, אין די פּראָטאָקאָל־ביכער, אין די צייטשריפטן, אין דאָקומענטן פון יענער עפאָכע, וועו דער יידישער ערד־אַרבעטער האָט אָנגעהויבן זיך איינ־צואוואַרצלען אין ענטרע־ריאָסער ערד.

***

טעג לאַנג געבלעטערט די ערשטע פּראָטאָקאָל־ביכער פון „פאַנדאָ־קאָמונאַל" און ס׳האָט אויפגעלויכטן דאָס גוטע פּנים פון ד״ר נח ירחי פון די קאַרגע שורות פון זיינס אַ פּאַרשלאָג, זיינס אַ וואַרט, זיינס אַן עצה, פון זיין בריטער אונטערשריפט; געפילט זיין וואַרעמען מענטשלעכן אָטעם

אין די פּראָטאָקאָלן פון „פאָנדאָ קאָמונאַל" פון סאָמען ערשטן פּראָטאָקאָל פון דער דאָזיקער געמיינזאָמער קאָלאָניסטישער קלייט, פון 21סטן נאָוועמבער 1904 ביז 1912, דאָס לעצטע יאָר פון זיין קרבנותפּול שטורמיש לעבן, וואָס ער האָט אַזוי ווינציק געלעבט פּאָר זיך. אומעטום סימנים פון זיין פּשוטן הומאַניזם. נישט בלויז דאָקטער, נאָר אויך אחריותפּולער געזעל־

SOCIEDAD ANÓNIMA

SERIE A. N°. 198

FONDO COMUNAL DE LA COLONIA CLARA

$ 10.

Diez pesos mjn. c/l.

Título a favor del Dr. Arturo Gruchet

de UNA ACCION de Diez pesos moneda nacional de curso legal, emitido de acuerdo con los Estatutos de esta Sociedad, aprobados por el Superior Gobierno de la Provincia de Entre Ríos el 30 de Mayo de 1906.

Colonia Clara Est. Gob. Domínguez E. Ríos 190

PRESIDENTE

VICE PRESIDENTE

די ערשטע אַקציע פון „פאָנדאָ קאָמונאַל" טראָגט אויך די חתימה פון ד"ר נח ירחי און בנימין מעזשיבאָווסקי

שאָפּטלעכער עסקן בצרכי הציבור, כאָטש ער האָט נישט געהאַט קיין צייט, כאָטש די קראַנקע האָבן אים כסדר געדאַרפט, טאָג און נאַכט, שבת און יום־טוב.

זעען מיר אים אונטערשרייבן די ערשטע צען־פּעזעדיקע אַקציעס פון „פאָנדאָ קאָמונאַל". עס איבערראַשן די פּראָטאָקאָלן וועגן זיינע מעשים

פון רירנדיקער מענטשלעכער אחדות. אַזוי דערציילט דער פּראָטאָקאָל פון 22סטן אויגוסט 1905, נומער 13, וועגן ירחים איניציאַטיווע צו העלפן די עמיגראַנטן, צו געבן סובסידיעס די אלמנות און יתומים. שפּעטערדיקע פּראָטאָקאָלן ריידן וועגן דאָקטערס באַטייליקונג אין אַלע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס פון קעגנזייטיקער הילף, וועגן־בוי, ביבליאָטעק און דער עיקר די אַרגאַניזאַציע פון סאַניטאַרן דינסט פון דער קאָלאָניע. די ייקא האָט באַשלאָסן אַז פאַרוואָלטן דעם שפּיטאָל, די אַפּטייק, זאָל דווקא די קאָאָפּעראַטיווע, וואָס אַ חוץ פאַרקויפן די תבואות, באַזאָרגן דעם קאָלאָניסט מיט אַלע זיינע באַדערפענישן דורך דער בשותפישער קלייט. זאָגט וועגן דעם אַ באַריכט פון פאָנדאָ קאָמונאל פון 1טן אַפּריל 1909.

„אונדזער געזעלשאַפט פאַרנעמט זיך אויך מיטן פאַרזאָרגן די נויטיקע מעדיצינישע הילף אַלע אונדזערע מיטגלידער אויף די מעגלעכסטע צוגענגלעכסטע באַדינגונגען און צו דעם צוועק האָלט זי אויס אַ שפּיטאָל אין אַ גערוימען בנין ביי דער סטאַציע דאָמינגאָ מיט אַלע נויטיקע אינסטאַלאַציעס. אין דער שפּיץ פון אים געפינט זיך ד״ר נח ירחי, וואָס גיט זיך אָפּ דער אינסטיטוציע מיט זיין גאַנצער מעדיצינישער קאָפּאַציטעט. אים העלפט צו אַ באַהאָוונטער פּערסאָנאַל: דרא. קיפּען, דרא. וואָלאָברינסקי, צוויי פעלדשערס, זעקס קראַנקן־שוועסטערס און אַן אַקושערקע.

היות דער „פאָנדאָ קאָמונאַל״ האָט נישט קיין פאַרדינסט־צוועקן, וואָרום זיין אייגנטיקער צוועק איז אַוועקצושטעלן דעם סאַניטאַרן דינסט אין דער קאָלאָניע אויף אַ מאָדערנעם אופן מיט דער שטרעבונג נאָכצוקומען אַלע פאָדערונגען. דערפאַר איז די דאָזיקע אינסטיטוציע אויסגעשטאַט מיט אַלעם מעגלעכן. דאָס איז די סיבה וואָס די אינסטיטוציע האָט אַ דעפיציט פון 2.500 פּעזעס״.

די קאָלאָניסטן נויטיקן זיך זייער אין דער דאָזיקער אינסטיטוציע, אַ באַווייז אַז בלויז אין איין יאָר פון 1907 ביז 1908, לויטן יערלעכן באַריכט פון „פאָנדאָ קאָמונאַל״:

...„2714 קראַנקע קאָלאָניסטן און 3919 פּאַרטיקולאַרע (ד״ה:

פּריוואַטע פערזאָנען — פּ. ב.) האָבן באַזוכט דעם דאָקטער. אין שפּיטאָל גופא זיינען געקומען זיך אינטערנירן 6000 קראַנקע, וואָס זיינען געבליבן אין שפּיטאָל 8177 טעג".

דער שפּיטאָל איז געווען דאָס כסדרדיקע דאגה־קינד פון דער קאָ־לאָניע. די קאָלאָניסטן האָבן טאַקע זיך מתחייב געווען צו צאָלן יערלעך 15 פּעזעס (וואָס מ׳האָט שפּעטער געהעכערט אויף 20), וואָס מ׳האָט גע־דאַרפט אַראָפּרעכענען פון דעם תבואה־פּאַרקויף. אָבער עס האָט נישט גע־סטייעט פּאַר דעם. אַ קאָלאָניסטיש וועגטל אין ענטרע ריאָסער קאָלאָ־ניעס זאָגט: „די ערד איז דאָ אַ גוטע, אַ פּעטע, אָבער דער הימל איז ווי אַ מאָל". דער הימל באַדראָט כסדר גאָטס גאָב, וואָס שטייט הפקר דרויסן. אָט שטייען די ליאָנען אין שענסטן בלי, אָט הייבן זיך שוין אָן צו פּורע־מען די קערנדלעך אין די ווייצן־זאָנגען, אָט כוואַליען זיך געדיכט היפּשע האָבער־שטענגלעך, — קומט אַן אומגעריכטער פּראָסט סוף אָקטאָבער און פּאַרשרפּט אַלץ; דער הימל האָלט איין דעם רעגן גראָד אין מאָמענט, וועט מ׳דאַרף אים צום מיינסטן, דער הימל שיקט גאָסרעגנס צו וויקן די צייטיקע זאָנגען און דער הימל ברענגט פון ווייטע טשאַקאָ־וועלדער דעם מחבל, דעם היישעריק, וואָס נעסט זיך איין חדשים־לאַנג אין דער קאָלאָניע און פּאַרדאַרבט אַלץ ביזן לעצטן גרעזל; דער הימל דראָט מיט שטורעם־ווינטן, פּאַמפּאַ טאָרמענטאָס, מיט האָגלען, מיט אוראגאנען, וואָס רייסן דעכער.

גאָר אָפט זיינען די קאָלאָניסטן געבליבן הינטערשטעליק און זייערע אינסטיטוציעס האָבן אָנגעהויבן וואַקלען זיך. אין אַקט 14 באַקלאָגט זיך ד״ר ירחי, אַז דער בנין פון פּרימיטיוון שפּיטאָל איז אַ תל. די וועגט געשפּאָלטן, עס רעגנט אַריין דורכן קאָליעדיקן דאַך, די קראָקווע זיי־נען צעפּוילט. ער שטעלט צו צו דער זיצונג אַ פּלאַן פון רעפּאַראַציעס. ער רעכנט אויס וואָס מ׳דאַרף אַלץ האָבן:

אַ קעלער צו האַלטן קיל עסנווארג	1.000	פּעזעס
אַן אַלקער	300	"
אַ שפּייכלער	200	"
אַ הילפס־קיך	400	"
אויסבעסערונג פון באָדצימער	100	"

א וואוינונג פאר די אנגעשטעלטע — — — —	1.500	פעזעס
שטוקאטורעווען, ווייסן, מאלן — — — — —	3.000	"
גארטן־אינסטאלאציע און לוין פאר גערטנער —	1.000	"
גארטן־אינסטאלאציע און לוין פאר גערטנער —	1.000	"
פעלדשער — — — — — — — — — — —	1.000	"

Nomina del Consejo Directivo electo para el ejercicio 1910 1911

PRESIDENTES HONORARIOS:

Señores D. VENEZIANI y W. MOSS

Directores de la «Jewisch Colonization Association»

PRESIDENTE

M. SAJAROFF

VICE - PRESIDENTE

DR. N. YARCHO

SECRETARIO Y TESORERO

I. KAPLAN

SINDICO

L. SIDI

CONSEJALES

S. PUSTILNIK

I. M. SAS

B. LVOVSKY

S. SCHTEINBERG

I. PAPIERMEISTER

I. COSTIANOVSKY

I. JURIN

D. CHERTCOFF

SUPLENTES

I. BAIBICH

A. KREIMAN

L. GARBOVEZKY

באבראוו — פארזיצער און ד"ר ירחי — וויצע פון „פאנדא קאמונאל"

די פראַטאקאלן דערציילן אין קורצע שורות וועגן די אלע דאגות, זיי זאגן אבער נישט אויס דעם פאקט אז פאר א גוטן מענטשן פאסט

נישט צו דער שווערער אַמט פון אַ שטרענגן פאַרוואַלטער. ד״ר ירחי האָט נישט אַריינגעבראַכט קיין גרויסע הכנסות דעם שפיטאָל. צו ליב האָט ער געהאַט די מענטשן ער זאָל זיך גיין דינגען מיט אַ הילפס־באַ־דערפטיקן וועגן עפעס אַ פאַר פּעזעס. דער חולה האָט אָפט נישט גע־האַט די 50 סענט צו באַצאָלן פאַרן טאָג אין שפיטאָל. דער טאַריף איז געווען אַ יושרדיקער: אַ קאָלאָניסט וואָס האָט געדאַרפט זיין אינטער־נירט לענגער ווי צען טעג אין שפיטאָל האָט בלויז געדאַרפט באַצאָלן טעגלעך צו 30 סענט. און אַז ס׳איז נישט געווען, האָט ד״ר ירחי גע־צאָלט פון זיין טאַש.

די אומגעהייערע אַרבעט און דערצו די אַנדערע געזעלשאַפּטלעכע פליכטן האָבן געבראָכן זיין געזונט. די קנאַפּע צוואנציק יאָר וואָס ער האָט געלעבט אין קאָלאָניע זיינען כמעט אינגאַנצן אָפּגעגעבן געווארן זיין פאָלק. מ׳האָט אים געמוזט בעטן ער זאָל זיך אָפרופן, אויף הייניטקן לשון וואָלט דאָס געהייסן זיך נעמען וואַקאַציעס. ער האָט נישט גע־וואָלט הערן דערפון. קורץ פאַר זיין פּטירה האָט אַ דעלעגאַציע פון חשו־בע פאַרשטייער פון דער קאָלאָניע (די קאָלאָניסטן און אָנפירער פון דער קאָאָפּעראַטיווע י. קאָפּלאָן, פאָפירמייסטער, קריימאן און ב. לוואָווסקי) געדאַרפט אויספועלן ביי אים ער זאָל אָננעמען אַ לענגערן אורלויב. דאָס איז געווען דער 7טער פעברואַר 1912 און ער איז געשטאָרבן דעם 31סטן יולי 1912.

ח.

דאָס פאָלק דערציילט. דאָס פאָלק מישט אויס דיכטונג מיט אמת. דאָס פאָלק וועבט לעגענדעס אַרום דער פאַרגעטערטער פערזאָן. נאָך בעתן לעבן האָבן די קאָלאָניסטן אים אָפּגענגעטראָגן אָן אַ שיעור ליב־שאַפט. נישט בלויז געקומען זיך היילן קערפערלעך, נאָר אויך פאַר־לאָנגט פון אים אַ רפואות הנפש. ד״ר ירחיס היילונגס־מעטאָדע איז נישט בלויז באַשטאָנען פון די פשוטע פליכטן וואָס אַ דאָקטער נעמט אויף זיך, לויט דער שבועה פון גריך היפאקראטעס, וואָס יעדער סטודענט וועט ער קריגט זיין דאָקטאָראט גיט זי אָפּ, וואָס זאָגט צוו. אנדערס: ״איך וועל אָפּהיטן די שבועה און די פונקטן, איך וועל נאָכפאָלגן דעם סיס־

טעם פון רעגלאַמענט לויט מיינע פעאיקייטן און פאַרשטאַנד, מיט ריינ־קייט און הייליקייט וועל איך פאַרברענגען מיין לעבן אין דער פראַק־טיק פון מיין קונסט; אין וועלכער היים איך וועל אַרײַנגיין, וועל איך אַרײַנגיין בלויז לטובת די קראַנקע". — ד"ר נח ירחי האָט אוודאי אומ־באַוואוסטזיניק נאָכגעטאָן די גרויסע יידישע דאָקטוירים פון אַלע צייטן, פון רמב"ם וואָס איז געווען הויז־דאָקטער ביים סולטאַן אל־פצאל ביז אַלע גוטע יידישע דאָקטוירים פון מיטלעלטער ביז היינטיקער צייט. פאַר אים איז דאָס מענטשלעכע לעבן געווען הייליק. אַלע מענטשן, אָן אונטערשייד פון גלויבן און ראַסע. ער האָט נאָך אין רוסלאַנד געהיילט מוזשיקעס אין ווייטע רוסישע דערפער און דאָ אין אַרגענטינע, זיינען גאוטשאָס פון די וועלדער פון מאַנטיעל, פון די אָרעמע ראַנטשעס, פון די ווייטסטעווינקלען פון ענטרע־ריאָס געקומען צום יידישן וואונדער־דאָק־טער זוכן אַ לינדערונג צו זייערע וווייטיקן.

אין ד"ר ירחיס האַרץ האָט מסתמא אויך געהאַט פּלאַץ דעם רמבמס תפילה אײדער ער האָט אויפגענומען די קראַנקע, וואָס האָט אַזוי גע־זאָגט:

„שטאַרק מיין האַרץ, כדי איך זאָל שטענדיק האָבן אַ גוטן געמיט און באַהאַנדלען מיט דער זעלביקער איבערגעגעבנקייט דעם רייכן און דעם אָרעמען, דעם פריינד און דעם שונא, דעם אָרנט־לעכן און דעם גנב.

מאַך, אַ איך זאָל זיך נישט לאָזן פאַרפירן דורך פאַנטאַזיעס און אײנרייד־ענישן.

טו אַזוי, אַז איך זאָל שטענדיק גוט אויסנוצן מיין קענטע־ניש און מיין פראַקטיק".

דאָס פאָלק דערציילט און מיר גיבן דאָס איבער מיט זייער לשון און געמישט מיט שרייבערישן צוטו, וואָס פאַרשטייט דאָס געשעענע דורך אינטואיציע און ברענגט צום אויסדרוק הן די מענטשן און הן זייערע סביבה.

דאָס פאָלק דערציילט. דיכטונג געמישט מיט וואַרקייט.

די קאָלאָניע איז געווען אויפגעבראָכן, די קאָלאָניע האָט געזוכט־מעט ווי אין אַ ראָי אַן אָקערשט־באַפרייטן פון בינשטאָק. אַן אומדער־

וואַרטע נייס. חיים קרייזלמאַן איז געקומען פון אַדמיניסטראַציע אוף געבראַכט די ידיעה, אַז אויס שטיצע, מ׳וועט גאָרנישט מער געבן.

— אַליין געהערט פון „מיניסטראַטאָר". ער האָט געזאָגט, אַז זאָגן זאָל מען שוין נאָך אים רבנן קדיש, אַז ס׳איז שוין צייט, אַז מיר קאָלאָניסטן זאָלן שוין לעבן פון אייגענער פּראַצע, אַזוי ווי די גוים, האָבן זיי דען אַ ייקא? פון היינט אָן, זאָגט ער, אויסווייַ, ר׳זאָל שוין, טאַטע האַרציקעו, אויפהערן אין גאַנצן צו זאָגן, אַז מיר זאָלן לעבן פון אייגענער אַרבעט...

אַרום שילכל האָט געראַיט ווי אין אומגעוואַלגערטן בינשטאָק. קולות און אַריינפאַלן אין די רייד — מיר וועלן דאָ געשוואָלן ווערן פאַר הונגער אין דעם שמארגענטינע, אונדז אַהער פאַרנאַרט אין אַ וויסט לאַנד, צוגעזאָגט גליקן... און דאָ האָבן מיר ווילדע גראָזן, און אָקסן וואָס ווילן נישט גיין אין שפּאַן...

— ס׳ערשטע ביסל ווייַזן, די קאָסעטשע מ׳שטיינס געזאָגט, הייסן זיי זיך אַריינפירן... פון וואָס זאָל מען לעבן? פון די קי, וואָס דריגעווען געפּענטעטע?

אַ ייד מיט אַ האַרטער באָרד אין אַ קאַצאַפישן בריטן הוט רעדט שארף און אַנגעדרולט: — איך באַשטיי אויף מיינס: אויף הוצאות אַהיים זאָל מען מיר געבן...

אַ יידל אַ דאַרס פרעגט צעשראָקן: וואו האָט אַ ייד אַ היים?

דער ייד מיט דער קאַצאַפישער דענקע רעדט האַרט מיט רוסישע ריישן: — די היים ס׳טייערע רוסענלאַנד... דאַרטן האָט מען באַלייַדיקט, אָבער חיונה איז געווען... איך פאָר זיך אַהיים און אויפהערן צו פּענטן אויפן פּיסק... טשאָרט וואָזמי, פּאָנימאַיטיע?

אַ געלאַסן קול קומט פון אַ זייט, אַ קול וואָס פאַרלאַנגט געלאַסנקייט און נישט רוגזה: — און אפשר זיינען זיי גערעכט, מיר קאָנען דאָך נישט תמיד לעבן אויף קצבה... איך זאָג מיר מיינס, אַ טרוקן שטיקל ברויט, אַבי אַן אייגנס, אַבי נישט קיין אויסגעבעטלטס...

— מ׳ווייסט דאָך... דו ביסט אַ ט...לעקער, אונדזער דעלעגאַטשיק, חשבון גיב אָפּ פון דיין דעלעגאַטסטוווע... האָסט אָפּגעלעקט אַ בייגדל? זאָג, מליץ־יושרניק...

— אַיך מיין, די ייקא האָט געטאָן אירס...

צען קולות מיט אַ מאָל:

— חנופהניק, גרייט צו קושן דעם פּריץ אין...

— דעלעגאַט, מ׳האָט אים געשיקט אַנקוקן אַ לאַנד... האָט זיך געלאָזט אונטערקויפן, ר׳זאָל זאָגן, ס׳איז טוב...

— מ׳דאַרף נישט זיין קיין כּפוי טובה... דאָ איז אַלץ בעסער ווי אין פֿאַראַמעריקאַנד.

— זיי איז וואויל, אונדזערע משגיחים, אַז ס׳רינט זיי דאָס שמאַלץ פון די פּיסקעס. רעדט מען זיך גלאַטע רייד־עלעך.

דער מיטן געלאַסן קול וויל זיי איינגענעמען: — שאַט, קינדער, וואָס היצט איר זיך אַזוי? וואָס דאַרף מען באַליידיקן? נאָך וואָס זיינען מיר געפֿאָרן אין אַזאַ ווייטן לאַנד, נאָך וואָס...?

— צו זיין קאָלאָניסטן, קאָלאָניסטן, פּרייע מענטשן, אָבער אָן קצבה. די ערשטע צייט האָבן זיי אונדז געהאָלפֿן, מיר זאָלן קענען אויס־האַלטן.

— פֿאַרנאַרט האָבן זיי אונדז, געזאָגט, אַז ס׳איז אַ רייך, זאָט לאַנד.

— הונגערן מיר, און אַ חוץ דעם אויך שקלאַפֿן...

—זיי וועלן אונדז נאָך אָפּשמדן אויך...

— די פון דער „מיניסטראַציע" האָבן גאָר נישט קיין פּנים פון יידן...

— זיי וועלן אונדז נאָך אַמאָל לייגן אַזעלכע גליענדיקע צייכנס ווי ביים סקאָט אויפן הינטן...

— מ׳דאַרף שרייבן דירעקט קיין פּאַריז... דער באַראָן ווייס נישט, וואָס זיינע אדונים טוען אונדז... ווי סקאָט באַהאַנדלען זיי אונדז...

— טאַקע, וואָס זיינען מיר, סקאָט צי מענטשן...?

— לאָמיר ריידן מיט ישוב־הדעת...

— מ׳דאַרף זיך אַרגאַניזירן... נישט זיין אַ צעריסענע מחנה...

— חונף, דעלעגאַט...

— צבועק...

— ט...לעקער...!

-- יידן, אָן רוגזה...

— דו רעד נישט, אַז מ׳וועט אַריינפאַלן אין כעס, וועט מען דיך צרעכטמאַכן...

— פֿונקט ווי דעם יעקע — אדון אין סאַנטאַ־ראָסאַ... געדענקסט אים ווי מ׳האָט אים פֿאַרשפּאַרט אין גאַלפֿאָן אין סאַנטאַ ראָסאַ?...

— אַנטלאָפן ווי אַ הונט מיטן עק...

ווען נישט דאָס וואָס דער אַדמיניסטראַטאָר לוקאַס איז גראָד אַנ־געקומען מיט אַ געלאַסענעם טראָט אויף זיין שוואַרץ־געפלעקטן, אין גע־לע שטיוול און ברייטע רייטהויזן, וואָלט דער דעלעגאַט הערשל צימער־מאַן טאַקע אַריינגעכאַפּט קלעפּ. דער עולם איז געווען שטאַרק אין גרימ־צאָרן. צווישן אים האָבן זיך געפונען די פֿאַלאַסיאָסער פֿאַמפֿיסטן, וואָס האָבן פֿאַר קיין שום זאַך נישט מורא געהאַט, און אָנגעזאָליעט איז זיי געווען אויף דער נשמה גאָר היפּש. טענות צו דער ייקא האָבן זיי געהאַט בערג גאַנצע. פֿאַרוואָס בייט מען נישט די ווילדע קי, וואָס גיבן קיין טראָפן מילך נישט, אויף קיין בעסערע? פֿאַרוואָס זיינען זייערע שטיבער ערגער ווי ביי די ליטוואַקעס? פֿאַרוואָס גיט מען זיי נישט צו די צוגע־זאָגטע העקטאַרן? פֿאַרוואָס גיט מען נישט קיין קרעדיטן אויף פערד און וועגענער? פֿאַרוואָס גייט מען איצט אָפּשטעלן? זיי, די פֿאַלאַסיאָ־סער, וועלן ממיתן, קאַטעווען אויב מ׳וועט דאַרפן... זיי האָבן זיך נישט געשראָקן פֿאַר די ווילדע פּונדיקעס, וועלן זיי מורא האָבן פֿאַר עפּעס אַ לעקעש, זיי, וואָס האָבן געטראָגן טויטע קינדערלעך אונטער די פּאָלעס, וועלן זיך שרעקן פֿאַר עפּעס אַזאַ דעלעגאַטל, פֿאַר אַ ט...לעקער, זיי וועט מען אָפּקומען מיט אַ שיה־פּיה?

דער אַדמיניסטראַטאָר האָט אָפּגעשטעלט זיין שוואַרץ־געפלעקטן, זיין ברייט פּנים מיטן באָפּעלערישן קיילעכדיקן קין רויט גלאַט ראַזירט, מיט די האַרטע אומבאַוועגלעכע אויגן, האָט אַרומגענומען אַ ווייליע די טומלדיקע מאַסע, וואָס איז היינט געווען ווידערשפּענסטיקער ווי אַלע מאָל.

דאָן לוקאַס האָט אַלעמען באַטראַכט מיט זיין הערשערישן בליק פּול מיט פֿאַראַכטונג:

— וואָסערע טומל? וואָס קריגט איר זיך אַזויפיל?

די פֿאַלאַסיאָסער האָבן געריידט מיט רוגזה: אדון לעקעש... מיר האָבן געהערט, אַז אָפּגעשטעלט... פון וואַנען וועט מען לעבן? — גראָד נאָך אַ שניט אַ דורכגעפֿאַלענעם. פון וואַנען וועט מען נעמען אויף אַ זעקל מעל, פון וואַנען וועט מען לעבן? זאָל מען אונדז אָפּגעבן אַ טייל פון אונדזער ווייצן, וואָס די מיניסטראַציע האָט אין די גאַלפֿאַנעס.

דאָן לוקאַס האָט מיט פּאַראַכטונג געהויבן מיט די פּלייצעס:

— געוואַלדעווען נישט אַזוי...! וואָס האָט איר צו מיר? איך, וואַלט אייך געשטופט אפילו הונדערטערס... וואָס אַרט דאָס מיך? ס׳איז פון פֿאַריז... דירעקט פון דער געגנראַל־דירעקציע... זיי זאָגן שוין צייט... אין דער אמתן, סעניאָרעס...

דאָן לוקאַס האָט פּלוצים אָפּגעהאַקט: עס איז אים נישט געפעלן דאָס פינצטערע קוקן פון דעם געלן שמחה, וועמענס שיטער בערדל איז אָפּגעשטאַנען ווי אַ שטרויענע בּאָרשט. באַלד טאַקע האָט דער געלער פֿאַ־לאַסיאָסער אָנגעהויבן זיך רוקן אויף אים מיט אַ הייזעריקלעך־אָפּגעריסן קול: דו, לעקעש, דו, פרעסן און זויפן וועסטו, אויף אונדזער חשבון און אונדז וועסטו הייסן לייגן די ציין אויף די פּאָליצעס! דו, דו לעקעש.

דער אַדמיניסטראַטאָר איז געוואָרן בלייך ווי די וועש וואָס האָט געהאָנגען אויף אַ שטריקל; דער עולם האָט געטומלט, איינער איז אַריינ־געפאַלן אין דעם אַנדערנס רייד: — פּעט און גראָב אויף אונדזער חשבון! — זאָל אַר שרייבן קיין בינעזאיירעס, אַז מיר פּגרן דאָ! — זאָל אַראָפּ־קומען אַ דירעקטער! — זאָלן זיי זיך מטריח זיין די גרויסע לייט! — זאָלן זיי זען אונדזער גן־עדן...

אין גרויסן געטומל האָט דעם אַדמיניסטראַטאָרס שוואַרץ־געפלעק־טער פערד אָנגעהויבן זיך רוקן אויף הינטערווויילעכטס, ביז ער האָט זיך באַפרייט פון דעם קלעם און דערמוטיקט פון אַ פּאָר שמיצלעך פון אַראָפּ־גיק, האָט דאָן לוקאַס בריטלעך גאַלאָפּירט קיין דאָמינגעז.

דער עולם ווי אויפגעברויזט־בונטאַריש ער איז נישט געווען האָט זיך אָפּגעגעבן רעכענונג, אַז דעם אַדמיניסטראַטאָרס גאַלאָפּ קען זיך פּאַרענדיקן מיט אַ פּאָר טעגלעך חד־גדיא פּאָר די ראשי־המדברים. — האָט ער זיך אָנגעהויבן צו צעגיין.

**
*

די קאַלאָניעס האָבן אַזוי וואָכנלאַנג געבונטעוועט, געוועדט על השם ועל משיחו, אַריינגעשריבן כל־דבר־אסור אין דער אַדמיניסטראַציע אַריין, געשריבן פּראָשעניעס מיטן געציקלטן לשון פונעם כתבא־רבא, געסטראָשעט מיט בריוולעך קיין לאָנדאָן, פּאַריז, צום רב צדוק כהן, צו אַלע גרויסע קהילות און לסוף באַשטימט די „דעלעגאַטן" הערשל צינטער און זאַנוול בלעכשטיין, וואָס אַ טאָג פריער פּאָר זייער נסיעה קיין בוענאָסאיירעס האָבן זיי ספּעציעל געלאָזט אַרומשערן זייערע בערד און האָוואוקס אין דער בלעכענער ראַזורע פון שטעטלשן גאָלער, וואָס האָט זיך געהאַלטן גרעסער פונעם דאָקטער אַליין. ביים ד"ר ירחי האָט מען געוואַרט שעהן־לאַנג און ביי ליאָמע בזורערס ראַזורע האָט מען אויך געמוזט לאַנג שטיין און זיצן אין דער ריי, ביז מען האָט זוכה געווען, ליאָמע זאָל אויסרופן פייערלעך: — איצט הערשל, איצט שמערל, איצט לייבקע. קיינער איז נישט אַוועק פון אים, ער איז דערווייל געווען דער איינציקער גאָלער און שערער אין דאָמינגעז.

מיט די אַרומגעשוירענע בערדלעך, מיט די אַלפאַקענע זשיפּעצעס, מיט די סאָמעטענע רבנישע קאַפּעלושן, וואָס זיי האָבן אייגנהאַנדלט אין יענע טעג נאָך אין גאַליציאַנער בראָד, זיינען הערשל צינטער און זאַנוול בלעכשטיין פאַרפאָרן קיין „בינעז איירעז", און געוואָרט דריי טעג ביז די דירעקטאָרן האָבן זיי אויפגענומען. דער געלער שמחה האָט געענטפון זיי, די דעלעגאַטן, תקיעת־כף, אַז זיי וועלן נישט פעלשן, וועלן נישט פאַרראַטן, נישט פאַרקויפן די בכורה פאַר אַ טאָפ לינדזן.

„דאָס פאָלקע טוט טאָן שטערבן פאָן הונגער, סעניאָרעס דירעקטאָרעס, דאָס האָט נישט וואָס צו שפּייזן... האָהע האַרן, האָבט מיטלייד", — האָט הערשל צינטער געוועדט „דייטש", ווי עס איז געווען די מאָדע צו רעדן דעמאָלט צו אַזעלכע מיני הויכגעשטעלטע פערזענלעכקייטן, אין וועמענס הענט עס ליגט „טויט און לעבן".

זיי האָבן געטאָן דאָס בעסטע, וואָס זיי זיינען געווען בכוח צו טאָן. זאַנוול בלעכשטיין האָט צו־פאַטאַקעווט מיט אַלע זיינע רמח־אברים, געשוויצט מיטן נאַקעטן ליסע־קאָפּ (מ'האָט געמוזט אויף דער פאַראַדענונג פון לאַקיי לאָזן די רבנישע קאַפּעלושן אין פירהויז) און הערשל צינטער האָט זיך געמוטשעט מיט זיין „דייטש": „האָהע האַרן, די לייטע האָבן קיינע

ברויטע... די לייטע וואָלן צוריקע, זיי האָבן כאראוטע, היים קיין ריסענ־
לאַנד. איר גנעדיקע האַרן מוסט האָבען דערבאַרעמונג, טאָן חסד, ווי דער
הער גאָט אין הימעל, לעהאָוודיל..."

די דירעקטאָרן, די סעקרעטאָרן און יוצר־משרתים האָבן זיך לכת־
חילה געהאַלטן אין דער מדרגה, ווי ס׳פאַסט פאַר אדונים, זיי האָבן גע־
רעדט הויכע ווערטער: „ניכטס פילאָנטראָפיע, אַרבייט, אַרבייט, פע־
טיציאָן, מעמאָראַנדום קיין פאַריז". אָבער וועָן זיי האָבן געזעָן טרערן
אין די דעלעגאַטנס אויגן, זיינען זיי געוואָרן ווייכער, אויסגעקערעוועט
דעם דישל: „ווירד שוין גוט זיין, וויר ווערדן טאָן אַלעס מעגליכע. זאָגט
די לויטע זיי מאָגען רואיק זיין, אונד ניכט רעבעלירן..."

**
*

געווען אַ פאַלשער צוזאָג מצד די בוענאָס־איירעסער אַדונים. דאָן
לוקאַס איז געווען האָפערדיקער און חוצפהדיקער ווי פריער. ער האָט רק
געהוקעט און געשטוקעט אויף די קאָלאָניסטן פון זיין קאָלאָניע, די דע־
לעגאַטן האָבן געהאַט זייער אויסקומעניש דערפאַר. זאָנוולען און הערש־
לען האָט מען געצייכנט ווי פאַררעטער, נישט אַנדערש. זיי האָבן דאָרטן
געגומען שוחד און זיך געלאָזט אונטערקויפן. שריי הייגט, שריי מאָרגן,
די ייקא האָט טאַקע מקיים געווען איר בייזע הבטחה: אָפּגעשטעלט געגע־
לעך די געלט־הילף.

און געווען איז עס גראָד נאָך אַ שלעכטער דורכגעפאַלענער קאָסע־
טשע. האָט די קאָלאָניע געליטן נויט. אין אַ סך שטיבער האָט אויסגע־
פעלט דאָס סאָמע נויטיקע. אַ חוץ דעם שטיקל פלייש, נישט יעדן טאָג,
האָט מען זיך געשפייזט מיט מאַמעליגע און האָרטע פיסנע גאָזשעטן.
מען האָט זיך אַרומגעקריגט אין די שטיבער, די עסנס זיינען נישט בא־
קומען, מען האָט געהאַט צו טאָן מיטן מאָגן. איז מען געווען שלעכט
געשטימט, זיך געקריגט פאַר דער מינדסטער קלייניקייט, זיך אַריינגע־
זאָגט ביטערע רייד.

מען האָט זיך אויסגעקוקט די אויגן, מיט אומגעדולד געווארט אויפן
קומענדיקן שניט, וואָס וועט ענדערן די לאָגע צום בעסערן: צו די האָר־
טע גאָזשעטן מיטן אַלטן אָקסן־פלייש וועט זיין אויך אַ ביסל צוקער, אַ
פעקל טיי, אַ פערטל ראָזשינקעס, אַ ביסל איינגעמאַכטס, אַ פלאַש ווייַן,

אַ בלעך קעראָסען צו באַלייכטן אין די לאַנגע נעכט די קיכן, מען זאָל קענען אַרייגקוקן אין אַ ביכל, אין אַ ספר, נישט באַדאַרפן גיין שלאָפן מיט די הינער באַגלייך. עך, די נייע קאָסעטשע וועט געבן אַ נייעם מלבוש, אַ ניי קליידל, אַ פּאָר נייע בלעכן אויפן געלעכערטן דאַך, אוז אַ גייער וואָגן מיט רעסאָרן, וואָרום דער אַלטער וואָגן אָן רעסאָרן טרייסלט אַרויס די ביינער; אַ טייל האָבן געחלומט צו קענען זיך דערלויבן אַ געשמאַק ביסל בראָנפן, אַ שטיקל הערינג, מאַסלינעס; יונגע חברה — פון אַ גוטן רייטפערד, פון ווייכע בריטע זאָטלען, פון באַזילבערטע צוי־מען, פון אַ צוויי־רעדערדיק וועגעלע, פון אַן אייגענער הייזקע צו ווערן אַ באַלעבאָס פּאָר זיך.

אָבער ביז אַ קאָלאָניסט זעט קערנער אין די זעק, מוז ער זיך גענוג אָנליידן. האָט די קאָלאָניע געליטן, געבונטעוועט זיך און אַ סך היימען זיינען פּאַרוואָנדלט געוואָרן אין נעסטן פון מחלוקותן.

אויך בערל ראַוויצקיס שטוב איז נישט געווען קיין אויסנאַם. כסדר האָט מען געהערט קולות אונטערן פענצטער, געשרייען, בייזע רייד, אַ גיהנום...

טויבע האָט בערלען געהאַלטן אין איין גריזשען: צו וואָס האָט ער זי געבראַכט קיין אַרגענטינע, אין דער קאַטאַרגע, אין דעם סיבירי סיבירי איז אַ גן־עדן קעגן דעם... דאָ איז נישט קיין אָרט פּאָר קיין מענטשן... אַ מדבר איז דאָס... דאָ וועט קיין מאָל גאָרנישט וואָקסן... דער באַראָן האָט געוואָלט באַגליקן אַלע יידן, „שמערד־אַרבעטער" זאָלן זיי זיין... דער שוטה האָט זיך געלאָזט איבערריידן און מיטגעשלעפּט אַ בליענדיקן בויט. יאָ, זי טויבע איז געווען אַ בליענדיקער בוים ביי זיך אין דער היים, אָן אָסאָבע, דיק און פעט, און שיין... און איצט איז זי געוואָרן פּאַרדאָרט ווי אַ שצאָגל, הויט און ביינער. טויבע האָט געגריזשעט: איך פרעג דיך, צו וואָס האָט ער געדאַרפט אומברענגען אַ יונג לעבן, צו וואָס האָסטו געדאַרפט מיטשלעפּן מיך. אין דער היים בין איך געווען אַ באַלעבאָסטע, ווי מיר גיטס גינט: די שיינע שטוב, די סאַלעס, די פּאָלן, די איידעלע עסנס, די איינגעמאַכצן, די אויסגעשטאָפּטע אינדיקעס, די פעטע גענדז... דאָ האָט דאָס דער גרעסטער גביר... וואָס האָסטו געוואָלט פון מיין לעבן האָבן... האָט זיך אים פּאַרגליסט צו ווערן אַ פּאָמיעשטשיק... אַ פּאָ־מיעשטשיק האָט בערל געוואָלט ווערן.

אַזוי כסדר טאָג־אויס אַ גריזשעניש: — ווילסט מיר אייג־ריידן אַז ס׳וועט ווערן בעסער, איך גלויב גיכער אין משיחן ווי אין דעם דאָ. אַזאַ מערדער אויף אַן אייגן ווייב, אויף אייגענע קינדער. אַפילו משדך צו זיין איז דאָ נישטאָ מיט וועמען. מישטיינס געזאָגט מיט וועמען קען מען דאָ אַ וואָרט אויסרעדן. אָזאַ כייקע, אַזאַ אָסאָבע, אַזאַ גאָלדן קינד. דעם וויניצער מורה הוראהס אייניקל. צו וואָס האָסטו מיך דאָ אַהער פאַרשלעפט?

טויבען אַרט נישט וואָס מענטשן קענען זיך איינהערן. צו וואָס האָט ער זי אַהער פאַרנאַרט? זי וועט גיין זיך וואַרפן אויף די רעלסן פון דער באַן, וואָס לויפט אַדורך דאָס פעלד, זי וועט אים ווייזן, אַז אַ ווייב מוז מען שאַנעוונען, אַז מ׳האָט נישט געטאָרט זיין קיין לייכטער פויגל צו פליען קיין שמאַרגענטינע. באשר בכן, עפּעס אַ באַאָן הירש האָט צו־געזאָגט גאָלדענע גליקן, האָט ער אים דעם חכם פון מה־נשתנה אַרײַנ־געגאַרט אין זאָק אַריין... זי וועט נישט שווייגן, ניין! שוין גייט זי אַרויס אין די גאַסן און וועט שרייען געוואַלד איבער דעם מערדער, וואָס האָט אומגליקלעך געמאַכט זי, טויבען, אַ מורה הוראהס אַ טאַכטער, וואָס האָט פיינט די „שמאַלאַניזאַציע" ווי אַ שפּין...

טויבע האָט ענומען גאָר הויכע טענער: — ס׳האַרץ האָט מיר באַלד געזאָגט, אַז מ׳פירט צו דער שחיטה... איצט צו גוטער לעצט, גייט מען אויס פון הונגער... האַ, וואָס וועט מען עסן, שפּייזער דו מיינער? אפשר ווייסטו, אַז אין שטוב איז נישטאָ קיין ביסל מעל, קיין ביסל צוקער... אוי־וויי, די פינצטערע דאָליע מיינע! צו וואָס טויבע דעם וויניצערס מורה הוראהס טאַכטער האָט דערלעבט!...

פון דער דאָזיקער ביטערער כוואַליע גאַליקע רייד, וואָס זיין בייז־לעכע און פאַרביטערטע טויבע האָט אין יעדן מאָמענט פון טאָג, פון דער נאַכט געוואָרפן אויף אים מיט פולע זשמעניעס, איז בערלען געווען פונקט ווי מ׳וואָלט אים געצאַפּט בלוט, געקלאַפּט מיט שווערע האַמער־קלעפּ אין שלייפן, מוח; ער האָט זיך געפילט ווי אויסגעליידיקט. פון זינט די אַדמיניסטראַציע האָט אָפּגעשטעלט די שטיצע, איז פאַר בער־לען געווען די שטוב ווי דער כף־הקלע, ווי איינע פון די זיבן אָפּטיילונ־גען פון גיהינום, מיט וועלכע דער שבט־מוסר דראָט די גרעסטע בעלי־

עבירות. פריער אַז דאָס ווייב פלעגט אים דערקוטשען, פלעגט ער זיך פֿאַרטייען אין אַ ווינקל, אַרויסנעמען אַן אַלטן „האסיף", אָדער די „הצפירה" וואָס ער האָט אויסגעשריבן און זיך קוויקן מיט א מאמר פון אורח־לשבת, וואָס אַלע ווייסן אַז דאָס מיינט מען דעם רעדאַקטאָר נחום סאָקאָלאָוון אַליין; ער פלעגט כאָפּן אַ קוק אין „אהבת ציון", אין ילגס שירים; טרייסטן זיך מיט אַ מדרש תנחומא, מיט אַ פּראָסט שטיקל עין־יעקב; איצט לאָזט זי נישט דעם אָטעם אָפּכאָפּן, לאָזט נישט די רעיונות אויסקלאָרן, פֿאַרהאַקט דעם קאָפּ מיט די בייסיקע רייד. אין שטוב קען מען ממש נישט איינזיצן...

***

דער קלייטניק איז טויב צו בערלס בקשות: אויף וואָס קוקנדיק, קען ער אים געטרויען? אויף דער קאָסעטשע? איז, ערשטנס שאַרפּט דאָך אויף איר די ציין די „מיניסטראַציע", ביי איר אין די ביכער פירט מען דעם קאָלאָניסטס חשבונות. און דער רעשט? איז דאָ אַ צווייטנס: מ׳האָט דעם היישעריק שוין געזען הינטער קאָנקאָרדיע. אויב גאָט וויל, עס זאָל נאָר בלאָזן עטלעכע טעג אַ ריכטיקער צפון־ווינט, איז ער דאָ דער פליענדיקער און גריזשנדיקער גאַסט... דאָ, קומט אַ דריטנס: ער קען אים דערפאָר גאָרנישט געבן, אָפילו נישט אַ האַלבן קילאָ צוקער, ווייל דאָס איז אַלצאייניס ווי אַוועקגעשאָנקען. שענקען וויל ער נישט און קען נישט... אַז ער וועט ווידער מאַכן אַזעלכע „גילדענע געשעפטן, וועט ער דער קלייטניק ראָטשע צענעמען די בלעכן פון גאַלפֿאָן", מיטנעמען ס׳ביסל סחורה וואָס איז אים געבליבן פון געטרויען פרעמדע מענטשן און וועט זיך לאָזן אין פּראָווינץ בוענאָס־איירעס, וואו ס׳איז נישטאָ די פּלאָג פון היישעריק און אַנדערע צרות. וואו, ער זאָל אים מוחל זיין פֿאַר די רייד, עס זיינען נישטאָ אַזעלכע קבצנישע, הונגעריקע קאָלאָניסטן... יאָ, זיי האָבן אים אויסגעליידיקט די קאָלאָניסטן אַרום קלאָראַ. עס פעלט גאָר ווינציק, אַז ער וועט באַלד אויך זיין געצוואונגען צו בעטל־ברויט... עס טוט אים ווייַ אָפּצוזאָגן, אַז די „מיניסטראַציע" וועט געבן אַ קוויטל, קאָן ער אים געטרויען אַלץ וואָס ער וויל נאָר. איצט זאָל ער אים אַנטשולדיקן טוזינט מאָל, קאָן ער נישט און וויל נישט ווערן אַ בעטלער צוליב די קאָלאָניסטן... ער, ראטשע, טוט עס נישט מחמת

שלעכטיקייט, דאָן בערנאַרדאָ, קען אים זייער גוט, ער שוועדט ביי גאַט, אַז זיין ווילן איז אַ גוטער. די נויט צווינגט אים דערצו צו פאַרמאַכן די האַנט פאַר אַ גוטן פריינד... די „מיניסטראַציע" האָט געזינדיקט קעגן גאָט און גוטע לייט, וואָס זי האָט געלאָזט אויף הפקר די „פאָברע גרינ־גאָס"...

בערלען וועט אַזוי אַרום אויסקומען אַהיימצופֿאָרן מיט אַ ליידיקן וואָגן, און דאָס וועט זיין אַ חרפה און אַ האַרצווייטיק. ער שלייכט זיך אַרויס אַ פאַרשעמטער פון ראָטשעס ביורא. ער וואָלט זיך אַזוי אַניידער־געשטעלט הינטערן גאַלפֿאַן און זיך צערעוועט הויך אויפן קול. האַלט זיך איין מיט אַלע כוחות נישט צעווייגען זיך. עס שווינדלט פאַר די אויגן, רעגנבויגן־פאַרביקע קרייזעלעך טאַנצן אַרויף און אַראָפּ. עס איבלט, עס ווילט זיך אויסברעכן די גאַל, ווי דעמאָלט אויפן „פאמפּא"־שיף. אָבער, פוקנט ווי דעמאָלט די „פאַמפּאַ" אויפן צעבושעוועטן ים, איז נישטאָ וואָס צו ברעכן: בערל האָט דאָך גאָרנישט געגומען אין מויל אַריין; דריי אַ זיי־גער פאַרטאָגס איז ער דאָך אַרויסגעפאָרן פון הויף, אַז מען שפּאַנט אָקסן אין וואָגן, מוז מען זיך אונטעראייילן...

דער קאָפּ שווינדלט, בערל פאַרלירט דעם באָדן אונטער די פיס. ער זינקט, זינקט, וואָקלט און פאַרלירט דעם באַוואוסטזיין ביים וואָגן...

ט.

דאָקטער ירחי, דער דריבנינקער דאָקטער פון קאָלאָניע שטייט אי־בער בערלען און האָרכט אים אויס פון אַלע זייטן. די אויגן, דאָס ברייטע קנאָכיקע און מאָגערע פּנים פונעם סוטולעוואָטן דאָקטער שמייכלט קלו־געטשקע. ער מונטערט אים דעם פאַרחלשטן, רייבט אים די שלייפן, טריפט אים אַריין אין מויל טראָפנס אַלקאָהאָל, וואָס ברענגען בערלען צו זיך...

ער ווייס עס, דאָקטער נח ירחי, איצט וועט אים דער פּאַציענט דער־ציילן אַ מעשה, פון קאָלאָניסטישער האָראָפּאַשנער נויט. אַלע ריידן זיי זיך אַראָפּ דאָס האָרץ פאַר אים, דעם דאָקטער פון דער קאָלאָניע...
דאָקטער ירחי האָט באָפּוילן בערלען אָזוי אָביסל זיך אָפּרוען אויף

אַ ווינער בענקל אוֹן אַליין לאָזט ער זיך אַראָפּ אַ מידער אויפן שטרויע־
נעם לענשטול... נישטאָ קיין צייט פיל צו רוען. אין דרויסן אויף די
בענק, אויף די גראָזן, אין פאַרצימער וואַרטן נאָך צענדליקער חולאים.
און היינט האָט ער באַהאַנדלט שוין אַריבער פערציק קראַנקע. זיי קומען
פון הונדערטער קילאָמעטער ווייט פון באַסאַווילבאַסאָ, פון סאַן אַנטאָ־
ניאָ, פון מאָנטיעלס וועלדער, פון זשאַטיי מיט די פּאַלמען, פון די
עסטאַנסיאָס, אַלע קומען זיי צו אים, שטרעקן אויס אַ האַנט נאָך הילף.
גאָט, וויפל וווייטקן, וויפל יסורים עס זיינען אָנגעבראַכט פאַרן מענטש־
לעכן באַשעפענישׂ. און ער אַליין אַ שוואַכער מענטש, מוז זיי לינדערן די
וווייטקן, אויסהערן די געשיכטעס פון זייערע יסורים. דאָס לאָזן אַראָפּ־
רייַדן יענעם פון האַרצן, איז שוין פאַר זיך אַליין אַ רפואה... און דאָס
רוב זיינען דאָס דאָך זיינע ברידער, צוליב וועלכע ער איז געקומען אַהער
אין ווייטן אַרגענטינע, ער האָט דאָך געקענט בלייבן אין לאָנדאָן, פּראַק־
טיצירן אין בוענאָס־איירעס, אָבער, ער האָט אויסגעוויילט דעם וועג צו
זיין צווישן יידישע האָראָפאַשניקעס, יידן, נוצלעכע, יידן פּויערים, וואָס
פאַרדינען זייער שטיקל ברויט ערלעך. ער איז צווישן זיי, לעבט אַ ריכ־
טיק אָרנטלעך לעבן, איז נוצלעך דעם פּאָלק, ווי די גרויסע מענטשן־
פירער האָבן אים געלערנט. ער איז מקיים דעם צוזאָג, וואָס ער האָט אַליין
זיך געגעבן: צו זיין אַן אָרנטלעכער מענטש און דאָס קען מען נאָר זיין,
ווען מ׳ברענגט נוצן, ווען מען איז גרייט זיך מקריב צו זיין פאַר יענעמס
גוטס טאָג־אייַן, טאָג־אויס. אַזוי איז גוט, געבן פאַרן נאָענטסטן, פאַר
יענעם זיין געלט, זיין געזונט. אויך מאָרוסיאַ, זיין פרוי, האָט איינגעשטעלט
איר יונג לעבן, דעמאָלט בעת דער טיפוס־עפּידעמיע, גוט אַזוי, דאָס איז
דער ציל פון עבן, דאָס איז גליק, גוט צו זיין אַ טרייסטער, גוט איז צו
זיין אַ לינדערער, גוט איז צו זען דאָנקפולע אויגן, פילן ווי זיי האָבן דיך
ליב...

פון אַרום דעם גרויסן בלעכענעם באַראַק, וואָס הייסט שפּיטאָל
טראָגט זיך דער זשום פון די וואַרטנדיקע חולאים. דער פּיאָן קלאָפט דע־
ליקאַט מיט די פינגער אין דער טיר. דער דאָקטער אין לעגשטול פאַר־
זשמורעט אויף אַ ווייַלע די אויגן, אָטעמט שווער פון גרויס מידקייט.
דאָס דעליקאַטע קלאָפן אין טיר חזרט זיך איבער, אין ריכטונג צו דער
טיר:

— שוין, שוין, ראַדריגעז, גיי, זאָג זיי, אַז איך באַדין אַ מענטשן, האָט געדולד...

און צו בערלען: אָ, ווי אומגעדולדיק אונדזערע ברידער זיינען דאָס! אייביק אומצופרידן, אייביק אין כעס. נישטאָ קיין געדולד איבערצוטראָגן אַביסעלע צרות. אָקאָרשט אַנטלאָפן פון פאָגראָם־רוסלאַנד אין אַ פריי לאַנד... און אַז טאָמער האָבן זיי זיך נישט איינגעאָרדנט אַזוי גיך, כאַפּט זיי אַרום אַ פּאַניק... דאָ אַהער קומען זיי זיך קורירן פון זייער אומגעדולד... אויף אים, בערלען, איז אים אַ וואונדער. ער אַ תלמיד־חכם, אַ ייד וואָס וויים אין די קליינע אותיותלעך, זאָל אויך נישט האָבן קיין בטחון, טאָ, וואָס זאָלן שוין זאָגן יענע, וואָס קענען נישט קיין שייטל עברי.

דאָקטער נח ירחי מאַכט אַ צייכן דעם שוואַרצן ראַדריגעז, ער ווייל וויסן, צי צווישן די וואַרטערס אין דרויסן געפינען זיך נישט קיין זייער געפערלעכע קראַנקע, ווייל דעם דאָ מוז ער באַזונדערס „אַטענדירן". — איצט, ר׳ בערל, וואָס מאַכט איר זיך צו נאַר, איר אַ בן־תורה... דערציילט, וואָס פעלט אייך?

בערל שטייט אַן אומדרייסטער, אָנגעלענט אין דאָקטערס ביכער־שאַפע. ער קען נישט עפענען ס׳מויל; גיכער ווייל דאָס פאַרחושכטע פּנים, די באָרד פון אומבאַשטימטער פאָרם און פאָרב, זיך פאַרציען אין אַ גריי־מאַסע פון געווייַן, ווי אַ פאַרשולדיקט קינד פאַרן טאַטן. עס קומט אַרויס פון בערלס בלאַסע צעשפּאָלטענע ליפּן:

— איך קען נישט מער, סעניאָר דאָקטער... איך...

לייגט אים דער דאָקטער ירחי אַרויף אַן אָדערדיקן מאָגערן אָרעם אויפן ביינערדיקן אָקסל, וואָס איז באַדעקט מיט אַן אָפּגעריבן גלאַנציק־צייגענעם רעקל, בערלס יום־טובדיקער מלבוש. פון דער באַרירונג פון דער דאָזיקער דעליקאַטער האַנט גייט בערלען אַדורך אַ וואַרעמקייט דורך אַלע אברים. אַזאַ וואונדערלעכע וואַרעמקייט האָט בערל געפילט, שוין לאַנג, לאַנג אין דעם, וועז זיין טאַטע ע״ה פלעגט האַלטן זיין האַנט אויפן יינגעלשן קאָפּ בעתן בענטשן אים ערב יום־כּפּור פאַרן גיין אין שול אַריין צו כל־נדרי...

דער דאָקטער מוסרט אים מיט אַן ערנסטער, אָבער ווייכער וואַרע־

מער שטים, גוטסקייט שטראָמט פון איר: — אַזאַ ייִד ווי בערל זאָל באַלד אַזוי פאַרלירן דעם בטחון, און אַז ס׳גייט שלעכט ביי דער התחלה, איז שוין כלו כל הקיצים? דער דרך פון אַ ייִד איז אָננעמען זיך מיט מוט און וואַרטן אויף בעסערע צייטן... איך פרעג אייך, ר׳ בערל, און פרעג נאָך אַנדערע רעבס, וואָס איז מיט אייך געווארן? זענט איר יידן אַדער נישט? אויפגעאַקערט, פאַרבראָנעווט און פאַרזייט האָט איר אייערע קאָמפּן, און קיין עין־הרע, איך בין זיך די וואָך אַדורכגעפאָרן איבער רחל, איבער ראש־פּינה, איבער כרמל, איבער יהודית, איבער סאַן־אַנ־טאָניע — און דער ווייַטן גייט אויף אַזוי שיין... וועט דאָך זיין אייגן ברויט, אייגענע מילך, און אַלץ פון אייגענער פּראַצע. יידן פון פּאָגראָ־מירטן באלטע זיינען אייך מקנא, אַלע יידן פון לאַנד פון די צאַרן קוקן אויף אייך מיט קנאה: איר האָט אַ דאַך איבערן קאָפּ, וואוינט אין אַ פרייער מדינה... באָשע מאַי, ווי סוואָבאָדנע דאָ איז, סוואָבאָדנע...

פון בערלען פּלאָצט עס פלוצלינג אַרויס: — סעניאָר דאָקטער, איך ווייל פאָרן צוריק אַהיים... מיין ווייב איז נישט צופרידן פון אַרגענטי־נע... זי, זי...

— אַיי, רב בערל, איר זאָלט מיר מוחל זיין... דאָס איז דאָך פּראָסט אידיאָטסטווע... טשודאַק... די יידענע בורטשעט, זאָגט איר, עס איז שוין אַזאַ שטייגער פון יידענעס, זיי זאָלן דערקוטשען... ווייזט אויס, דער רבונו של עולם האָט זיי נישט געגעבן אַ שלאָס אויפן מויל... יאָ, זיי זיינען נעבעך געוועכט, די ערשטע פאַרשווארצט צו ווערן פון דער ביטע־רער דאָליע זיינען זיי... נאָר, זיי ווייסן זייער באַקלאָגן זיך נישט ריכ־טיק אויסצודריקן. דאָ־דאָ, „זשענטשינעס" זיינען אַן אומגעדולדיק פּאָלק, האָבן נישט קיין געדולד צו קוקן ווייטער אַביסל פון זיך... שוין גיב זיי דעם זשענסקי נאָראָד, אַלדאָס־גוטס, שוין...

— סעניאָר דאָקטער, דאָרטן איז פּאָרט נישט געווען אַזוי שלעכט, דאָרטן איז מען געווען אַ באַלעבאָס, יעדער האָט געוואוסט ווער דו ביסט... כ׳האָב געהאַט...

— מ׳ווייס שוין, מ׳ווייס שוין, איר זענט אַלע דאָרטן געווען ווי־סאָצקעס, געהאָט באָראָן גינצבורגס פאַרמעגנס... סאָרע קורצן זכרון איר האָט דאָס אַלע... פון דעם טויט־שרעק אויף די בוידעמער אין די קע־

לערס, וואו איר האָט זיך אויסבאַהאַלטן פאַר די כוליגאַנעס, געדענקט איר גאָרנישט... איר געדענקט נאָר, אַז ס׳איז אַמאָל אין אַ יובל געווען אַ געבראָטענע גאַנדז אויף אַ שבת... אינעם צורר פּאָביעדאָנאָסצאָוון האָט איר פאַרגעסן... אין האָמעל, יעקאָטערינאָסלאָוו, קיעוו, אין די גיי־רושים האָט איר פאַרגעסן... די צעשפּאָלטענע קעפּ, די צעפליקטע פע־רענעס געדענקט איר נישט... נאָר די געפילטע פיש געדענקט איר, דאָס ביסל קבצנותדיקע יחוס געדענקט איר...

— מיר וועלן דאָ אַלע אויסגיין פון הונגער... מיר זיינען אָפּגע־נאַרט געוואָרן... מיר גייען אָפּגעריסן, אָפּגעשלישן, מיר זיינען באַרוועס... אונדזערע קינדער... מיר האָבן נישט קיין כוח... מיר זיינען אַלע קראַנק...

בערל עפנט בריים אויף דאָס צעדרויבלטע צייגענע רעקל און וויזט דעם דאָקטער, אַז בנאמנות, דאָס איז דאָס לעצטע העמד, דאָס לעצטע ביסל וועש:

— די פּולע קאַסטנס, וואָס מיר האָבן אַהערגעבראַכט זיינען שוין ליידיק ביזן דנאָ. מער וועט מען נישט קענען קויפן... אין די היפשע פּאָר יאָר, וואָס מיר זיינען דאָ, איז פון אַלץ געוואָרן אַ תל... די דער־נער, די דראָטן צעריסן אַלץ... אַ כלה־מיידל האָבן מיר, האָט זי נישט וואָס אָנצוטאָן אויפן לייב... ס׳קינד שעמט זיך צו קומען צווישן מענטשן... דאָקטער, איר ווייסט דאָך אַליין, געוג קרבנות האָב איך געבראַכט אויף דעם מזבח פון דער קאָלאָניזאַציע... צוויי עופהלעך אויפן בית־עולם פון כרמל, דעמאָלט פון פלעקן־טיפוס... אַז טויבע האָט דאָס אויסגעהאַלטן איז זי געווען שטאַרקער פון אייזן... אַ גליק, וואָס זי האָט אין אירע איצטיקע צרות, פאַרגעסן די אַלטע...

— אַיי, אַיי, ר׳ בערל, איר זענט דאָך אַ גרויס קינד. איך, זאָג אייך, נישט פאַרלירן דעם בטחון, און איר רק מיט אייער געיאָמער... ע, ע, ע, איר טשודאָקעס... איך וואָלט זיך נאָך מיט אייך ברייטער צערעדט... נו, געוג פאָר היינט! ביי דער טיר וואַרטן נאָך אַ סך אַזעלכע בערלס ווי איר, מיט אָקוראָט די זעלביקע פּרעטענזיעס און וווייטיקן ווי אייערע... איינס, קען איך אייך זאָגן: אַוועקפאָרן וועט איר נישט פון דאָנען... איר וועט זיך צוגע־וואוינען... דאָס זיינען די חבלי־לידה פון אַ נייעם ישוב... אַזוי דערציילט שוין די היסטאָריע, אומעטום וואו עס גרינדעט זיך נאָר אַ נייער ישוב, זיי־

נעֶן פאַראַן מורמלער, וואָס באַשולדיקן דאָס נייע לאַנד אין אַלע זייערע שטרויכלונגען... ווילן זיך אומקערן צו די טעפּ פיש און פלייש אין מיצרים... איר, וועט זיך צוגעווואוינען, וועט איר וועט אָנהויבן עסן ברויט פון אייער אייגענעם ווייצן... איצט פאָרט איר מיט אָקסן־געשפּאַן, שפּעטער וועט איר פאָרן מיט פיינע בריטשקעס, מיט גלאַנציקן געשפּאַן און גוט־געפּאַשעטע פערד, ווי די פּאָמיעשטשיקעס... איר וועט זיך אויפּבויען שיינע נייע הייזער... איר וועט דאָ חתונה מאַכן אייערע קינדער, איר וועט דאָ האָבן אייניקלעך, אור־אייניקלעך, וואָס וועלן זינגען מיט אַלע איינוואוינער פון לאַנד: „פרייהייט, פרייהייט... סוואָבאָדאַ...“ איצט, ר׳ בערל, וועל איך אייך געבן אַ רעצעפּט, וואָס זאָל אַביסל פאַרגרינגערן די קאָפּווייטיקן, איר ליידט דאָך אויפן קאָפּ? עס שווינדלט אייך תמיד? וועל איך אייך זאָגן אַזאַ מיטל, וואָס וועט אייך באַשטימט העלפן...

מיט וואָס זענט איר דאָ, רב בערל, רייטנדיק אָדער מיטגעכאַפּט?

— סעניאָר דאָקטער־לעבן, מיטן וואָגן, דעם אָנרעסאָרדיקן, וואָס טרייסלט אַרויס די געדערים, מיט די צוויי אָקסן נעבעך, וואָס שלעפּן זיך אַזוי פאַוואָליע ווי ס׳יידישע גלות... ווי די צרות, דאָקטער־לעבן. בנאמנות, כ׳האָב נישט מיט וואָס צו קויפן אַ רעצעפּט... בנאמנות...

דאָקטער ירחי האָלט אים ווידער זיין וואַרעמע פיבערנדיקע האַנט אויפן אַקסל. באַלד זעצט ער זיך צום שרייבטיש און שרייבט עפּעס אויף אַ בייגעלע פאַפּיר מיט זיין שנעלער שפּיציקער שריפט, לעשט אָפּ און גיט איבער דאָס פאַפּירל בערלען:

— וועט שוין זיין רעכט, דעם רעצעפּט נעמט ביי ראטשע דעם קלייטניק, נישט אין אַפּטייק... איך האָב דאָ בפירוש געשריבן מען זאָל אייך געבן... נו, אַ גוטן טאָג... און נישט געדאגהט! דער יידענע אייערער וועט עס אויך העלפן, איר כעס וועט זיך איינשטילן... גריסט אייער כלה־מיידל, זי איז ווערט דעם בעסטן חתן פון דער קאָלאָניע, אַ קראַסאַוויצע כייקע, אַן אמתע קראַסאַוויצע... ראַדריגעז, לאָז אַריין דעם נעכסטן!...

***

דער קלייטניק ראטשע האָט איצט געהערט אַנדערע דיבורים. עס האָט געהייסן, אַז ס׳איז גאָר אַ סברה, אַז דער היישעריק וועט אין גאַנצן נישט קומען; דער ווינט האָט זיך אויסגעדרייט, אַ קאַלטער ווינט פון דרום בלאָזט שוין. האָפערדיק איז דער קלייטניק ראטשע. אָ, דער הייַ־ שעריק איז שוין לאַנג צוריק אין די וועלדער פון טשאָקאָ, און אפשר גאָר אין בראַזיל. און אַפילו ער זאָל יאָ קומען, וועט ער קומען שפּעט. ער וועט שוין נישט קענען אָנטאָן קיין שאָדן... האָ, האָ, האָ, דער בערל־ בערנאַרדיטאָ איז דאָס דיר אַ „גואַפּיטאָ", אַ געשיקטער כיטראק, און ס׳איז אים געלונגען אויסצונאַרן ביים סעניאָר „דאָטאָר" אָזאַ גאַנצן צעטל, פון אַלדאָס גוטס, אָהאָ, דעם „דאָטאָרס" אונטערשריפט געפּעלט אים בפירוש... אָהאָ, דאָס איז איינע פון די רעצעפּטן פון דעם „בוען דאָטאָר" יאַרטשאָ... שוין איין מאָל אַ רעצעפּט, דער פּאָברע דאָטאָר... יאָ, ער ראַטשע איז אַן אָרעמער קלייטניק, קען נישט געבן מער קיין קרעדיטן, ער איז אַ גרויסער קבצן... נאָך דער קאָסעטשע אפשר וועט ער ווידער קענען... די קאָלאָניסטן האָבן אים אויסגעלייַדיקט... אויף דעם רעצעפּטל קען ער אים געבן...

דער געשטיפלטער ראַטשע האָט איצט פּאָר בערלען מילדע לאָסקאָ־ וועס רייד. ער העלפט אַרויפלייגן אויף בערלס וואָגן די זאַכן פונעם „רע־ צעפּטל". גאַנץ אינדערמיט ליגט דער זאַק מעל, דערנאָך קומט דאָס זעקל מעליק, די בלעך בוימל, די פּושקע זשערבע, — כאָטש די ראַוניצקיס בענקען נאָך ווי גרינע אַהיים, זיפּן זיי שוין זשעדנע אַ מאָטע. כייקע, די מעזינקע, מיינט, אַז זי וואָלט זיך שוין נישט געקאָנט באַגיין אָן דעם גע־ טראַנק. דאָמינגיטאָ דאָס שיק־יינגל פון קלייט טראָגט אַרויס אַ ביטל קעראָסען. בערל איז צופרידן, וואָס מ׳וועט נישט דאַרפן מער שפּאַרן דאָס ביסל ליכטיקייט אין שטוב, אַז מ׳זיצט אין פינצטערניש פאָלט גאָר אָן אַ מרה־שחורה. ראטשע הייסט דעם ביטל קעראָסען האַלטן מיט זיך, כדי ער זאָל גאָרנישט קאַליע מאַכן. אַלץ האָט ער געדענקט דער גוטער דאָקטער, אַפילו אַ פלעשל בראַנפן זעקס־און־ניינציקער. דער קלייטניק האָט אים געראָטן אויף דעם אָרט נעמען צען ליטער שווארצן „סאָן כוא־ נער", נאָר בערל האַלט נישט פון דעם היגן וויין, ער געדענקט נאָך דעם בעסאַראַבער וויין, וואָס מ׳האָט טאָקע געקענט אָנרופן וויין... מילאָ, דער היגער בראַנפן איז אויך נישט צו פאַרגלייכן מיט אַ דאַרטיקן ניין־און־

נייַנציקער, אָבער אַזוי ס׳גענאָר ווי מיטן ווינטער, קען מען פֿאָרט נישט אויספירן...

איידער ער וועט אַהיימפֿאָרן, מוז ער נאָך דאָנקען דעם ליבן גוטן דאָקטער ירחי... אין גרויס צעטומלעניש האָט ער אים פֿאַרגעסן צו זאָגן אַ פֿאָר ווערטער, זיך אויפֿגעפֿירט ווי אַן אביונדיקער שנאָרער... דער טייערער דאָקטער, אַ נייע נשמה האָט ער אין אים אַרייַנגעזעצט. אם ירצה שם, ס׳וועט זיין קאָסטשע, טאָ איז דאָס ערשטע, בלי־נדר דעם דאָקטערס חוב... דאָס מוז ער אים זאָגן דעם דאָקטער ירחי, ער, בערל ראָוויניצקי, האָט חס־וחלילה פון קיינעם נישט, קיין מאָל נישט געזומען קיין נדבות... פֿאַר דעם גמילת־חסד, וועט ער אים ווינטשן, זאָל אים גאָט באַצאָלן כפל־כפלים... ער וועט עקסטרע פֿאַרבייפֿאָרן מיטן אָקסן־גשפּאַן פֿאַרן דאָקטערס הויז...

דער פֿיַן ראָדריגעז לאָזט נישט צו, ער טענהט, אַז דער סעניאָר „דאָטאָר" קען אים איצט נישט אויפֿנעמען, ער איז מיד, זייער מיד. און אַז בערל שטייט צו: איין וואָרט, איין ווערטעלע, גייט ראָדריגעז ווידער אין די אינעווייניקסטע חדרים און קומט צוריק אַ ווייל, גיט אים איבער, אַז דער „דאָטאָר" האָט געהייסן פֿרעגן צי ער האָט שוין באַקומען דעם רעצעפּט ביי ראָטשען. ער שמייכלט שעלמיש ראָדריגעז, פינקלט מיט די אויגן, זיין אינדיש־בריט פּנים איז פול מיט איראָניע, פונקט עס וואָלט וועלן זאָגן: — „אָמיגיטאָ, פֿריינדל, מיר קענען די רעצעפּטן..." און ער גיט צו: — ...סי, דער „דאָטאָר" זאָגט נאָך, אויב דאָס רעצעפּטל ליגט שוין אויפן וואָגן, זאָל ער עס פֿאַרנוצן געזונטערהייט, און זאָל ער אהיימ־איילן צו דער „וויעכאָ", און טוט אַ ווינק אַזאַ גוטמוטיקן: זי וועט זיך מיט דיר מחיה זיין, אַלטיטשקער, אַדיאָס! שמיץ גוט אונטער דיינע עקס־לעך... אַדיאָס!

***

טויבע באַגעגנט בערלען מיט האַרצקלאָפענישן... אַ רייטער, וואָס איז אַנגעקומען גיכער אין דער קאָלאָניע ווי דאָס געשפּאַן מיט די גרויע אָקסן, האָט איר שוין געבראַכט די בשורה פון דער פֿאַסירונג אין שטעטל. האָט זי צו אים אַ באַרג מיט טענות: — ווי לאָזט זיך דאָס אַ מענטש

אַרויס אַזוי אויפן ניכטערן מאָגן? ווי היט זיך דאָס נישט אַ מענטש אַביסל אָפּ? וואָר האָט אים דען געיאָגט אַרויסצופֿאָרן דריי פֿאַרטאָגס... אַ שכלדיקער מענטש נעמט און צינדט אונטער אַ פּאָר שפּענדלעך און מ׳נעמט עפּעס אויפן ניכטערן מאָגן, כאָטש עפּעס טרינקען... ס׳וואָלט נישט געווען קיין מילער, ווען ר׳פֿאָרט אַרויס אַ האַלבע שעה שפּעטער... נו, אוודאי, אַז מ׳גייט אַרום אַ פּעליקן טאָג אַ נישט־געגעסענער, פֿאַר־שטייט, אַז מ׳חלשט, מ׳פֿאַלט פון די פיס...

דעם דאָקטערס רעצעפּט האָט טויבען בעסער געשטימט. זי גינט אים שוין מיטצוטיילן די פּריילעכע ידיעה, אַז צוויי קי האָבן זיך שוין אָפּגעקעלבט: — שיינע קעלבלעך ווי גאָלד, ס׳וועט זיין אייגענע מילך, וועט זיין סמעטענע, וועט מען פֿרואוון אויסשלאָגן אַ שטיקל פּוטער מיטן הילצערנעם לעפּל אין אַ זשערבע־בלעכל.

טויבע איז אויפגעלייגטער, גינציקער, רעדט האָפּערדיקערע רייד, רעדט וועגן דעם אַז ס׳איז דאָ מילכיקס איז די שטוב אַ זאָטע אוז זי דערוואָרט פון די פּאָר אויפגעזעצטע קוואָקעס פיל נחת, ביי צוויי האַלטן די עופֿהלעך זיך שוין ביים אויסלופֿענען, גוט געזעסן, נישט צעבראָכן קיין איין איי, אַלץ געווען פּולע אייער מיט „פּרוכט"; זי דערציילט אויך ווי דעם שכנס הערש־דוד האָט געבראָכט פון וואַלד הינטער „סאָן־גרע־גאָריע" אַביסל טרוקן האָלץ, נו וועט מען עפּעס אָפּקאָכן היינט. כייקע איז אָקערשט געגאַנגען צו הערש־דודס מאַמע נאָך אַביסל זויער טייג. זי וועט היינט פּאַרקנעטן, אויב זי וועט נאָך אוספּעיען... יאָ, וואָס זי האָט אים געווואָלט זאָגן, שוין עטלעכע מאָל: דער קאָפּ איז תמיד אַזוי פּאַר־קלאַפּט, מ׳גייט אַרום חושים... זי האָט געוואָלט זאָגן: די כייקע איז עפּעס אַזוי... זי ליגט אָפּ גאַנצע טעג ביי הערש־דודס עלטערן... אַז מ׳וויל זאָגן, איז עס גאָרנישט קיין שלעכטער בחור... קיינער האָט אים גאָרנישט געבעטן, האָט ער אַליין געשפּאַנט און געבראָכט אַ פולן וואָגן מיט האָלץ, פול מיטן אויג, פאַרבונדן מיט שטריק... אַ גאָלדענער יונג... ער האָט זי, טויבען, פּשוט מחיה געווען... ס׳איז שוין נישט געווען קיין כוח צו קאָכן מיטן קיזיק...

ער, בערל, האָט אויך איבערצוגעבן עפּעס פּריילעכס: פּאַרבייפּאַרנ־דיק מיט די נבילות דעם קאָמפּ, האָט ער אומישנע גוט באָטראַכט דעם

„פֿאָסיעוו", און ער קען דרייסט זאָגן: ס׳איז דאָ אויף וואָס צו קוקן, די תבואה איז גוט אויפגעגאַנגען, דער וויצן האָט אַ שיינע מראה, שענער ווי ביי אַלע שכנים, און ס׳וועט אם ירצה השם זיין גוט... ס׳גייט דאָך צו אַ ניי יאָר... מ׳דאַרף שוין טראַכטן וועגן עפּעס אַ לייטישן בעל־מוסף...

ד״ר ירחי אויף אַ חתונה אין דער קאָאָניע. דער אַדמיניסטראַטאָר שמעון וויי5 פֿראַוועט זיין חתונה מיט דער טאכטער פון דאָמיניעזער סוחר פּאָטין.

אַיאָ, וועגן כייקעס בחור, געפּעלט ער אים זייער, אַן אָרנטלעכע משפּחה און דאָס יינגל איז אַן אויסטויגער, אַ קאָלאָניסט אייגער אין דער וועלט, קען פֿאַרריכטן אַן אופּריזש, אַ רעסאָר, אַ מאַשין, ר׳קאָן אַפּילו אין די קליינע אותיותלעך... ס׳איז לפּי דעתו אַ גלייכער שידוך, וואָס גלייכער קען שוין נישט זיין... אויב זי, טויבע, האָט נישט אַקעגן... פריער, האָט זיך אים עפּעס נישט געהאַרצט צו ריידן דערפון: מ׳האָט נישט געדאַרפט כאָפּן די פיש פֿאַר דער נעץ... און איצט, אַז עס האַלט שוין דערבייַ, איז זיין מיינונג, מ׳דאַרף נישט פֿאַרציען אין דער לאָנגער באַנק אַריין... ס׳איז אַרגענטינע... דאָ זיינען די געבליטן הייסער... בחורים דאַרפן נישט צו לאָנג זיך אַרומשלעפּן מיט מיידלעך... אַגב, האָט ער אויך מיטגע־בראַכט אַ פּלעשל בראָנפן, מעליץ איז אויך דאָ, אין אַ פּאַפּירל איז פּא־

ויאַן אַ קאַפּ געווירץ צו באַטעמען, טאָ זאָל זיי, טויבע, צוגרייטן עפּעס אַ זיסן, ווי זי קען... טאָמער וועט עס האַלטן ביי אַ וואָרט... אגב, די קאָסעטשע וועט זיין אַ גוטע; ראטשע איז זיכער, אַז דער היישעריק וועט דאָס יאָר נישט קומען, די אייעלעך האָט ער אָפּגעלייגט אין ווייטע מקומות... מיר וועלן די חתונה אָפּלייגן אויף אם־ירצה־השם נאָך דער קאָסעטשע... ביי גאָט קאָן נאָך געמאָלט זיין, מיר זאָלן כייקעס נאָך געבן דעם שענסטן אויסשטייער...

***

אַ שבת פאַר ראש־השנה האָבן טויבע און בערל אָנגעטאָן די בעסטע מלבושים וואָס זיי האָבן געהאַט און זיך געלאָזט פאָטאָגראַפירן פאַרנאַכטיקן דרויסן, אָפשטאַטן אַ וויזיט די שכנים, די צוקונפטיקע מחותנים, וואָס האָבן געוואוינט אין עק קאָלאָניע.

אונטערוועגס האָט בערל פאַר תענוג געברומט דעם ליבאוויטשער ניגון, וואָס ער האָט געירשנט פון זיין שווער ע"ה, דעם וויניצער מורה־הוראה. טויבען איז עס געווען זייער אָנגענעליגט וואָס איר מאַן ברומט די זעלבע מעלאָדיע, וואָס איר טאַטע פלעגט זינגען מיט דביקות שבת־צונאַכטס, צו מלוה־מלכה און וואָס עס געפעלט אַזוי דעם דאָקטער נח ירחי, וואָס ווען זיין וואָגן קאָטשעט פאַרביי, גייט ער אומישנע אַראָפּ און קלאָפּט צו דעם טאַקט מיט זיין שטעקעלע. טויבע איז געווען שטאָלץ דערמיט וואָס סיי בערל און סיי דער גוטער דאָקטער קוויקן זיך מיט איר טאַטנס ניגון. וואָס דאָס האָט געהייסן גרויסן און אכפּערן איר יחוס.

י.

די בראשית־יאָרן פון דער יידישער קאָלאָניזאַציע אין אַרגענטינע זיינען געווען פול מיט פחדים, מיט שטרויכלונגען, מיט כלערליי שווערי־קייטן. דער ערשטער דור פון די איינגעוואַנדערטע האָט שווער געשלאָגן וואָרצלען אין דער האַרטער קרקע־בתולה. די אויגן האָבן נאָך אַלץ זיך אַרום־געקוקט מיט אומצוטרוי צו די אומגעהויערע ווייטקייטן פון די סטעפּעס אין דער פראָווינץ צווישן די טייכן. אַלץ איז געווען פרעמד און אויס־טערליש. דער בייטעוודיקער קלימאַט, דער הימל, די שטערן, די פלאַנצן־

און חיות־וועלט, דער טעם פון וואַסער, פון ברויט, פון די פֿירות: פון אַלץ האָט געווייט אַ פרעמדקייט, פון די איינגעבוירענע, מיט זייער הל־בשה, פון זייערע מנהגים, זייער שפּראַך, פון זייערע אומעטיקע ניגונים.

וועג אין דער אַלטער היים האָבן געבלאָזן קאַלטע ימים־נוראימדיקע אלול־ווינטן, וועג דאָרט האָט געשמעקט מיט בלעטער־פאַל, איז דאָ גאָר פרילינג, בוימער גרינען, אין פעלד זאנגען כוואליען, דער ארגענטינער שבועות אָטעמט מיט ווייסע פרעסט, מיט ווינטערדיקן אומעט. אַלץ אַזוי אַנדערש דאָ: הייסע טעג אין סאַמע ווינטער, קאַלטע ווינטן אין מיטן זומער. די נאַטור־סטיכיע איז אַן אומגעצוימטע. שטורעמס וואָס טראָגן זיך מיט אימפּעט איבער די ליידיקע סטעפּעס, רייסן אַראָפּ די דעכער פון די אַרעמע הייזקעס. די פּיאָנערן האָבן זיך באַקענט מיט אַלע מחבלים פון די נייע היימען: מיט די מערעשקעס, וואָס לאָזן נישט אויפקומען קיין פלאַנץ, מיט וועספּס כלערליי, וואָס פּראָזיטעוועט אויף די תבואות: זיי האָבן זיך באַקענט מיט די יסורים פון די נייע היימען, מיט נויט, פּיין און אַנטוישונגען, מיט צערונענע אילוזיעס פון האָפענונגען אויף דער ברכה פון דער ערד, אויף שוין צייטיקע געראַטענישן, וואָס דער שטורעם־ווינט האָט אַוועקגעלייגט און פּאַרקנוילט אין אַ פוילנדיקער מאַסע, וואָס דער פליענדיקער, פליגן־ און קריכנדיקער היישעריק האָט פון אים נישט איבערגעלאָזט קיין שריד ופליט; די פּיאָנערן האָבן זיך באַקענט מיט די קופּערנע הימלען, וואָס האָבן נישט אַרויסגעגעבן פון זיך קיין טראָפּן פייכטקייט דווקא אין צייט פון פּאַרזיי, פון אויפגאַנג פון צאַרטן פלענצל. די פּיאָנערן האָבן געהאַט אויסצושטיין פון ברוטאַלער באַהאַנדלונג מצד די אומדערפאַרענע קאָלאָניזאַטאָרן, די אַדמיניסטראַציעס, וואָס האָבן געוואָלט שפּילן די ראָל פון הערשער־סאַטראַפּן, וואָס האָבן געפּרואווט באַטראַכטן דעם קאָלאָניסט ווי אַ מינדערוווערטיקן עלעמענט, וועמען מען מעג באַהאַנדלען מיט גרינגשעצונג, מיט אומכבוד. די ערשטע קאָלאָ־ניסטן האָבן אויך געליטן פון דער עקספּלאָאַטאַציע פון די הארצלאָזע סוח־רים, וואָס האָבן זיך באַרייכערט פון דער האָראָוואַניע פונעם קאָלאָניסט, אים אָפּגענאַרט אין וואָג און אין מאָס, און אַזוי אים באַרעכנט און אַרומגעצופט, אַז גאָר אָפט איז דעם האָראָפּאַשניק גאָרנישט געבליבן פון אַ גאַנצן יאָר אַרבעט.

דעמאָלט האָבן שוין אַנגעהויבן אויפשפּראָצן די זאָמען פון אחדות,

פון מענטשלעכער חשיבות, וואָס דער יונגער מישע סאַכאַראָוו האָט פֿאַר־
זייט און וואָס זיין שוואָגער ד"ר נח ירחי האָט צוגעהאָלפן זיי זאָלן
וואַקסן און גרעסיין.

ד"ר נחס שם־טוב האָט זיך געטראָגן ווייט אַרויס איבער די גרע־
נעצן פון די יידישע קאָלאָניעס אַרויס, צענדליקער לעגוועס אַרום און
אַרום. פון באַסאָווילבאַסאָ ביז צו די עסטאַנסיאַס אין די פּאַלמען און
עספּיניזשע־וועלדער פון פעדעראַל, ביז צו די אָרעמע געלאָטעטע הייזקעס
און ראַנטשעס פון די פּיאָנען, פישערס ביי די ענטרע־ריאָסער טייכן און
טייכלעך. עס האָבן געוואוסט וועגן דעם וואונדער־דאָקטער, די אַרענדא־
טאַרס פון דער סאַן־פּעדראָ־עסטאַנסיאַ ביז די טונקל־הויטיקע האָלץ־הע־
קער פון די מאַנטיעל־וועלדער ווייט הינטער ויזשאַגוויי. פון צענדליקער
קילאָמעטער ווייט אַרום זיינען אָנגעקומענע היל־באַדערפטיקע אין דאָק־
טערס אויפנאַם־שעהן פון 1 ביז 4 אַזייגער: גאָוטשאָ רייטנדיקע אויף
זייערע זשוואָוע פערדלעך מיט צעשפּרייטע פיס אויפן טיפן ווייכן רע־
קאָדאָ־זאָטל; אויף הויכרעדערדיקע וועגענער, געשלעפּט פון צוויי פּאָר
פּאָמעלעך־טראָטנדיקע אָקסן; עס זיינען געקומען ליידנדיקע אין לייכט־
רעסאָרנדיקע עסטאַנסיע בריטשקעס, אין שוועכע אָנרעסאָרנדיקע אויסגע־
בעטענע וועגענער. עס זיינען געקומען צו אים חולאים מיט כלערליי וויי־
טיקן און מיחושן: מיט אויסשיטן פון פּאַרדאַרבענע מאָגנס, מיט אָפּגע־
האַקטע פינגער, צעקלאַפּטע פיס, אַנטצינדענע אויגן, מיט אויסטערלישע
חולאותן איבערגענומען פון הויז־חיות, מיט עקשנותדיקן שילשול, מיט
אומאויפהערלעכן קאָפּווייטיק; עס זיינען געקומען אין זיין קאָנסולטאַריע
דערשראָקענע מאַמעס מיט זייערע בלוט־אָרעמע ראכיטישע קינדער, עפּי־
לעפּטיקער, מרה־שחורהניקעס צוליב אַנטוישטע ליבעס — האָבן די איינ־
געבוירענע פרויען און מענער זיך געצלמט, געשעפּטשעט אַ תפילה און
ביים אַוועקגיין געוואָלט איבערלאָזן דעם וואונדער־דאָקטער אַ מטבע,
וואָס זיי האָבן אַרויסגעראבלט פון טיפע טאַשן פון זייער הלבשה, און
גאָר אָפט האָט דער דאָקטער זי צוריקגעגעבן און גאָר רעקאָמענדירט פאַר
איר בעסער צופּילעוועט ס׳געזונט, אַ זיס קאָניאַקל טרינקען, אַ מתנהלע
אַהיימברענגען, אַ גוטער איז ער געווען, דער „סעניאָר דאָטאָר מילאָגראָ־
סא", וואָס פון בלויז זיינס אַ באַריר ווערט מען געזונט.

און ס׳האָט זיך געטראָפן אָז אין טעג פון אייניגעגעסענע צפון־

ווינטן, וואָס זאָגן אַן פּאַסקודנע היישעריקן־ריחות, שוואַרצע מחנות פון פּליענדיקן משחית, אין טעג וואָס לייגן זיך שוואר אויפן געמיט ווי שוועַרער בליי, אין טעג פון „וויענטאָ נאָרטע" וואָס ברענגט בייזקייט און אויפגערייצטקייט, אין אַזעלכע טעג זיינען מענטשן אומרואיקע, צאָרנדיקע, טוען אַלץ אימפּעטיק, ווי בלינדע קריכנדיק אין אַ סכנה. אין אַזעלכע טעג איז טונקלהויטיקער פּיאַן אַזאַ אויפגעברויזטער, פּאַרשטייט כסדר שלעכט יעדעס וואָרט, יעדע מינע פונעם „גרינגאָ" און אַ ליאַדע־מינוט פּאַכעט ער שוין מ׳טן לאַנגן שאַרפן מעסער, פּאַסעוועט זיין לייב; אין אַזעלכע טעג איז דער קאָלאָניסט שפּעס אַזוי לייכטזיניק צו שפּאַנען גראָד די נאַריווויסטע פערד אין פּלוג, צו קריכן מיטן קאָפּ, מיט די אַבערם צווישן די ציינריידער פון דער שניידמאַשין — און דאָס אַלץ געפּינט דעם כּרויערריקן עפּילאָג אין ד״ר ירחים באַשיידענעם קאַבינעט, וואו דער דאָקטער מוז בלויז פעסטשטעלן דעם צו שפּעט.

בלוט־טראַנספוזיעס, פּענסילין און אַנדערע הייַנטיקע רפּואות זיינען דעמאָלט נאָך נישט געווען.

און דאָס פּאָלק דערציילט:

אָט איז געווען אַ טאָג וואָס איז דער קאָלאָניסטקע חיה־אסתרן געבליבן איינגעקריצט אין זכרון דאָס גאַנצע לעבן.

אַ, יענער טאָג אין אַקערצייט, ווען מען האָט געפונען איר אברהם־יעקבן אַ האַלב־טויטן לעבן אַ נישט־פאַרענדיקטער גרודע, פונקט ווי אַ פאַרלוירענער זאַק תבואה, אין מיטן קאַמפּ, און מערעשקעס האָבן געווימלט, געמאַכט וועגלעך אַרום דעם בלאָסן פון יסורים פאַרקרומטן פּנים, וואָס איז געווען איינגעשמירט מיט ערד אויסגעמישט מיט פאַרגליווערט בלוט. די דלאָניע האָט קראַמפהאַפט געהאַלטן די בייטש.

וואָס האָט אין דעם מאָמענט געטאָן חיה־אסתר, די מאַמע, די באַלעבאָסטע? זי האָט האַסטיק זיך אַרומגעקוקט אויף די געבערגלטע הונדערט און זופּציק העקטאָר, איר ערד, און תיכף באַגריפן, וואָס דאָ איז געשען. אַ זיג־זאַג־שפּור פון בלוט און געפּרעסטער ערד האָט זיך געצויגן באַרג־אראָפּ צום שכנס דראָט־פאַרצוימונג, וואו דער פּלוג אייַנגעגראָבן מיטן לעמעש אין אַ פאַרהאַרטעוועטן ווינקל פונעם פעלד און דער גאַנצער געשפּאַן זיינען געווען משונהדיק פאַרפלאָנטערט, פאַרקניפּט און

פֿאַרטשעפּעט אין די דראָטן און אין די סטויפּעס, און די פּערד אין די צעפּאַרענע און פּאָרם־פֿאַרלוירענע כאָמעטעס, אינעם קנויל צעדרייטע מויל־צוימען און רעשטלעך לייצעס, האָבן זיך געביסן, געריסן, געקאָ־פּעט, געשוימט, שווער געדעכטן, געהירזשעט און געפּרואווט זיך באַ־פרייען פונעם פֿלאָנטער.

עס איז געשען דאָס, וואָס חיה־אסתר האָט היינט פאַרטאָג עפּעס ווי פּאָרויסגעפילט, וועו איר אברהם־יעקב האָט אין קאָראל זיך דוקא פאַרעקשנט צו שפּאַנען אין פֿלוג די נייע קוים געצוימטע לאָשעקעס. זי האָט אים מיט זאָרג אין די אויגן און שרעק אין קול געעצהט: אברהם־יעקב, אפשר וועסטו היינט שפּאַנען די מער געלאָסענערע פערד? האָט עו, אנשטאָט אַן ענטפער אָפּגעווארטשעט, ווי זיין שטייגער, אז ראשית, קען ער ב״ה האַלטן פּעסט די וואזשקעס אין האַנט, און צווייטנס: יעדער קאָלאָניסט ווייס דאָס, אַז לאָשעקעס לערנען די תורה פון אַקערן רק אין שפּאַן; דריטנס איז אים נמאס צו אַקערן מיט פּגירות, ס׳איז שוין צייט צו פאַרענדיקן די אַרנקע, אַלע שכנים האָבן שוין אָפּגעמזמורט דעם ווייצן און שוין אַריינגעפּאָרן אַ שטיק אין ליאָן אַריין און אברהם־יעקב האָלט עס ערשט ביי מה־טובו, און אַז עס וועט זיך געבן אַ שטעל אַוועק אַ רעגנדיק וועטער, — די לבנה איז שוין עטלעכע טעג אין אַ וואָלקן, — וועט מען היי־יאָ בכלל פאַרשפּאָרן סיי צו אַקערן און סיי צו זייען, און פּערטנס, האָט ער לגמרי נישט ליב אַז אַן אישה זאָל אים געבן עצות.

יאָ, דער עקשן־רע איז אַרויסגעפלויגן מיטן פּלוג און געשפּאַן פונעם קאָראָל, פונקט ווי ער וואָלט זיך געגאַנגען לאָזן אין אַ מין געיעג־פּאָר־מעסט, די לאָשיקעס האָבן זיך געריסן אין פעלד אַריין אומגעדולדיקע פול מיט מרידהשן אימפּעט, מ׳האָט באַלד געזען אַז עס גרייט זיך אַן אומגליק.

און איצט? איצט — איז ער דער באַלעבאָס געלעגן אין מיטן אַקער־פעלד אַ צעטראָטענער, צעקאָליעטשעטער און אייגעריכטער אין בלוט און אין שוואַרצער קלעפּיקער ערד.

וואָס זאָל טאָן די מאַמע פון קינדער, די באַלעבאָסטע אין אַזאַ מא־מענט?

חיה־אסתר האָט אויפגעהויבן אַזאַ געוואָלד, אַזאַ געיאָמער, ווי להב־

דיל אַ הונט ביי דער קייט אין אַ לבנה־נאַכט; זי האָט אויפגעהויבן, אַן אויסזיכט אויף וועלכער עס איז טרייסט, אַ מין פּראָטעסט צו הימל און ערד, וואָס האָבן דערלאָזט דערצו, אַז אברהם־יעקב, ערשט פּאַר אַ פּאָר שעה צוריק אַ פּרישער, אַ געזונטער, זאָל דאָ זיך וואַלגערן אין בלוט און ערד אַזאַ אַן געשטאַלט, אַן לעבן, אַן אָטעם.

וואָס האָט דאָס געקענט העלפן איר אברהם־יעקבן, וואָס די יללה פון חיה־אסתרן האָט אַרויסגעשלעפּט מענטשן פון די נידעריקע הייז־קעס, פון די ראַנטשעס אַרום און אַרום, אַראָפּגעיאָגט אַקערער פון די פֿלוגעס, פון די זיי־מאַשינעס, פון די קאָראַלן און זיי געבראַכט אין בהלה צו דער לעבלאָזער מאַסע. מענטשן האָבן דעם צענהרגטן גוף נאָך געפּרואוט טרייסלען, מונטערן, אַרומוואַשן מיט פּריש וואַסער, אַרײַנ־טריפן אין פּאַרשטשעמעטן מויל טראָפּנס בראָנפן און כלערליי רפואות. דאָס מויל איז געבליבן אַ פּאַרהאָקטס.

און ווייל די ברוסט האָט זיך נאָך אַביסל באַוועגט, האָבן די עצה־געבערס, די אַרומשטייערס, אין איילעניש געבראַכט פון אַ הייזקע ער־געץ אַ לייוונט טראָגבעטל, אַרויפּגעלייגט אַברהם־יעקבן, אַרומגעבונדן מיט פּאַסן און פּאַוואָליע אים אונטערגעהויבן און געשטעלט אין דער לענג פון אַדמיניסטראַציע־רעסאָרנעם וואָגן, וואָס איז געווען אויסגע־בעט מיט שטרוי און אלפע, כדי צו פּאַרמינערן די טרייסלענישׂ.

חיה־אסתרס יללות זיינען שוין געווען איינגעשטילטע. אירע אויגן זיינען געווען רויטע, די האָר צעשויבערטע, אירע טרוקענע ליפּן האָבן פון צייט צו צייט געמורמלט אומפאַרשטענדלעכע צעמישטע רייד, וואָס האָבן זיך באַצויגן אויף וויסטקייט, עלנטקייט, אויף פּיצלעך קינדער, אויפן ביטערן גורל, אויפן וויסטן מזל.

דאָס שפּיטאָל אין שטעטל דאָמינגעז האָט זיך געפונען ביים ראַנד פון בריייטן וועג, וואָס האָט זיך צעצוויגט ווי אַ פעכער אין די פּאַר־שיידענע גרופּעס און קאָלאָניעס. מען האָט נאָך נישט געהאַט אויפּגע־שטעלט דעם געפּלאַנטן גרויסן ציגלנעם בנין, ווייל די יאָרן זיינען געווען שלעכטע. אַלץ דאָס באַקאַנטע לידז: היישעריקן, טרוקענישן, נידעריקע פּרייזן. איז דאָס שפּיטאָל געווען דערווייל אין אַ לאַנגן בלעכענעם באַ־ראַק. און קראַנקע האָבן נאָך אָלץ נישט אויסגעפעלט אָרום און אָרום,

לעגוועס ווייט. נאָכן טיפוס זיינען געקומען דיזענטעריעס. מ׳האָט זיך צוגעכאַפּט צופיל צו דעם גערעטעניש פון די אַרבוזן, פון די מעלאָנען. מען איז נישט געוואוינט צו די אַלע שווערע מאכלים, צו די נישט־דערבאַקענע ברויטן, צו די פליישן פון ווילדן סקאָט. האָבן מכות, פּרישטשעס, און אַלערליי אָנשיקענישן דערקוטשעט. און ווי תמיד ביי ליידיקע קאָסטנס, אויסגעליידיקטע שאַפּעס, אויסגעליידיקטע קעשענעס, אַ סך גריזשענישן, עגמת נפשן, קריכן אויף דער גלייכער וואַנט. אַלץ האָט ווי געטאָן צוליב דעם וואָס ערד און הימל האָבן אָפּגענאַרט און מ׳איז געבליבן אָן ברויט, די קריזשעס, די זייטן, דער האַלדז, די געדע־רים.

ס׳נייע לאָנד האָט נאָך נישט געהאַט צו זיך צוגעוואוינט דעם גר. זיינען יעדן טאָג געשטאַנען פאַרן באַראַק די כלערליי וועגענער פון פאַר־שיידענער פאַרם און גרויס, סולקעס און רייטערס מיט ברייטע טיפע קריאָזשישע זאַטלען, קראַנקע האָבן געוואַרט צו יעדער צייט פון טאָג, אין דער פרי, נאָכמיטיק; ראָדריגעז זאָל זיי אַריינלאָזן צום כמעט קליינ־געוויקסיקן סוטעלעוואַטן דאָקטער ירחי, וואָס שמייכלט אַריין אין די גרוילעכע וואָנסעס אַריין און איז דיר ווי אַן אייגענער פעטער.

אַ סך מאָל איז דעם דאָקטער אויסגעקומען צו באַהאַנדלען הונדערט חולאים אַ טאָג. ער האָט שוין אין אַזאַ טאָג נישט געהאַט קיין בוח צו האַלטן זיך אויף די פֿיס.

פאַרן לייוונטן טראָגבעטל, וואָס דעם איז געגאַנגען פאָראויס די שטרענגע צעשויבערטע קאָלאָניסטקע, האָבן אַלע אָפּגעטראָטן דעם ויעג. ראָדריגעז האָט נישט געשטעלט קיין שום פראָגע.

עס איז גאָרנישט געווען מער צו טאָן. ד״ר נח ירחי האָט בלויז גע־הויבן מיט די מאָגערע אַקסלען, טרויעריק געקוקט מיט זיינע פאַרזשמו־רעטע אויגן, ער האָט בלויז פעסטגעשטעלט, אַז ס׳איז נישטאָ מער קיין לעבן אינעם גוף פון אברהם־יעקבן. יאָ, ס׳איז קלאָר: מסתמא זיך גע־שטעלט רייניקן דעם פלוג, אין פראָנט, נישט אָפּגעטשעפּעט די פּאָסט־ראָמקעס, די פערד האָבן זיך ספּאָלאָשעט און די לעמעשן האָבן זיך דורכ־געשפּאַצירט איבערן גוף.

דאָקטער ירחי האָט צוגעלייגט ס׳געהער צו דער לעבלאָזער מאַסע,

געזאָגט מיט פאַראיבל: מ׳איילט זיך, נאריוויסטע פערד, מ׳וויל וואָס גיכער ענדיקן די אָרנקע, דעם פאַרזיי, דעם שניט, פאַרענדיקט מען גיך מיטן לעבן... קרבנות פון דער קאָלאָניזאַציע... נישט־דערפאַרן... אין לו־סיענוויל האָט די גראָז־שניט־מאַשין אָפּגעקאָסעט אַ קאָפּ... אַיי, קינדער, קינדעו׳... איר זאָלט נישט וויסן מער פון קיין צער...

***

חיה־אסתר איז געווען שטום, האָט גאָרנישט געזאָגט ווען מ׳האָט אברהם־יעקבן געטאָן זיין רעכט אין טהרה־שטיבל פון דער קאָלאָניע כרמל און ווען מ׳האָט אים געפירט אויפן תבואה־וואָגן צו דעם אַרומגע־צוימטן שטיקל ערד ביים סוף פון דער זעלביקער קאָלאָניע, וואָס האָט צובאַקומען נאָך אַ קבר צו דעם ערשטן צענדליק קברים, וואָס האָבן באַ־פעסטיקט און צוגעבונדן די נייע זידלער צו זייערע נייע היימען.

אברהם־יעקבן האָט מען קובר געווען לעבן די קברים פון די דריי קינדער, הרוגים על קידוש השם, צוויי ברידערלעך און איין שוועסטערל, וואָס זיינען דערשטאָכן געוואָרן פון ווילדע רוצחים אין די ערשטע יאָרן פון באַראָן הירשס קאָלאָניזאַציע.

די קאָלאָניע האָט זיך ווייטער געבויט, קאָלאָניסטן האָבן זיך אַ־געהויבן אייגנווארצלען, איבערגעבויט די שטיבער, געשאפן אַ קאָאָפּעראַטי־וע. מ׳האָט כסדר געפלאַנעוועט צו פאַרענדיקן דעם געמויערטן שפיטאָל. דאָקטער׳ ירחיס שם ווי אַ גוטער מענטש און גוטער דאָקטער איז גאָר־נישט געמינערט געוואָרן, ווייל אַלע האָבן געזען אַז ס׳איז טאַקע גאָר־נישט, לחלוטין גאָרנישט געווען צו טאָן מיטן צענהרגטן קאָלאָניסט.

בלויז חיה־אסתר האָט ס׳גאַנצע לעבן געפרואווט עפעס אַראָפּדינ־גען פון גוטן שם פון ד״ר ירחי. עס איז אין איר געבליבן אַ שטילע טענה צום דאָקטער, וועמען אַלע האָבן פאַרגעטערט, אַז ער האָט געפטרט איר אברהם־יעקבן; זי דערמאָנט אַז ער האָט נאָך געאָטעמט, דאָס האַרץ האָט נאָך געשלאָגן, האָט דער דאָקטער געקענט עפעס טאָן, אים ראַטעווען... יאָ, זי מוז פאַרמינערן די גרויסקייט פון דאָקטער, וואָס האָט נישט גע־טאָן אַלץ וואָס מ׳האָט באַאַרפט, אַ דאָקטער מוז... אַ דאָקטער...

ד״ר ירחי האָט בסתר געזאָרגט פאַר דער אַלמנה חיה־אסתר, דער־

לײדיקט שטילערהײט אירע עסקים אין דער אַדמיניסטראַציע, אָבער די אלמנה האָט כסדר געטראָגן אַ פאַראיבל אויף אים אין האַרצן.

יא.

און דאָס פאָלק דערציילט ווי ד״ר נח ירחי האָט געפונען אַ תרופה צו סאמע מורערס מעלאַנכאָליע און אָט גיבן קאָלאָניסטן איבער:

מיט די בוגרותן דאָבע און זלאַטע האָט הירשקע מורער נישט געהאַט קיין שום קלאָפאָטן. מיידן אין אַרגענטינע זיינען נישט קיין באָווול. פאַרקערט, זיי זיינען אַ גאַנץ חשובע סחורה. אין קאָלאָניע טוט מען לייכט אַ שידוך אַפילו מיט אַזעלכע מיידלעך, וואָס זיינען נישט פון די גרויסע יפיפיהס. די „כאָלאָסטויעס", וואָס די ייקא האָט זיי געוואָלט געבן קאָמפּנאָר בתנאי זיי זאָלן ווערן בעלי־משפחה, האָבן ממש אָפּגעשלאָגן די שוועלן. שווער איז אָבער געווען מיט סאמען, דעם איבערגעוואקסענעם שטשופּלען בחור', וואָס האָט כסדר געשוויגן, געווען אַריינגעטאָן אין זיך. צוליב אים האָט זיך געגרויט הירשקעס שיטער בערדל, צוליב אים האָט פרומע־לאה זיין מאַמע, נישט צוגעטאָן קיין אויג.

רב לייזער דער יוסטער באַלעבאָס פון דער קאָלאָניע האָט גלאַט אַזוי אַ פרעג געטאָן:

— הירשקע, וואָס איז דער מער מיט אייער יינגל?

— גאָרנישט, אַ יינגל בטבע אַ שווייגענדיקער, האָט זיך פרומע־לאה געאיילט צו ענטפערן. און הירשקע האָט אַ פאַרטראַכטער צוגעגעבן, פאַרגלעט דעם חשד:

— פון דער נאַטור אַ מין שותק. ר׳האָט פיינט צו רייַדן. אָבער ר׳האָט אַנדערע מעלות סאמע: ער איז אַ מלא וגדוש מיט נגינה. ער האָט דאָס ליב.

דאָס־אַ האָט שוין גריילעך אויסגענומען ביים נגיד ר׳ לייזערן. עס רעדט זיך וועגן תכלית, און נגינה איז טאַקע תכלית.

— אויב ער יכולט טאַקע אין נגינה, טא ווען ער דאָ קענען זיין אַ חזן. דאָ אין אַרגענטינע דאַרף מען חזנים, מ׳זוכט זיי, זאָל זיין אפילו אַן עברי... פאַר ימים־נוראים זוכט מען זיי אַרום מיט ליכט, מ׳שיט זיי אַפּ מיט גאָלד.„

טאַטע־מאַמע ווייסן אָבער אַז מיטן יונג איז גאָר נישט רעכט, אַ מאַנעקאָליע אויף זיין קאָפּ, אַ בייזער רוח שטעקט אין אים...

***

אַ געוויסן טאָג האָבן הירשקע און פרומע־לאה זיך אויסגעפוצט אין די יום־טובדיקע בגדים, ער די ריפּסענע בעקעשע מיטן טיכענעם קאַצאַ־פּישן היטל, די שטיוול אויסגעשמירט מיט הינעריש שמאַלץ, און זי דאָס סאָמעטענע חתונה־קלייד, אויפן קאָפּ דאָס געבלומטע זיידענע טיכל; גע־שפּאַנט דעם וואָגן און אַריינגעפאָרן אין שטעטל, כדי זיך שואל עצה צו זיין מיטן דאָקטער ירחי וועגן סאמעס שלאפקייט.

דערציילט הירשקע פּאָדראָבנע וועגן זיין סאמע:

— אין ראסיי געווען אַ געראָטענער בחור, נאָר, גאָספּאָדין דאָק־טער, עס האָבן אים אַריינגעקריגן די לייט מיט די רויטע רובאשקעס און מיט די רויטע פענער, וואָס זיי איז נישט געפאָלן יעווא אימפּעראַ־טאָרסקאַיע וועליטשעסטוואָ. האָט אים ניקאָלייקע, הייסט עס, אייגע־זעצט, וואו מ׳פלעגט איינזעצן אַזעלכע לייט. זינגען האָט ער געקענט פון תמיד אָן, אַ בריה אַ זינגער געווען, מיט אַזאַ פיינעם טענאָרטשיק, מיר זיינען אַ משפּחה מיט קעלעכלעך... זיצט ער אין תפיסה, סאַמקע הייסט עס, מיט אַ סך אַזעלכע פּאָליטיטשנע ווי ער, אויך אין טורמע פלעגט זיך סאמקע אַ צעזינג טאָן... גאָספּאָדין דאָקטער, ווייסט איר וואָס אים האָט זיך פּאַרגלוסט צו זינגען דווקא אין אַ רוסישער טורמע און דווקא בקול רם: ווסטאָוואי, פּאָדנימאַיסיא, ווסטאָוואי פּאָדמינאַסיא... ער האָט, הייסט עס, גערופן דאָס רוסישע פּאָלק אויפצוהייבן זיך קעגן אים אַליין... האָבן אים די סוקיני סיני דערפאָר מיט די ראָפּניקעס און מיט די פּריק־לאַדעס אונטערגעהאָקט די זייטן... און זינט דעמאָלט, גאָספּאָדין דאָקטער, גייט אונדזער סאמע אַרום ווי אויפן עולם התוהו...

ד״ר נח ירחי האָט דעמאָלט נאָך געוועדט חצי יידיש און פּאָלאָווינע רוסיש:

— גאָלובטשיק, טייבעלע מיינער, עך, עך, דער רשע ניקאָלייקע ימח שמו, אַ ווילדער באַנדיט, געווען אומברענגען אַ מאָלאָדאי טשע־לאָוויעק, אַ פּרעלעסט פון אַ יידישן בחור... מאָלאָדיעץ! געליטן פאַרן

דאָבאָטשי און יעוורעיסקי נאַראָד. אַ קוראַזש פון אַ מאַלאָדאַי טשעלאָוויעק! באָך פּאָמאָזשעט, ר׳וועט זיך אויסהיילן פון דער מעלאַנכאָליע. די וואַטשן האָבן אַ גוטע סגולה פאַר דעם. מ׳מאַכט דעם בחור חתונה. ס׳יינגע וויבעלע וועט אים שוין זיין האַרץ דערפרייען... ער וועט שוין האָבן אַפּעטיט צום עסן... און די געבליטן וועלן זיך ביי אים שוין אַפּריגיקן... און נאָך אַ רפואה: אַרבעטן זאָל ער! נישט אַרומגיין פוסט און פּאָס, אַ באַלעבעסל זאָל ער ווערן, וועט ער נישט אין זינען האָבן פוסטע זאַכן. חתונה האָבן זאָל ער און אַרבעטן... אַראָפשלעפּן פון געלעגער ווען ס׳איז נאָך טונקל... אַז ער וועט זיך פוילענצן, אַראָפשלעפּן די קאָלדרעס... אָפּגיסן אים מיט קאַלט וואַסער...

דער דאָזיקער רעצעפּט האָט זייער אויסגענומען ביים זשוואַוון איינגעשרומפּענעם מאַמעלע. זי האָט ממש געוואָלט אַרומכאָפּן דעם דאָקטער קושן:

— לאַנג לעבן זאָלט איר אונדז, דאָקטערל, ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר. רבונו של עולם, שיק אונדז שוין צו פּאַר סאמען דעם אמתן זיווג.

הירשקע האָט זיך אי געגלעט, אי געצופּט דאָס פּאַר דער צייט גרויגעוואָרענע בערדל: — בנאמנות, נישט קיין שלעכטער איינפאַל, גאָספּאָדין דאָקטער.

און אַהיימצו איז ביי זיי געבליבן מען זאָל די זאַך מיטן שידוך אי־בערגעבן דעם קלעזמער בערישן, וואָס איז אַ בריה צונויפּצופּירן אַ וואַנט מיט אַ וואַנט.

יב.

דאָס פּאָלק האָט אים פאַרגעטערט פאַר זיין גוטסקייט, געפרייט זיך מיט זיין פריידיקייט, מיטגעטרויערט מיט זיין צער. אָבער עס האָט נישט געשאַנעוועט זיין רו, נישט געגומען אין אַכט אַז אַ דאָקטער קען אויך זיין אַ פאַרמאַטערטער, אַז ער דאַרף זיך אויך אָפּרופן. האָט געטראָפן אַז ער איז צוריקגעקומען פון דער וויבסטער נסיעה, נאָך אַ פאַרשטויבטער פון וועג, אַ מידער פון קאַטשען זיך אויך די וועגן, איבער די גריבער און קאָלוזשעס, פון וויבסטע ישובים, די ביינער און אַלע אברים האָבן

וויי־געטאָן, אַ שוואַכער און אַ דאַרער איז ער געווען, עס האָט אים שוין אָנגעהויבן צו נאָגן דער שווינדזוכט־באַציל. — פלעגט אים שוין אפֿוואַרטן אַ נייער שליח מיט אַנגסט אין די אויגן, מיט עקשנות אַז דאָרטן וואַרט אויף אים אַ מסוכנער חולה, וועו ער וועט נישט זיין דערביי, נעמט ער אויף זיך די אחריות פאַר יענעמס לעבן.

ד״ר ירחי האָט זיך נישט געשאַנעוועט, נישט אָפּגערוט פון דער נסיעה, ווייטער זיך גלעאָזט אין וועג אַריין, ווייטער געהייסן לאַ קוואַדראַן איבערשפּאַנען די פערד, און ווייטער אויפנעמען די קראַנקע וואָס האָבן געווארט אין פאַרהויז פון שפּיטאָל.

אָט דערציילן קאָלאָניסטן פון אַ טאָג אַזאַ „וויענטאָ נאָרטע". אַ צפון־ווינט האָט געבלאָזן שוין עטלעכע טעג, ערגעצוואו פון די טשאַקאַ־וועלדער, אַ ווינט וואָס האָט געאָטעמט מיט הייסע קאַלכאויוונס, מיט זלידנע פליגן און דערקוטשענדיקע מאָסקיטן, אַ טאָג אַזאַ וואָס האָט פאַרכאַפּט דעם אָטעם און געצויגן דעם קליאָק פון די ביינער. דער מיטן־נאַכטיקער רעגן האָט גאָרנישט אָפּגעפּרישט. אַדרבה: דער פּרימאָרגן איז אויפגעשטאַנען מיט אַ דעמפּיקער היץ. די בהמה וואָס מ׳האָט געמאָלקן אין קאָראַל איז נישט איינגעשטאַנען אויף אַן אָרט. די געפּענטעטע קו האָט אַרומגעטאַנצט מיט דער פּענטע און אַזוי לאַנג זיך געמאַרדעוועט מיט די הינטערשטע פּיס ביז זי האָט זיך אַרויסגעפּלאַנטערט און גע־פּרואווט קאָפּען דער מעלקערין, וואָס האָט מיט עקשנות געפּרואווט איין־נעמען די ווידערשפּעניקע בהמה מיט גוטן און בייזן, נאָך פעסטער פאַר־קניפּן די פּענטע, געפּרואווט מעלקן שטייענדיק אין אַ קליין בלעכל אַריין און דערנאָך איבערגיסן אין גרויסן עמער אַריין, וואָס זי האָט אַוועקגע־שטעלט אויף יענער זייט דראָטענעם צוים.

עס איז געווען אַ קאָסעטשע־טאָג אויף ענטרע־ריאָסער פעלדער, וועו העמד קלעפּט צום לייב, וועו גרויס און קליין האָבן זיך געפּונען אין דרויסן ביי די שנייד־ און בינד־מאַשינען, ביים אויפשטעלן סנאָפּעס, ביים צורעכטמאַכן די פּאַרנעצטע סנאָפּעס, וואָס דער ווינט האָט איבער־נאַכט אומגעוואַרפן.

גראָד אין אַזאַ טאָג איז באשען אויסגעקומען צו פּאַרן פון דאָרף אין שטאָט אַריין. נישט געפּאַרן, נאָר געשלעפּט זיך אַן אייביקייט, וואָ־

רום זי איז געפֿאָרן מיטן ערגסטן געשפּאַן. די פּלינקערע אָקסן האָט מען באַדאַרפט פֿאָרן וואָגן אַראָפּצופֿירן די סנאָפּעס, צוצופֿירן צום סטויג, פֿאַר דער מאַשין. האָט מען איר צעפּאָרענעם וואָגן איינגעשפּאַנט אַן אַל־טע קו מיט אַן אַדמיניסטראַציע־עקסל, ביידע אָנגעזשוגעווען ווי געהע־ריק. עס איז געווען אַ מוז־זאַך. באַשע האָט זיך געמוזט אָפּרייסן פון דער אַרבעט כחום היום, באַלד נאָך דעם ווי זי האָט אַוועקגעשיקט מענדלען מיט דעם איינגעקאָכטן פּלייש אין דער יויך און דער מאַמעליגע אין קאַמפּ אַריין, האָט זי געמוזט אין איילעניש אָפּפּאָרן קיין דאָמינגעז. פּע־סעלע האָט אַ גאַנצע נאַכט געווײַנט, אַן אויערעלע האָט אים אָנגעצויגן. באַשע האָט דאָס קינד געגלעטן, געפֿרואווט עס איינגעמען: וואָס איז דיר, אוצרל מיינס, מיר זאָל זיין פֿאַר דיינע בײַנדלעך. מיט אין האַנט האָט זי אונטערגעיאָגט דאָס איינגעשפּאַנטע פֿאָרל: די אַלטע קו און דאָס אַדמי־ניסטראַציע עקסל און מיט דער צווייטער האַנט געפֿרואווט איינענעמען דאָס פֿאַרחלשטע קינד, וואָס דאָס אויערעלע טוט אים ווײ ווי פון אַ צאָן־ווייטיק. באַשען איז טרוקן אין קעל פון כסדרדיקן הוקן אויף דעם גע־שפּאַן, פון „וואַמאָס־וואַמאָס!" און פון הילפלאָזן שעפּטשען צום קינד: באַלד, באַלד, נשמה מיינע, באַלד, שעפּעלע דו מיינס. באַלד, באַלד... אָט זעט מען דאָמינגעז, קינד מיינס.

און אָט באַלד שטעלט זיך דער וואָגן אָפּ פֿאַרן באַראַק, וואָס קאָלאָ־ניסטן רופן דאָס שפּיטאָל. באַשע שטילט איין דאָס פֿאַרחלשטע קינד: — קינדעלע, אָט זיינען מיר ביים מלאך רפֿאל, שעפּעלע מיינס, ר'וועט דיר׳ אַוועקנעמען דיין ווייטיק אַזוי גרינג ווי אַ האָר פון מילך.

און אַליין האַלט זי זיך קוים אויף די פּיס, זי חלשט אַ טרונק. פֿאַטשט עקשנותדיק מיט די דלאָניעס ביז מאטעס, דער נייער מענטש פון דאָקטער קומט אַרויס אַ בייזער, מיט אַ האַלב־פֿאַרשלאָפֿן קול: — קלאָפּט נישט, שטופּט זיך נישט, סעניאָראַ, היינט אַטענדירט נישט דער דאָקטער קיינעם נישט.

באַשע מיטן וויינענדיקן קינד אויף די הענט איז איין שטיק פּראָ־טעסט, איין שטיק ווייטיקלעך געשריי, נישט זי שרייט דאָס אַזוי, נאָר די יסורים פון איר עופּהלע. איר קול ווי פון אַ פֿאַרוואונדעטער חיה: וואָס מיך וועט מען נישט צולאָזן? וואָעס, מענטשן! ס׳קינד איז פֿאַר־ביי, מענטשן!

זי הערט נישט די עצה אַז דער פעלדשער וועט זי אפשר אויפנעמען, וואָרום דער דאָקטער איז אין די אינעווייניקסטע חדרים: ער איז אָט וואָס צוריקגעקומען פון גוטן אָרט, זיין איינציק מיידעלע האָט ער באַגראָבן, זיצט ער שבעה... היינט וועט אַטענדירן דער פעלדשער.

באַשע איז טויב צו די אַלע רייד, זי קלאַפט אין טיר, רייסט זיך פאָראויס: פּעסעלע איז פאַרביי, מעענטשן!

דאָ עפנט זיך פלוצלינג די טיר. דאָקטער נח ירחי שטייט אויף דער שוועל פון זיין הויז, אַ דריבניקער, אַ בלאַסער, מיט אַ טרויער־קראַנץ פון זיין אומראַזירט פּנים, עפנט גיך אויף די טיר פון אויפנאַמע־קאַבינעט: — מאַטיס לאָזט צו — און מיט אַ לייכטן פאַראיבל: — וואָס הייסט, איך אַטענדיר נישט? וואָס הייסט? ווי קען אַ דאָקטער אָפּזאָגן הילף? קומט אַריין, קומט אַריין, פרוי, קומט. מאַטעס, אַ דאָקטער איז אַ סאַל־דאַט, וואָס האָט זיך צו שלאָגן מיטן אייבּיקן שונא דעם מלאך המות... אַ דאָקטער טאָר נישט רוען... קומט אַריין. סעניאָראַ מיטן קינדעלע...

באַשע וויל דאַנקען, קושן דעם דאָקטער ירחיס האַנט. און איידער ער באַטראַכט דאָס קינד, דרייט זיך דער דאָקטער אויס צום פענצטער, ווישט זיך די אויגן מיט אַ טיכל, און פרעגט איר: — פון ווייט קומט איר? איי, איי, אַזש פון פּערליסאַ, אין אַזאַ חמימה!

דאָס קינד רייסט זיך, האָט זיך פאַרקייכט, ד״ר ירחי שטילט עס איין מיט אַ צוקערקע, שמוצערט צו דעם: — איר דאַרפט מיר נישט דאַנקען, אַ דאָקטער איז ווי אַ ריאַדאָוואי סאָלדאַט... ביי מיר איז היינט אַ שוועכער טאָג... נאָר וואָס איז שולדיק דאָס טייבעלע, אַז מיין פייגעלע איז נעבעך אַוועקגעפלויגן? עס האָט נעבעך נישט קיין יאָרן געהאַט...

ד״ר ירחי האָט זיך געזומען עסקן מיט פּעסעלעס אויערעלע, האָט עס געוואָשן און געשפּריצט, אַרייַנגעטריפט טראָפן פון אַ קליין בלוי פלעשעלע, פאַרשטאָפט מיט וואַטע, אַנגעשריבן אַ רעצעפּט, געגעבן אַ גלעזל און אַ שמוצער צו פּעסעלען, וואָס האָט שוין אָפּגעענטפערט מיט אַ שמייכעלע: — זאָל עס אייך זיין געזונט, און איצט פאָרט אַהיים: אַ קאָמפּרעסל, און געדענקט: דריי מאָל אין טאָג די טראָפן און וואָשן דאָס אויערעלע מיט בארזיירע.

און בעת באַשע האָט געוואונטשן דעם דאָקטער אַלדאָס־גוטס און אַז ער זאָל נישט וויסן מער פון קיין צער, האָט זיך דורכגענבעט מאַטעס

וואַכזאַם אויג און אַריינגעשלייכט אַזוי שטילינקע מיט אומדרייסטע שריט שמחה פון ספּינדאַלא.

דער דאָקטער האָט באַרואיקט זיין טיר־היטער מאַטעסן: — לאָזט אים, אַז ער איז שוין געקומען, מסתמא באַדאַרף ער מיך זייער, און צו שמחהן וואָס איז אַריינגעקומען אין קאַבינעט מיט די טיפּע יוכטענע שטיוול, וואָס ער האָט געטראָגן סיי זומער און סייווינטער און מיט דער בייטש, וואָס ער האָט מורא געהאַט צו לאָזן אויפן וואָגן:

— ווי קומט איר דאָ אַהער, ר׳ שמחה? ס׳איז דאָך עפּעס קאָסע־טשע־צייט? ווער האָט צייט קאָסעטשע־צייט צו דאָקטערן זיך?

שמחה האָט געבעטן אַ טרונק וואַסער. מאַטעס האָט אַריינגעבראַכט וואַסער. דער קאָלאָניסט האָט געשלוקט דאָס ברונעם־וואַסער מיט גרויס הנאה:

— וואַסער ווי וויין... ווי איך קום אַהער פון אַזוי ווייט? אַ חסר־דעה דאַרף מען זיין אין אַזאַ חמימה זיך צו שלעפּן אַ וועלט מיט לעג־וועס. די קאָסעטשע ברענט טאַקע, פּאַן דאָקטער... אָבער דער מיחוש ברענט שטאַרקער... איי ברענט ער... ער לאָזט לעצטנס נישט צו־טאָן קיין אויג...

— אַז ס׳טוט שוין גאָרנישט ווייַ, ר׳ שמחה, איז שוין גאָרנישט גוט...

— דאָקטער איך... איך... נו, איר זאָלט נישט וויסן פון קיין צער מער...

— טוט אויס דאָס רעקל, ר׳ שמחה, נו, און די מכנסים, מ׳דאַרף אַ קוק טאָן אויפן מיחוש... זיך נעמען צו אים...

— לאָמיר אפשר דאָס לאָזן אויף אַן אַנדער מאָל? דער ווייטיק האָט אַביסל נאָכגעלאָזן...

ד״ר ירחי הייבט אויף דאָס קול: — פּאַרעדט נישט די ציין, ר׳ שמחה, אַ ייד אַ בר־דעת וועט נישט פּאָרן אַ צען לעגוועס גלאָט אַזוי צו כאָפּן אַ שמועס... אין אַ קאָסעטשע־טאָג, וועו די אַרבעט ברענט... נו, נו, וואַרפט אַראָפּ די מכנסים...

ר׳ שמחה קרעכצט, דעקט אָפּ די פּלייצע און לייגט זיך אַוועק אויפן דאָקטערשן בעטל, ווי אַ קרבן עולה, אַ גרייטער צו לאָזן מיט זיך טאָן וואָס דעם דאָקטערס רצון וועט באַפעלן. דער דאָקטער קלאַפּט,

באַטראַכט פון אַלע זייטן דעם מיחוש, בלייבט אַ וויילע שטיל, ברומט אונטער אַן אומעטיק ניגונדל, הייסט דעם פּאַציענט אויפהייבן זיך און זאָגט אַזוי כלאחר יד:

— ר׳ שמחה, איר וועט דאַרפן אַ פּאָר טאָן קיין בוענאָס־איירעס... ס׳איז אַ פּאַרלעגערטע זאַך, ר׳ שמחה.

— וואָס זאָגט איר, סעניאָר דאָקטער, ווי קען איך איצט פּאָרן קיין בוענאָס־איירעס, אין סאַמע קאָסעטשע־צייט? דער ווייַץ וועט זיך דאָך אויסשיטן... אָן מיר, ווי וועלן זיי זיך דאָ אַן עצה טאָן? געוואָרט אַ גאַנץ יאָר, פּאַראַיאָרן גאָרנישט געהאַט, איצט ב״ה דאָ אַביסל קאָסעטשע, זאָל איך זיך אויפהייבן און אַוועקפּאָרן...

— ר׳ שמחה, הייבט דער דאָקטער אויף דאָס קול, פרעגט נישט קיין קשיות!

איך הייס פּאָרן קיין בוענאָס־איירעס און שוין!

דעם קאָלאָניסט ווערט קאַלט אין אַלע אברים, די מראה פון פּנים איז אַוועק. ער שטאַמלט: — איך, איך...

— וואָס איר האָט מורא? גייט־שוין־גייט! וואָס אַ חדר־ייִנגל זענט איר? וואָס?

לייגט אים אַ וואַרעמע האַנט אויפן אַקסל: — גייט־שוין־גייט, ר׳ שמחה, אַ קליין שניטעלע דאָרטן, אַ ראַצעלע... מיר דאָ האָבן נישט די אַלע זאַכן... ס׳איז אַ גאָרנישט מיט־נישט... דאָרטן אין בוענאָס־איירעס — אַ קליין שניטעלע בלויז און פּטור פון די צרות, פּטור פון פּאַרלע־גערטן מיחוש.

— דאָקטער... איך...

— איך זאָג אייך, ס׳איז אַ קליינע זאַך, אַ רגע בלויז און פּטור!

— דאָקטער, איך... איך האָב נישט...

— זאָג באַלד, אַ מענטש דאַרף ריידן מיט אַן אָפן מויל: איר האָט נישט אויף קיין הוצאות. פון וואַנען זאָל אַ קאָלאָניסט ביים סאַמע אָנ־הייב שניט האָבן געלט?... נו, נו, דאגהט נישט... איך וועל אייך לייען אויף הוצאות... פּאָרט היינט מיטן ביינאַכטיקן באָן... און אַ בריוול צום ד״ר עלפּבערג וועל איך אייך אויך מיטגעבן...

**
*

דאָקטער ירחי האָט באַזאָרגט פאַר ר׳ שמחהן אין באַן אַ ספּעציעלן פלאַץ, עס זאָל אים נישט טרייסלען, אים געוואונטשן אַ פּאַרט־געזונט און קומט געזונט און אויסגעפּועלט ביי שכנים זיינע, זיי זאָלן העלפּן פּאַרענדיקן דעם שניט.

און ר׳ שמחה האָט שפּעטער אין אַ צוויי חדשים אַרום, וען ער איז צוריקגעקומען פון בוענאָס־איירעס שוין אַ דערהאָלטער פון דער אָפּע־ראַציע, וען די תבואה איז שוין געווען אַ געדראָשענע און אַריינגעפירט אין דער קאָאָפּעראַטיווע — אָפּגעטראָגן דעם הונדערטער דעם ד״ר ירחי און געדאַנקט, געדאַנקט.

יג.

אַ רעגנדיקע יולי־נאַכט אויף ענטרע־ריאָסער ערד. עס בלאָזט אַ קאַלטער דרום־מזרח ווינט פון די ווייטע לייִדיקע פּאַמפּאס, פון די צע־בושעווטע טייכן, פון ענדלאָזן ווינטערדיקן שניי־ווייסן נאַקעטן פּאַטאַ־גאָניע, פון דעם שפּייכלער און שפּייזער פון קרירות פּאַר גאַנץ אַרגענ־טינע טראָגן זיך פראַנק און פריי הודזשענדיקע און הוליענדיקע ווינטן, וואָס פּייניקן די אָפּענע פעלדער, די הוילע ביימער, פייפן אַרום די דע־כער פון די פאריתומטע הייזקעס און שפּייכלערס, וואָס ווערן געשלאָגן און געשמיסן מיט שטראָמען אייז־קאַלטן שטעכיקן גאָס־רעגן, וואָס בייטשט, שמייסט און פּאַטשט אַזוי שוין דעם דריטן מעת־לעת.

אין קאָלאָניסטישע שטיבער טוליעט מען זיך פאַרנודיעט און אַן השק איינצודרימלען אונטער די פּערענעס. שוין דעם דריטן מעת־לעת ווי מ׳איז אַזוי איינגעשלאָסן אין תפיסה פון גאַרנישט־טאָן. ס׳נעמט אַרום אַ רחמנות אויפן סקאָט וואָס מרוקעט אימהדיק אין קאַראַל, אַזוי אויך אין די שכנהשע קאַראַלן ווייקן זיך די בהמות אין די שיטערע בלאָ־טעס און ווערן געשמיסן אומברחמנותדיק פון דעם אייזיקן ווינט. דריי מעת־לעת אַזוי־אָ. ווינט און יאָמערט דער סקאָט אין בייזן נאַכטישן ווינט, פּראָטעסטירט קעגן דער עוולה. אַזוינס איז שוין איבער דער מאָס פאַר זייער בהמשער געדולד. שטעלן זיי זיך אויף און לייגן זיך, דרייען זיך אויף אַלע זייטן, וואו דער כעסדיקער ווינט וועט נישט אַזוי גרי־זשען די געפּייניקטע פּעלן; אָט פּרואוון זיי זיך צונויפצודריקן אַלע אין

אַ ווינקל אויף דער שטעכיקער דראָט־וואַנט, כדי זיך צו באַשיצן מיט דער אייגענער וואַרעמקייט. אָט ווייזט אַ מאַמע־קו, וואָס האָט היינט פאַרנאַכט זיך אָפגעקעלבט און האָט ליגן איר אָט־וואָס געבוירן קעלבל אין דער קאַלטער ריזלנדיקער נעץ; ווי אַזוי קען זי עס באַשיצן דאָס שוואַכע באַשעפענישׂ, אַז זי אַליין איז נאָר־וואָס אָפגעגאַנגען מיט בלוט און האַלט זיך קוים אויף די פיס? אַז אַלע איבעריקע שטומע שוועסטער אירע באַווייזן גאָרנישט אויפצוטאָן מיט זייער צונויפדריקן זיך אין ווינקל פון דעם בלאָטיקן קאַראַל? אָ, ווען זיי וואָלטן געקאָנט אַריבער די דאָ־זיקע פאַרהאַסטע פאַרצוימונג, זיין אין דער פריי, וואָלטן זיי זיך צעגאַ־לאָפירט אַראָפצוצו אין די וועלדער הינטער וויזשאַגוויי, דאָרטן וואָלטן זיי שוין געפונען אַ טרוקן ערטל צו פאַרטיידיקן זיך קעגן דער מערדע־רישער נעציקייט, וואָס האָט זיך דאָ שוין אייניגעגעסן אין די שאָרסטקע פעלן, ווייך געמאַכט די קאָפיטעס און געגליווערט די פיס.

קאָלאָניסטן טוט ווי דאָס בהמהשע געווין און פראָטעסט דורך דער נאַכט, עס שמאַרצט זיי ווי די פערד שטייען אין דרויסן אַרום דער שטוב, די קעפ אַראָפגעבויגן און קלאַפן מיט די קאָפיטעס פאַר אומגע־דולד און הירזשן טרויעריק.

ווער וואָלט געווען אַ בעלן אַרויס אין דרויסן אין אַזאַ מין נאַכט, וואָס אַ הונט איז אַ שאָד אין איר אַרויסצולאָזן. אַ מענטשן זיכער נישט. אַ מענטש ווען פאַרקייטלען טיר און טויער, ווען פאַרמאַכן די לאָדנס, ווען אַראָפדרייען דאָס פלעמל פון אַבטער לעמפל. דאָס פלעמל ווען זיך קוים־קוים אַרויסזען פון קאָפסל, ווען ווארפן אַ נר־תמידיקן שיין אויף דער סטעליע. און דער מענטש אין אַזאַ נאַכט ווען זיך איינדעקן, אייג־וויקלען מיט דער ווייכער פערענע און אָפילו נישט ווען הערן ווי די האָגלען און קרירותדיקע גאָסן שטראָפן דעם געקאָרבטן, בלעכענעם דאָך, ווי דאָס ביסל עופות באַקלאָגן זיך אויף זייער לשון, קלאַמערן זיך איין מיט די לעצטע הינערישע כוחות אין די נאָסע גליטשיקע צווייגן; און צוזאַמען מיטן קול פון ווייַנענדיקן ווינט ווען זיך צו אים דערטראָגן דער גרילצנדיק־דורכדרינגענדיקער וואַרענונגס־פייף פון לאָקאָמאָטיוו וואָס שניידט דורך מיט דער כאָפטע וואָגאָנעס די פראָווינץ „צווישן די טייכן".

***

גראָד אין אַזאַ נאַכט פֿאַלט איין שמחה באַרבעצקיס שניר צו גיין צו קינד. אויסגעקליבן זיך אַ וועטער צו לייגן זיך אין קימפּעט! אַ גליק וואָס די אַקושערקע, די יונגע גראָביטשקע סאָניע, קאָן רייטן אויף אַ פּערד. ביי אַזאַ וועטער קען מען נישט פֿאָרן איבער דער קאָלאָניע מיט קיין שום געשפּאַן. די סטעזשקעס, גריבער, זומפּן און ראָווע, ווייט און ברייט זיינען איין שטיק ים, איין געשוואָלענער רייסנדיקער טייך, וואָס קאָן אַוועקטראָגן סולקי, וואָגן און געשפּאַן. אַ גליק, וואָס די באַרבעצ־קיס האָבן געהאַט שכל זי צו ברענגען באַצייטנס: זיי האָבן זיך צוגע־איילט אויסצונוצן דעם נאַכמיטיק, וועו עס האָט זיך אַ וויילע אויסגע־לייטערט.

אַן ערשטלינג האָלט אין געבוירן וועלן ביי דער מוזינקע חנהלען... צען שעה האָט זי שוין וווייען, און סאָניע די הייבאַם טענהט: — נאָך נישט... נאָך נישט די אמתע געשרייען... ס׳מוז נאָך געדויערן... און גע־דויערן...

ביי חנהלען צוקאָפּנס און צופיסנס שטייען אַרום און פֿאַרען זיך אַ האַלב טוץ וווייבער און מאַמעס, גרויסע וווייסערינס אין די ענינים; אייניקע האָבן שוין אַמאָל „אָפּגענומען", אייניקע פון זיי האָבן צוגע־האָלפֿן. פון ספּינדאָלאַ זיינען ספּעציעל אָנגעקומען צוויי באַיאָרטע און דערפֿאַרענע מומעס, וואָס יעדע פון זיי איז דורכאויס באַהאַוונט אין די זאַכן, יעדע פון זיי האָט אַ גאַנצן באַרג מיט עצות, רפואות, קמיעות, אָפּשפּרעכונגען און גלאָט אַזוי מיטלען צו פֿאַרלייכטערן דאָס „האָבן". די מאַמע איז איין שטיק בהלה, לויטער אומרו, זי קאָן זיך נישט געפּי־נען קיין אָרט: עס איז דאָך איר חנהלע, איר ציטערדיק שוואָך קינד. זי קאָן זיך נישט מוחל זיין, וואָס זי האָט געלאָזט אַוועקפֿאָרן די שוויגער רחטשע קיין סאָן אָנטאָניע צו איר שוועסטער דבורהן. פֿאַרוואָס האָט זי אַוועקגעלאָזט די שוויגער? נו יאָ, חנהלע האָט שלעכט אויסגערעכנט... אמת, רחטשע די שוויגער, האָט, איידער, זי האָט זיך אויפגעזעצט אויף דער פור קיין סאָן־אָנטאָניע, אָנגעזאָגט וואָס מ׳האָט צו טאָן, אָנגעגרייט אַ האַלב טוץ שיר־המעלות און קמיעות, וואָס הענגען אַרום אויף טשווּעק־לעך אין אַלע ווינקעלעך פון אַלקערל.

חנהלע רייסט שטיקער, יאָמערט נישט מיט איר קול. אייַנע פון די מומעס שפּרעכט אָפּ מיט אַן איכה־טענדעלע אַן עין־הרע — שאָטן קאָן

עס נישט; די צווייטע מומע שאָקלט זיך פרום און זאָגט אויפן קול תהילים. די מאַמע כאָמע שטייט אויך נישט ליידיק, זי העלפט מיט אין אַלע טועכצן, זי העלפט מיט יעדן קרעכץ פון איר קינד און טאָמער איז אַן „אוי" וועדליק איר אָפשאָנונג צו קורץ, פאַרלענגערט זי אים מיט אַ שלשלת, אויסגעצויגן: — אוי־א־וי־וי־וי, מיט אַ צוגאָב: ווייַ־אי־ א־י־ז מי־י־ער!

שמחה הערש האָט דאָ נישט די מינדסטע דעה. זיין „שרעק נישט אָפּ ס'קינד!" — טרעפט דאָ אַן אויף טויבע אויערן, אויף לויטער ביטול און אויף אַזעלכע מיני אָפּשייגעכצן: — וואָס ווייס אַ מאַנספּאַרשוין פון אַזעלכע זאַכן?" אָדער: „מיש זיך נישט!", אָדער גאָר: „אַ טאָטער איז דאָס, נישט קיין פּאָטער!"

וועג ביי אים איז די ברירה וואָלט ער זיך נישט געמישט. ער וואָלט זיך טאַקע אָפּגעטראָגן ערגעץ־וואו ווייט אין קאַמפּ אַריין, צום סקאָט, צו די פערד, צו עפּעס אַן אַרבעט, אַבי נישט צו זיין ביי דער חתונה, ביי דער מהומה, וואו כאָמע הערשט ביד רמה. נאָר גיי אַנטלויף, אַז אין דרויסן איז אַ מבול, אַ קרירה... אַפילו צולייגן זיך וואו נישט, לאָזט מען נישט. רק מ'יאָגט, מ'הוקעט, מ'באַלייידיקט. די ווייבער האָבן דאָ די ממשלה. כאָמע שרייט אויף אים ווי אויפן כלב להבדיל. און די מומעס גייען דאָ אַרום מיט פאַרקאַשערטע אַרבל, קאָמאַנדעווען. זיי האָבן שוין אַלץ „אַרומגעזאָגט", נעמען זיי זיך אַרויסגעבן באַפעלן.

אויף חנהלעס מאַן, אויף אברהמען, גיסט זיך אויס זייער צאָרן און ווייבערישער כעס. זיי שאַפן זיך מיט אים, פונקט ווי ער וואָלט געוועזן אַ פאַרקויפטער שקלאַף: אברהם! אברהם, גיי דאַ, גיי דאָרט, גיי ברענג, גיי שלעפּ, גיי טראָג! נו, גיכער, גיכער, נו, געירט זיך!

אברהמען לאָזט מען נישט אפילו אויף אַ מינוט זיך צוזעצן, לגבי אים איז מען גאָרנישט אויסקלייבעריש מיט די רייד: — זעט ווי דאָס רירט זיך, זעט ווי דאָס קריכט! אַ מאַן איז עס? אַן אכזר איז דאָס! זיי, די מענער אַרט גאָרנישט וואָס ס'ווייב ליידט...

כאָמע די שוויגער וואָלט ביי דער געלעגנהייט אויסגעפּאַקט אַ גאַנץ פּעקל טענות און תרעומות וואָס זי האָט צו איר „געניידעם", ס'ליגן איר אַזויפיל רייד אויפן שפּיץ צונג... נאָר זי האַלט זיך איין, זאָל איר אירס איבערגיין, זאָל מען נישט זאָגן: אַ שוויגער,

אויך די אַקושערקע סאָניע קאָן גאָרנישט יוצא זיין אַקעגן די ענער־גישע מומעס. אונטער די אויגן בורטשעט מען: — זיצט און שטריקט, אַזוי בייזאַמען... וויצלט זיך גאָר, בעת חנהלע איז... איין גאָט זאָל איר העלפן... אין ריסענלאָנד וואָלט אַזאָ „דאָס" אַפילו פאַר אַ טיקערין אין מרחץ נישט געטויגט... און דאָס איז דיר אַ הייבאַם, אַ גאַנצע מיוחסת...

דאָס אַלץ שושקענען זיך די מומעס מיט דער מאַמע כאָמע אין קאָ־רידאָר, וועז די גראָבעטשקע סאָניע מיט די יונגע חנוודיקע אויסגעפּא־שעטע גוידערלעך, גייט אויף אַ וויילע אַרויס. זייער רוגזה נעמט זיך דערפון, וואָס זי סאָניע, האָט זיך אַרויסגעכאָפּט, אַז זי זעט אין דעם אַלעס נישט קיין שום סכנה: — ס׳דויערט אַזוי לאַנג ווי ס׳דאַרף דויערן... אייי, זי שרייט נעבעך אַזוי? איז אין דעם אויך קיין שום בייז נישט דאָ... ס׳איז שוין דער שטייגער אַזוי פון אַ געווינערין, זי זאָל שרייען... דאָס קאָן מען נישט בייטן... זינט די וועלט שטייט, שרייט אַ געווינערין פֿאַרן האָבן. סאָניע פֿאַרזיכערט, ס׳גייט אַלץ כשורה, ס׳מוז נאָר דויערן, מ׳דאַרף האָבן געדולד... און דער מאַמען גייט דאָס חיות אויס און זי טראַכט דערבייי: דאָס „גראָבע שטיק" עצהט צו האָבן געדולד, וועז עס וואָלט אַזוי אַליין געלעגן אויפן בראָכשטול און זיך געקאָרטשעט פאַר יסורים, וואָלט מען געזען... און דאָס עצהט: געדולד, נאָך אַ קליין ביסעלע, נאָך אַ קליין ביסעלע...

די מומע פּעסיע, אַ הויכע, אַ דאַרע, מיט גרויסע אויגן און ברוינע ראַנדן, שניפּט וואָרענדיק מיט איר דינער נאָז, וואָס איז צו קליין אין פּראָפּאָרץ צו איר לאַנגן קערפּער, — זי איז דורכויס אומצופריידן פון אַזאַ מין מבטל זיין די סכנה מצד דער סאָניע, וואָס זיצט און שטריקט, גע־זען אַ זיצענישׂ! די מומע פּעסיע נעמט אַריין אין שותפות צו איר פּרא־טעסט די מומע צינקע פון דער קאָלאָניע בערראָ, וואָס איז אין קעגנ־זאַץ צו איר אַ בריטליביקע ווי צוויי צוזאַמענגעלייגטע מולטערס, איינ־געוויקלט אין פיר קליידער, אַ חוץ ספּאָדניצעס און קאָפּטיכער.

ביידע מומעס פלאַקערן און פלאַמען: — סטייטש, צען שעה ווייען! וואו איז דאָס געהערט געוואָרן?! אַז דאָס גראָבע שטיק, זאָגט אַז ס׳איז גאָרנישט, מע מען איר גלויבן? און טאָמער האָט זי אַ טעות? מ׳האָט

עס קיין מאָל נישט געהערט ביי אַן ערשטלינג אַזוי לאַנג ווייַן! און אַן אַ שטיקל דאָקטער!

די מומעס נעמען זיך איצט צו כאָמען: זי איז דאָך אַ מאַמע, טאָ זאָל זי זאָגן איר וואָרט, זאָל זי הייסן...

נאָר גיי טענה איצט מיט כאָמען, אַז זי איז אויס מענטש, אַז ווי הערט גאָרנישט וואָס מ׳רעדט צו איר, אַז איר עובדה איז גאָר צו לויפן אויף און אַפּ איבער די קליינע צימערלעך, אַהין און צוריק מיט פּאַר־בראָכענע הענט, אָפּשטעלן זיך ראָפּטום און צעשאָקלען און אונטער־קרעכצן: — נויט־העלפער! נוי־וי־ט־ה־ע־ע־על־פּע־ער!

די מומע פּעסיע שטעלט מיט אַמאָל אַפּ כאָמעס לויפן אויף און אַפּ: — כאָמע! מאַך זיך נישט משוגע, כ־א־מ־ע! הער, וואָס מ׳רעדט צו דיר... דער „גראָבער דאָס", זע איך, ווייל לאָזן אויסגיין ס׳קינד... כ־א־מע! מע וועט דאָס נישט דערלאָזן... כאָמע! הער אויף צו יללהנען און זאָג בע־סער דער, ווי הייסט זי דאָס? זאָל זי שיקן נאָכן דאָקטער... נאָכן דאָק־טער זאָל זי שיקן...

סאָניע וויל פון דער דאָזיקער אָנצוהערעניש נישט הערן און גע־דענקען: זי ווייסט אַליין וואָס זי האָט צו טאָן, זי האָט געלערנט איר פּאַך אויף די אָקושערסקע קורסן אין אָדעס און זי קען איר פּראָפּעסיע... זי געדענקט אַליין נישט וויפל קינדער זי האָט שוין אָפּגענומען... און שטענדיק איז עס אַדורך בשלום... איז דעם פּאַל זעט זי באַשיימפּערלעך, אַז מ׳דאַרף בשום אופן נישט קיין דאָקטער... זי וועט זיך שוין אַליין ספּראָווענען דערמיט...

און זי שמייכלט די סאָניע, שמייכלט... („איר איז וואויל ווי די וועלט, וואָרום וואָס קען זי דען עפּעס אַרן, אַז דאָ שטייט אין קאָן ס׳לעבן פון אַ יונגן בוים, ניין איר הייבט גאָרנישט אָן צו אַרן"...)

און דאָ דערלאָנגט חנהלע נייע קולות, מיט באַנייטע כוחות, וואָס זי נעמט אַרויס פון ערגעץ אַ באַהאַלטענעם כוחות־רעזערוו. קאָן דאָס אַ מאַמע צוהערן און צוזען? יאָ, כאָמע זעט טאַקע איין אַז: באָו מים עד נפש... זי, די מאַמע, העלפט טאַקע צו אויף איר אופן, רייסט פון זיך ס׳בשר, קנייפּט זיך איין די באַקן און געוואַלדעוועט מיט מיט מאָראַלישע געשרייען: — נוי־ויט־ה־ע־ע־ל־פּע־ער.

וואָגט שמחה־הערש גראָד אין אָזאַ מאָמענט צו שמייכלען; ס׳רייסט

זיך פון אים אַ געלעכטער, ווי זיין יידענע שאָקלט זיך און ציט אויס דאָס וואָרט: נויטהעלפער! אויף כלערליי טענער און אונטערטענער... פאַר דעם „געלענדער" וועט ער שוין זיינס אָפּלייזן... כאָמע לאָזט זיך נישט שפייען אין קאָשע. ווי אַנומלטן וואָס ער האָט געהאַט זיין אויסקומעניש, פאַר־ וואָס ער האָט זיי אַלעמען פאַרפירט אין דעם וויסטן אַרגענטינע, וואו זיי מוזן אַרבעטן עבודת פרך...

דאָ פלאַצט די מומע פּעסיע פלוצלינג אַרויס מיט אַ באַפעלעריש קול ווי אַ קאַוואַלעריע־געוואָר:

— וואָם! וואָר־אָ־אָ־ם! וואו שלייעסטו זיך אַרום? וואָר־אָ־אָם! די מומע האָט נישט קיין נייטיקייט אַזוי הויך צו שרייען, אברהם דאָס „גי־ נייד‌עמל" איז גאָרנישט אַזוי ווייט פון דאַנען, ער געפינט זיך אַטאָ־דאָ אונטער דער האַנט און פון „אַרומשלייען" זיך איז גאָרנישט די רייד. עו' איז גרייט אַלץ צו טאָן, וואָס מ'וועט אים נאָר הייסן... אַ פערד שטייט גרייט, שוין וואָכן־לאַנג, זינט זי האָט זיך אַנגעהויבן צו ריכטן...

די מומע פּעסיע שטייט איבער אברהמען, האַלט אים ביים לאַץ און באַפעלט: תיכף ומיד פּאָרן צום דאָקטער. ער אַליין, זאָל פּאָרן, וואָרום איין מאַנספּערשוין מוז בלייבן אין דער היים, טאָמער וואָס־זשען...

סאָניע איז איינגעעקשנט, זי בעט זיך ממש ביי זיי: — ליבע מענטשן, באַדענקט זיך! צו וואָס דאַרף מען דאָ דעם דאָקטער? ניין! איך וועל נישט געבן קיין שום צעטל!... דער דאָקטער ירחי איז דאָך קראַנק. איר ווייסט דאָך, ער האָט אַנגעזאָגט, אַז נאָר אין דרינגענדיקע פאַלן זאָל מען נאָך אים שיקן... ניין, איך גיב נישט קיין שום צעטל. דאָס וואָלט געהייסן מטריח זיין צוליב אייערס אַ קאָפּריז אַ שלאָפן מענטשן... ניין דאָס קענט איר נישט פאַרלאַנגען!

פון דעם שלאָף־אַלקערל, וואָס איז אָפּגעצאַמט פון עסצימער מיט אַ קרעטאָנענעם פאָרהענגל, הערט מען הפסקהווייז לאַנג־אויסגעצויגע־ נע און אָפּגעהאַקטע אַנגסט־רופן. אברהם, דאָס יונגע באַלעבעסל, אַ נאַ־ סער', אַ דורכגעוויקטער, איז מודיע, אַז ער האָט שוין אַנגעזאָגט דאָס פערד. ער וואָרט בלויז אויפן צעטל. אברהם זעט אויס ווי אַ פאַרמשפּטער בעל־תשובה, וואָס האָט חרטה דערויף, וואָס ער איז דאָס דער גורם פון אַזאַ טאַראַראַם; ער שטייט דאָ ווי אַ פאַרזינדיקטער, וואָס איז גרייט אויפצונעמען יעדע מין שטראָף, וואָס מ'וועט דאָ אויף אים אַרויפלייגן...

די מומע פּעסיע האָט איינגעשפּיזט אין סאָניען אירע בייזע גרויסע אויגן. די מומע פּאָדערט פון איר: — באַרישניע, מאַכט זיך נישט צו־נאַר... אַז מיר הייסן שרייבן צום דאָקטער, וועט איר שרייבן! שרייבן וועט איר!

סאָניע פּלאַמט אינגאַנצן פּאַר האַרץ־קלעמעניש, זי ענטפּערט מיט טרערן אין די אויגן: נו, זאָל זיין! איך זע, אַז אייך אַרט עס נישט, אירווילט אומברענגען דעם ליבן דאָקטער אונדזערן, צוליב אייער עקשנות... גיט טינט און פּעדער... אָבער איך זאָג אייך צום לעצטן מאָל: איר באַ־גייט אַ גרויסע עוולה מטריח צו זיין דעם דאָקטער אין אַזאַ נאַכט בי־אַזאַ וועטער... איך וועל דאָס תמיד האָבן אויפן געוויסן...

די מאַמע כאָמע שטייט איבער איר מיט רויטע אויגן און רייסט איר כמעט אַרויס פון האַנט דאָס נאָך נישט פון טינט אָפּגעטרוקנטע בריוול: — ס׳לעבן פון מיין קינד איז מיר אויך טייער... נו, נו, מיט גאָטס הילף וועט עס דעם דאָקטער גאָרנישט שאַטן... ער פּאָרט דאָך אין אַ פּאַר־מאָכטער קאָטש... דער אייבערשטער וועט דעם דאָקטער באַצאָלן פּאַר דער טירחה.

***

אברהם גאָלאָפּירט דורך דער ווינטיקער און רעגנדיקער נאַכט. די אויגן זיינע האָבן זיך צוגעוואוינט צום חשכות, זיי קוקן אָנגעשטרענגט אויף דעם טייך, אין וועלכן ס׳איז פּאַרוואַנדלט די וועג־סטעזשקע, וואָס ציט זיך אַזוי אַנדערטהאַלבן לעגוועס אין שטעטל אַריין. אַזוי־אַ אַ באַקאַנטער אויסגעפּאָרענער וועג, אין ריכטונג צו מערב־צו, פּאַר־ביי צוויי ראַנטשעס, אַ גרופּקע עספּיניזשאַ־בוימלעך, איין לייכטער בויג, אַריבער אַ פּאַר שינעס, אַ טייכל, און שוין איז דאָמינגעז. ביי אַ גוטן וועטער, פּאָרט מען מיט דריבנינקע טריטעלעך, אפשר אַ שעה צייט... אָבער איצט דויערט עס אַן אייביקייט... אַלעמאָל דאַכט זיך אברהמען, אַז ער האָט פּאַרלוירן די שפּור, די ריכטונג, אַז ער פּאָרט גאָר אויף צו־ריק, פּאַרקירעוועט גאָר אין וואַלד אַריין, אַראָפּצוצו צום טיפן וועראַ־רא. דער דרום־מזרח שמייסט אים אין די אויגן גאַנצע שטראָמען וואַ־סער, די לייצעס וועלן שלאָבעריק און גליטשן זיך שיער נישט אַרויס פון די ענט.

נאָר נישט פֿאַרלירן דעם בלישטשעדיקן וואַסער־פּאַס, וואָס איז דער וועג אין ברייטן ים פון גרינ־גראָז; נאָר נישט אַראָפּגיין נישט רעכטס אוּן נישט לינקס. דער „טאָרדיזשאָ" איז אַ געטרייַ פערד, אויף אים קען מען זיך פֿאַרלאָזן. אברהם וואַרפט אים צו אַ גוט וואָרט, ער וועט אַהיים־קומען וועט ער אים געבן אַ ספּעציעלע פֿאָרציע האָבער... אברהמס האַרץ שוימט איבער פֿאַר גוטסקייט און געפֿילן... צום ערשטן מאָל וועדט ער געוואויר וואָסערע יסורים אַ מענטש מוז דאָס איבערטראָגן ביז עס וועדט געבוירן אַ קינד... טרערן רינען און וועדן אָפּגעוואָשן און צונויפ־געמישט מיט די בייטשן רעגן... חנהלע נעבעך... וועז ער וואָלט געקענט איר פֿאַרגינגערן, איבערנעמען אירע ווייטיקן... חנהלע... זי וועט וועדן אַ מאַמעלע און ער — אַ טאַטע... שוין צייט צו אַרבעטן פֿאַר זיך... ס׳איז נמאס צו וואוינען ביים שוועד... קומענדיקע וואָך וועט ער אַריינגיין אין דער אַדמיניסטראַציע, געבן אַ ביטע מ׳זאָל אים קאָלאָניזירן אויף אַן אייגענעם קאָמפּ... שיער זיך נישט צעדראָפּעט ס׳פּנים אין אַ דאָרן־בוימל אויפן וועג... אָ, „טאָרדיזשעלע", ווי שעמסטו זיך נישט?

יד.

דעם דאָקטערס פּיאָן, דער שוואַרצער, גוטמוטיקער לאַ קוואַדראַ, קען זיך גאָרנישט אָפּוואונדערן: ווי געשיקט דער „גרינגאָ" איז עס, צו לאָזן זיך אין אַזאַ נאַכט אין שטעטל אַריין! מסתמא נישט צו מאַכן אַ שפּאַ־צירל, גלאַט אַזוי זיך... לאַ קוואַדראַ געפינט אָבער פֿאַר נייטיק חוקר ודורש צו זיין נאָך וואָס אַבראַהאַם איז געקומען: — אַזוי הייסט עס, געקומען בעטן דעם דאָקטער ר׳זאָל מאַכן אַ שפּאַצירל, כאָפּן פרישע לופט... נאָ, נאָ, נאָ! און נאָך אַמאָל: נאָ! וואָס פֿאַלט דיר איין? באַלעס־טיקן דעם דאָקטער צוליב אַזאַ קלייניקייט: געבוירן אַ קינד! סעניאָר מיאָ, איך ווייס נישט וואָס איז דערמער מיט די יידישע ווייבער? אַז זיי דאַרפן האָבן אַ קינד, איז גאָט ווייס־וואָס, וועלטן לייגט מען איין. אונדזערע אַ „טשינאַ" געבוירט אַ קינדעלע ווי אַ הון אַ אייעלע, סי סעניאָר! דער־לויבט, פרייגד, צו אַ קימפּעט דאַרף מען האָבן אַ דאָקטער? דאָס איז דאָך צום לאַכן, קוואַטער!...

דער יונגערמאַן ציטערט פאַר קעלט און נעציקייט, דערלאַנגט דעם פּיאַן סאָניעס בריוול, מיט תחנונים אין קול: — מיין פרוי גייט שוועך צו קינד... די אַקושערקע האָט געהייסן; לאַ קוואַדראַ וועט אָבער נישט נתפּעל: — אַזוי זי האָט געשריבן? זייער נישט ריכטיק פון דאָניאָ סאָניאָס זייט צו הייסן קומען דעם „פּאָברע דאָטאָר" אין אַזאַ טיוולאָנישן וועטער... איר אַלע האָט גאָר קיין רחמנות נישט אויף אייער גוטן דאָקטער... צוליב דער קלענסטער נאַרישקייט רופט איר אים... איך, פון מיין זייט וועל טאָן מיין פליכט, איך וועל אָנמעלדן... נו, גוט, איך וועל איבערגעבן דעם דאָקטער דאָס פּאַפּירל... אַ ווילדע זאַך! קע באַר־באַרידאַד!

***

דער בלייכער קראַנקער דאָקטער ירחי האָט היינט אַ שוועכט. זיינע אייגעפּאַלענע באַקן און זיין פּאַרשפּיצטע נאָז זיינען היינט נאָך פּאַרטיפּטער און בולטער. די קרענק האָט אים שוין גובר געווען. אַזויפיל יאָרן נישט צייט געהאַט זיך צוצוהערן צום פּראָטעסט פון זיינע קראַנקע גלידער. איצט האַלט זי אים אין אירע ביינערדיקע קלעשטשען.

ליגט אויף זיין יסורים־בעטל, און פּרואווט מיט כלערליי מיטלען זיך אַרויסצודרייען פון די ווייטאָגן, וואָס בויערן, עגבערן דאָס אינגעווייד, די ביינער, אַלע אברים; פּרואווט זיך וואַלגערן דאָ אויף דער רעכטער, דאָ אויף דער לינקער זייט, דאָ אויפן רוקן, דאָ הויך מיט צוויי קישנס, דאָ נידעריק, אינגאַנצן אַן אַ קישן צוקאָפּנס. אומעטום, איין שטיק ווייטאָק, אַ לאַנגער געטרייער ווייטאָק, וואָס טרעט נישט אָפּ קיין מינוט. האַלט זיך איין פון קרעכצן. נאָך וואָס מצער זיין מאַרוסיען?

דאָקטער נח ירחי פאַרשמורעט די אויגן, הערט זיך צו צום האַסטיקן קלאַפּן פון זיין האַרץ און צום מאַנאָטאָנעם טיק־טאַק פון וואַנט־זייגער. ס׳איז אַ לאַנגע אומענדלעכע יסורים־נאַכט, און אַ קראַנקער דאָקטער פאַרכאָפּט אין איר פּאַסטקע, ווי אַ פליג אין אַ שפּינגעוועב. פאַררוקט דעם פּאַרהאַנג, וויל זיך דערוויסן פון חשכותדיקן הימל צי ער וועט זיך סוף־כל־סוף באַפרייען פון כמאַרעס־נעץ. רעגנס און בייזע ווינטן האָבן זיך דעם ווינטער אַזוי איינגעגעסן אין די ביינער. אַזויפיל פאַר־

וואלקנטע טעג, אזוי ווייניק זון... ווייכע מילדע גלעטנדיקע זון, אַ וואַ־
רעמקייט איבער אַלע אברים, און געזונט! געזונט און געזונט!

שמייכלט אַזוי אין זיך אַריין, דערמאָנט זיך אַ ווינק: צו זיין קרענק העלפט נישט קיין דאָקטער, עס קען נאָר העלפן אַ טאַטער; רופא ולא לו. ער, דער געזונט־געבער פאַר אַלעמען, קען זיך אַליין נישט העלפן. נאָך וואָס זיך אָפּגענאַרן? דעם דיאַגנאָז האָט ער זיך דאָך אַליין גע־ שטעלט. על־פי חכמת הדאָקטאָריע האָלט עס זייער שמאָל מיט אים... דער אַרגאָניזם איז אַ תל... די סאַמע וויכטיקסטע אַרגאַנען זיינען אַנ־ געגריפן... דאָ איז ענטוועדער אָדער: דער טויט וועט זיין דער בעסטער דאָקטער, אָדער גאָר: גאָט... יענע אומבאַוואוסטע טראַנסצעדענטאַלע כו־ חות, וועלן כולו כל הקיצין, קומען ניסים און ברענגען די אוממעגלעכע רפואה... ער געדענקט ווי ר׳ מענדל קאָפּלאָן האָט ביי אַ פרק פון עין יעקב, וואָס ער, ד״ר נח ירחי, האָט אייגנעפירט מ׳זאָל לערנען בחברותא איין מאָל אין וואָך, אַזוי מסביר געווען דעם שכר פון יסורים דורך אַ מאמער חז״ל, גראָד איצט באַמבלט זיך די אגדה אין זיין זכרון אַרום און זיינע לעפצן זאָגן נאָך דעם מאמר, מיטן זעלביקן ניגון: „תניא, ר׳ יוחנן חלש, עאל לגביה רבי חנינא; רבי יוחנן איז שלאַף געווארן, איז אים געקומען מבקר חולה זיין רבי חנינא; אמר ליה: חביבן עליך יסו־ רין? האָט רב חנינא געפרעגט, יוחנן, זיינען דיר אָנגעלייגט די יסורים? אמר ליה: לא הן ולא שכרן! האָט רבי יוחנן אים געענטפערט: איך וויל נישט זיי און נישט זייער שכר; אמר ליה: הב לי ידך, יהב ליה ידיה, ואוקמיה; האָט רבי חנינא געזאָגט: יוחנן, גיב מיר דיין האַנט; האָט רבי יוחנן אָנגעטרויט רבי חנינאן זיין האַנט און ער איז געזונט געווארן״.

און וואו נעמט מען איצט אַזאַ וואונדער־תנא, וואָס זאָל אים דעם טויט־קראַנקן דאָקטער שטעלן אויף די פיס. אַ, ס׳ווילט זיך אַזוי לעבן! נאָך גאָרנישט אויפגעטאָן, נאָך נישט אָנגעקומען צום ציל, שטייט ערשט ביי דער שוועל... שוין צוואַנציק יאָר באַלד ווי ער מיט מאַרוסיאַן זיינען דאָ אַראָפּגעקומען צווישן די יידישע פויערים אויף באַראָן הירשס ערדן. כּאַרע געשמאַקע רחבות דאָס איז געווען, און אַזויפיל פרישקייט פון אַ ששת־ימי־הבראשיתדיקע וועלט... יאָ, ער איז מיטגעאַנגען מיט זיי ווען זיי האָבן זיך געראַנגלט מיט די וויסטע סטעפּעס, ער האָט מיטגעליטן מיט זייערע אומריינע בענקשאַפטן נאָך די „טעפּ פלייש״, וואָס זיי האָבן

געגעסן אין מיצרים — רוסלאַנד: אַ קראַנקהאַפטע בענקשאַפט פון פרייַע מענטשן אויף אַ פרייַער ערד; צו בענקן נאָכן פאָגראָם־רוסלאַנד, נאָכן רוסלאַנד מיט דער קנוט! קינדער, גרויסע קינדער זיינען זיי געווען די נייַע קאָלאָניסטן אויף נייַער ערד. יאָ, קינדער־קראַנקייטן האָבן זיי אַדורכגעמאַכט אין די בראשית־יאָרן פון דער יידישער קאָלאָניזאַציע אין אַרגענטינע. אין לויף פון די יאָרן זיינען זיי שוין אַרויסגעוואַקסן פון זייַער קינדער־הייזלעך, שוין איינגעוואָרצלט אין די פרייַע ערדן, שוין הייַמיש געוואָרן מיט דער פרעמדקייט... איצט וואקסן און גרינען שוין

אַ קאָלאָניסטישער הויף

אַרום די שטיבער יונגע ביימלעך, איצט נייטיקן זיי זיך נאָך אין אונטערשפאַר־שטעקן, אָבער אין יאָרן אַרום וועלן זיי זיך צעוואקסן אין בריייטע שאָטנדיקע ביימער אַרום די קאָלאָניסטישע שטיבער... שטיבער און ביימער באַדייטן שוין אַ ישוב. פאַראַיסן, אַקאַציעס, עקאַליפּטוסן מיט זייערע שמעקעדיקע בליעכצן... און באַלד וועט די אַדמיניסטראַציע אַראָפּברענגען יונגע מאַראָנצן־ביימער, לימינעס, מאַנדאַרינעס, פערעשקע־קע־עפּל־ביימער. פונקט ווי אין קרים, פונקט ווי אין מאַריופּאָל וועלן

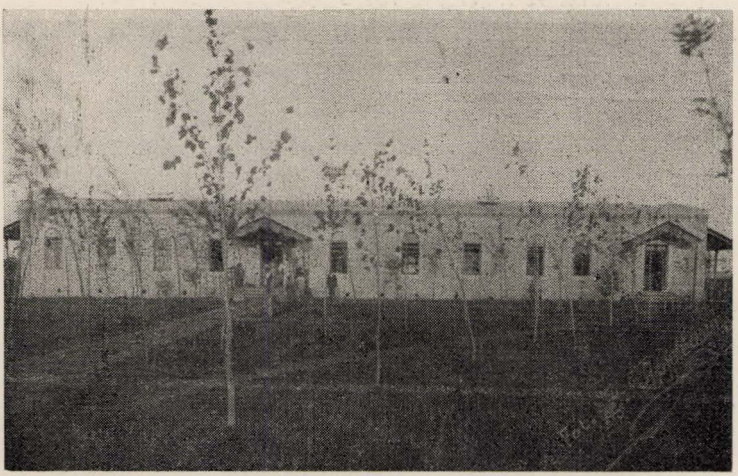
גליען און בליען די גאָלדענע עפּל, וועלן צייטיק ווערן שטענגלעך ווייַנ־
טרויבן... ס׳איז אַ חיות: אין די קאָלאָניעס פון אובאכיי ביז באַסאַווילבאַ־
סאָ, פון קלאַראַ ביז עסקריניע — רק מען סטראָיעט, רק מ׳בויט, רק
מ׳טראָגט ציגל, מ׳מישט קאַלעך און צעמענט, רק מ׳זעגט האָלץ... אָ, ווי
ליב איז אים דער ריח פון פרישן באַלקן־האָלץ, עס שמעקט פון קלעפּי־
קער פרישער האַרץ־דערקווויקנדיקער זשיוויצע, עס דערמאָנט פוילישע,
ליטווישע סאָסנע־וועלדער... עס וואקסן די יידישע ישובים, קאָלאָניע נאָך
קאָלאָניע. יידישע הענט בויען זיי. אַ חיות: צוויי שורות וויס־געקאָלעכ־
טע הייזער. יידישע אַרבעט. אַ שילכל אין דערמיט, אפשר וועט אַמאָל
אַרויסזינגען אין אַ פאַרנאַכט; אַ הארציקער צעצויגענער תנו רבנן, ווי
אַמאָל אין סלוצק, נאָר נאָך פרייער האָפערדיקער. אויך אַ שול וועט
זיין, אַ שול מיט לערערס, קליינע קינדערלעך וועלן דאָרטן לערנען
שרייבן, לייענען און רעכענען... קליינע, ליבע הי־געבוירענע פרייע קינ־
דערלעך... אַ געזונט אין זייערע ביינער...

**
*

איינגעוואָרעמט זיך אַביסל, מאָרוסיע האָט אַריינגעבראַכט אַ וואַ־
רעם־פלאַש, האָט דער ווייטאָג זיך אַביסל אָפּגעטעמפּט. אָבער דער שלאָף
וויל אָלץ נישט קומען. זיינען די געדאַנקען אַביסל מונטערע ביים דאַק־
טער ירחי... נו, אפשר וועט דאָך קומען אַ רעגענעראַציע פון די געוועבן;
דערנאָך וועט ער נעמען אורלויב און וועט אָפּפאָרן אין די קאָרדאָבער
בערג, די לופט איז דאָרטן אַזאַ לויטערע, טויט אָפּ די מיקראָבן, אוז
אָלץ וועט אָנהייבן צו פונקציאָנירן כדבעי... באָלד, באָלד, אין אַ זעקס
וואָכן אָרום וועט זיין פרילינג. די יונגע פּאַראָיסלעך וועלן בליען ווי
דער בעז, און די אָקאַציעס וועלן אַרויסשיקן אַזעלכע ווייסינקע דופטנדיקע
בלימלעך, מישע וועט אים שיקן אַ בוקעט רויזן, מישע האָט אַ גאַנצן
סאָד אָרום זיין שטוב. סוכות־צייט וועט אויף די ליאָן־פעלדער אַראָפּני־
דערן דער בלויער הימל, די צעבליטע וויצן־פעלדער וועלן שאָרשען,
כוואַליענען מיט שווערע וואָגיקע זאָנגען, און מ׳וועט בויען, בויען, חתו־
נות וועט מען פראָווען, נייע הייזקעס וועט מען אויפבויען. ס׳גייט אָלץ
ווי עו, ד״ר ירחי האָט זיך אויסגעחלומט, ער מיט מישען, תורה מיט אר־

בעט. אין לאַ קאַפּיזשאַ האַלט מען אין בויען אַ פּאַלקסהויז, אַ ביבליאָ־טעק. יידישע פּויערים זיינען נישט ווי בייַ אַנדערע פּעלקער, פּאַרגרעבטע פּויערים... און די קאָאָפּעראַטיוו איז אַן אחדות־פונקט, מענטשן דער־קענען זיך, ברידער דערקענען זיך, אייגער פּאַר אַלע, אַלע פּאַר אייגעם, ווי זאָגט תמיד מישע, דאָס פּאַלק גייט אים נאָך, באַגרייפט אים. מה טוב ומה נעים כשבת אחים יחדיו.

ס׳קלאַפּט דער רעגן מיט אימפּעט אין דאַך. אונטער דער פּערענע איז אָנגענעם ווארעם. די יסורים האָבן כמעט נאָכגעלאָזט... דאָס גרויסע

דער אַלטער נעמויערטער שפּיטאָל אין דאָמינגעז

שיינע שפּיטאָל, פּאַר דער גאַנצער קאַלאָניע קלאָרא וועט אויך האָבן אַן אָפּטיילונג פּאַר מאַמעס־געווינערינס, ווען זיין די שענסטע סאַלע פון בנין. ער האָט זיך שטאַרק איינגעשטעלט פּאַר דער אָפּטיילונג אויף אַ סך זיצונגען פון פּאָנדאָ־קאָמונאָל און אויף דער גענעראַל־פּאַרזאַמלונג אין לאַ קאַפּיזשאַ, ער האָט כסדר געהאַלטן אין איין טענהן: „אין אַ נייעם ישוב איז דאָס סאַמע וויכטיקסטע דער נאָכוואוקס, דער נייער דור, ווע־מען מ׳וויל אָפּגעבן די גרעסטע זאָרג: סאַרע מהלך פונעם באַראַק ביזן

הייַנטיקן שפּיטאָל... ביים חנוכת־הבית פון דער נייַער געביידע, פון דער נייַער אָפּטיילונג וועט ער אָנטאָן דעם פּראַק. מאַרוסיאַ האָט אויף אים פּאַראיבל, וואָס זיין הלבשה איז נישט לפּי כבודו... נישט ווי אַ דירעק־טאָר פון אַ שפּיטאָל... נו, נו, בלאָזן פון זיך, וועט ער קיין מאָל נישט... דאָס וועט מען ביי אים קיין מאָל נישט פּועלן... ר׳איז נישט קיין פּריץ

ד״ר ירחי מיט די קראַנקן־שוועסטער און פּערסאָנאָל

און נישט קיין בעל־גאווה עפּעס... ר׳האָט פיינט, אַז מ׳שטייט מיטן היטל אין דער האַנט פּאַר אים... ער האָט פיינט ענגע חשבונות, סיי אין געלטזאַכן און סיי אין דער אויפּפירונג... ביים חנוכת־הבית וועט ער ווי־דער כאַפּן אַ ריקודל. נו, מאַרוסיאַ, האָט אַלץ נאָך פּאַראיבל אויף אים צוליב דעם וואָס ער האָט זיך צעטאַנצט דעמאָלט מיט די געזונט־גענוג־רענע נאָך דער גרויסער טיפוס־עפּידעמיע, אַ ריקודל און אַ גלעזל יי״ש. אַז מ׳האָט אַ הנאה פון אַביסל בראַנפן און אַ ריקודל, טאָ פּאַרוואָס דען

נישט? טאַנצן אין אַ ראָד, אויפוועקן די פאַראומערטע געמיטער. אַבי געזונט! פרילינג וועט זיין... עפעס גייט אים נישט אַרויס פון זינען דעם גאַנצן מעת־לעת די סטראָפע פון קאָלצאָווס אַ ליד:

— „וואָס שלאָפסטו פויערל? ס׳איז דאָך פרילינג אין דרויסן!"

ער וואָלט איצט אַריינגערופן מאַרוסיאַן, וואָס זיצט אין עסצימער מיט די קינדער און איר איבערגעגעבן וועגן זיין התפעלות: — מאַרוסיאַ, הערסט? אין דרויסן וועט אין קורצן זיין פרילינג? אונדזערע „קינדער־לעך" וועלן זיך פרייען מיט גאָטס שיינער וועלט און ס׳וועט זיין אייגן ברויט פון אייגענער האָראָוואַניע, פון יידישן אַקער, פון יידישן פאַר־זייער און שניטער... ניין! דער רעגן וועט נישט אַוועקשוועמען דאָס פאַרזייטע... דאָס מאָל וועלן זיי האָבן אַ געראָטענעם שניט, זייער מי וועט באַלוינט ווערן...

שאַ, אָט שטייט זי ביי אים צוקאָפנס: — מאַרוסיאַ, פאַרוואָס אַזוי פאַרכמורעט? נו, נו, אין מרה־שחורה דאַרף מען נישט אַריינפאַלן, מא־רוסיאַ, גאָט וועט העלפן! איך גלויב אין עפעס העכערס, וואָס וועט שוין אַלץ מאַכן בעסער... איך בין נישט קיין פרומער, אָבער, מאַרוסיאַ, גלייב, ס׳איז דאָ אַ העכערער כוח, וואָס שטייט איבער אונדז און וואַכט איבער אונדזער גורל...

ער זעט איר אָן, אַז זי איז אַביסל אין כעס, גאָרנישט איר שטיי־גער:

— נח, ליבינקער, דרויסן שטייט אַ מענטש, ער ווייל דו זאָלסט פאָרן אין קאָלאָניעס... ר׳זאָגט ס׳איז בלויז אַנדערהאַלבן לעגוועס... אין אַזאַ וועטער! אַ יונגע פרוי גייט שווער צו קינד. זיי וואָלטן דיך גע־דאַרפט שאַנעווען אין דיין צושטאַנד... די סאָניע, וואָלט זיך אויך גע־דאַרפט פריער גוט איבערלייגן, איידער זי שרייבט דיר אַ בריוול.

דאָקטער נח וויל זי איינעמען מיט גוטע רייד; ער זעצט זיך אויף, ווערט רירעוודיקער; ס׳פנים שטראָלט פון אַ נביאישער גוטסקייט, פון אַ מין באַגייסטערונג: — אָט האָב איך דערפון געטראַכט, ווי די קאָלאָ־ניעס וואָקסן דאָס. אין אַ פאָר יאָר אַרום וועלן מיר האָבן צענער טויזנ־טער קאָלאָניסטן... אַבי שונאים האָבן געזאָגט, אַז דער צווייטער דור וועט נישט אויסהאַלטן אויפן דאָרף, וועט זיך צעלויפן אין די שטעט...

זיי צו להכעיס קומען צו כסדר פרישע חברה, געבוירענע אויף פרייער ערד. הערסט, ליבע מאַרוסיאַ, ערשט איצט גלוסט זיך ערשט צו לעבן, אַ, ליבינקע מיינע!...

מאַרוסיאַ קלאַמערט זיך איין איר מאַן, גלעט אים די איינגעפאַלענע באַקן, רעדט וועדטער, אַבי צו טרייסטן: — נו, נישט געזאָרגט, טייערער, דו וועסט ווערן געזונט... מיר וועלן מאַכן אַ לוסט־רייזע קיין אייראָפּע, אין דער שווייץ, קיין מאַריופּאָל... מיר וועלן מיטנעמען מישען, ס׳האָט זיך אים פאַרבענקט קיין קרים, ער וויל זען זיין געבוירנשטאָט... ער, מישע, איז זיך אויך מקריב פאַר דער גאַנצער וועלט... אין זיך אַליין, אין זיין אָלגאָן. אין די קינדער געדענקט ער גאָרנישט... עסט נישט, טרינקט נישט, כסדר: קאָאָפּעראַטיוועס, קאָאָפּעראַטיוועס און זיצונגען און פאַרזאַמלונגען... — אַזוי דאַרף זיין, מיין קינד, מיר האָבן דאָך אַזוי גע־לערנט, אַזוי לערנט אונדז טאָלסטאָי אין זיין „זינען פון לעבן", אויך דיין ברודער מישע פאַרשטייט דאָס אַזוי, אַז לעבן בלויז פאַר זיך אַליין, הייסט נישט אַן אויסגעלעבט פול לעבן... מ׳דאַרף אין זינען האָבן דעם נאָענטן, מאַרוסיאַ; צו דעם זיינען מיר געקומען קיין אַרגענטינע...

— איר טרייבט איבער, אַלע קהלשע געשעפטן ליגן אויף אייך...

— מאַרוסיאַ, יעדער מענטש דאַרף טאָן, זיין אַ מוסטער, אַ בייי־שפיל.

ד״ו ירחי קריכט אַריין אין די הויז־פאַנטאָפל, הייבט זיך אָן אייי־לעוודיק אָנטאָן. זיין פרוי פּרואווט נאָך בעטן: — נח, היט זיך אָפּ... היט אָפּ דיין געזונט... דו וועסט נישט פאָרן! מיין געפיל זאָגט מיר, אַז דאָרטן קען מען זיך זיכער באַגיין אָן דיר... מיין טייערער, פאָלג מיך.

עס העלפט נישט איר צושטיין אַז מ׳קען דאָך ברענגען דעם דאָק־טער פון וויזשאַגואי אָן אירע אַרגומענטן אַז ער איז אַליין אַ מסוכהנער חולה, טאָ ווי וועט ער זיך דאָס לאָזן אַרויס אין אַזאַ פינצטערער רעגנ־דיקעו׳ נאַכט.

ד״ר ירחי איז איינגעשפּאַרט: — ניין, מאַרוסיאַ, דאָס וועסטו ביי מיר נישט פועלן! אָפּזאָגן אַ חולה זיין הילף, דאָס וועסטו ביים ד״ר ירחי נישט פועלן... די סאָניע געאַרט נישט, אַז זי שרייבט אַ בריוול, דאַרף מען מיך מסתמא נייטיק... איך מוז, טייערע, די פליכט רופט...

ד״ר ירחי שטייט שוין מיט זיין רעגצל אין דער האַנט, זוכט נאָך אין רפואות־שענקל אַ פּאָר פלעשלעך און רופט אַריין אין וואַרטצימער: דאָן לאַ קוואַדראַ, זאָגט דעם באַלעבעסל, ער זאָל פּאַוואָליע אַהיימפּאָרן, מ׳דאַרף אים מסתמא דאָרטן, און איר, זייט אַזוי גוט און שפּאַנט איין!.. אָבער, מאַרוסיאַ, ס׳וועט דאָך לאַנג נישט דויערן, אין צוויי שעה אַרום בין איך דאָ צוריק... און וויפל איז דאָס וועט אַרייַנצוזעצן אַ נייע נשמה אין אָנגעשראָקענע מענטשן... טאָן אַזאַ גוטע זאַך, דאָס גיט מיר צו כו־חות...

ד״ר ירחי גייט צום קרעדענץ גיסט זיך אָן אַ שנעפּסל. מאַרוסיאַ וויל מאַכן אַ זשעסט אים אָפּצוהאַלטן צו טרינקען. עס שאַט אים, און ער פּאַרהוסט זיך. אָבער ער האָט שוין אויסגעטרונקען דאָס גלעזל און גראָד איצט גייט אים דורך אַ וואַרעמקייט איבער אַלע אברים, מאַכט אים אויפגערוימטער, האָפּערדיקער: — מאַרוסיאַ, אין אַ וויליטשקע אַרום קום איך צוריק... די פערד זיינען זשוואַווע.

מאַרוסיאַ באַטראַכט איר מאַן פון דער זייט. ווי מאָגער ער איז! דאָס רעקל אַזוי ברייט, פונקט ווי ס׳וואָלט נישט געווען געמאַכט אויף זיין מאָס. די הויזן העגגען ווי אויף שטעקענעס; דער קראַגן שטייט אָפּ אַ שטיק פון דאַרן האַלדז, און סאַרע געבויגענע געשטאַלט, ווי אַ זקן זעט ער אויס דער ליבער נח, אַזוי יונג און שוין גרייז־גרוי; אַן עקשן, ביזן לעצטן טראָפּן בלוט האָט ער זיי אָפּגעגעבן און ביזן לעצטן אָטעם וועט ער זיי דינען.

זי וויקלט אים אַרום מיט דער וואַלענער שאַל וואָס זי האָט אַליין געשטריקט: — נאָ, היל זיך גוט איין! אונטערוועגנס האַלט זיך אָפּ פון שמועסן מיט לאַ קוואַדראַן... ס׳טויג נישט צו רייַדן, ווען דער ווינט בלאָזט אין מויל אַריין.

מאַרוסיאַ ווייסט, אַז איר נח האָט ס׳חיות ליב צו שמועסן מיט לאַ קוואַדראַן. דער פּיאַן איז זייער באַרייַדעוודיק; ער איז די „צייטונג״ פון דער קאָלאָניע; אַלץ ווייסט ער, אַלץ דערגרייכט צו זיין געהער, יעדע קלייניקייט, יעדעס רכילותל, וואָס פּאַסירט פון עסקריניע ביז העט אַרויף צו קאָנקאַרדיע, און מיט זיין וויסן האָט לאַ קוואַדראַ זיך ליב צו טיילן מיטן ליבן פּאַטראָן...

דער קאָטש הייבט אויף שפריצעלעך און שטראָמען וואָסער פון דעם גלאַנציקן וועג אין קאָלאָניע אַריין. ער האַלט טאַקע זיין צוזאָג וואָס ער האָט געגעבן מאַרוסיאַן צו שווייגן, נישט צו ריידן קיין ווינט. אָבער לאַ קוּאַדראַס מויל רוט נישט אויף איין מינוט אָפילו, ער שיט גאַנצע בערג מיט מעשות:

— כאַ, כאַ, כאַ, דער פּאַטראָן מוז הערן אַ נייעסל: אין סאַן ווי־סענטע וויל די דאָראַ, די דאָראַ דעם זיפערס, נישט אַריינלאָזן אין זיין אייגענער שטוב איר אַלטן... רעכט אויף אים! אַ מאַן טאָר זיך נישט כסדר אַרומשלעפּן אין דער פרעמד, און לאָזן אַ יונג בלוט אויף גאָטס באַראָט... זי איז געראַטן, סעניאָר דאָטאָר, זי מוז זיך טרייסטן מיט אַ פלינקן סעראַפּיאָ... אַז דער אַלטער שלענדערט אַרום אויף אַלע וועגן, מוז זי זיך טרייסטן מיטן פלינקן סעראַפּיאָן. שוין איין מאָל אַן אויסטוי־גער דער סעראַפּיאָ! שוואַרצינקע ברענענדיקע אייגעלעך האָט ער און אַ קעפּעלע אַ גלאַנציקס מיט „גאָמינא". די אָרעמינקע הייסינקע דאָראַ, דאָריטאַ, האָט נישט קיין אַנדער בריה... די נעכט זיינע גרויסע, לאַנגע, לאַנגווויליקע, איינע אַליין אין אַ גרויסער בריטער ראַנטשאָ... האָט זי איינגעלאָדן דעם „גואַפּיטאָ" ער זאָל מיט איר פאַרברענגען... טאָ הערט, סעניאָר דאָטאָר, וואָס ס׳האָט פאַסירט: אַז דאָן סאָמועל איז איינע אַ נאַכט אַרייַנגעפאָרן מיט זיין סולקעלע אין זיין אייגן הייפל, פולבאַלאָדן מיט זיינע זיפן; — ער האָט געריניקט אַלע זריעות אין די קאָלאָניעס אַרום באַסאָווילבאַסאָ, כילבערט און אַראָפצוצו ביז אורדינאַראַין, — האָט ער געטראָפן אַ פּאַרשלאָסענע טיר... קלאָפּ היינט, קלאָפּ מאָרגן, די דאָראַ, די אומגליקלעכע פּאַרשאָלטענע האָט געטענהט אַז פרעמדע מענער לאָזט זי נישט אַריין צו זיך אין מיט פון דער נאַכט... זאָל ער אויפהערן צו קלאָפּן, און אָפּטראָגן זיך צום טייוול, האָט ער פון אינעווייניק געהערט אַ פרעמד מענעריש קול... סי, סעניאָר דאָטאָר, אַז אַ מיאוסער אַלטער באָק לאָזט איבער אויף וואָכן־לאַנג אַ יונג בלוט אַליין... דער פּאָברע דאָן סאָמועל גייט אַרום אַן אַ קאָפּ... סעניאָר דאָטאָר, אפשר וועלן מיר אַ רוף טאָן די דאָראַ, דאָריטאַ, זי אָנמוסרן, וואָס הייסט דאָס, טאָן אַזאַ זאַך? כאַ, כאַ, כאַ!

אַן אַנדערש מאָל וואָלט דאָקטער ירחי זיך אפשר מער אינטערע־
סירט מיט אַזאַ געשמאַק רכילותל, דאָס מאָל רופט לאַ קוואַדראַס מעשה
אַרויס אַ שוואַך שמייכעלע. ער איז מער אַריינגעטאָן אין זיינע רעיונות
און די נאָגנדיקע ווייטיקן אומעטום. אמת, דער קאָטש טרייסלט נישט
אַזוי שטאַרק ווי תמיד אויף דער האַרטער סטעזשקע, דעם וועגלאָזן וועג,
אויף וועלכן לאַ קוואַדראַ בלישטשעט מיט זיינע שוואַרצאַפלען און פירט
די צוויי פערד מיט אַזאַ זיכערער געניטקייט ווי אַמאָל דער יאַמשטשיק
די טראָיקאַ אויף אַ גוטן שליטוועגס.

דרימלט ער איין דער דאָקטער אונטער לאַ קוואַדראַס פלוידעריין
און ווידער פלאָנטערט זיך צונויף אַ ניגון פון לידל: „וואָס שלאָפסטו, פוי־
ערל, פרילינג ווערט דאָך אין דרויסן!" מיט ר' מענדל קאַפלאַנס עין־יעקב־
ניגון, „תניא, מיר האָבן געלערנט, ר' שמעון בן יוחאי אומר, ר' שמעון
בן יוחאי זאָגט: שלוש מתנות טובות נתן הקדוש לישראל, דריי גוטע
מתנות האָט דער אויבערשטער געגעבן צו יידן, וכולם לא נתנן, און די
אַלע האָט ער נישט געגעבן, אלא, נאָר, על ידי יסורין, נאָר דורך יסורים,
און וואָס זיינען די מתנות וואָס הקב"ה האָט געגעבן לישראל? ואלו הן,
און דאָס זיינען זיי: תורה, וארץ ישראל, ועולם הבא... און רבי מענדל איז
שוין אויך הלך לעולמו, דאָס הייליקע אָרט האָט שוין אַ היפשן עולם...
אָט דאָ נישט ווייט האָט געוואויגט ר' מענדל קאַפלאַן. פון דער שטוב
אַרויס האָבן זיך געטראָגן גמרא־קולות און די האַרציקע טענער פון עין
יעקב: תנו רבנן... און איצט דעקט אים שוין צו די שוואַרצע ערד פון
גוטן אָרט...

ווי אַפגענוצט פילט ער זיך דאָס. ווי האָבן אים די צוואנציק יאָר
אַרגענטינע אויסגעזויגן דעם מאַרך פון די ביינער. אָבער ער אַליין האָט
דאָך דאָס אַלץ געוואָלט... אַלע גוטע זאַכן קומען דורך יסורים: תורה, ארץ
ישראל און עולם הבא. קיין שום זאַך איז אים נישט אָנגעקומען לייכט...
אָבער, אַז מ'האָלט שוין ביי עפעס, רופט מען... ער האָט דאָך נאָך נישט
געענדיקט זיין אויפגאָבע... זיי דאַרפן אים נאָך אַלץ, כאָטש ער מיט מי־
שען האָבן זיי דערפירט צו אַ שטיקל ציל. ער לאָזט זיי איבער מישען,
ער וועט זיי דערפירן נאָך ווייטער צו מער אַחדות. מישע סאַכאַראָוו,
מאַריוסאָס ברודער טראָגט זיך אַרום מיט גרויסע געדאַנקען אויף עולם

הבא. שיפן קאָלאָניסטישע סחורות וועלן זיך טראָגן צו פרעמדע ברע־
געס און איינטוישן פאַר סחורות וואָס קאָלאָניסטן דאַרפן... מישעס פלע־
נער פון קאָלאָניסטישער אחדות. די קאָאָפעראַטיוועס וועלן איינקויפן נאָך
ערדן וויט אַריבער די קאָלאָניעס, הונדערטער טויזנטער העקטאַרן, הונ־
דערטער טויזנטער יידישע משפחות וועלן לעבן גליקלעך אויף אַרגענטי־
נער ערד... ס׳איז כדאי צו לעבן, צו דערלעבן. אָפטמאָל האָט ער עגמת
נפש פון זיינע ברידער, זיי באַלעסטיקן אים, פאַרקירצן די יאָרן, — ער
איז זיי מוחל וואָס זיי זיינען אים פוגע בכבוד, — אָבער ער האָט זיי
פאַרט ליב די דאָזיקע האַרעפאַשנע וואוילע יידן... ווי האָבן דאַרטן די
רבנן געלערנט: לעולם יהא אדם, שטענדיק זאָל דער מענטש זיין: ענוותן
כהלל, אן עניו ווי הלל, ואל יהא קפדן כשמאי, און זאָל נישט זיין קיין
בייזער ווי שמאי... מישע זאָגט אַז מ׳קען ציען אַ פאַראַלעל צווישן
טאָלסטאָיען און הללן. מארוסיא פוצט אַרום מיט ליבשאַפט טאָלסטאָיס
בילד, וואָס הענגט ביי אים אין עסצימער... דער פרעדיקער פון ליבע
צום נאָענטן, פון נישט אַקעגנשטעלן זיך דעם שלעכטס. דער ערנסטער
אַלטיטשקער פון יאַסנאַיַא פּאָליאַנאַ האָט סכנות ליב געהאַט גאָטס שיינע
וועלט, מסתמא געהאַט געוג בזיונות פון זיינע מוזשיקעס, ער האָט גע־
וואָלט זיין ווי אייגער פון זיי, פירן דעם אַקער ווי זיי, עסן ברויט מיטן
שווייס פון זיין פנים. האָט ער, ירחי, געוג יוצא געווען לגבי זיינע ברי־
דער: אָט שטייט ער דער זקן לעוו טאָלסטאָי מיט דער גרויער זיידישער
באָרד ביזן גאַרטל, טייטלט צו אים מיט אַ וואַרנונג: — דער עיקר איז
די ליבע צום נאָענטסטן... דאָס איז די גרעסטע סאַטיספאַקציע, דאָס איז
דער זין פון לעבן...

**
*

אַן אויסטויגער לא קוואדרא, האָלט די לייצעס פון די פערד ווי אַ
מייסטער, להבדיל, דעם סמיטשיק פון פידל. די פערד פּאָטשן מיט די
קאָפּיטעס דאָס נאַסע גראָז און ביז ווּאָס, ביז וועט האָט ס׳קעטשל אייג־
געשלונגען די אַנדערטהאַלבן לעגוועס, ביז וואָס ביז ווען בילן שוין די
הינט פון שמחה באַרבעצקיס הויף.

אברהם האָט שוין אַריינגעלאָזט דאָס פּאַרשוויצטע פערד אין קאָ־

ראַל און די מומעס באַפעלן אים גיך ברענגען דעם לאָמפּ אַרויסצולייכטן דעם דאָקטער. אָבער, שוין וועט דיר אַ לאָמפּ וועלן לייכטן ביי אַן עק־שנותדיקן דרום־מזרח... דער קראַנקער דאָקטער, אונטערגעהאַלפן פון לאַ קוואַדראַן, וואָס האַלט זיין פּאַטראָן אונטער די אָרעמס אַזוי פּאָרזיכטיק און צאַרט ווי אַ זויג־קינד, גייט אַראָפּ אַ קרעכצנדיקער דאָס טרעפּל פון קאָטש. די מומעס און מאַמע כאָמע פאַלן איינע דער אַנדערער אין די רייד:

— ס׳קאָצל־קומט, סעניאָר דאָקטער! — אַ גאָטהעלף, פּאַניע דאָקטער. — און איך זאָג, דער מלאך רפאל איז געקומען. — פּריער גאָט, און נאָך דעם דער דאָקטער...

כאָמע קאָן נישט האַלטן קיין שטאָט, זי גיט אַ בוכן אַרויס מיט אַ געווייַן: דאָ־אָק־טע־ער, ס׳קי־י־י־נד!

דאָקטער ירחי וואָלט געזאָגט אַן הלצהלע ווי זיין שטייגער, אַ גלייכוועלט, וועו יידענעס באַשיטן אים מיט ניין מאָל רייד, אָבער איצט איז ער נישט אויפגעלייגט. אַלע אברים זיינען צעפאָרן, די יסורים האָבן זיך צעשפּילט. אַ רגע באַהערשט ער זיך, צעשמייכלט זיך בריט און גוט־מוטיק. שטעלט אַוועק דאָס לעדערנע רענצל מיט די אינסטרומענטן אויפן טיש און אַליין לאָזט ער זיך אַראָפּ אַ מידער אויף דעם אָנלען־שטול מיט אויסגעצירעוועטע קישעלעך, וואָס שמחה־הערש לייגט אים פּאָר מיט הכנעה: — זיצט, גאָספּאָדין דאָקטער, זיצט.

שוין אַביסל אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם, הייסט זיך ברענגען וואַרעם וואַסער, אַ ריינעם האַנטוך, און מיט אַ טאָן פון פּאַרוואורף אין שפּאַס:

— אייַ, אייַ, קינדערלעך, קינדערלעך, גראָד אין אַזאַ נאַכט פּאַר־גליסט זיך דער חנהלע צו ווערן אַ געווינערין. אַ קינד איז אַ קליין מלוכהלע. אָ, איצט דערמאָן איך זיך: חנהלע, ערשט נישט לאַנג געווען אַ קאָפּריזנע מיידעלע, זיך נישט געלאָזט עפּענען ס׳מיילעכל אַריינצו־קוקן אין העלדזל מיטן לעפּעלע... געטופּעט מיט די פּיסלעך, וועו מ׳האָט געוואָלט איינגעבן אַ רעצעפּט. איצט שוין אַליין אַ ווייבעלע. דער פּראָ־צענט איז אַמאָל טייערער פון קרן... אָווא! ווי דאָס קליינוואַרג וואַקסט דאָס... אָבער... מען דאַרף נישט באַמיען אַ קראַנקן מענטשן... קינדער־לעך, איר לאָזט אייער דאָקטער אַפילו נישט קראַנק זיין... אויך אַ דאָק־

טער קאָן אַמאָל זיין אַ מסוכהנער חולה... אויך אַ דאָקטער דאַרף זיך שאַנעווען וועָן ער איז קראַנק...

שמחה־הערש פֿאַרהיקעט זיך, ער וויל פֿאַרענטפֿערן דעם אומבאַרעכנטן שריט פון זיינע, כלומר: — איך האָב געזאָגט, איך, אַז...

נאָר די מומע פֿעסט שטייט איבער אים אַ דראָענדיקע מיט איר דאַרקייט און מיט אירע פֿאַרשנירלטע דינע בלאַסע ליפּעלעך וואָרנט זי אים בלויז מיטן בליק, אַז ער אַ בידנער מאַנספּערשוין זאָל נישט וואָגן אַריינצושטעלן זיין וואָרט אין אַזעלכע ריין־וויבערישע ענינים; זי טוט עס מיט אַ גאָטספּאָרכטיקער מינע, דהיינו: — סעניאָר, פֿאַניע דאָקטערשי... מיר זיינען בלויז נאַרישע וויבער, זינדיקע נשים... שרעקן מיר זיך... דאָקטערשי, חלילה, טפו! טפו! אַ געווינערין שוועבט צווישן לעבן און טויט... אין אַ גוטער שעה זאָל עס אויסגערעדט זיין...

אויך די מומע צינקע פֿאַרדעקט דעם דאָקטער מיט איר גאַנצער בריייטליביקייט: — געזונט און שטאַרק זאָלט איר אונדז זיין, גאָספּאָדין דאָקטער'... מיט אייער מטריח זיין האָט איר אין אונדז אַ נייע נשמה אַריינגעזעצט, געזונט זאָלט איר אונדז זיין, גאָספּאָדין דאָקטער, משיחן דערלעבן זאָלט איר אונדז...

פון הינטערן קרעטאָנענעם פֿאַרהענגל הערט מען חנהלעס פֿאַרשיידן־טאָניקע „אויען". ד"ר ירחי בייגט זיך אויף בויים נידעריקן דורכגאַנג צום אַלקערל; סאָניע וויגט זיך הינטער אים מיט אירע בריייטע אַפּעטיטלעכע היפּטן. זי וויל אַלץ געפינען אַ געלעגנהייט זיך צו פֿאַרענטפֿערן פֿאַרן דאָקטער פֿאַרן בריוול וואָס זי האָט געשריבן. אַז זיי האָבן שרעקלעך איר דאָקטשעט און זי איז דאָך בלויז אַ שוואַך מיידל, אַז זיי האָבן אומ־אויפֿהערלעך געשריגן ווי באַנומענע: הייסן קומען דעם דאָקטער! דעם דאָקטער! דעם דאָקטער!

ווי אַ באַווייז אַז ער האָט איר שוין מוחל געווען, גיט איר דער דאָקטער אַ לייכט פּעטשל אויף די דיקע פֿאַרוויטלטע סאַמעט־צאַרטע באַקן. נעמט זיך צו דער פּאַציענטקע, זאָגט איר אן הלצהלע: בת־יחידיקע מיינע, נעם זיך נישט איבער, זאָל זיך אַזוי מאַכן אַ קליידעלע ווי ס'מאַכט זיך אַ מיידעלע, און צו די אַרומשטייענדיקע וויבער:

— איי, איי, נאַרישע געשעפֿטן. ס'איז גאָרנישט מיט נישט, ס'גייט

שוין, ס׳קומט שוין... אונדזער סאַניעטשקע איז אַ גאַנצע ווייסערין, זי קען זיך בעסער אויף די זאַכן ווי איך... און איר גלייבט איר נישט... באַלד, באַלד וועט מען קענען זאָגן: איזהו חכם הרואה את הנולד... איך מיין: מזל־טוב... איי, איי, נאַרישע ווייבער!

דערווייל נעמט אים אַרום דער עגבוירנדיקער ווייטיק שאַרף, שניידיק. ס׳גלעזעכטער פון זיין איינגעפאַלן פנים ווערט ווי אָפּגענומען. ד״ר ירחי איז געצוואונגען צו בעטן אויף אַ ווייל אַ סאָפע, אַ בעט, זיך אַנידערצולייגן... ביים דאָקטער האָבן די יסורים זיך צעשפילט, אַ גאַנצער אָרקעסטער פון ווייטיקן. די מאַמע כאָמע הייסט שמחה־הערשן אַריינפירן דעם דאָקטער אין גרויסן שלאָפאַלקער.

זעט זיך אויס, דאָס נסיעהלע האָט אים אַביסל צענומען... דאָרטן וועט שוין סאָניע אַלץ דערליידיקן, ס׳גייט גלאַטיק, אים דאַרף מען דאָ נישט.

טז.

דער דאָקטער דרעמלט אויפן ווייכן געלעגער פון שמחה באַרבעצ־קיס שלאָפאַלקער. די בילדער פון באַראָן הירש מיט דער באַראָנעסע קלאַ־רא קוקן אויף אים ליבלעך פון דער וואַנט אַראָפּ. דער טיק־טאַק פון וואַנטזייגער מיט די וואַגעס. און ס׳דערמאָנט זיך אַזא „איזבאַ״ ביי אי־וואַן קריאטשעוו, דעם רייכן פּאָמיעשטשיק, וואָס האָט אים געוואָלט דווקא שטופּן אַ פינף־הונדערטער פאַר אַ שווערער געבורט, און ער האָט געהייסן זיך געבן בלויז אַ פינפערל... ער הערט הינטער דער טיר די קומעס זינגען פריילעכע אויפגעוועקטע לידער. עפּעס קומען לעצטנס אויפן דמיון זיינע ליבלינגס־לידער, זינגען זיך אַליין, די סטודענטישע גיגונים, די פערזן וואָס ער האָט געלערנט פון אויסנוויניק און געזוברע־וועט אין גימנאַזיע. אַך, יוגנט, אידעאַלן, לעבנספרייד. „גיס אָן, ברודער, דעם בעכער, דעם כוס אויף לחיים, גיס אָן, ברודער, גאָט ווייסט וואָס מיט אונדז וועט פאַסירן אין דער צוקונפט?״ און עס פלאַנטערן זיך די ווערטער מיט דער האַרבער ביטערער שאלה: „וואוהין, וואוהין, זענט איר אַוועק, טעג פון מיינע פרילינגס?״ פאַרוואָס זיינען זיי אַוועק ווי

בלויער רויך פון פאַפּיראָס, יענע ליכטיקע דורכזיכטיקע פּרילינגס אין מאַריופּאָל, יענע פּרילינגס פול מיט יוגנטלעכן אויפּברויז, פול מיט אי־לוזיעס, פול מיט ראָזעווע חלומות? ווי לאַנג איז עס אין דעם ווי ער, אַ טעמפּעראַמענטפולער לעבנסלוסטיקער סטודענט איז אַהיימגעקומען קיין קרים אויף וואַקאַציעס, און די וועלט האָט געשמעקט מיט פּריש־קייט, צעבליטקייט, און ער אַזאַ צעשמייכלטער מיט אַ בלאָנדער טשופּ־רינע, מיט אַ טוזשורקע מיט גאָלדענע קנעפּ, וואָס האָבן מיט גאוה גע־פינקלט. און ביי זיין זייט איז געגאַנגען די בליענדיקע מאַרוסיאַ און זיי האָבן געראַטעוועט צואיינאַנד די אַנגעגליטע ווערטער פון פּושקינען, פון בייר־אַנען, דערקלערט זיך אין ליבע מיט די פּערזן פון לערמענטאָוון, פון היינען... וואוהין זענט איר אַוועק, טעג פון מיינע פּרילינגס? וואוהין?

איצט אַז דער פאַרמאַטערטער גוף פון קראַנקן דאָקטער שווימט אין דער היימישער ווייכקייט פון כאָמעס טיפּע איבערבעטן און פּוכענע קישנס, איז דער נאָגנדיקער וויטיק ווי מיט דער האַנט אַוועקגענומען; אַ גנאָדיקע וואַרעמקייט טוליעט אים צו ווי צו אַ מאַמישער ברוסט, נעמט אים אַריין אין ווייכן פּוכיקן שויס. און ווי פון גרינגע שוים־וואָלקנדלעך אין אַ שטילן זומער־פאַרנאַכט טראַכט זיך פון שיינקייט, פון שלווה: נח, זע אַזאַ שיינע וועלט, אַ רחבותדיקע ערד, טויזנטער לעגוועס ציען זיך דאָ פרוכפּערדיקע פעלדער און לאָנקעס, פּרייַע ערדן און איבער זיי — השמים שמים לשם, אַ אין־לשערדיקער הימלגעוועלב, וואָס כאָטש איצט כעסט ער זיך מיט אַ שלאַקס־רעגן, קאָן דאָך פון דעם רעגן ווערן אַ גשם של ברכה, אַ גשם וואָס וועט פרוכפּערדיק מאַכן די ערד, אָנטרינקען די פעלדער אין אַ פאַרחלשטן זומער־טאָג. גשם של ברכה. ווי וואונדערלעך פלעגט ציקלען ר׳ וועלוול זיין ניגון ביי דער חברה עין יעקב: „תניא, האָט מען געלערנט, אָמר ר׳ אמי, האָט רבי אמי געזאָגט: אין הגשמים נעצריך, די רעגנס ווערן נישט אויפגעהאַלטן, חלילה, אלא בעוון גזל, נאָר פאַר דער עבירה פון גזלען... ועוד אמר רבי אמי, און נאָך האָט רבי אַמי געזאָגט: אַין גשמים יורדים, רעגן נידערט נישט אַראָפּ, אלא, נאָר בשביל בעלי אמונה, נאָר פאַר די וואָס גלייבן אין דעם"... און דערביי פלעגן זיך צעשאָקלען ר׳ מענדל קאָפּלאַנס זין און אין זייערע קולות איז גע־ווען אַזויפיל מתיקות, אַזויפיל תפילה־פרומקייט: אמר חמא בר חנינא,

האָט חמא בר חנינא געזאָגט: גדול יום הגשמים, גרויס איז דער טאָג פון רעגן, כיום, ווי אַ טאָג, שנבראו בו, וואָס אין אים זיינען געשאַפן געוואָרן הימל און ערד, שמים וארץ, שנאמר, עס שטייט געשריבן: הרעיפו שמים ממעל, טריפט, איר הימלען פון אויבן, ושחקים יזלו צדק, און די וואָלקנס זאָלן רינען גערעכטיקייט, תפתח ארץ, זאָל די ערד זיך עפענען, ויפרו ישע, און ישועות זאָלן זיך פרוכפּערן...״

מה טובו אוהליך, יעקב, ווי שיין זיינען דיינע געצעלטן, ליבע קאָלאָניסטן! אזאַ ליבשאַפט פילט ד״ר נח ירחי צו די אַלע נידעריקע באַשייַדענע קאָלאָניסטישע הייזקעס, צו די ברייטע שוואַרצערדן, וואָס אין זייער שויס שפּאַלטן זיך שוין די ווייצן־קערנדלעך, צו די פליסנדיקע ברויזנדיקע טייכלעך, צו די אַלע פּראָסטע האַרציקע מענטשן, פאַר וועמען ער האָט מקריב געווען נישט בלויז „די טעג פון זיינע פּרילינגס״, נאָר זיינע זומערס און איצט איז דאָ דער קאַלטער גרויזאַמער ווינטער אין אַלע זיינע אָנגעווייטיקטע אברים... און דאָס ברעקעלע אין דער מאָמעס אינגעווייד דאָרטן, רייסט זיך צום לעבן, צום ליכט פון דער וועלט... אָט באַלד וועט פון יענער זייט אַלקער קומען דער ענדגילטיקער לעצטער גערייי, וואָס וועט ברענגען אַ דערלייזונג פאַרן געפּיינטן מאַמישן גוף...

איינס קומט אָן און איינס קלייבט זיך אין וועג אַריין, אין ווייטן וועג. דער דיאַגנאָז איז אַ זיכערער... נישטאָ קיין אויסוועג! מאַרוסיאַ, לעבן ווילט זיך, לעבן! דער דיאַגנאָז: אַ שטיין־אַלטער גרייז־גרויער מאָן, פולבאַלאַדן מיט יסורים, זיי הויערן איבער אים ווי אומגעהייערע בערג־פעלדזן... מאַרוסיאַ, ווען האָב איך געלעבט? פאַר זיך אַליין דאָס אייגענע ביסל לעבן? „שנעל ווי די כוואַליעס זיינען די טעג פון אונדזער לעבן, וואָס אַ טאָג איז קירצער דער וועג צום קבר...״

עס איז ווידער אַזוי גרינג צו שווימען אין דער טיפקייט און פוכיקייט פון כאָמעס איבערבעטן. עס ווייעט דער ווייטער דמיון אַ פּרילינגס־ווינטל פול מיט בעז־ און רויזן־ריחות. אפשר איז עס קיעוו, אין יענע ברויזנדיקע פאַרחלומטע סטודענטן־יאָרן. בולוואַרן, צווישן רייען קאַשטאַן־ביימער, לינדן בליען; לעבן אַ גרויסן ברייטן שטראָמיקן טייך, אַ ליכטיקע מילדע זומערדיקע לבנה־נאַכט... מאַרוסיאַ זיין שילערין איז מיט אים. עס פליסט און מורמלט דער דניעפּער... און עמעץ האָט אָנגעהויבן

מיט באַגייסטערונג צו דעקלאַמירן: „קענט איר די אוקראַינישע נאַכט, אָ, איר קענט נישט די אוקראינישע נאַכט! קוקט זיך איין אין איר... אין מיטן הימל קוקט די לבנה...“ און אַ שטיל שעפטשען, און אַ טיפע פרייד... מאַרוסיאַ לעבן אים... ווייטער! ווייטער אָ, פאַכעט, איר פליגלען פון דער פאַנטאַזיע!..

דער אייגנעדרימלטער דאָקטער הערט נישט און זעט נישט, ווי אַלע ווייַלע באַוווייזט זיך אויף דער שוועל פון דעם שלאָפֿאַלקער, וואו ער ליגט, אַן אַנדערע פון די פאַרשמייעטע ווייבער, וואָס בורטשען פאַר כעס: — זעט נאָר, ווי דאָס האָט זיך צעפאָפּט... און ס׳קינד גייט אָפּ אין אייגענעם בלוט... ער זעט נישט, ד״ר ירחי, ווי די ווייבער טרייבן שמחה באר־בעצקין און אברהמען זיי זאָלן „אַראָפּשלעפּן דעם דאָקטער, צו וואָס איז עו׳ דאָ געקומען, זיך אויסשלאָפן?“

נאָר די מאַמע כאָמע יללות און „נויטהעלפערס“ זיינען אַזוי הימל־שרייענדיק, אַזוי דורכדרינגענדיק, אַז זיי באַווייזן אויפצוואוועקן דעם ווי אין הינערפּלעט פאַרזונקענעם קראַנקן דאָקטער. ד״ר ירחי קוקט זיך אַרום ווי אָ פאַרחידושטער. צום ערשטן מאָל איז ער אין כעס, טראַכט מיט פאַרביטערונג: וואָס וויל מען פון אים? פאַרוואָס זיינען זיי אַזוי צודרינג־לעך? האָט ער נישט קיין רעכט, אָ מינוט אָפּצודעכטן? ס׳גאַנצע לעבן האָט ער דאָך אָפּגעגעבן זיי, אייגנעזאָפּט אין זיך דעם צער פון צענדלי־קער טויזנטער, געהערט אַזויפיל גסיסה־כאָרכלען... אַזויפיל יסורים, אַזוי־פיל וויי פאַראַן אויף דער וועלט און אים, דעם יחיד נח, איז צוגעטיילט געוואָרן דער גורל צו זיין דער עדות פון אַזויפיל ליידן... אים דעם יחיד נח איז באַשערט ווי דעם געריכטס־פראָקוראָר וואָס מוז בייזיין די אַלע הינריכטונגען און עקזעקוציעס פון די צום טויט פאַראורטיילטע; האָט ער דער שוואַכער קראַנקער דאָקטער נח געמוזט זען קינדער־פנימלעך בלויע און דערשטיקטע פון דיפטעריע; ער איז געשטאַנען אַ הילפלאָזער איבער יונגע מאַמעס וואָס זיינען אָפּגעגאַנגען אין זייער אייגן בלוט, אין קימפּט־פיבער; אויף זיינע הענט איז אויסגעגאַנגען דער קאַלאַניסט אברהם־יעקב שקאַלניק, וועמענס אינגעווויידן זיינען געוואָרן אויפגעריסן פון דעם מעסער פון אַקאַראייזן; איינזאָם אַליין איז ער אומגעקומען אויף די רויע צעאַקערטע גרודעס. וואָס האָט ער געקאָנט העלפן אסתר־רחלען

דער יונגער אומגליקלעכער אַלמנה, וואָס האָט געהאַט צו אים אַ וועלט מיט טענות; וואָס האָט ער געקענט העלפן? דאָס אַקעראייזן האָט דעם אַרעמען אברהם־יעקב אַזוי צערעכט־געמאַכט, אַז דאָס איינציקע וואָס איז אים געבליבן צו טאָן איז געווען: אַרייגליגן צוריק אין צעקוועטשטן בויך די געדערים אויסגעמישט מיט ערד און בלוט... און וואָס האָט ער געקענט טאָן דעמאָלט ווען די דרעשמאַשין האָט פאַרלענדט, דאָס יונגע בליענ־דיקע לעבן פון יחיאל לעווינס בן־יחיד?

עו', נח, וועט קומען אויף יענער וועלט, דאָס וואָס מ'רופט אָן: אויף יענער זייט לעבן, אַ באַלאָדענער מיט זיינע און פרעמדע יסורים... אויף דעם שיעור פון אגדה און מדרשים פלעגט ר' מענדל ריידן אַ סך וועגן עולם הבא... ר' יעקב דוד בראַווערמאַן פלעגט כסדר אַלעמען מסביר זיין אַז השארת־הנפש איז קלאָר באַוויזן לויטן אבן עזרא... קרישטאָלע־נע שכלדיקע געדאַנקען ביי ר' יעקבן... זיין ניגון, זיין מתיקות אין לער־נען... אַז ער וועט זיך פילן מער ביי די כוחות, וועט ער בעטן ביי ר' יעקבן, ער זאָל לערנען מיט אים זוהר... ער האָט ליב די חסידישע מיס־טיק, זי פירט אין העכערע ספערן פון דענקען... און די חסידישע נגינה און די ריקודימלעך... אַמאָל האָט ער געזען די גרייז־גרויע געשטאַלט פון ליבאָוויטשער, דעמאָלט אין דער ווייטער יוגנט... נאָך אַ ווייַלע, לאָזט, זייט מוחל, לאָזט! אַ דעראינערונג אַזאַ מתיקותדיקע: — מאַרוסיאַ, פרילינג איז דאָך אויפן הויף! מאַרוסיאַ ,געדענקסטו די אוקראיניש נעכט און דעם סאַד אין קאַרשן־בליעכץ, ווי ווייסער שניי?

אַבער די מומע צינקע לאָזט נישט אייניגן, זי שרייט דעם כמעט־פאַרחלשטן דאָקטער אין אויער אַריין: — דאָ־אָ־ק־טע־ע־ר ראַאַטעעוועז דאָס קי־י־נד! סאָניע ווידער האַלט צוריק די מומע פּעסיע, גיט איר צו פאַרשטיין, אַז ס'איז אַן עבירה צו באַאומרואיקן דעם אָנמעכטיקן דאָק־טעו', נאָר אומזיסט אירע רייד, אַז ס'גייט אַלץ גוט: נאָך אַ מינוט, נאָך אַ רגע וועט עס שוין קומען...

ס'איז סיי־ווי־סיי שוין געווען די העכסטע צייט: חנהלע האָט גע־געבן אַ אוממענטשלעכן קוויטש... און אַ דין געוויין פון אַ ניי־געבוירע־נעם האָט זיך דורכגעריסן דורך אַלע צימערלעך פון שמחה בארבעצקיס שטוב...

און טאָקע שמחה־תורה אַליין שרייט אַריין אין שלאָפאַלקער די בשורה: — דאָקטער ירחי, דאָקטער ירחי, מזל־טוב: אַ יינגל...

נו, איצט קאָן ער שוין פאָרן אַהיים. לאַ קוואַדראַ העלפט אים אַראָפ־קריכן פון כאָמעס ים קישענעס און איבערבעטן, דעקט אים צו, הילט אים אַרום... ד״ר נח ירחי קאָן זיך קוים האַלטן אויף די פיס, יעטוועדער טראָט איז גורם אן אוממענטשלעכן שמאַרץ, פונקט ווי אַן אייגנגעמאַכטער ווייטאָג פון אַן אויסגעהוילטן באַק־צאָן... אָבער, האַלטן זיך פעסט!.. ס׳פאַסט נישט פאַר אַ דאָקטער אַרויסצואוויזן שוואַכקייט...

דעו׳ אָנבליק פון דעם קליינעם שרייענדיקן וועזן גיט אים צו אַ פרישן קוואַל פון כוחות. — סאַרע שיינינקער! סאַרע גרויסינקער! אַ קאָ־לאָניסט אַ גאַנצער! נו, נו, קינדערלעך, איר זאָלט אים גרינג דערציען!

די מומעס, די מאַמע כאָמע און די מאַנסלייט האָבן אין גאַנצן גע־טומל פאַרגעסן אַרויסצובאַגלייטן דעם ליידנדיקן דאָקטער אין דער ווינ־טיקער נאַכט אַריין...

***

דער הימל האָט זיך אויסגעלייטערט. אַ זילבערנע קאַלטע לבנה האָט צעוויסן געגעבן, אַז אויב דער ווינט וועט זיך אָפשטעלן, וועט פאַרטאָגס זיין אַ ווייסער פראָסט, און ס׳וועט זיך איינשטעלן אַ באַשטענדיק וועי־טער.

לאַ קוואַדראַ פלוידערט: — דאָס וועטער האָט זיך אָפגעשטעלט, סעניאָר דאָטאָר, ס׳עט ווערן טרוקן... די קאָלאָניסטן וועלן פאַרענדיקן אָקערן אויף ליאָן... וועלן צוגרייטן די אָרנקע אויף מאַיס... צום טייוול מיטן פייכטן וועטער! דעם סעניאָר דאָטאָר טויג נישט קיין נאַסע וועי־טערס פאַר זיין געזונט...

דעו׳ פעאָן זעט, אַז ס׳האַלט נישט גוט מיט זיין פאַטראָן, שמייסט ער׳ די פערד וואָס גיכער אָנצוקומען אַהיים. דעם קראַנקן דאָקטער קלאָפט אַ צאָן אָן צאָן. די יסורים לאָזן נישט דרימלען, לאָזן נישט טראַכטן.

וואָס שילט לאַ קוואַדראַ אַזוי? וואָס שילט ער דאָס אַזוי? גאָרנישט זיין טבע. האָבן זיך די פערד דערשראָקן? מחמת פעטקייט ציטערן זיי לעצטנס פאַרן מינדסטן שאָטן... מסתמא ליגט עפעס אַ פגירה אין וועג.

מיט אַ שוואַך קול פרעגט ער דעם קוטשער: — קע פּאַסאַ, אַמיגאָ?

לאַ קוואַדראַ קוועלט זיך: — ע, גאָרנישט, פּאַטראָן... אי, עפּעס אַ שיכור האָט זיך געשטעלט פּאָפּעריק דעם וועג און שרעקט די פערד...

דער דאָקטער בייגט זיך אַרויס פון קאָטש און זעט עפּעס אַ קליין באָוואָקסן גאָוטשל, פון די האָלצהעקערס אין די סאַן־גרעגאָריער אָדער מאָנטיעלער וועלדער. דאָס גאָוטשל מאַנעווירירט פלינק אויף אַ קליין קריאָזשע געל פערדל, אַהין און אַהער און וויל זיך דערנעענטערן צו לאַ קוואַדראַ. עפּעס פאָכעט דאָס מענטשל מיט אַ האַנט, ווי ער וואָלט גע־וואָלט עפּעס פון זיך אַוועקשלייִדערן. ד״ר ירחי וויים: עס איז אַ „פּאַ־קאַן״, אַ לאַנג מעסער, וואָס זיינע שארפן גלאַנצן אַקעגן דעם ליכט פון דער לבנה... לאַ קוואַדראַ בייטשט די פערד מיט אַלע כוחות, אָבער זיי דרייען זיך ווי צעהאַקטע שלאַנגען און ווילן זיך נישט רירן פון אָרט... — לאָז אָפּ, דו שיכורער שד! וואָס מאַכסטו זיך צום נאַר? וואָס טאַנצסטו אַהין און אַהער? וואָס, זון פון דער זונה, דו!...

דאָס גאָוטשל בליצט מיט די אויגן און פאָכעט מיטן מעסער, ווייזט די ווייסע ציין: — איר, הינטישע קעפּ, די סענטן גיט אַהער... אַלא גישט, נעם איך אייך אַפֿעמען אַרויס די געדערים!...

דער געטרייער לאַ קוואַדראַ האָלט פּאָרלויפיק דעם אָנגרייפער פונ־דערווייטנס מיט דער בייטש, פּרואווט איינגעמען דאָס באָוואָקסענע גאָוטשל מיט גוטע רייד, מיט איראָנישע ריידז:

— אָבער, דו שיכורער העלד איינער, קענסט וועמען האָסטו זיך פאַר־מאָסטן? דו, שוואַרצער כלב, זעסט נישט, אַז ס׳איז אונדזער גוטער „דא־טאָר״... וואָסערע סענטן, רעדסטו זיך איין? ביסט משוגע? גיי אַהיים, דו פּאַרשנאַשקעטער שד! גיי אַהיים, ניכטער זיך אויס לעבן דיין „טשי־נאַ״! דאָרטן וועסטו אויסלאָזן דיין כעס... דו באַרימער, דו זון, וואָס אַ זונה האָט געבוירן...

דער שיכור ווערט נאָך מער ווילדער, און איידער וואָס־ווען, שטייט ער שוין מיטן פּאָקאָן לעבן דאָקטער ירחי, וואָס קאָן זיך איצט גוט אייג־קוקן אין דעם צעיושעטן פּרצוף פון דעם באָזאָפענעם גאָוטשל... קומט אים פּאָר גאַנץ קענטלעך און ער רעדט צום צעווילדעוועטן האָלצהעקער גאָר געלאַסן: — אַ גוטן אָוונט, דאָן כימענעז, קאָמאָ לע ווא, אַמיגאָ?

ווי גייט עס דיר, פריינד? וואס מאכט דיין האנט, וואס איך האב דיר קורירט אויף דער עסטאנסיע סאנטא עלענא? איי, איי, בחורעץ, תמיד אזא היציקער? יא, יא, טעמפעראמענט קומט צונוץ, וען מ׳דארף פאר־טיידיקן דעם האנאר... אנו, ווייז נאר דיין האנט!

דאס קורץ־וואוקסיקע גאוטשל ווערט געלאסן און שטילינקע ווי א לעמעלע, שטעקט ארויס פארשעמט דעם „פאקאן" אין שיידל און לאזט זיך אפילו שארף אויסזידלען פון לא קוואדראן, וואס זשאלעווטע אים נישט קיין עפיטעטן... ביי אן אנדער געלעגנהייט וואלט כימענעז אים נישט געשענקט פאר אזא פוגע־בכבוד־זיין זיין האנאר, ער וואלט אים געווייזן ווי שארף ס׳איז דאס מעסער פון א קריאזשע.

כימענעז האט ווי א צעמישטער געהאלטן אין איין בעטן מחילה דעם „דאטאר", אקעגן וועמען ער איז באגאנגען אזא גרויסע עוולה, בעת אים דעם ליבן דאקטער האט ער דאך צו פארדאנקען זיין לעבן. ער דארף זיך דערפאר אליין אויסזידלען; ער איז נישט מער ווי א געפגרטער כלב, אן אפגעשונדענע קליאטשע־פעל; ער איז ווערט, אז די קאראנטשאס זאלן אים אויספיקן די אויגן פאר אזא נידערטרעכטיקייט... ער איז נישט שולדיק אין דעם... נאר דער הינטישער שענקער, וואס מישט דעם וויין, לעצטנס, וער וייס מיט וואסער טייוולאנישן גיפט, וואס היצט אויף די געבליטן, פארנעפלט דעם מוח, אזוי אז ער כימענעז דערקענט נישט מער א גוטן פריינד... איז דאך לא קוואדרא, קאראמבא, זיין קוואטער, און דער טייערער „דאטאר", גאט זאל אים געבן לאנגע יאר, זיין מלאך... ער מוז בעטן מחילה טויזנט מאל... אזא געמיינער פארברעכער איז ער... דערפאר, וואס ער האט זיך אזוי שלעכט אויפגעפירט ווען ער, וען גאט ווען וועלן, ברענגען דעם דאקטער א מתנה:

— סי סעניאר דאטאר, איך האב א ציימל מיט פרענדזלעך, דריי וואכן האב איך עס גיפלאכטן, זיבנפאך איז עס גיפלאכטן, דאטאר. עס איז באזילבערט, אייגס אין דער געגנט... סי דאטאר, וועז מען זאל מיר געבן פאר דעם ציימל טויזנט „רעאלעס" וואלט איך עס נישט פארקויפט. טא זאל עס באקומען דער ליבער דאטאר, ווי אן אויסדרוק פון חרטה... זאל מיר דער ליבער דאטאר געבן די האנט ווי א באווייז, אז ער איז מוחל כימענעזן די באגאנגענע געמיינקייט... דיאס מיא! סארע אומווייר־

דיקער הונט איך בין דאָס... איך בין גאָרנישט ווערט צו באַרירן אַזאַ הייליקע האַנט...

ד״ר ירחי שמייכלט צו כימענעזן, דריקט אים האַרציק די האַנט, באַטראַכט אויפמערקזאַם די פאַרהיילטע וואונד: — נו, נו, דאָן כימענעז, נעם דיר נישט צום האַרצן... מיר זיינען דאָך נישט מער ווי מענטשן... יעדער מענטש קאָן האָבן אַ טעות... אָבער נאָך אַמאָל זיי פאַרזיכטיק מיטן מעסער... עס איז נישט גוט צו הרגענען אַ נאָענטסטן... מענטשלעך בלוט איז הייליק... מען טאָר עס נישט פאַרגיסן... זיי געזונט, כימענעז...

דאָס גאָטשל האָט זיך דערווייטערט גיך מיט אַן אַראָפגעלאָזטן קאָפּ...

***

דעם דאָקטער ירחי האָט לאַ קוואַדראַ אַריינגעטראָגן אַ פאַרחלשטן אין זיין לעצטער וואוינונג. מאַרוסיאַ האָט געווייגט. לאַ קוואַדראַ האָט געמוזט תיכף בייטן די פערד און ברענגען דעם נייעם דאָקטער.

יז.

ד״ר נח ירחי איז מער פון זיין יסורים־בעט נישט אויפגעשטאַנען.

די שמיעה איז זיך בליצשנעל צעגאַנגען איבער אַלע יידישע ישובים פון ענטרע ריאָס, איבער אַלע קאָלאָניעס, איבער אַלע ווייטסטע גרופּעס און פונקטן: פון עסקריניא און לוסיענוויל ביז קאָלאָניע רחל מיט די פייגענבוימער, פון ראש־פּינה אויף די הויכקייטן ביז דער צעשפּרייטער צוישן וועגן און טייכלעך לעוועז; פון דער רייך־באָפעלקערטער און פרומער קאָלאָניע כרמל און איר שכנה יהודית ביז העט אַרויף איבער לעגוועס און לעגוועס וועגן ביז קאָלאָניע באַראָן גינזבורג, פון לאָס מאָסקאָס ביז דעם נייעם שטעטל קלאַראָ, ביז העט אַרויף אין ווייטסטן ווינקל פון דער צעווארפענער סאָן אַנטאָניאָ; — אומעטום איין זאָרג: ד״ר ירחי געפערלעך קראַנק! אַקערער שטעלן אָפּ די פלוגעס אויף אַ ווייליק, געווויר ווערן ביים פאַרבייפאָרער אויף די וועגן, דעם וואָס קומט מיט אַ סולקע פון דאָמינגעז: — וואָס מאַכט ד״ר ירחי? און באַקומט ווי אַן ענט־

פֿער אַ טרויעריקן שאָקל מיטן קאָפּ: פֿאַרביי... מ׳גיט אים שוין שטאַרקע לופט צו אָטעמען...

דער „יידישער קאָלאָניסט" לאָזט אַרויס צוויי מאָל אין טאָג ספּעציעלע באַריכטן.

דער „יודישער קאָלאָניסט" וויל מהנה זיין דעם גוטן דאָקטער און גיט אָפּ אַ גאַנצן נומער מיט שבחים פֿאַר ד״ר ירחיס מעשים טובים און קאָלאָניסטן דערציילן און ווינטשן אים אַ רפואה שלימה.

אברהם לעבעדינסקי פון דער ווייטער קאָלאָניע קורבעלאַ האָט דערציילט:

לעזענדיק אין „יודישער קאָלאָניסט", נומער 8-7 אַז צוליב די ערע פון הער ד״ר נח ירחי וויל מען דרוקן איין באַזונדער „ביילאַגע", אין וועלכער ס׳וועט געשריבן ווערן עטוואָס פון די פּיעלע גוטסע וואָס ער האָט געטהון פון אונזערט וועגן, אוז פון דעם „טובת הכלל" און מען בעט אַז דער וואָס ווייס עפּעס פין דעם זאָל שרייבן צו אייך, און אַזוי ווי איך בין שוין דאָ אין אַרגענטינע 18 יאָר, כאָטיאַ אַ קאָלאָניסט בין איך ערשט אַ יאָר, נאָר דאָך איז אַ סך זאַכען פֿאַרגעקומען צווישן מיר מיט דעם הערן דאָקטאָר, וועלכע עס איז די ווערדע אַז אַלע זאָלן וויסען.

1) באַלד ווי איך בין געקומען אהער אַלס אַרעמער „גרינגאָ" איז ביי מיר איין קינד קראַנק געוואָרן, אויף אַזאַ מין קרענק, וואָס אייגעוי פון טויזנט געהט אַרויס לעבעדיק און נאָך בפרט דאָ אין אַרגענטינא, וואָס אַלעס קאָסט גאָלד. איך האָב זיך באַלד געוועדעט צו דעם הער דאָקטאָר ירחי מיט דעם. באַטראַכטענדיק דאָס קינד, האָט ער אַוועקגעלעגט דאָס לעבן, אַבי מיט דעם עפּעס העלפן. מילא, אַרבייט, איז פֿאַראַן אפשר אַזעלכע וואָס זאָגן: „אַז אַ דאָקטאָר מוז טהון", אָבער ער האָט געהאָלפן מיט געלט אויף אַזוי פיעל, אַז ער האָט מיר אויסגעהיילט דאָס קינד פון טויט און איצט דאַרף דאָס קינד שוין ענדיקן אַ סטודיום.

2) מיין פרוי האָט געדאַרפט געבוירן. זי איז דאָן געווען איין מוטער פון 6 קינדער. זי האָט ניט געקענט געבוירן דאָס קינד. באַלד ווי מען האָט דעם ד״ר ירחי אָנגעזאָגט, איז ער באַלד געקומען צו לויפן, כאָטיאַ ער האָט געוואוסט, אַז דאָס איז אַזאַ מין

אָרט וואָס ער וועט דאָ קיין געלד ניט באַקומען, נאָר דאָך פלעגט ער פאָהרן באַטאָג און ביינאַכט און ווען ער פלעגט קומען, פלעגט ער זיך מוסר נפש זיין. און ווען ניט ער, וואָלטן געוויס מיינע קינדער יתומים פערבליבן.

נאָך אַ זאַך איז פאַרגעקומען מיט מיינער אַ טאַכטער, וואָס ער האָט זי צוגענומען אין שפיטאָל און האָט זי געהאַלטן זעקס וואָכן, ניט קאַווירירענדיק גאָר ניט און האָט זי גערעטעט, פון אַ אָפּאַסנער קראַנקהייט.

דאָן האָב איך אים פאַר קיין זאַך ניט בעצאָהלט, ווייל איך האָב פשוט ניט געהאַט. נאָר יעצט דאַנק איך אים אָפּ פאַר אַלעס וואָס ער האָט מיט מיר געטהון, און איך ווינש אים, ער זאָל געזונד ווערען און קענען ווייטער פאָרטזעצען זיין אַרבעט פאַר דעם גאַנצן כלל.

ווי עס איז אַלעמען בעוואוסט האָב איך געהאַלטן איין „פאָנדאַ" אין דאָמינגעז, ניט ווייט פון האָספיטאַל, איך האָב זיך מיט מיינע אויגען אָנגעזעהן אַזעלכע זאַכען פון ד"ר ירחיס גוטע און פרייַנדליכע האַנד. איך גלויב אַז עס וואָלט ניט געווען קיין פּאָפּיר און טינט אויף אויסצושרייבן.

***

זלמן שטיינבערג פון קאָלאָניע ראש פּינה גיט איבער:

„עס וועט ניט זיין קיין לויב פאַר דער זון ווען מיר וועלען זאָגען אַז די זון שיינט און וואַרמט אַלעס וואָס לעבט אויף דער וועלט; אַזוי איז זי און דאָס איז איר מיסיאָן. — דאָס זעלבע וועט אויך ניט זיין קיין לויב פאַרן ד"ר ירחי ווען מיר וועלען זאָגען אַז ער היילט, העלפט און טרייסט יעדען איינעם וואָס וועגדעט זיך צו אים; אַזוי איז דער דאָקטער ירחי און דאָס איז זיין מיסיאָן, דאָס איז זיין שטענדיקע בעשעפטיגונג. יעדער וויסט דאָס; און דאָס אַליין איז די גרעסטע לויב. — אין די אַלע 19 יאָר וואָס דאָקטאָר ירחי אַרבייט אין אונזער קאָלאָניע האָט ער זיך אַזוי איינגעקריצט אין אַלעמענס הערצער, דורך זיינע שטענדיגע פיעלע טהאַטען און אונבעגרעניצטע איבערגעבענקייט אַז בא יעדער

צרה אָדער אונגליק וואָס זאָל זיך ניט טרעפען שרייט מען באַלד: „ד"ר ירחי!" אַזוי ווי אַ קינד שרייט באַלד „מאַמע"! אַ מענטש דאַרף זיין אמת גרויס אַז ער זאָל דערצו גרייכען.

איך אַליין מיט מיין פאַמיליע זענען דעם דאָקטער ירחי זעהר אַ סך שולדיג. — ער האָט מיר שוין מערערע מאָל קען מען זאָגען פשוט גערעטעט דאָס לעבן וואָס איז געווען אין גרעסטן געפאַר. איין מאָל צוזאַמען מיט דער גוטער דאָקטאָרין וואלאברינסקי, וועלכע איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסען. דאָס איז אַזוינע טובות וואָס מען קען ניט בעצאָהלען און וואָס מ׳קען ניט פאַרגעסען און מען מוז אייביג דאַנקבאַר בלייבען. — וועז עס האָט זיך מיר געטראָפען דאָס אונגליק הייַנטיקן ערב פסח און אַ פערד האָט מיר אין דאָמינגעז אַ שטאַרקען קלאַפּ געטהון מיטן פוס אין פנים און איך בין אומגעפאַלען בלייבעדיג ליגען טוידט. קאָלאָניסטען האָבן מיך אַהינגעטראָגן אין שפיטאָל, וואו מ׳האָט אַרום מיר אַ סך געאַרבעט ביז איך האָב מיך דערמינטערט און נאָכדעם האָב איך ערשט גאָר ניט געוואוסט וואָס ס׳טוט זיך מיט מיר כמעט אַ גאַנצען טאָג. און וועז איך בין געקומען צו זיך, האָב איך מיך געפונען אויף אַ בעטעל אין שפיטאָל מיט אַ פערנייטען און פאַרבונדענעם קאָפּף און די אַנדערע קראַנקע האָבען מיר געזאָגט אַז פון היַן האָב איך געשריען: „פירט מיר צום דאָקטער ירחי!"

דאָס איז אַ גרויסער בעווייז פון דעם וואָס איך האָב פריהער געזאָגט און ווי ווייט דער דאָקטאָר ירחי איז אייגעקריצט אין האַרץ און אין מח. אָבוואָהל די גאַנצע צייט, וואָס איך בין געווען אין שפיטאָל בין איך פון אַלע גוט אָפּגעהיט געוואָרען און די דאָקטאָרשע מאד. איציקזאָהן טהוט געטריי איר פליכט, דאָך האָט מיר אָבער, אַלס עלטערער מענש, שטענדיק געפעהלט דער דאָקטאָר ירחי.

יעצט איז דער דאָקטאָר ירחי ניט געזונט, און זיין געזונט האָט ער טאַקע בא אונז אין שפיטאָל פערלאָרן, ווייל ער האָט שטענדיק געאַרבייט איבער דעם מענשליכן כח. עס איז ניטאָ קיין מענטש אין דער קאָלאָניע וועמען דער דאָקטאָר ירחי האָט קיין גוטעס ניט געטהון און עס איז ניטאָ קיין מענטש אין דער קאָלאָניע וואָס זאָל ניט וואונשען און ניט בעטען פאַר זיין געזונד.

איך פון מיין זייט וואונשע אים געזונד און גליק און ער זאָל לאַנג לעבען אין פריידען מיט זיין פאַמיליע און זאָל שטענדיק זיין צווישען אונז וואַרום ער איז באַ אונז טייערער פון אַלעם.

**
*

שו"ב אפרים יאַגובסקי, פון לאַ קאַפיזשע גיט איבער:

„איך בין ניט אין שטאַנד אָפצודאַנקען דעם ליבען ד"ר ירחי פיו' דעם חסד וואָס ער האָט מיט מיר געטהון במסירת נפשו.

צוריק מיט 13 יאָר אין אַ „ערב שבועות" פאַרנאַכט בין איך פלוצלינג זעהר שטאַרק קראַנק געוואָרן; און עס איז באַלד נאַכט געוואָרען, אַ שרעקליכער וועטער איז געוואָרען, פינסטער, אַ רעגען, בלאָטעס, באין יוצאָ ואין בא. עס איז אונמעגליך געווען צו באַקומען אַ רייטער, אַ שליח, פאַר קיין געלד צו שיקן צום דאָקטער איבער דער פינסטערניש. מיט פיל השתדלות פון מיינע שכנים, ווי אַ דאַנק דעם ה' שאָפירא און נאָך אַנדערע האָבן זיי געפועלט ביי דעם קאָמיסאַר, כוליאָ הערמעלאָ, וואָס ער האָט בעצאָהלט זיינעם אַ ווישילאַנט און ער איז געפאָהרן מיט אַ צעטעל צום ד"ר צו וויסען געבען, פילייכט וועט ער קענען שיקען עפעס אַ מיטעל. עס איז גאָר קיינעם אויף דעם געדאַנק ניט געקומען, אַז דער ד"ר זאָל זיך קענען איינשטעלען פאַרען אין אַזאַ שרעקליכען וועטער. דער רעגען גיעסט, דאָס פינסטערניש פון דער נאַכט אונבעשרייבלעך.

אַרום 12 אַזייגער ביינאַכט דערהערט מען ווי עמיצער איז צוגעפאָרען. מ'עפנט די טיר, דענקענדיק פילייכט קומט דער שליח צוריק. זעהן זעהט מען ניט קיינעם איבער דער פינסטערניש; און פלוצלינג קומט אַריין דער ד"ר ירחי אין שטוב מיט זיין אויסשפראַכע:

אַ גוט יום־טוב!...

איבער דעם איבערראַשונג פון דעם מסירת נפש פון אַלע מענשען, שכנים, וואָס זענען געווען ביי מיר אין שטוב, האָב איך אויף דעם מאָמענט אין מיין שלאָפקייט פאַרגעסען און זאָג: ליעבער ה' דאָקטאָר! דער מלאך הממונה על הרפואות האָט באַ אייך מעהר אַרבייט ווי באַ אַנדערע דאָקטוירים, אַז חוץ וואָס ער מוז מיטשטימען צום ריינעם גענאַנק פון דער ריכטיגער רפואה דעם קראַנ־

קען געבען, מוז ער אייך נאָך זיין פיר איין עמוד האש צו באַ־
לייכטען די וועגען פון די רייזעס.

דער דאָקטער האָט אַ שמייכעל געטהון און מיך באַלד בע־
טראַכט און מיטלען געגעבן און מיך געריעטעט. עס איז מיר באַלד
בעסער געוואָרען און נאָכער איז ער ביז פאַרטאָג געזעסן באַ מיר;
און גלייך געפאָרען צו זיין טעגליכע אַרבייט, נאָטירליך שוין ניט
געשלאָפען נאָר גלייך די קאָנסולטאַריע אין האָספיטאַל געפראַ־
וועט!

**
*

אויך צו ראָזע קאַרענבליט אין בוענאָס־איירעס איז דערגאַנגען די
שמיעה פון ד״ר ירחיס געפערלעכער קראַנקייט און זי האָט געשריבן:

„האָבן די אַלע געוועזענע קאָלאָניסטן, וואָס זענען אַוועקגע־
פאָרן פון די קאָלאָניעס קיין בוענאָס איירעס, אָדער אַנדערע
שטעדט, פאַרגעסן אין ד״ר ירחי? אָה, ניין! ניט קיין טייכן, ניט
קיין בערג און ניט קיין ימים, ניט די שטרעקע און ניט די צייט,
קען מאַכן, אַז מען זאָל פאַרגעסן אין ד״ר ירחי, אָה, ניין, קיינער
און קיינמאָל ניט.

איך שיק אייך מיין טיפן הערצליכן גרוס, גוטער און ערלי־
כער מענטש, ד״ר ירחי איר זאָלט ניט דענקען, אַז די קאָלאָניסטן
וואָס זיינען אַוועקגעפאָרן פון קאַמפּ, און וואוינען אין די שטעדט,
האָבן פאַרגעסן דעם דאָקטאָר ירחי. ניין, אַזאַ גוטן און נאָבעלען
דאָקטאָר, וואָס האָט טויזענט מאָל אייגנעשטעלט זיין לעבן און
געפאָר, ווען עס האָט זיך נאָר געהאַנדלט אַ מענטשענס ליידן צו
פאַרלייכטערן, אַזאַ דאָקטאָר, פאַרגעסט מען קיינמאָל ניט.

טויזנטער מאָל איז דער ד״ר נח ירחי געפאָרן באַנאַכט אי־
בער צובראַכענע בריקן, אין די גרעסטע פינסטערנישן, רעגענס,
בלאָטעס, און ווען מען פלעגט אים נאָר זען אַריינקומען, מיט זיין
גוטמוטיקן שמייכל, מיט זיינע גוטע און קלוגע רייד, האָט זיך
שוין דער קראַנקער געפילט בעסער! און ווען עס איז געווען נוי־
טיק, האָט דער דאָקטאָר ירחי, פאַרלוירן, אומגערן אַ פינפערל,
אום עס זאָל זיין אויף רעצעפטן און אויף עפּעס אַנדערש.

וואר איז אין שטאַנד אויסצורעכענען, אַלע גוטע טאַטן פון

דעם אייִדעלן מענטש, דאָקטאָר נ. ירחי? וויפיל מ׳זאָל איבער דעם ניט שרייבן, וועט אימער זיין ווינציק.

נעמט אָן דעם גרוס, טייערער דאָקטאָר, וואָס קומט צו אייך פון דעם ריינעם האַרצן, פון אַ אידישער פרוי, אַ לאַנג געוועזענע קאָלאָניסטקע.

***

לייב און ביילע מאַגראַם פון קאָלאָניע קורבעלאַ שרייבן:

„מיר בעטן אונז דערלויבן אויסדרוקן אונזער טיעפן דאַנק און וואונש פאַר דעם געזונד פון אונזער ליבען דאָקטאָר ירחי.

מיין פרוי האָט נאָך אין רוסלאַנד געליטן אַ גרויסע אָפּע־ראַציע און נאָכער האָט זי אייניגע יאָר געהאָט שטאַרקע שמערצען פון איר קראַנקהייט אויף וואָס זי האָט זיך פיל קורירט באַ גרוי־סע פראָפעסאָרען אין רוסלאַנד און עס האָט גאָרניט געהאָלפען. קומענדיג אַהער קיין אַרגענטינא האָבן מיר גלייך זיך געוועגדעט צו ד״ר ירחי, וועלכער האָט זיך זעהר פיל באַמיהעט און ענדליך אויסגעקורירט מיין פרוי. — מיר האָבען יעצט צוויי קינדערלירך, אַ זון מיט אַ טאָכטער, כאָטש מיין פרוי האָט אַכט יאָר קיין קינ־דער געהאָט און פיל דאָקטוירים האָבען געזאָגט דאָס זי וועט קיינ־מאָל קיין קינדער ניט האָבען.

צוזאַמען מיט אונזער הערצליכען דאַנק און גריס, שיקען מיר אונזער ליבען ד״ר ירחי די פאָטאָגראַפיע פון אונזערע צוויי קינ־דער און מיר ווינשען אַז ער זאָל שנעל געזונד ווערן און לעבען גליקליך״.

***

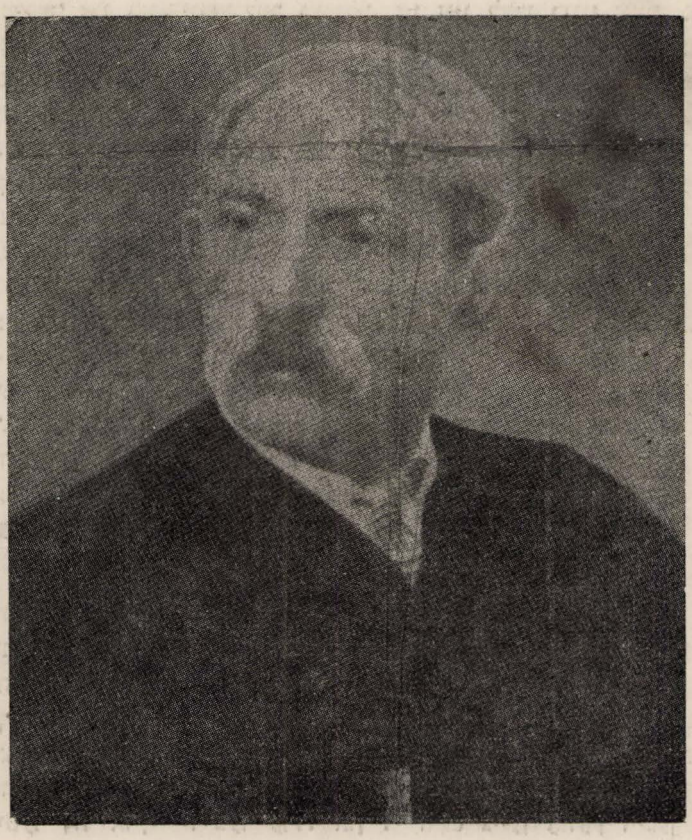
ווייבער קוקן אויס אויף זייערע מאַנען, וואָס זיינען געפאָרן אין דער קאָאָפעראַטיוו: וואָס הערט זיך? און דער ענטפער איז: ביטער, ביטער... אין שילן, שילעכלעך פון די גרופּעס, קאָלאָניעס און שטעטלעך לייכטן אַרויס ליכט ביים עמוד און כוואָליעדיקע קלאַנגען פון תהילים־זאָגערס; ווייבער באַנעצן זייערע „קרבן־מנחה״־סידורים און שעפטשען הייסע תחינות צום שפּעטן פון דער וועלט, ער זאָל נישט צו־נעמען פון איר גוף די ריינע גוטע נשמה ד״ר נח שתחיה.

אָבער אומזיסט די געוויינען, די תפילות, די תחינות: דער גורל פון שכיב מרע איז שוין געווען פאַרזיגלט.

ד״ר נח איז געלעגן אויף זיין בעט פון ווייטיקן, אַ בלאַסער, אַ דורכזיכטיקער און באַשיימפּערלעך געפילט, אַז זיין לעבן רינט אויס. און כאָטש שוואַך אָן כוחות, דער פּולס האָט געקלאַפּט אַזוי שוואַך, און פּלוצים גאָר גיך, דאָך האָבן זיינע ליפּן נאָך אַלץ געשעפּטשעט, און די פּאָר זאַצן וואָס ער האָט אַרויסגעבראַכט זיינען געווען קלאָרע און דייטלעכע. דער געדאַנק איז געווען אַ קלאָרער, ווי אַ לויפּנדיקער וועג דורך אַ באַן־פּענצטערל האָט זיך אים אויפגעוויקלט זיין לעבנסגאַנג, גיך, גיך, אַ בליאַסק, און פּאַרביי! אַ מיג מיטן אויג און שוין נישטאָ. סלוצק, די קינדהייט, די ישיבה, די בלישטשענדיקע קנעפּ פון דער גימנאַזיע, די לינדע לבנה־נעכט אין מאַריופּאָל, די מכניס־אורחדיקע שטוב פון די סאַכאָווס... מאַרוסיאַ, קענסטו די אוקראַינישע נעכט? אַ מיג מיטן אויג — און שוין נישטאָ... אַ לעבן ווי אויף יענע לעבעדיקע בילדער, וואָס מ׳ווייזט זיי אין זאָלן, קאָמיש ווי די מענטשלעך, ווי די זאָכן באַוועגן זיך... אַ לעבן... און איצט וועגט עס זיך אויף וואָגשאָלן אַזעלכע גרינגפּעדערדיקע. מעשים ווערן אָפּגעשאַצט... ער אַליין איז דער אָנגעקלאָגטער, ער אַליין דער שופט... און דער פּסק־דין וועט באַלד ווערן אויסגעפירט פונעם בייזן הענקער „יסורים״.

ער האָט נישט אַלץ באַוויזן אויפצוטאָן, ווי ער האָט זיך אָנגעצייכנט, ווען ער איז אָנגעקומען אין די קאָלאָניעס. און איצט אַז ס׳האָלט ביים סוף טוט אים באַנג וואָס ער האָט נישט אַלץ באַוואָרנט, אַלץ אָנגעזאָגט מיט קלאָרע ווערטער, ס׳זאָל נישט זיין קיין טעות... אַ שאָד: נאָך דאָ אַזויפיל צו טאָן. עפּעס האָט מען באַוויזן. די קאָלאָניעס זיינען געגרונדפעסטיקט. יידן וועלן זיין ערלעכע אַקערבויער, זיי וועלן נישט פּאַרלאָזן די ערדן, זיי וועט נישט לאָקן די שטעט; עס וואוינט שוין דער דריטער דור אויף יידישער ערד. און די וואָס גייען אַוועק זיינען די אַראָפּפאַלנדיקע בלעטער פון בוים, נישט אַלע בלעטער האַלטן זיך אויף די צווייגן... און פירער האָבן זיי אויך. מ׳קאָן זיך פּאַרלאָזן אויף מישען, ער האָט גלייביקע אין זיין שיטה „אייגער פּאַר אַלעמען און אַלע פּאַר אייגעם״, אין די יידישע קאָלאָניעס הייבט אָן צו הערשן דער גלויבן אין אַחדות, עס שוועבן די מלאכי השלום. טויזנטער יידישע קאָלאָניסטן זיינען

פאראייניקט אין אגודה אחת. מען האָט עס דערגרייכט... די נסיעה זיינע איבער די יידישע ערד־אַרבעטער־ישובים, צעוואַרפענע ווי פונקטן איבער דער גרויסער אַרגענטינע האָט נושא פירות געווען...

ד״ר נח ירחי אין די לעצטע טעג פון זיין קורץ לעבן

ס׳טראַכט זיך פון זיך אַליין... דער סוף קומט אָן: אַ רחמנות אויף מאַרוסיאָן. בלייבט איבער מיט קלייַנע קינדער... ער האָט נישט געזאַמלט קיין רייכטימער, נישט צונויפגעלייגט קיין אָפשפּאָרונגען, ער

האָט נישט קיין גיטער, קיין שום פאַרמעגנס... מענטשן האָבן אים גע־
האַלטן פאַר אַ בטלן, פאַר אַ נישט פראַקטישן מענטשן... ער האָט
נאָר געטאָן זיין פליכט: זיין ניצלעך די נאָענטסטע, ואהבת לרעך כמוך.
די יידישע פליכט: העלפן דעם שוואַכן, עזוב תעזוב, שטאַרקן זיין קער־
פּעוו, רפואות הגוף, און זיין גייסט: רפואות הנשמה... איצט טוט באַנג אַ
סך זאַכן, וואָס ער האָט נישט באַוויזן אויפצוטאָן במשך פון זיין יונג
לעבן... נישט אַלץ איז ווי ס׳באַדאַרף צו זיין... ער האָט למשל נישט
מקיים געווען כמעט אַ נדר אַמאָל צו זען דאָס הייליקע לאַנד און די
אייביקע שטאָט ירושלים. דעמאָלט וועט ער האָט זיך געעסקט מיט דע־
גרויסער ציוניסטישער אגודה פאַרן גאַנצן ישוב פון אַרגענטינע, האָט ער
געהאַט צו זיך געזאָגט: — מ׳דאַרף זיין אין לאַנד פון די אָבות. אַ ייד
דאַרף דערפילן זיין פליכט זען ארץ ישראל. און גראָד איצט וועט ס׳איז
אַזוי ליכטיק אין קאָפּ זעט דאָקטער ירחי ממראס פלייגען. אין צפון פון
חברון, אונטער שאָטנדיקע דעמבעס, וואָס אונטער זיי זיצט ר׳ מענדל
קאַפּלאַן און ר׳ חיים וועלוול בראַווערמאַן מיט אַ גרויסער עדה יידן,
און ער, נח, צווישן זיי, און לערנט מיט זיי מיט אַזאַ באַטעמטן ניגון דעם
ערשטן פּרק עין יעקב:

„תניא אמר רבי יוסי, האָבן מיר געלערנט: רבי יוסי האָט געזאָגט:
כּעם אַחת הייתי מהלך בדרך, אַמאָל בין איך געגאַנגען אין וועג, ונכנסתי,
און בין אַריינגעגאַנגען, לחורבה אחת מחורבת ירושלים, און איך בין
אַריינגעגאַנגען אין אַ וויסטער שטוב, אוי־וויי, פון די וויסטע הייזער אין
ירושלים עיר הקודש, להתפלל, צום דאָוונען, צום אויסוויינען זיך דאָס
האַרץ, אוי־וויי, ובא אליהו זכור לטוב, איז געקומען דער הייליקער, דער
גוטער אליהו הנביא, זיין דערמאָנונג זאָל זיין צום גוטן. אָמר לי, האָט
ער מיר געזאָגט: בני, מיין זון, מה קול שמעת בחורבה זו? וואָסערע קול
האָסטו געהערט אין דער דאָזיקער חורבה? אָמרתי לו, האָב איך אים גע־
זאָגט: טייערער אליהו הנביא, שמעתי בת קול, אַ בת קול האָב איך גע־
הערט, אַ בת קול שמהנמת כיונה, וואָס ברומט ווי אַן אַרעמע, איינזאָמע
פאַרלאָזטע טויב, ואומרת, וואָס זאָגט: אוי, אוי, אוי, שחרבתי את ביתי,
וויי־איז־מיר, וויי, וויי, וואָס איך האָב חרוב געמאַכט מיין הויז, ושרפתי
את היכלי, און האָב פאַרברענט מיין היכל, והגליתי, אוי־וויי, אוי־וויי,
את בני, און איך האָב פאַרטריבן מיינע קינדער, לבין העכום, פאַרטריבן
זיי צווישן די געצנדינער...“

דער שכיב מרע האָט בריִט געעפנט די אויגן, עס זיינען נישט געווען די פליינען פון ממרא, דורכן פענצטער האָבן אַריינגעקוקט די סטעפּס פון ענטרע־ריאָס...

אַזוי לאַנג ווי זיין שטים־באַנד האָט נאָך צונויפגעשטעלט ווערטער; — האָבן די ארומשטייענדיקע אין די אָפּגעהאקטע פראזן אַריינגעטייטשט זיין צוואה, זיין אָנזאָג:

— זייט גוט מיטן דערנידעריקטן, מיט באַליידיקטן, מיטן נויטבאַדערפטיקן, שטייט ביי דעם שוואַכן... אַרבעט פאַרן אויפבוי פון דעם שטיקל באָדן אין דער רחבותדיקער אַרגענטינע, וואָס האָט אייך אויפגעמען מיט גוטגינציקייט און גאַסטפריינדלעכקייט... די דאָזיקע פעלדער זיינען געווארן א היים... היט אָפּ די היים...

**
*

אין דער נאַכט פון דינסטיק אויף מיטוואָך, זיינע לעצטע פאָר שעה, האָט ד״ר נח געבעטן מאַרוסיאַן זי זאָל אים דערלאַנגען א פּאַפּיראָס, — ער האָט אַזוי אָפּט געחלומט ביי די בלויע קייקעלעך רויך. דער בלאַסער שמייכל האָט געדאַנקט, ער האָט געפּרואווט פאַרציען, איינקוקן זיך מיט הנאה אין די געקרייזלטע רויכעלעך. אָבער די ליפּן האָבן עס נישט באַווייזן, די צונג איז געלעגן אַן איבעריקע, האָט גאָרנישט געפּילט. דער פּאַפּיראָס האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון די סקעלעטישע פינגער א פּאַרלאָשענער; און דאָס קול האָט געוואָלט אַרויסברענגען: — איך קען נישט מער... ער קומט... ער דערנענטערט זיך... ער...

ד״ר ירחיס שטים איז אויסגעלאָשן געווארן אויף אייביק. אין זיינע אויגן איז נאָך געבליבן דער נאָבעלער בליאַסק... עס האָט זיך אַנגעהויבן די גסיסה.

וועג כאור די ערשטע שטראַלן פון דער קאַלטער יולי־זון האָבן זיך געקליבן צו באַלייכטן דאָס יסורים־געלעגער, איז נח ירחי שוין געווען אַן אויפגעבונדענער, א באַפרייטער, א נישט־דאָאיקער.

די שעה פון זיין יציאת הנשמה איז געווען זיבן א זייגער מיט דריי־סיק מינוטן, מיטוואָך י״ז אב ה׳ תרע״ב, דעם 31סטן יולי 1912,

און דער כראָניקער פון יענער צייט באַשרייבט דעם פאַלקס־צער פון וועגן דער פטירה פון זייער פאַרגעטערטן ד״ר בנ יחזי אין „דער יודי־שער קאָלאָניסט״ אָט אַזוי:

„ווי אַ בליץ פון הימל האָט די טרויעריקע נאָכריכט זיך פאַר־נאָנדערגעטראָגן איבעראַל, אין אַלע קאָלאָניעס, שטעט און שטעט־לעך, און געטראָפן ווי אַ דונער, אין האַרץ פון דער גאַנצער יידי־שער, ווי נישט־יידישער באַפעלקערונג, וואָס איז געבליבן ווי פאַ־ראַליזירט פון דער שרעקלעכער נייס.

„ביידע טעלעגראַף־סטאַציעס אין דאַמינגעז, האָבן געאַר־בעט אָן אויפהער און די שרעקלעכע ווערטער: „ד״ר יחזי גע־שטאָרבן!״ זיינען שנעל, איבעראַל צעטראָגן געוואָרן און אָנגע־פילט די לופט מיט טרויער.

„בליץ־שנעל זיינען אַלע קאָמערץ־הייזער פון די אַרומיקע שטעט און שטעטלעך פאַרמאַכט געוואָרן, און שוואַרצע פענער האָבן זיך אויף די הייזער באַווייזן. אויף די רעגירונגס־געביידעס זיינען די נאַציאָנאַלע פלאָגן אַרויפגעצויגן געוואָרן אויף האַלב־מאַסט, אין צייכן פון גרויסן טרויער.

„סוחרים און אָנגעשטעלטע האָבן אַוועקגעוואָרפן זייערע פאַפּירן מיט די סחורות, אַרבעטער — זייער געצייג; די קאָלאָ־ניסטן האָבן אָפּגעשטעלט זייערע פלוגעס; די שולן האָבן צעשיקט די קינדער, און אַלע האָבן פאַרלאָזט זייערע באַשעפטיקונגען. אין איין הרף־עין האָבן זיך אַלע וועגן און שטעגן וואָס פירן צום הויז פון ד״ר יחזי, געדיכט באַדעקט מיט מאַסן מענטשן, וואָס זיינען ווילד געלאָפן, מיט געוויין און האַרצרייסנדיקע געשרייען: „ד״ר יחזי געשטאָרבן! ד״ר יחזי געשטאָרבן!״ אונדזער מליץ־יושר גע־שטאָרבן! אונדזער טאַטע געשטאָרבן! אונדזער דאָקטער!

„און עס האָט זיך געטראָגן איבער דער לופט אַ שטאַרקער יאָמער פון פאַרצווייפלטן פאָלק, און די טרערן, די טרערן האָבן זיך ווי אַ רעגן געגאָסן...

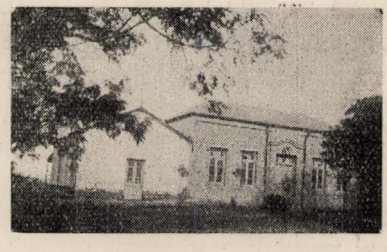
„די אומגעהויערע צאָל סולקעס, וועגענער, רייטער און פוס־

גייער האָבן באַלד אַרומגענומען די וואוינונג פון ד״ר ירחי, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ באַלאַגערטע פעסטונג פון אַ שטאַרקער אַרמיי...

„דאָרט אין אַ צימער, אין קאַבינעט איז ד״ר ירחי געלעגן אויף דער ערד, איבערגעדעקט מיט אַ שוואַרצן טוך און אַרומגעשטעלט מיט אַ סך ברענענדיקע ליכט.

„ווען דאָס פאַלק, וואָס האָט געשטראָמט פון אַלע זייטן, האָט דאָס דערזען, האָט אַ ביטערער שמאַרץ־געשריי זיך אַרויסגעריסן פון אַלעמענס הערצער, און אַלע האָבן ווי קליינע קינדער אויסגעבראָכן אין אַ גרויס געקלאָג.

„דאָס טויטן־צימער איז באַלד איבערפולט געוואָרן מיט פאַלק, און אַלע, פרויען, קינדער, זקנים האָבן געוויינט, געיאָמערט, געזאָגט קאַפּיטלעך תהילים, טערערן האָבן פאַרמעקט די אותיות, טערערן האָבן גערונען אויף די פאַרגעלבטע בלעטער פון די מעבר־יבוקס, פון די סידורים, און טערערן האָבן נאָס געמאַכט

ד׳ שיל אין דאמינגעז

די ברעטער פון פאָל, וואו ד״ר ירחיס קליינער גוף איז געלעגן אונטער אַ שוואַרצן טוך.

„קראַנקע פונעם שפּיטאָל האָבן זיך מיט די לעצטע כוחות צוגעשלעפּט צום טויטן־צימער און פאַרצערטע געקוקט אויף זייער אַוועקגעגאַנגענעם מלאך רפאל, וואָס ביים לעבן האָט ער פאַר זיי אַזויפיל געטאָן, ממש ביז די לעצטע טעג, געהיילט און פאַרבונדן, אַפילו ווען ער איז פון די פיס געפאַלן, האָט ער זיך ביים שטול געהאַלטן, געטאָן זיין פליכט, און נישט געפאַלן.

„דאָס געוויין פון די לעבנגעבליבענע ביים ליבן טייערן גוף

איז נישט צו באַשרייבן, פונקט ווי מען קאָן נישט באַשרייבן וואָס ד״ר ירחי איז געווען פאַר די יידישע קאָלאָניסטן, און וואָס ד״ר ירחי איז געווען פאַר די ליידנדיקע מענטשן״.

און דער זעלביקער כראָניקער שילדערט ווי אַזוי קאָלאָניסטן האָבן געטראָגן אויף די הענט, קילאָמעטער גאַנצע דעם מת פון זיין לעצטער וואוינונג ביז דער דאָמינגעסער שול:

„פאַרויס זיינען געגאַנגען די קינדער מיט שוואַרצע בענדער און שוואַרצע פלאַגן. פיר מענטשן האָבן געטראָגן די מיטה. אַלע מאָל האָבן די פיר נושאים זיך געביטן, דאָס פאָלק האָט זיך ge-

די אַלטיטשקע מאַמע
פון ד״ר נח ירחי

ריסן צו טראָגן דעם טייערן גוף. דער בריטער וועג פון דאָמינ-געז ביז קאָלאָניע זאַנענפעלד איז געווען פול מיט פאָלק, מלווים, וואָס האָבן אַלע געהאַט רויטע אויגן פון טרערן!

„די שול פון וואַנען מ׳איז געגאַנגען ארויסטראָגן דעם גוף איז געווען באַדעקט מיט שוואַרצן טוך, און מיט אַ ווייסער אויפ-שריפט: ד״ר ירחי טויט! וואָס האָט אויף אַלעמען אָנגעווייט מיט פחד און אומהיימלעכקייט.

„ביים אריינגאנג פון שול, האט מען די מיטה אפגעשטעלט און דער שו"ב ר' שמואל יודקאווסקי האט געזאגט א פאר רירנדיקע דברים היוצאים מן הלב. און דאס פאלק האט געווויינט. אויך ר' לייב זאלקינד האט זיך געשטיקט מיט טרערן און קוים ארויסגעבראכט אייניקע ווערטער.

„און ביי דער מיטה איז געשטאנען ד"ר ירחיס פרוי און די צווויי זין, צוזאמען מיט זיין אלטער גרייז־גרויער מאמע, איבער אכציק יאר אלט, און ביטער געווויינט, דעם גאנצן וועג, פון טויטצימער ביז אין שול. סארע געוויין, סארע טרערן, ווער קאן מעסטן דעם טרויער פון א פארוואגלטער אלמנה, פון אן אלטער מאמען!

„דערנאך האט ר' שמעון פוסטילניק געמאכט אן אל־מלא־רחמים און א ציטער, א שוידער איז דורכגעלאפן אין גאנצן פאלק.

„באלד נאך דעם האבן זיך פארזאמלט אין א פייערלעכער אסיפה די ראשים פון אלע חברות און אינסטיטוציעס אין קלוב „באראן הירש" פון דאמינגעז אויף צו באטראכטן ווי אזוי אפצוגעבן דעם לעצטן כבוד און ארגאניזירן די לויה פון ד"ר ירחי.

„אויף דער אסיפה זיינען אויך בייגעווען אנגעזעענע מענטשן פון דער שטאט וויזשאגוויי, דער רעדאקטאר פון דער שפאנישער צייטונג „לא ראסאן", וואס האט אין נאמען פון זיין בלאט געזומען אנטייל אין גרויסן טרויער; רעדאקטארן פון „יודישן קאלאניסט". אלע, יידן און קריסטן האבן געערעדט וועגן דער פארם פון באערן דעם יעניקן, וואס איז געווען פאר אלע גלייך דער גוטער ליבהארציקער דאקטער, דער פריינד און באשיצער.

„די באַרונגס־קאמיסיע איז באשטאנען פון די ווייטערדיקע צוואנציק פערזאן:

„פארזיצער — לעאן סירי — ייקא־אדמיניסטראטאר פון דער קאלאניע קלארא;

„וויצע — אלעכאנדרא לעקונא, פאליציי־קאמיסאר פון דיסטריקט דאמינגעז;

„סעקרעטאר — מאקס ראזענבערג — יידישער לערער פון דאמינגעז;

„פרא־סעקרעטאר — אקילעס ארדיסי — דירעקטאר פון דער דאמינגעזער רעגירונגס־שול;

מיטגלידער:

„ידידיה אפרון — פאַרזיצער פון דער „ליגא דע מאַעס" טראָס", אגודת המורים;

ירושלמי — אינספעקטאָר פון די ייקא־שולן;

יצחק קאַפלאַן — פאַרוואַלטער („כערענטע") פון „פאַנדאָ קאָמונאַל";

יצחק מ. סאַס, יוסף פאַפירמייסטער, יצחק קיטראָסער — פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער פון „פאַנדאָ קאָמונאַל"; י. טיפענבערג, סעקרעטאַר פון קלוב „בארן הירש", ד. פאטין, ל. קושנאַראָף, מ. באַביטש — סוחרים פון דאָמינגעז;

מרדכי ליבערמאַן; י. פאַשקאַנער, קאַלאַניסטן;

ס. מאַנסינעללי, אַפּטייקער פון שפּיטאָל קלאַראַ; א. בורמאַן — אַגענט פון דער ייקא־אַדמיניסטראַציע;

א. אַקסעלראָד, אַגענט פון האַנדלס־הייזער.

„די לויה איז גלייך באַשטימט געוואָרן אויף מאָרגן, דאָ־נערשטיק י"ח אב, 1טן אויגוסט, האַלב 11 אַזייגער אין דער פרי.

„פון קאַלאַניע לוסיענוויל, באַסאַווילבאַסאָ, זיינען אָנגעקו־מען די קאַלאַניסטישע פּאַרשטייער: א. בראַצלאַווסקי, מ. פרידלענדער, ד. פרידלענדער, צבי צענטער, ד"ר בענדעטי, סוועטליצע, זוסמאַן, קאַסאי, עמבוים, שעווועלאָוו, גוטקין און טראַכטענבערג.

„ביינאַכט איז די שול איבערפולט געוואָרן מיט מענטשן, אַל־טע לייט האָבן געלערנט משניות און געזאָגט תהילים און נאָכדער־ציילט שבחים וועגן נפטר.

„אויף מאָרגן, גאַנץ פרי דאָנערשטיק, האָבן געשטראָמט טויזנטער מענטשן קיין דאָמינגעז. די מאַסע פּאַרן שול איז גע־וואקסן פון מינוט צו מינוט. ווי אַ ברויזנדיקע כוואַליע פון ים האָט דאָס פאָלק פאַרפלייצט דעם פּלאַץ פאָר דער שוואַרצער שול.

„די קאָמיסיע אַלע מיט שוואַרצע בענדער אויף די אָרעמס האָט אַכטונג געגעבן עס זאָל גאָרנישט פּאַסירן, וואָרום דאָס גע־דרענגעניש איז געווען אין לשער. אַלע, מאַן, פרוי און קינד האָבן זיך געשטופּט אַריינצוקומען אינעווייניק, צו וואַרפן דעם לעצטן בליק אויפן ארון, וואו ס׳איז געלעגן דאָס טייערסטע פון דער קא־לאָניע. אין אַ זייטיקן צימער, ביי דער שול האָט די חברה קדישא

מטהר געווען דעם מת, וואָס איז אַרײַנגעלייגט געוואָרן אין אַ אָרון, אײַבערגעצויגן מיט שוואַרצן סאַמעט.

„דער ארון איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אויף די נידעריקע בענק און צוקאָפּנס זײַנען אַוועקגעשטעלט געוואָרן אַ סך ברעטלעך, וואָס זענען באַהאַנגען דורכויס מיט שוואַרצן פּוּן דרויסן און פּוּן אינעווייניק, דער דאַך, די וועגט און דער פּאָל — שוואַרץ.

„אין דרויסן פּוּן דער שול, ביז צום גרויען וועג, פּוּן דער בריי־טער גאַס, איז אויף דער ערד געווען אויסגעשפּרייט אַ בריט, לאַנג, שוואַרץ טוך, פּאַר אַ וועג. אין בײַדע זײַטן פּוּן דעם שוואַרצן וועג זײַנען געשטאַנען צוויי לאַנגע רײַען מענטשן און קינדער, מיט שוואַרצע בענדער. און מענטשן ,מענטשן אָן אויפהער. און דער שוואַרצער וועג איז געווען נאַס פּוּן טרערן.

„און מ׳האָט געטראָגן בלומענקרענץ פּוּן חברות, אינסטי־טוציעס און פּריוואַטע פּערזאָנען. אייניקע האָבן געהאַט אויפ־שריפטן מיט גאָלדענע אותיות. עס זײַנען געווען קרענץ פּוּן דער:

„פּעדעראַסיאָן אַגריקאָלאַ אַרכענטינאַ איזראַעליטאַ",
פּוּן זשורנאַל „דער יודישער קאָלאָניסט";
פּוּן שפּיטאָל קלאַראַ;
פּוּן „קלוב־סאָציאַל ד״ר נ. ירחי";
פּוּן „קלוב באַראָן הירש";
פּוּן ד״ר וואָלקאָוויטש;
פּוּן דער משפּחה טיפּענבערג;
פּוּן „פּאָנדאָ קאָמונאַל".

„דער ארון איז באַדעקט געוואָרן דורכויס מיט בלומען.

„עס איז אויך געקומען פּוּן וויזשאַגוויי אַ קאָמיסיע פּוּן די אָנגעזעענסטע דאָמען, צווישן וועלכע עס האָט זיך אויך געפּונען די פּרוי פּוּן סענאַטאָר מאָנטיעל און פּאָרשטייערין פּוּן דעם פּרוי־עין־פּאָראיין „סאָסיעדאָד דע קאָרידאָד". אָלע זײַנען זיי געווען געקליידעט אין שוואַרצן, מיט בוקעטן פּרישע בלומען, וואָס זיי האָבן געלייגט אויפּן ארון. פּוּן וויזשאַגוויי איז אויך ספּעציעל געקומען דער פּאָליטישער שעף מיט אַ קאָמיסיע פּוּן די אָנגע־

זעענסטע מענער אין פאַרטרעטונג פון דער וויזשאַוווזער באַפעל־קערונג.

„דאָס געוויין איז געווען אין־לשער, יונג און אַלט, אַרעם און רייך; אייניקע פרויען זיינען געפאַלן אין חלשות, צווישן זיי אויך די מאַמאַם סידי".

און דער כראַניקער שילדערט דאָס בילד ווי דער גרויסער חזן פון דער קאַלאַניע זאַנענפעלד, דער זיסער מנגן מ. פוירער האָט מיט דער באַ־גלייטונג פון אַ קינדער־כאָר געמאַכט אַן אל־מלא־רחמים:

„און וועז ה' פוירער האָט מיט די אומשולדיקע, יונגע, ריינע קינדער־קולכלעך געבעטן פאַר דער ריינער נשמה פון ד"ר נח ירחי. האָט זיך אַרויסגעריסן אַ מוראדיקע יללה און אַ טיפרייסנדיקער זיפץ פון איבער צוויי טויזנט הערצער; אַלע האָבן געווויינט ביי די וועדטער: את נשמת ד"ר נח ירחי...

וועז מ'האָט אַרויסגעטראָגן דעם ארון האָט דער בעל־מידות און לע־דער פון באסאַווילבאסאַ בראצלאווסקי מספיד געווען דעם ד"ר ירחי און געזאָגט אַזעלכע וועדטער, וואָס האָבן אַ שטיין געקענט רירן:

„דער ד"ר ירחי איז פון אונדז אַוועק!

„דער דאָקטער וואָס האָט פאַר אונדז אַלע מקריב געווען צוואנציק יאָר פון זיין לעבן! די בעסטע צוואנציק יאָר, די ימי הכוח און ימי הבנה. דאָס זיינען געווען טעג און נעכט פון מי פאַרן וואויל פון זיינע ברידער און שוועסטער.

„דאָס איז געווען אונדזער ד"ר ירחי, וואָס האָט אויפגעשיינט ווי אַ שטראַל אויף די גרויע הימלען, אַ שטראַל פון מילדקייט, פון גוטסקייט. און דאָרטן וואו קראַנקע האָבן געשמאַכט, האָט דער דאָזיקער שטראַל פון גוטסקייט געבראַכט די רפואה; דאָרטן וואו ערדאַרבעטער זיינען אַפּהענטיק געוואָרן, האָט זיין בליק געבראַכט נחמה, שנאמר: ויקרא את שמו נח, לאמר: זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'.

„אַ, ווי שווער ס'איז זיך צו געזעגענען אויף אייביק מיט דיר, טייערער ד"ר ירחי. עס ווערט אָפּגעטאָן פון אונדז דער ליכטיקער שטראַל וואָס האָט אונדז פון דיין נשמה טהורה באַלויכטן דעם וועג".

אַ הילכיק געווײן האָט באַגלייט דעם באַסאַוויל־באַסער לערערס קלאַג־ווערטער. דער אָרון איז פֿאַרבייגעטראָגן געוואָרן פֿאַרן שפּיטאָל „קלאַ־רא". דאָרט האָט ער זיך אָפּגעשטעלט. דאָ איז געווען זיין אַרבעטס־פּלאַץ, דער מזבח אויף וועלכן ער האָט מקריב געווען טאָג־טעגלעך זיין יונג שיין לעבן. דער נייער דירעקטאָר, דער ממלא מקום, ד"ר וואָלקאָוויטש, זאָגט אַ פּאָר ווערטער, אויסגעבאָדענע אין טרערן. ווידער קלינגען אָפּ ציטער־דיקע קולכלעך פון דעם קינדער־כאָר און די טיף־וויינענדיקע שטים פון חזן פורער: את נשמת ד"ר נח ירחי.

און די טרויער־פּראָצעסיע רירט זיך פּאמעלעך ווייטער, איבער דעם פּלאַץ מיט די יונגע עקאַליפּטוס־ביימלעך און פון דאָרטן צום פּראָנט פון דער רעגירונגס־שול. דער דירעקטאָר פון דער רעגירונגס־שול סעניאָר אַקילעס־אַרדיסי האָט מיט רירנדיקע אויסגעזוכטע ווערטער פון זיין קלינ־גענדיקן קאַסטעזשאַנאַ־לשון דערציילט וועגן דאָקטערס ליבע צו די שול־קינדער. „געווען אַ מענטש און אַ סאַנטאָ" (אַ הייליקער), אַ „דאָקטאָר מי־לאַגראָסאָ", (אַ וואונדער־דאָקטער).

ה. מאָנטענעגראָ, דער געוועזענער סעקרעטאָר פון דער שפּאַטור אין וויזשאַגוויי האָט אין נאָמען פון דער וויזשאַגווייער באַפעלקערונג באַקלאָגט דעם האַרציקן מענטשן וואָס איז געווען מער ווי אַ „סאַנטאָ" פאַר די „פּאָברע כענטע" פון די ראַנטשאָס (אַרעמע לייט פון די כאַט־קעס).

עס האָט געדויערט די סעניאָריטע דאַשעווסקי וועגן אומפּאַרגעסלעכן מאַן מיט די גוטע אויגן, וואָס „פּאַרלאָזט אונדז אויף אייביק".

אויף די דאָזיקע שטילע מנוחהדיקע גאָסן פון שטעטל דאָמינגעז האָט מען קיין מאָל נישט געזען אַזאַ מאָסע מענטשן ווי דער זאָמד ביים ברעג פון ים, פון דער לעבעדיקער באַצערטער מאָסע, וואָס איז געקומען זיך געזעגענען אויף אייביק מיט די שטאַרביקע רעשטן פון דעם האַרציקן טאַטן און באַליבטן מדריך פון דער קאָלאָניע.

און דאָ האָט זיך די אבלים־פּראָצעסיע אַרויסגעלאָזט אויפן וועג וואָס פּירט צום בית־החיים. צוועלף קילאָמעטער ציט זיך דער וועג, אַ שטויביקער, און גריבלדיקער וועג, פון שטייענדיקע וואָסערן פון דעם נאָסן ווינטער. און מ'האָט דעם אָרון נישט געלייגט אויף אַ עגלה, נאָר פונקט ווי שמחת תורה צו די הקפות האָבן יונג און אַלט זיך געריסן צום כבוד צו טראָגן אַ ווייל דעם מת טהור אויף די הענט. דער שוואַרצער

גלאַנציקער טויטן־קאָטש מיט די שוואַרצע פערד, וואָס מ׳האָט ספּעציעל פון וויזשאַגוויי געבראַכט, איז נאָכגעפאָרן אַ ליידיקער ביים זייט, און מיט דעם אָרון האָט זיך מתעסק געווען קהל, דער גוף איז געווען פעדער־לייכט און קיינער האָט נישט געוואָלט דורכלאָזן די מצווה פון הלוואת המת.

דריי קילאָמעטער פון דאָמינגעז, על פרשת דרכים, האָט זיך דער אָרון אָפּגעשטעלט פאַר ד״ר ירחיס הויז, דאָס גאַסטפריינדלעכע רומרייכע הויז, וואָס יידן האָבן עס געבענטשט און גאָוטשעס האָבן זיך פאַר דעם איבערגעצלמט, און מיט דרך־ארץ געזאָגט: „אַקי וויווע על סאַנטאַ״ (דאָ וואוינט דער הייליקער) און פון וואַנען ד״ר ירחי האָט זיך אַרויסגעלאָזט אויף זיינע וויטע נסיעות צו העלפן און לינדערן אויף זיין קאָטש אָנגע־פירט פון לאַ קוואַדראַן. דער געטרייער קוטשער האָט שוין נישט געהאַט קיין טרערן אין זיינע אויגן: פאָברע דאָטאָר, פאָברע דאָטאָר! הוערפּא־נאָ עסטאַי, דיאָס מיאָ (אַ יתום בין איך, מיין גאָט) דיאָס מיאָ!

און אויף דער שוועל פון הויז — דריי פרויען אין שוואַרצן, איז די גאַנצע וועלט אבלשאַפט אויף זיי. אויסגעגאָסן. די דריי פרויען זיינען: מאַרוסיאַ — ד״ר ירחיס געטרייע פרוי, און ביי דער זייט — די צוויי יונגע זין יתומים: אָלגאַ סאַכאַראָוו, וואָס מורמלט כסדר: ווי אַ מאַמע, ווי אַ שוועסטער בין איך אים געווען. די 82 יעריקע מאַמע האָט זיך געריסן צום בית־עולם און אין איר אַלט־געבאַקענעם סלוצקער יידיש האָט זי געוואָרפן טענות צום רבונו של עולם: — פאַרוואָס, אָ גאָט, האָס־טו געענדערט דעם סדר העולם? אומעטום פירט זיך אַז זין פאַרשיטן די קברים פון זייערע מאַמעס און דאָ פונקט פאַרקערט? פאַרוואָס נישט זיי מיך? פאַרוואָס איך זיי? פאַרוואָס, שעפער פון דער וועלט דאַרף איך האָבן צו דיר אַזאַ תרעומות?

מען האָט זי נישט געלאָזט מיטגיין צום בית־עולם...

און די טרויער־פּראָצעסיע האָט זיך וויטער געצויגן מיט געמורמל און געוויין. פאַראויס דער אָרון אויף די הענט, נאָך זיי דער שוואַרצער גלאַנציקער וואָגן מיט די בלומען־קרענץ, דערנאָך — די נאָענטע פּא־מיליע־פריינט. מיגעל סאַכאַראָוו — אַ יונגער רייפער פירער. אויך ער האָט געמורמלט אַ באַצערטער צו זיין שוועסטער: ״מארוסיא, ער איז גע־וען דאָס געוויסן פון דער קאָלאָניע, די פּערזאָניפיצירונג פון גוטס. און

די גוטס וועט טריאומפירן, אַזוי האָט ער געטענהט די לעצטע טעג פון זיין לעבן. ער איז געווען דאָס געוויסן פון דער קאָלאָניע".

און נאָך זיי — דער חזן מיטן כאָר — און פייערלעכע פסוקים זינגענדיק; און נאָך זיי — פוסגייער אָן אַ שיעור; און נאָך זיי — רייטערס, קאָלאָניסטן און דאָנקבאַרע קריאָזשעס פון אַלע ראַנטשעס, וואוהין דער „פּאָברע דאָטאָר" האָט געבראַכט היילונג און גוטס; נאָך די רייטער — אומצאָליקע סולקיס, וועגענער און פּאַרמאַכטע קאָטשן און וויידער רייטער.

און די באַן וואָס האָט געוואָלט זיך אַדורכטראָגן אָן אייגלעוודיקע דורך די ענטער־ריאָסער סטעפּעס צו דער מאַראַנצן־שטאָט קאָנקאָרדיא, האָט אויך פאַרהאָמעוועט דאָס געציש פון אירע וואָגאָנעס; די רייזענדערס האָבן אַרויסגעקוקט פאַרוואונדערטע: וואָס טוט דאָ אַזאָ שוואַרצע מאָסע אין מיטן סטעפּ? מענער האָבן אָפּגעדעקט די קעפּ, פרויען האָבן זיך איבערגעצלמט: „על ענטיראָ דעל דאָקטאָר מילאָגראָסאָ" (די לויה פון וואונדער־דאָקטער).

**
*

אַקעגן דעם אָרון איז אָנגעקומען אָ מחנה שול־קינדער פון דער קאָלאָניע זאָנענפּעלד מיט שוואַרצע בענדער אַרום די ערמל, זיי האָבן געטראָגן אָ גרויסע שוואַרצע פּאָן, מיט דער אויפשריפט פון ווייסע אותיות: ד"ר נח ירחי. פאַר דער שול פון קאָלאָניע זאָנענפּעלד האָט זיך חזן פּורערס טיפּע יאָמערדיקע שטים ווידער צעקאָלערט איבערן סטעפּ מיט אַ נייעם אַל־מלא־רחמים און מיט אַ טיפּן פייערלעכן: את נשמת נח ירחי בן...

און איבערן טויער פון בית־עולם, האָט אין דער הויך געפלאָטערט אַ שוואַרצע פּאָן, מיט ווייסע גרויסע אותיות אין יידיש און אין שפּאַניש: ד"ר נח ירחי ת.נ.צ.ב.ה. און אין דער קברים־שטאָט, אין דער וועלט פון אייביקער רו, זיינען די ילדות ערשט געווארן עד־לב־השמימדיקער. קברים דערמאָנען אין פיינען דורכגעליטענע, קברים פון עופהלעך ביי יענער טיפּוס־עפּידעמיע, קברים פון ביי מאַשינען פאַרקריפּלטע, קברים פון קדושים פון רוצחישע הענט, קברים פון יונג־פאַרשניטענע, פון מאַמעס וואָס זיינען אָפּגעגאַנגען אין זייער אייגן בלוט, ווייל אין בראשית־ירן

איז נישט געווען קיין רופא־חולים צו האַנט; יעדער קבר אַ קלאַפ אין אַ צעווייטיקט האַרץ, אַן אויפרייס פון אַ פאַרהיילטער וואונד.

און דאָ שטייט אַ פרישער קבר, אַ פריש בערגל ערד; דעם מת טהור נח ווערט מען לייגן לעבן זיין ברודער, אויך אַ ד"ר ירחי, וואָס האָט נישט באַוויזן צו היילן חולאים: ער איז געשטאָרבן אין בלי פון זיינע יאָרן.

דאָס גוטע אָרט אין קאָלאָניע זאַנזענפעלד

ביים אָפענעם קבר, — דערציילט דער כראָניקער, — האָבן מספּיד געווען די ה"ה ראָזענבערג און י. אפרון, אין נאָמען פון דער קאָמיסיע; יעקב שטיינבערג (דער פּאָעט האָט געלייענט אַ ליד אונטערן נאָמען „קאָנסולאָ" וואו ער האָט געזעדט וועגן דער אייביקייט און וועגן די טרערן וואָס ווילן קיין מאָל נישט אָפּטריקענען), אין נאָמען פון „יודישן קאָלאָניסט" און דער אַגראַר־פּעדעראַציע; ל. נחומזאָן — אין נאָמען פון דעם לערער־פאַרבאַנד. עס האָבן נאָך געזעדט: דער משכיל און שרייבער קאָלאָניסט ישראל פינגערמאַן; דער יונגער קאָלאָניסטישער עסקן אוּן טיכטיקער פאַרוואַלטער פון „פאָנדאָ קאָמונאַל" יצחק קאָפּלאַן; עס האָבן קורץ מספּיד געווען די קאָלאָניסטן: א. גאַרבער, א. לוצקי, א. קאָסטיא־נאָווסקי, זלמן שטיינבערג,

אַ נייע כוואַליע יללות האָט אַרויסגערופן דער הספּד פון יונגן לע־
רער ידידיה אפרון, וואָס האָט געהאַט אַ חיתוך הדיבור און אַ שיין לשון,
דורכגעווירצט מיט פּסוקים און מאמרי חז״ל ווי ס׳איז געווען דער שטיי־
גער ביי די אפרונס פון באַראָן־הירש־גרופּעס.

ער האָט אָנגעהויבן:

„מיר פֿאַרווירקלעכן דאָ דעם אַלטן תנכישן זאָג: כי מעפר
לקחת ואל עפר תשוב!

„די קאַלאָניע קלאַראַ שטייט און גראָבט איצט אַ קבר, פֿאַר
ווען? פֿאַר איינעם פון אירע בעסטע און אייִדלסטע זין! ד״ר
ירחי! עס גלויבט זיך עפּעס נישט.

„עס דאַכט זיך, אָט שטייט ער פֿאַר אונדז מיט זיין גוטן
שמייכל און נעמט אויף אין זיין קאָבינעט די ליידנדיקע וואָס זוכן
לינדערונג אין זייערע יסורים. ער איז נישטאָ מער צווישן אונדז!
ער איז געפֿאַלן אַ קרבן פֿאַר דער יידישער קאָלאָניזאַציע אין אַר־
גענטינע. ער האָט באַצאָלט פֿאַר איר דעם גרעסטן פּרייז: זיין לעבן,
וואָס ער האָט נישט אויסגעלעבט.

„להאי שופרא דבלי בעפרא, קא בכינו, מיר ווייַנען אויף
דער שיינקייט וואָס די ערד שלינגט איין!

„ווער האָט ווערטער מספּיד צו זיין כהלכה אַזאַ גדול! און
איך וועל זאָגן: רוסיה הרה ילדה, אין רוסלאַנד איז ער גרויס גע־
ווארן, ארץ ארגנטינה גדלה שעשועיה, דאָס לאַנד אַרגענטינע האָט
אים גרויס געמאַכט, ואוי לקלאַרא, וויי איז צו דער קאָלאָניע קלאַ־
רא, כי אבדה, וואָס האָט פֿאַרלוירן, כלי חמדתה, איר טייערסטעס,
איר גליסטונג פון האַרץ! דאָס איז אַן אבידה שאינה חוזרת לבעלה,
אַ פֿאַרלוסט, וואָס וועט קיין מאָל נישט צוריקקומען. ד״ר ירחי, אַ
וועלט מיט וואונדן האָסטו געהיילט און צו אונדזערע יסורים איז
נישטאָ קיין רפואה, קיין תרופה, וואָס מיר מוזן דיך מיט אייגענע
הענט איבערגעבן דעם פינצטערן קבר.

„אָבער, ד״ר ירחי, דו לעבסט פֿאַר אונדז! צדיקים, ווארום:
צדיקים במיתתם קרואים חיים, רעכטפֿאַרטיקע ווערן נאָך זייער
טויט באַטראַכט ווי לעבעדיקע...

„ד״ר ירחי, דו ביסט געווען דער ליכטיקער שטערן אויפן אַר־

געגנטינער יידישן הימל און מיט איין מאָל ביסטו פאַרפינצטערט געוואָרן, חשכות האָט באַדעקט די ערד. און איך וועל נאָס מאַכן די דאָזיקע ערד מיט מיינע טרערן, און איך געזעגן זיך מיט דיר, פאַרשטויסענער פון זיין וועג, שטערן ליכטיקער, מיין טרער פאַרגיס איך און ביטערנישן דערצייל איך, וועגן דיר, ד״ר ירחי, פאַרשטויסענער ליכטיקער שטערן!״

און באַלד נאָך דעם האָבן אָנגעהויבן פאַלן אין אָפענעם גרוב אַריין אויפן אָרון לאָפּעטעס שוואַרצערד, צוערשט הילכיק, דאָן וואָס דומפער און טויבלעכער, די לאָפּעטע האָט געשוויפלט און איז נישט געווען בכוח צו איבערשרייען די גרויסע יללה, וואָס האָט זיך אויפגעהויבן פון די טויזנטער מיילער פון די מלווים. דאָס בערגל פרישע ערד האָט עדות געזאָגט אַז ד״ר ירחי איז שוין אויף עולם ועד אָפּגעשיידט פון די לעבעדיקע און געהערט דער אייביקייט.

***

דער הימל איז געווען פאַרוואָלקנט, און וועז דער עולם האָט זיך לאַנגזאַם אָנגעהויבן צו צעגיין, עס זיינען בלויז געבליבן אַ פּאָר יידן מיט בערד, וואָס האָבן דעם ערשטן פרק משניות ביים קבר געלייענט בציבור, — האָט אָנגעהויבן פאַלן אַ ווינטערדיקער דינער שטעכעדיקער רעגן, וואָס האָט געצוואונגען בייגן דעם קאָפּ אַראָפּ, ווייל אין פּנים האָט בייזלעך געשמיסן מיט שפּיזלען קאַלט וואַסער דער אייזקאַלטער דרום-מזרח. דער הימל האָט מיטגעווויינט מיטן צער פון די יידישע קאָלאָניסטן אויף ענטרע-ריאָסער ערד, וואָס האָבן זיך געפילט ווי אַ פּאַריתומטע טשערעדע אָן אַ פּאָסטעך.

יט.

די קאָלאָניעס האָבן נישט אַזוי גיך אייגעשטילט זייער צער. ס׳האָט אויסגעזען פונקט ווי די נאַטור וואָלט מיטגעווויינט מיט די אבל-דיקע יידישע ישובים. דער רעגן האָט מיט פריקרער אינגעגעסענער גרויקייט אייגעהילט מיט ריזלנדיקער נעציקייט די וועגן און שטעגן, די דראָט-פּאָרצוימונגען, די ווינעדיקע וועלבעס, די אויסגעשטרעקטע טאָ-

פֿאַלעס, די פייגנבייטער, די שטעכיקע קוסטעס, די קאַקטוסן ביי די פֿלויטן,, די פֿאַרגאַסענע לאַנקעס, די נייַ־פֿאַרזייטע ווייַצן־פעלדער, די הייזקעס און שפּייכלערס פון גאַנץ קאַלאַניע קלאַראַ. עס האָט געווייַנט ענטרע־ריאָסער ערד אויף דער אבדה שאינו חוזרת; אייַנזאָם זיינען געווע גאַסן אין די קאַלאַניעס און גרופּעס; די לערערס האָבן זיך געלאַנגווייַלט אין זייערע פּוסטע שולן, וואו מ׳האָט וואכנלאַנג שוין נישט געהערט קיין קינדערישע קולות; קאַלאַניסטן זיינען שוין מיד געווען פון מאַטע־זופּן אויף די נידעריקע בענקלעך. עס זיינען געווען די שבעה־טעג נאָכן ד״ר ירחי. עס האָט געהערשט עפּעס אַזאַ נישט ניחאדיקייט אין די קאַלאַניעס. און ס׳האָט אויסגעוויזן ווי אַלץ אַבלט: די קי און די קעלבער אין די פון בלאָטע קוואָטשערדיקע קאַראַלן און די פערד, וואָס מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ האָבן זיך מיט רעזיגנאַציע אונטערגעגעבן די שטראָמען אייזקאַלטן רעגן.

אַ סך קאַלאַניסטן האָבן דעם טרויער געטראָגן ווי אַן אייגענעם, קריעה געריסן, געגאַנגען אַ גאַנצן חודש קדיש זאָגן, לערנען לעלית נשמת ד״ר ירחי אַ פּרק משניות, זאָגן אַ יום תהילים אין די שילעכלעך פון יעדער גרופּע און קאַלאַניע און פּאַרן פונאַנדערגיין זיך אַנדערציילן זין מעשות, שבחים וועגן גוטן דאָקטער.

יעדער האָט זיך געפּלייסט צו דערציילן טאַקע וואָס מיט אים האָט פּאַסירט, פון זיין אייגן לעבן. און דער היימישער „יודישער קאַלאַניסט״, וואו קאַלאַניסטן פלעגן אויסגיסן זייער ביטער האַרץ און תרעומותן, דער „יודישער קאַלאַניסט״, וואָס האָט זיך געזעצט אויפן היימישן אופן און געדריקט אויף אַ מינערווא אין קיצעס׳ס דרוקערייַ פון שטעטל לאַ קאַפּיזשאַ, האָט באַקומען בערג מיט בריוו וועגן ד״ר ירחיס שיינע מעשים.

און צו שלושים האָט דער קאַלאַניסט ר׳ לייב גאַרבאָוועצקי פון באַראָן הירש, וואָס האָט געשמט ווי אַ מטיף אַ רעדנער, אָנגעשריבן אַ הספּד, כלומר: זה ההספּד, הגדתי על מות הישר באדם ר׳ נח ב״ר אהרן ד״ר ירחי ז״ל בקלוב ד״ר ירחי, ביום ה׳ תבא, תרע״ב, 29 אויגוסט 1912.
און ער האָט אַזוי געזאָגט:

„היינט איז געווארן 30 טעג, זינט אונדזער באַליבטער ד״ר נח ירחי איז געשטאָרבן; די וואונד איז נאָך גאַנץ פריש, דאָס האַרץ איז פול מיט שמערצן, די אויגן פול מיט טרערן. איבעראַל הערט

מען נישט קיין אַנדערע רייד ווי נאָר דערציילן, שבחים פון אונ־
דזער אַפּגעלעבטן ד״ר נח ירחי.

„אָבער וויפל מיר וועלן אים נאָך זאָגן בדרך פּרט, וועלן מיר
אַלץ מקצר זיין במקום שראוי להאריך, דערום וועלן מיר זאָגן נאָר
די שבחים בדרך כלל.

„ואלה תולדות נח״, זאָגן דערויף פיל מפרשים, אַז תולדות
מיינט מען נישט נחס קינדער, נאָר זיינע מקריים, זיינע לעבנס־
באַשרייבונגען, זיינע מעשים טובים. ואלה תולדות נח ד״ר ירחי,
כשמו כן תהלתו, נח ד״ר ירחי איז געווען אַ נח לבריות, אַ מענטשן־
פריינ׳.

„ויקרא את שמו נח לאמר״: מען האָט געפרופן זיין נאָמען
נח צו זאָגן: „זה ינחמינו ממעשינו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר
אררה ד״. אָט דער נח איז געווען אונדזער טרייסטער און פאַר־
טיידיקער קעגן דעם אַנטיסעמיטיזם, אומעטום וואו מ׳האָט נאָר
געהערט אַז יידן וועלן פאַרהאַסט און באַשמוצט. נח ד״ר ירחי איז
געווען דער שפּיגל, אין וועלכן פיל שונאי ישראל האָבן אין אים
אַריינגעקוקט אום צו זען וועלכן פּנים דער ייד האָט, און זיי האָבן
בעל־כרחם געמוזט מודה זיין אַז דער ייד איז ווערט מען זאָל אים
אַכטן.

„דאָס איז דער ערשטער שבח.

„דער צווייטער שבח איז: „איש צדיק״, נח ד״ר ירחי איז
געווען אן איש חונן, אַ צדיק בכל דרכיו, און אַלץ איז בענווה,
אַזוי ווי ס׳זאָגט זיך, רבותי, ביי משה רבינו: והאיש משה עניו
מאוד, כאָטש ער איז געווען אן איש, איז ער אויך געווען אַן עניו
מאוד.

„דער דריטער שבח, אַלץ בדרך כלל, איז געווען: „תמים״.
זאָגט דערויף דער אבן עזרא: תמים בלבו, דאָס הייסט, מורי
ורבותי: וואָסערע גוטע טאָטן ער האָט נאָר געטאָן איז געווען
במסירת לב ונפש, ובסבר פּנים יפות, נישט צוליב וועלכע ס׳איז
ערע אַדער כבוד המדומה.

„אָט די דריי כלל־שבחים באַשטעטיקט אונדז ווייטער דער
פּסוק: „ויולד נח שלשה בנים״, נח ד״ר ירחי האָט געהאַט דריי
זין, ד״ה: דריי מעלות: את שם, דעם יידן וואָס וועלן אַנגערופן

„שם", וואָס האָט אים געמאַכט אַ שיינעם גלאַנץ, עוטר ישראל בתפארה, נח ד"ר ירחי האָט דעם יידן אַ שיינע קרוין אָנגעטאָן.

„די צווייטע מעלה איז געווען: „את חם", דער נוטריקון פון חם איז חונן ומלוה, אַ דערבאַרעמדיקער און אַ העלפער.

„די דריטע מעלה איז געווען: „את יפת", אַלץ וואָס ער האָט געטאָן איז געווען בתמימות ובסבר פנים יפות.

„און מורי רבותי, זאָגט אונדז שלמה המלך אין קהלת: מה יתרון לאדם בכל עמלו? וואָס און וועלכן אייביקן אָנדענק לאָזט אַ מענטש דען איבער פון זיינע טאַטן „שיעמול תחת השמש", נאָר דעמאָלט ווען ער איז ווי די זון, אַ לייכטנדיקער; ווי די גמרא זאָגט: מרגליות טובה היתה תלוי בצוארו של אברהם אבינו וכשמת תלאה הקב"ה בגלגל חמה, דאָס הייסט, ווען אברהם אבינו האָט געלעבט האָט ער געלויכטן ווי די זון, ער האָט באַקענט די וועלט מיט דער מציאות הבורא, אָבער ווען ער איז נפטר געוואָרן האָט זיין לייכטן זיך איבערגעטראָגן אויף דער זון. און דערפאַר זאָגט שלמה המלך אַז דער אָנדענק פון מענטשן איז דעמאָלט אַ גרויסער, ווען ער איז תחת השמש, אַז זיין שם לייכט ווי די זון.

„מורי ורבותי, דער זון־שטערן נח ד"ר ירחי, זינט ער איז אויפגעגאַנגען אויף אונדזער האָריזאָנט, האָט ער דעם טונקעלן פינצטערן יידישן נאָמען באַלייכט.

„ספרים ברענגען אַז וואו אַ „ויהי" איז אַ צרה, ביי נח ד"ר ירחי איז געווען פאַרקערט: אומעטום, וואו עס איז געווען אַ צרה, ויהי, איז ער געווען און האָט פון איר באַפרייט

„נח ד"ר ירחי האָט כסדר געשטרעבט אייניצופלאַנצן אין אונדזער הערצער וואַרעמע ברידערלעכע ליבע; זיין באַליבט וואָרט איז געווען „כל ישראל חברים", ער האָט געהאָלפן אי דעם גוף אי דער נשמה; ער האָט געהאָלפן עניים וגרים, אלמנות און יתומים, פאַרדאַרטע אָרעמע האָט ער מיט זיין טל של חיים געמאַכט בליען און וואַקסן.

„און ווייי איז אונדז, וואָס מיר האָבן אָט דעם אבן־טוב אין דער ערד באַגראָבן, דאָס קבר האָט אייניגעשלונגען דעם קליינינקן אייידעלן גוף פון נח ד"ר ירחי. דאָס לאָך פון גרוב האָט ביי אונדז אין האַרצן אַ טיפן לאָך איבערגעלאָזן.

„מורי ורבותי, נח ד״ר ירחי האָט מיטגענומען אין עולם האמת אַ דיפלאָם אַז ער איז געווען גאָטס פרײַנד, ווי אונדזערע חכמים זאָגן: „כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו״, דער וואָס איז אַ פרײַנד פון מענטשן, איז אויך אַ פרײַנד פון גאָט.

„אוי לו לעולם שאבד מנהיגיו״, ווי איז צו אונדז וואָס מיר האָבן פאַרלוירן אַזאַ פירער „ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה״, ווי איז צו אונדזער שיף וואָס איז אָן אַ קאַפּיטאַן געבליבן.

„אל תבכו למת״, באַווײַנט נישט דעם טויטן, „בכו, בכל הולך, באַווײַנט די לעבעדיקע וואָס האָבן געהאַט אַזאַ גרויסן פאַרלוסט. „הוא הלך לרווחה ואותנו שבק לאנחה״, זײַן הויכע נשמה, זײַן גייסט לעבט, נאָר ביי אונדז אין הארצן איז געוואָרן אַ געוואַלד־ריס; אונדזער האַרץ איז פול מיט שמערץ און טרויער.

„אַזוי ווי די גמרא זאָגט: כי נח נפשיו דרב יוחנן פתח עליו ר׳ יצחק בן אליעזר, ווען ר׳ יוחנן איז נפטר געוואָרן, האָט אים ר׳ יצחק מספּיד געווען בזה הלשון: קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים, דכתיב והבאתי השמש בצהרים. זאָגט דערויף דער מהרש״א: כמו שביאת השמש שלא בזמנה אין זה חסרון לה, אלא להרואים בזריחתה, שיש להם חסרון בביאתה בצהרים, כן ר׳ יוחנן שמת בחצי ימיו אין זה חסרון לו, אלא לתלמידיו. ווי באַ־וואוסט האָט זיך ר׳ יוחנן מוסר נפש געווען על קדושת התורה אין צייט פון חורבן בית שני, און איז אַריין אין רוימישן לאַגער בעטן ביי אַספּסינוס דערלויבעניש צו פאַרשפּרייטן דעם אור ודת התורה דורך גרינדן אַ ישיבה אין יבנה. אָבער רבי יוחנן, מורי ורבותי, איז נפטר געוואָרן אין זיינע מיטעלע יאָרן. זאָגט די גמרא דער־פאַר: משמת רבי יוחנן בטלה זיו החכמה, די שיין און ליכט פון חכמת התורה איז אַרונטערגעגאַנגען. דערום האָט אים ר׳ יצחק מספּיד געווען מיטן פּסוק „והבאתי השמש בצהרים״, די זון, דער אור התורה איז פלוצלינג פאַרגאַנגען און דעם יידישן פאָלק איז געוואָרן חושך ואפלה.

„דאָס קענען מיר אויך זאָגן אויף דער פטירה פון נח ד״ר ירחי: קשה היום לישראל, כיום בא השמש בצהרים, דער טויט וואָס האָט פון אונדז אַוועקגעריבט ד״ר ירחי אין זיין מיטעלן על־

טער און זיין ליכט פֿאַרלאָשן פֿאַר דער צייט, האָט אונדז לעבע־
דיקע נאָר פינצטער געמאַכט די הימלען, שוואַרצע נעפלען אין
מיטן טאָג פֿאַרצויגן.

„אָבער ער אַליין נח ד״ר ירחי האָט זיך פֿאַרזאָרגט מיט גע־
נוג צדה לדרך, חבל על האי שופרא דבלי בעפרא, ווייַ איז צו
אונדז וואָס אַזאַ שיינע יידישע צירונג איז באַדעקט מיט אַ בערגל
ערד; ווייַ איז צו די קינדער וואָס האָבן פֿאַרלוירן זייער גוטן טאַטן;
ווייַ צו דער פרוי וואָס האָט אָנגעוואוירן איר טייערן און גע־
טרייַען מאַן; ווייַ איז צו דער אַלטער מאַמען וואָס האָט אַזאַ ליב
קינד געמוזט אָפּפירן צו זיין לעצטער וואוינונג.

„דער תלמוד זאָגט: וועלכן הספד פלעגן די מקוננות זאָגן
אויף אַ נפטר: או לאזלא, או לחבילא, ווייַ איז צום גייענדיקן אַז
מ׳האָט ביי אים אַזאַ טייערן משכון צוגענומען בעונותיו הרבים;
בעון הדור הצדיק נתפס, רהיט ונופל אמעברא זיפותא יזיף, אויף
דער בריק וואָס ער האָט צורעכט געמאַכט, איז ער דורכגעפאַלן.

ד״ר נח ירחי, וואָס האָט כסדר געזוכט טובת הכלל, ער האָט
זיך מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן צו גרינדן די קאָאָפּעראַטי־
וע, דערנאָך האָט ער געלייגט דעם אבן הראשה פון דער אַגראַר־
פּעדעראַציע, און דאָס האָט מקצר געווען זיינע יאָרן, ביז ער איז
פֿאַר אונדז אַ קרבן געפֿאַלן. „אָדם כי יקריב מכם קרבן״, ד״ר
ירחי איז פון אונדז און פֿאַר אונדז געבראַכט געווארן אַ קרבן.

„מורי ורבותי, ברידער מיינע, מיר מוזן כאָטש מיט עפּעס
באַלוינען דעם ד״ר ירחי און טאָן מיט אים אַ חסד של אמת; ווי די
גמרא זאָגט: „שאל אצטלא דמילתא לבר חורי דשלימא זוודי״, מען
דאַרף לייען אַ זיידן קלייד דעם בר חורין, דעם מת וואָס איז פריי
פון מיצוות, במתים חפשי, כיוון שמת אדם נעשה חפשי מן
המיצוות. בכן איז אויף אונדז מוטל מיר זאָלן עפּעס טאָן לעלית
נשמתו פון ד״ר ירחי ז״ל, מיר זאָלן איינטיילן משניות און ש״ס,
און מעין זיין און לערנען בכל יום ויום ביז דעם יאָרצייט, און
ווער עס וויל זיך מתחייב זיין זאָל זאָגן קדיש לעלית נשמתו.

„און מ׳זאָל מאַכן אַ תקנה מען זאָל נישט מחלל שבת זיין
בפרהסיא, און ווער ס׳וועט נישט אויספֿאָלגן די תקנה זאָל באַ־

שטראָפט ווערן מיט אַ קנס פון צען ביז פופציק פּעזעס. דאָס קאָן לייכט אויספירן די אָנפירונג פון קאָאָפּעראַטיוו.

„מיר דאַרפן גוט געדענקען אַז שבת איז דער איינציקער צייכן פון אונדזער אמונה, ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם.

„הערמאַן כהן, דער גרעסטער פילאָזאָף פון הייַנטיקער צייט זאָגט, אַז קיין אומה ולשון אויף דער וועלט האָט נישט געהאַט בכח צו באַשאַפן אַזאַ דערהויבענעם רוטאָג ווי שבת, און די גאַנצע מענטשהייט פאַרמאָגט נישט אַזאַ אוצר נחמד ווי שבת. שבת איז דער שענסטער שטיין אין דער יידישער קרוין. אָבער צו אונדזער גרויס באַדויערן וואָס זעען מיר היינט? שבת וינפש: דער נפש פון שבת איז דאָ אָפּגעשטאָרבן און פאַרשטערט.

„אויך איז אַ חוב אויף אונדז השגחה צו געבן אויף דעם חינוך פון אונדזערע קינדער, וואָס וואָקסן ללא תורה ולא דרך־ארץ, דאָס וועט זיין אַ זכרון עולם, אַ מפעל חי. אַ מצבת אבן ושיש איז אַ שטערבלעכער אָנדענק, אָבער די תקנה פון שמירת שבת און חינוך הילדים בדת הישראלי איז אַן אייביקער אָנדענק.

„ד״ר ירחי נח, מורי ורבותי, איז געווען אַ מזכה את הרבים. דערפאַר דאַרפן מיר זען אַז זכות הרבים תלוי בו.

„ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים, ונאמר אמן״.

כ.

דעם בעל הספּדס תקנות זיינען נישט איינגעפירט געוואָרן. מיט שמירת שבת און חינוך הילדים איז דעמאָלט נאָך נישט געווען אַזוי שלעכט אין די יידישע קאָלאָניעס. עס האָט נאָך געלעבט דער דור, וואָס האָט מיט־געבראַכט טראַדיציע און תוכנדיקע שטיקער שטייגער־לעבן פון דער אַל־טער היים. שבת־רו זאָט זיך געפילט אין די פולבאַזעצטע ערדאַרבעטער־יישובים פון יידישן ענטרע־ריאָס. יום־טובים זיינען געפּראַווען געוואָרן מיט זייער גאַנצער פראַכט, ווי אין די היימישע שטעט און שטעטלעך, נאָך מיט מער רחבות און פרייהייט אויף דער פרייער אַרגענטינער ערד, אָן שום שטערונג מצד אַן אוריאַדניק אָדער סטראַשניק. אין אַ סך שילעכ־לעך אָדער שילן פון די קאָלאָניעס, אָדער גרופּעס, האָט נישט געפעלט דער מנין און אפילו דער קול התורה האָט זיך געלאָזט הערן פון געווי־

סע שטיבער, אַ באַהאַרצטער ניגון פון אַ גמרא־לערנער, פון אַ פּרק מדרש תנחומא, עין יעקב, דער משכיל האָט מעין געווען אין „אהבת ציון", אין „התועה בדרכי חיים", איבערגעלייענט נאָך אַמאָל און ווידער אַ מאָל די באַליבטע מאמרים פון ליליענבלומען, געבלעטערט די מיטגעבראַכטע בענד „האסיף" און „וואָסכאָד"; אַ טייל האָבן אויסגעשריבן די „אידישע גאַזעטן", דעם „אַמעריקאַנער" און בקול רם געלייענט ביים שיין פון אַ בליץ־לאָמפּ און ביי אַ פולן טעלער קנישיקלעך, וואָס די באָבע האָט אָפּגעבאַקן, פּאַרן בני־בית די „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראַמאַנען. יעדע קאַלאַניע און גרופּע האָט געהאַט איר יידישע שול, אירע לערערס, וואָס האָבן אייגנגעפלאַנצט יידישקייט אין נייעם דור לויט זייער השגה און יכולת, אַביסל „שפה־ברורה", אַביסל דאָוונען, אַביסל „זשאַרגאָן", ווי אַלע אָן אויסנאַם האָבן אָנגערופן דעמאָלט אונדזער שיין מאַמע־לשון, וואָס האָט אין די קאָלאָניעס געהאַט זיין באַזונדערן חן. די בעסאַראַבער, די כערסאָנער, די יידן פון סלאָנים, סוויסלאָשטש האָבן מיטגעבראַכט אָן עכט פּאָלקס־טימלעכן לשון, געווען אַ וואָרט, אָן אויסדרוק פאַר אַלע באַגריפן און אפילו פאַר די זאַכן, מכשירים פון דער נייער פּרנסה.

דעם ד״ר ירחיס אָנדענקן איז אָפּגעגעבן געוואָרן כבוד אויף אָן אַנדערן אופן, דורך בויען אַ פּאָלקסהויז אין סאַמע צענטער פון דער יידישער קאָלאָניע: אין לאַ קאַפּיזשאַ; דורך אָנרופן אַ ביבליאָטעק אויף זיין נאָמען און דער זעלביקער קאָלאָניסט ר׳ לייב גאַרבאָווצקי פון קאָלאָניע באָראָן הירש האָט ווידער געהאָלטן אַ געשמאַקע דרשה ביים חנוכת־הבית פון הויז און פון ביבליאָטעק און ס׳איז כדאי די דרשה איבערצוגעבן ווי זי האָט זיך אויפגעהיט פאַר די ווייטערדיקע דורות. זאָל מען זען ווי שיין דאָס יידישע וואָרט האָט געפינקלט, האָט געגלאַנצט אין מויל פון אַ יידישן קאָלאָניסט אויף אַרגענטינער ערד.

עס איז גראָד געווען דער יאָרצייט פון ד״ר ירחי און אין פּאָלקס־הויז על פּרשת דרכים איז געווען פאַרזאַמלט קינד און קייט, און ר׳ לייב האָט געדרשנט:

„היינט איז דער יאָרצייט פון דעם חשובן מאַן וואָס ביים לעבן האָט ער געהייסן נח ד״ר ירחי ז״ל, היינט דערמאָנט מען זיך אין דער גרויסקייט און דערהויבנקייט פון אַ מאַן וואָס האָט רק גע־

שטרעבט און געווידמעט זיך לטובת הכלל; היינט דערמאָנט מען דעם גוטן טאָטן פון אלמנות און יתומים.

„ד״ר נח ירחי האָט געהאָט אַ יידיש האַרץ, ער האָט נישט געהאָט אין זיך קיין שום גדלות, קיין כבוד המדומה, ער איז געווען צוגעבונדן צום יידנטום, דאָס פינטעלע יד האָט אין זיין האַרץ הייס געטליעט. נאָך טעגלעכער שוועכער אַרבעט פלעגט ער יעדן אָוונט פאָרן אין דער גרופּע פון ר׳ מענדל קאָפלאָן ע״ה צו הערן מדרש ואגדה. דאָס איבערצייגט אונדז אַז ד״ר נח ירחי איז געווען אַ הייסער מיטגליד פון עם הספר, פון דעם פאָלק וואָס האָט ליב צו לעבן און לערנען.

„מיר יידן הייסן עם הספר, ווייל אין אַלע צייטן איז דער ספר געווען אונדזער פריינד, אונדזער פאַרטיידיקער, אונדזער עצה־געבער און אונדזער באַגלייטער אויף דעם לאַנגן גלות־וועג. דאָס ספר, די תורה שבכתב און תורה שבעל פה זיינען געווען די נשמה, דאָס לעבן פון יידישן פאָלק, דאָס ספר איז געווען דער עמור האש וואָס האָט באַלויכטן אונדזער לעבן אין חשכות פון דער צוויי טויזנט יעריקער פינצטערער גלות־נאַכט.

„ווען נישט דאָס ספרל, מורי ורבותי, וואָלטן מיר שוין לאַנג פאַרשלונגען געוואָרן אין דעם זעלביקן תהום וואו עס זיינען אַווק מצרים, בבל, פרס, אשור, רוים. און דאָרום האָט ר׳ יוחנן בן זכאי צום ערשטן געזוכט אַ מקום לתורה, דאָס איז געווען דער אייניציקער מיטל וואָס דער יתר הפליטה פון די חכמים זיינען לעבן געבליבן. און דורך דעם ספר עקזיסטירן מיר נאָך ב״ה עד היום הזה.

„יאָ, טייערע פריינד! דער צווק פון היינטיקער פאַרזאַמלונג איז אויך וועגן ספרל, צו נעמען אַ חלק אין דער ביביליאָטעק, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן וועגן אָנדענק פון דעם הויכווירדיקן נאָמען ד״ר נח ירחי. פאַר אַזאַ גייסטיקן מאַן מיט אַזעלכע אייגעלע זיטן און גוטע מידות איז זייער פאָסיק אַזאַ כבוד.

„מורי ורבותי, דער פסוק זאָגט: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם״. פרעגט זיך, אויב די כוונה פון פסוק איז אַ פשוטע, וואָס הקב״ה האָט געהייסן בויען אַ בית־המקדש אויף צו וואוינען אין אים, וואָלט דאָך באַדאַרפט שטיין: ושכנתי בתוכו, און נישט

בתוכם. צווייטנס זאָגן מיר דאָך: מלא כל הארץ כבודו, זיין ערע, זיין רום, די גאָטהייט איז דאָך פול די גאַנצע וועלט. היינט, ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך, אַז אַזאַ קליין בית־המקדשל זאָל זיין גענוג פאַר אים? דערפאַר, מורי ורבותי מוזן מיר זאָגן: דער פסוק: ועשו לי מקדש האָט גאָר אַן אַנדערע באַדייטונג. און דאָס וועלן מיר דערקלערן בקיצור. הערט זיך צו מיט קאָפּ, מורי ורבותי:

„יעדע מלאכה וואָס אַ מענטש טוט, מוז זי האָבן פיר סיבות: חומר, פועל, צורה, תכלית.

„לאָמיר נעמען למשל אונדזער פאָלקסהויז. צום אַלעם ערשטן האָט מען געמוזט האָבן ח ו מ ר, מאַטעריאַל, היינו: ציגל, ליים,, זאַמד, קאַלך אאַז״וו. און ס׳איז שוין געווען דער גאַנצער מאַטעריאַל, האָט מען געמוזט האָבן דעם פ ו ע ל, דעם אַרבעטער, וואָס זאָל צוזאַמענשטעלן דעם מאַטעריאַל, כדי צו שאַפן די דריטע סיבה, די צ ו ר ה, אויסלייגן דעם מאַטעריאַל מיט אַזאַ נאָרמע און סדר, עס זאָל זיך באַקומען אַ צורה פון אַ געביי. און צום סוף, וועלן דער בנין איז שוין פאַרטיק, מוז מען האָבן דעם פערטן יסוד, דעם ת כ ל י ת, וואָס דאָס איז דער עיקר פון גאַנצן געביי.

„אַצינד, מורי ורבותי, לאָמיר נעמען אין באַטראַכט דעם תכלית פון דעם ניי־אויסגעבויטן פאָלקסהויז, וואָס טראָגט אויף זיך די נעמען פון צוויי גאָטזעליקע אָפּגעלעבטע מענטשן: „זכרון משה״ און „דר נח ירחי״ עליהם השלום. דאָס פאָלקסהויז איז אַ מאָנומענט און אָנדענק פון זייער גרויסן און גוטן נאָמען. די גמרא זאָגט: „אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם הם, הם זכרונם״, פיינע און ערלעכע און גוטע מענטשן דאַרף מען נישט אויפשטעלן קיין מאָנומענטן, ווייל זייערע מעשים טובים זיינען זייער אָנדענק. אין אונדזער גאַנצער געשיכטע געפינען מיר נישט, אַז מ׳זאָל אפילו איינעם פון די גדולי הדור און צדיקים אויפשטעלן שטיינערנע מאָנומענטן. דאָס איז נישט יידישער מנהג נאָכצומאַכן די פעלקער שטעלן לזכרון מעשה פסל. מען שטעלט אַ שול, אַ פאָלקסהויז.

„אָבער דער עיקר איז דער תכלית, וואָס מ׳לייגט אַריין אין בנין, וואָס זאָל פאַרשאפן כבוד די צוויי קדושים וטהורים. עס

וואָלט געווען אַ פאַרשוועכונג פאַר זייער הויכן נאָמען, אַז דער תכלית פון די פיר וועגט זאָל זיין בעלער און טענצעלעך. ניין, מורי ורבותי. דער תלמוד זאָגט: „מיום שנחרב בית המקדש, היו לנו בתי מדרשים ובתי כנסיות לבית מקדש מעט", פון זינט דער בית־המקדש איז הרוב געווארן, און די יידן האָבן פאַרלוירן זייער לאַנד, זיינען די בתי־מדרשים און פאָלקסהייזער געווארן פאַר די יידן דאָס וואָס דער בית־המקדש איז געווען פאַרצייטן. ובכן, מוזן מיר אין בית־מקדש מעט טאָן די אַרבעט פון פאַרצייטיקן בית־המקדש; ווי באַוואוסט איז אין בית־המקדש געווען צוויי מזבחות, אַ מזבח פון קרבנות צו פאַרגעבן די עבירות הגוף, דער מענטש האָט דאַרטן געבראַכט אַ קרבן, נפש תחת נפש; ווידער איז געווען אַ מזבח הקטורת ריין צו מאַכן די נשמה.

„אָט דאָס זעלביקע דאַרף מען טאָן אין דעם קליינעם בית־המקדש. איך רעד צו דער יוגנט, צום דור החדש, ווייל די גאַנצע האָפנונג פון ישראל סבא איז נאָר אויף דעם יונגן דור. איר יוגנט דאַרפט זיך דאָ אָפּט פאַרזאַמלען, געבן קאָנפערענצן פון מאַראַל, פון יידישער היסטאָריע, פון יידנטום בכלל; רייניקן דעם גוף פון שלעכטע מעשים און די נשמה פון שלעכטע מחשבות; איר יוגנט דאַרפט מאַרשירן פאָראויס מיטן דגל מחנה יהודה; איר יוגנט דאַרפט זיין דער לייכט־טורעם און פאָקל־טרעגער אין דער גלות־נאַכט; איר יוגנט דאַרפט זיין אונדזערע לעגיאָנערן צו גיין אין פראָנט און אָפראַמען אַלע דערנער און שטעכערס וואָס ליגן אויף דעם דרך היהדות; איר יוגנט דאַרפט אָפהיטן די ליכטיקייט פון ספר, כמו שנאמר: אם תשמור נרי אשמור נרך, דיין נשמה. אָט דאָס דאַרף זיין דער תכלית פון פאָלקסהויז: לערנען דאָ אמונה, יידישע היסטאָריע, רעליגיע און ליטעראַטור, דאָס הייסט: הויכע מאַראַל. מורי ורבותי, טייערע פריינד, וועט משה רבנו האָט געשריבן די העכסטע פאָדזיע פון דער וועלט אין דעם טייערן הייליקן ביכעלע, דעם תנכל, און האָט געוואָלט אַ מוסר טאָן זיין פאָלק, וואָס האָט געוואָלט אַוועקגיין פון ריכטיקן דרך און פאַרגעסן זיין באַשעפער, האָט ער זיך געהייסן וועגן צו דער געשיכטע און ער האָט דערביי געזאָגט: זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור, דעראינער זיך אין דער פאַרגאַנגענהייט, קליג זיך פון די

פֿאַרפלאָסענע יאָרהונדערטער; געשיכטע איז די שטאַרקע קייט וואָס נעמט אַריין צוריק די אַלע אָפּגעריסענע גלידער פון יידישן לאַגער און ברענגט זיי אַריין תחת כנפי השכינה, אונטער געטלעכן שוץ.

„און צו דעם זאָל אייך דינען דער מקדש מעט, דאָס פאָלקס-הויז.

„און דאָס איז, מיינע פריינט, די כוונה פון דעם פסוק: ועשו לי, וועז מ'וועט בויען אַ מקדש מעט, ושכנתי בתוכם, זאָל דער עיקר תכלית זיין: א י ך זאָל רוען אין אים, דאָס הייסט, מ י ך זאָל מען האָבן אין זינען, מ י ך א ו ן מ י ן ת ו ר ה, דעמאָלט וועט אָט דער בית-המקדש מעט זיין אַ הייליקער, אַ ריכטיקער, אַ וויכטיקער אָנדענק נאָך די צוויי גאָטזעליקע און הויכע נשמות און עס וועט פאַרשאַפן פיל כבוד פאַר אונדז און פאַר דעם גאַנצן יידישן פאָלק".

דאָס פאָלקסהויז אין לאַ קאַפּיזשאַ האָט מיט חשיבות געטראָגן די נעמען פון ביידע בונים פון דעם יידישן ישוב. אין דעם הויז האָבן קאָלאָניסטישע פאַרשטייער אָפּגעגעבן אַ יערלעכן דין-וחשבון פון זייערע מעשים לטובת הכלל; אין אים האָבן זיך אויסגעשמידט קאָלאָניסטישע עסקנים, קאָלאָניסטישע רעדנער; אין אים האָט מען געשטורעמט קעגן געזעלשאַפטלעכע עוולות; אין אים האָבן ערדאַרבעטער-האַרעפאַשניקעס מיט פּשוטע ווערטער געפאָדערט גערעכטיקייט; פון דער טריבונע פון לאַ קאַפּיזשער פאָלקסהויז האָט מיגעל סאַכאַראָוו, דער וועטעראַן פון דער יידישער אַגראַר-קאָאָפּעראַציע אין אַרגענטינע, אויף אומצאָליקע פאַרזאַמלונגען, געלערנט דעם פאָלק די האַרבע תורה, וואָס איז אַזוי שווער מקיים צו זיין, די געבאָטן פון „איינער פאַר אַלע און אַלע פאַר איינעם", און דערפאַר זיי צוגעזאָגט אַ בעסער און אַ ווירדיקער לעבן אויף להבא.

אין לאַ קאַפּיזשער פאָלקסהויז אויפן נאָמען פון בארן הירש און ד"ר נח ירחי האָט מען געפייערט נאַציאָנאַלע גדענק-טעג, אַניווער-סאַרן פון בארן הירש, ד"ר הערצלס יאָרצייט; דאָ האָבן ציוניסטישע שליחים מעורר געווען די קאָלאָניסטן וועגן רעיון פון בנין הארץ, וועגן דעם חוב צו שפּענדן פאַר די נאַציאָנאַלע קרנות; אין דעם פאָלקסהויז על

AÑO I. COLONIA CLARA, E. R. Nº. 1.

Dr. YARCHO

REVISTA MENSUAL PARA LA ESCUELA, EL HOGAR Y LA SOCIEDAD

ד״ר ירחי

מאנאטליכער זשורנאל פיר דער שולע, די חיים אין די נעזעלשאפט.

פּראָיעקטירטער זשורנאָל צום אָנדענק פון ד״ר ירחי (1913)

פֿרשת דרכים האָבן וואַנדערנדיקע רייזנדיקע יידישע שרייבער געהאַט דעם נחת זיך צו געפינען צווישן אַ מאַסע פון יאָדערנדיקע, פשוטע, האַ־רעפאַשנע יידן־קאָלאָניסטן, וועמען זיי האָבן מהנה געווען מיט זייער פריש וואָרט, דערציילט זיי פון בריידער און שוועסטער פאַרשפּרייטע איבער דער יידישער וועלט; פאַרן פאָרהאַנג פון דער בינע אין לאַ קאַ־פיזשער פאָלקסהויז זיינען געשטאַנען די פאָעטן און שרייבער: אַנוכי, פּרץ הירשביין, הערש דוד נאָמבערג, לייב יפה, לייב מלאך און נאָך טרעגער פון געליטערטן יידישן וואָרט, וואָס האָבן געגלייבט אין גרויסן אידעאַל פון יידישער קאָלאָניזאַציע אין אַרגענטינע; אויף דער בינע פון קאָלאָניסטישן פאָלקסהויז זיינען אויפגעטראָטן זינגערס, חזנים, זאָגערס און רעציטאַטאָרס; דאָ האָבן יידישע אַקטיאָרן געשפּילט יידיש טעאַטער, גרויסע און קליינע אַקטיאָרן, אָבער זיי האָבן איבערגעלאָזט אַ יידיש וואָרט, אַ ניגון, אַ פרייד אין קאָלאָניסטישע הערצער; קאָלאָניסטן זיינען זיי געקומען הערן פון די ווייטסטע שטחים, נישט געזשאַלעווט קיין אַנ־שטרענגונג און אַוועקגעגעבן די לעצטע פּעזע פאַר אַ בילעט; אויף דער בינע פון פאָלקסהויז האָבן ליבהאָבער פון יידישן טעאַטער חדשים־לאַנג פּראָבן געמאַכט און געוואָגט צו שפּילן נאיוו־קינדיש, אָפט מיט קינסט־לערישע אויפבליצן, גאָלדפאַדענען, גאָרדינען, הירשביינען, שלום אַשן און אייגענע פאַרפאַסעכצן; אויף די ברעטער פון דעם לאַ קאַפּיזשער פאָלקסהויז האָבן לערער־פּיאָנערן אין די קאָלאָניעס אייגעאָרדנט זייערע יערלעכע שול־יום־טובים, קינדער האָבן דעקלאָמירט, באַטייליקט זיך אין אַ סצענקעלע און אָפט האָבן זיך באַזונדערס אויסגעצייכנט קליינינקע יאָטן און יאָטיכעס, וואָס זיינען שפּעטער אין דער הויפּטשטאָט באַ־רימט געוואָרן ווי רעציטאָטאָרן, זינגערס, אַרטיסטן.

אין לאַ קאַפּיזשער פאָלקסהויז האָט מען געפּראָווט שמחהלעך, די חתונה־קאַפּעליעס האָבן געשפּילט און די קאָלאָניעס זיינען געוואָקסן: נאָך אַ שטוב, נאָך אַ רייע שטיבעוו, נאָך אַ נייע גרופּע, אַ נייע קאָלאָניע, אַ נייע שול, אַ נייע אָפּטיילונג פון פאָנדאָ קאָמונאַל.

געווען יאָרן פון אויפבלי, פון וואַקסן; ייקא האָט אַראָפּגעבראַכט נייע ערדאַרבעטער־משפּחות; קאָלאָניסטישע זין האָבן אייפערדיק געזוכט ערדן, געריסן זיך אויסצובריטערן זייערע פאָטערס האָב און גוטס. און ס׳האָט אויסגעווייזן ד״ר ירחיס חלום פון טויזנטער, טויזנטער, און וואָס מער יידישע פּויערים אויף אַרגענטינער ערד, ווערט מקוים. נישט בלויז

די עקזיסטירנדיקע קאָלאָניעס האָבן זיך באַפעסטיקט, איינגעאָרדנט, נאָר מ׳האָט געשטרעבט וואָס מער באָדן אייגנצוקויפן; עס זיינען געפֿאָרן אויסקוקערס אין ווייטע געגנטן פון דער פֿראָווינץ און פון אַנדערע פֿרא־

א קאָלאָניסטיש יונג׳ רייטנדיק אין שול אַרײַן.

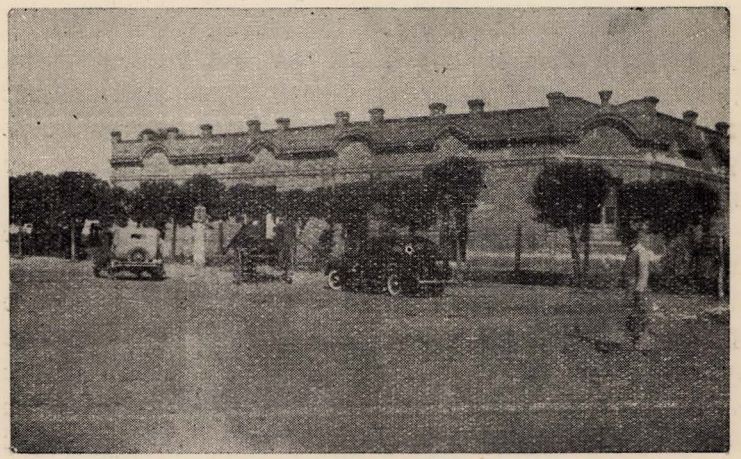
ווינצן. די געצעלטן פון יעקב האָבן זיך געצויגן הונדערטער קילאָמעטער לענג אויס די באַן־רעלצן פון דער פּעטער פֿרוכטפֿערדיקער ענטרע־ריאָסעס פֿראָווינץ און טיף אין איר האָבן טייכלעך זיך געשניטלט, ברייטע וועגן אַריינגעפירט אין שיינע שפּאָגל־נייע און אַלט־איינגעפונ־דעוועטע יישובים מיט יידישע קאָלאָניסטן; זיידעס, טאַטעס, זין און אייניקלעך האָבן צוזאַמען געפירט דעם אָקער אויף ענטרע־ריא־

סער שוואַרצערד; אַלע האָבן זיי שוין געהאַט דעם חותם פון דער שאַר־
פער ענטרע־ריאָסער זון, די ברוינקייט און פויערישע קנייטשן פון מי
און שווייס. אָבער אייגן און נאָענט איז געווען די ערד, פעסט און איי־
געוואָרצלט האָבן יידן אויסגעוויזן אין דער ערד. און פלעגן די שטאָטישע
געסט אַראָפקומען אין די יישובים אָנגעפיקעוועטע מיט יידישע גאוטשן,
זיינען זיי נתפּעל געוואָרן פון די קאָלאָניעס און שטעטלעך מיטן קערנ־
דיקן יידישן לשון, מיט די יידישע שבתים און יום־טובים און מיט די
יידישע פירעכצן; פלעגן זיי אָנקווילן פון תענוג מחמת דער שבתדיקער
מנוחה, וואָס האָט זיך פרייטיק פאַרנאַכט אויסגעשפרייט איבערן שטעטל
דאָמינגעזו, פון וואָנען קאָלאָניסטן האָבן געאיילט אַהיים צו זייער שבת־
דיקע קאָלאָניע־גאָסן פון כרמל און זאָנענפעלד, פון קלאַראַ און לעווינ;
פלעגן זיי זיך אָנזאָפּן מיט דער שיינקייט פון מלכה־שבת פון די פינקלנ־
דיקע שבת־ליכט פון די קאָלאָניסטישע הייזעס, די זמירות פון שבתדיקע
סעודות, פון די הילכיקע געזונטע געלעכטערס פון שפּאַצירנדיקער יוגנט
איבער די גאָסן, פון די יום־טובימלעך אין די הויפן פון די שילעכלעך,
אין די ביבליאָטעקן, פון דער פרייקייט און זיכערקייט אויף אַרגענטינער
ערד.

די יאָרן נאָך ד״ר ירחיס פטירה זיינען געווען יאָרן פון אימפּעטיקן
וואַקסן, פון אויפבלי און פון אויסברייטערן זיך פון די יידישע קאָלאָ־
ניעס צווישן די טייכן. קאָלאָניסטן האָבן איינגעפונדעוועט זייער באַלע־
באַטישקייט, איינגעקויפט די נייעסטע מאַשינען, געטשאַטעוועט אויף א
קאַמפּ, וואָס אַן עסטאַנסיערא האָט אים געוואָלט פאַרקויפן. אין גרופּעס,
קאָלאָניעס האָבן זיך געמערט נייע געריימע שטיבער ווי שוואַמען נאָך
א רעגן; עס האָט זיך געטאָן א געפאָר מיט וועגענער מיט ציגל, פרישן
זאַמד, קאַלך, געהילץ, פענצטער, טירן, צעמענט, פרישע פינקלנדיקע גע־
קאַרבטע בלעכן; עס זיינען אויפגעשטעלט געוואָרן שיינע שטיבער מיט
רויטע אָדער זילבער־גלאַנציקע דעכער, הייזער מיט ברייטע לופטיקע
פענצטער, גרויסאַרטיקע ברייט־השגהדיקע גאַניקעס, מיט פלויטלעך,
אַרומגעפלאַנצטע מיט שאָטן־ביימער און קוסטעס, און מיט פרוכט־סע־
דער; קאָלאָניסטישע טעכטער האָבן זיך געבריהט מיט וואָס שענערע
בלומען־בייטן, מיט רויזן־קוסטעס, מיט דאַליעס, מיט איריסן, מיט כרי־
זאַנטעמען, מיט וויאָלעטן און מיט נעגעלעך.

דער אויבנאָן פון די בילדער אויפן וואָנט און אינעם געדעכטניש

האָבן פֿאַרנומען דער באַראַן מיט דער באַראַנעסע און דאָס שמייכלנדיקע אָפּענע פּנים פון אומפאַרגעסלעכן ד"ר נח ירחי, וואָס כאָטש אַ מצבה מיט אַ צוים האָבן שוין איינגעדעקט און אַרומגערינגלט דאָס בערגל שוואַרצ־ערד, האָט ער אַלץ נאָך געשמייכלט אין די הערצער פון פאָלק, וואָס האָט נישט אויפגעהערט נאָכצודערציילן וועגן אים די שמייכלנדיקע מעשות ווי נאָך אַ בעל־שם־טוב. די מעשות זיינען דערציילט געוואָרן ביי די זיצונגען פון דער קאָאָפּעראַטיווע „פּאָנדאָ קאָמונאַל" וועז מ׳האָט ווידער געבלעטערט די פּראָטאָקאָל־ביכער מיט זיין ליכטיקער בריייטער אונטער־

די געביידע פון „פּאָנדאָ קאָמונאַל" אין דאָמינגעז.

שריפֿט, סיי ביי די פּאַרקויפס־טישן פון דער קאָאָפּעראַטיווער קלייט, סיי אויף וועגענער אָנגעלאָדענע מיט תבואה־זעקלעך, וואָס האָבן זיך גע־שלעפּט צו די תבואה־שפּייכלערס פון דער באַן־סטאַציע. דאָס פּנים פון גוטן דאָקטער האָט אָקעגנגעשמייכלט פון דעם בלויען הימל־טוך איבער די רחבותדיקע וועגן, פון די בלויע ליאַן־פּעלדער, פון די שורשנדיקע מאיס־פּעלדער, פון די בלישטשענדיקע און ווידער־הימל־בלויע טייכלעך אויף די האָריזאָנטן־ווייטע לאָנקעס, פון די פּולע „טאַכאַמאַרן" (סאַ־זשעלקעס), און ס׳האָט אַרויסגעשמייכלט פון דער דערמאָנונג פון זיינע

וויצן, גלייכווערטלעך, מאמרי חז"ל, וואָס זיינען געווען שגורה בפיו פון ד"ר נח ירחי, אפילו פון די ניבול־פה מעשהלעך פון זאַנווּל מרגליות, וואָס האָט אויך געוואָלט צוגעבן עפּעס צו דער גרויסקייט פון ד"ר ירחי מיט אַ מעשה וועגן אַ שווּעגערין אַן עקרה, וואָס דער ד"ר ירחי האָט איר געוואָלט טרייסטן מיט יענעם פאַלקס־עפּיזאָד פון רבינס גבאי, דעם פוקד־עקרות און מיטן באַרימטן שלאָף־קאַסטן אין רבינס פּירהויז.

מאַמעס, וואָס האָבן אַוועקגעשיקט זייערע קינדער שטודירן אויף דאָקטער אין די גרויסע שטעט, האָבן זיך געוואונטשן: הלוואי זאָל ער זיין ווי דער זעליקער ד"ר ירחי.

און איז צוריקגעקומען אַן אויסגעשטודירטער קאַלאַניסטישער זון אין דער קאַלאַניע אָדער אין שטעטל לעבן דער קאַלאַניע איבערנעמען דעם אַמט פון אַ אַוועקגייענדיקן דאָקטער, האָבן עסקנים, בעלי־בתים זיך פון טיפּסטן האַרצן געוואונטשן: הלוואי זאָל ער, דער נייער דאָקטער, נאָכ־טאָן דעם ד"ר ירחי, און אַז דער נייער דאָקטער האָט מער אין זינען גע־האַט זיך, ווי דעם טובת הכלל, האָט מען באַדויערט, פאַרגעוואַרפן וואָס ער גייט נישט אין די דרכים פון ד"ר ירחי.

יידישע דאָקטוירים אין די קאַלאַניעס האָבן געהאַט פאַר זיך דאָס פאַרבילד פון ד"ר ירחי און דאָס איז געווען מער און שטאַרקער ווי וועל־כע ס'איז שבועה פון מעדיצינישער עטיק. דאָס בילד פון ד"ר ירחי, אַ מעשהלע וועגן זיין אויפּפירונג האָבן געווירקט מער ווי וועלכע ס'איז פאַרשריפטן און פראָפעסיאָנעלע כללים. מ'האָט זיך בדרך כלל באַמיט נישט צו פעלשן אין דעם גוטן געדעכעניש פון גוטן ד"ר ירחי און אַליין זיין אָדער האָבן דעם שם פון אַ גוטן דאָקטער. דאָס האָט מחייב געווען ד"ר ירחיס אָנדענק, פון אַ הייליקן און זעלטענעם מוסטער־מענטש, אַ שלימותדיקן מענטשן פון זיין דור.

קרית ירושלים
המחלקה לחינוך ולתרבות
הספריה העירונית
ב י ת ה ע ם
מס'

Este libro se terminó de imprimir el día 24 *de Julio de* 1953, *en* Tall. Graf. Julio Kaufman, *Corrientes Nº* 1976, *Bs. Aires, República Argentina.*